

241

0
1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
1

M. Arnoldi. J. C. de ...

**HIERONYMI
OSORII LVSITANI,
EPISCOPI SILVENSIS,
DE REGIS INSTITVTIO.
NE ET DISCI
PLINAS.**

Q 7347

~~...~~
AD

Serenissimum & illustrissimum PORTUGALIE

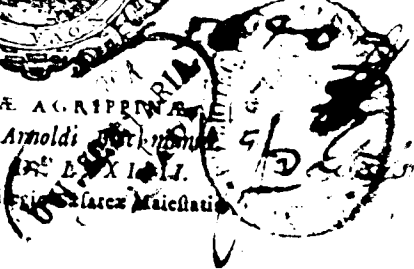
Regem, SEBASTIANUM, &c. &c.

In eisdem libris peritiorum & rerum memo-
rabilium Index.

*Esta es la
libro de los
...
segun el
...
de la no de*

COLONIA AGRIPINA
Apud haeredes Arnoldi
Anno M. DC. LXI. I.
Cum gratia & Privilegio Caroli Maestati

M. Arnoldi. H. de S. de Capucinis. 1710

**HIERONYMI
OSORII LVSITANI,
EPISCOPI SILVENSIS,
DE REGIS INSTITVTIO.
NE ET DISCI
PLINAS.**

Q. 7397

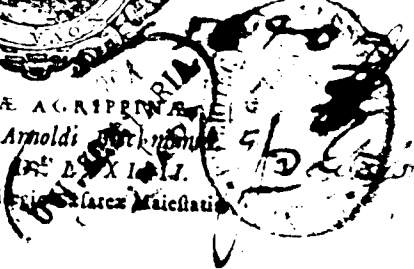
Ad Serenissimum & Illustrissimum Portugalliarum Regem, SEBASTIANUM, &c. &c. &c.

*Serenissimum & Illustrissimum PORTUGALLIARUM
Regem, SEBASTIANUM, &c. &c. &c.
in eisdem libris peritiorum & rerum memo-
rabilium Index.*

*Esta es la
libro de los
reynos que
segun el
purgatorio
de laño de*

COLONIA AGRIPINENSIS
Apud haeredes Arnoldi
Anno M. DC. XXI. I.
Cum gratia & Privilegio a S. M. C. C. C.

IN HIERONYMI OSORII LUSTANI, EPISCOPI SILVENTIS, LIBROS DE REGIS INSTITVTIONE ET DISCIPLINA;

PRAEFATIO.

Ad Amplissimum, Prudentissimumq; virum, DN^o Constantinum LISCHIRCHIVM, inclyta Reip. Colonienfis primarium Consullem.

VI rectè Respublicas administrari, conferuariq; posse iudicant: Amplissime prudentissimaeque Consul: praèclaram illà, immò potius Christianam, Platonis sententiã, amplectuntur: tum demum Respublicas beatas fore; cùm vel Philosophi regnarent: vel Reges, ac Principes in Republicis, Philosopharentur. Philosophia enim, hoc est, diuinarum humanarumque rerum sapientia; perturbatos animi motus moderandos esse docet; atque etiam re ipsa reprimat. Qui verò res gubernant; si intemperanter adficiuntur: proculdubio, in eam

1818

per amicum D. de ...
de ...
J. de 1672 ...
D. de ...
de ...

...
...
...

P R A E F A T I O.

partem ferentur: in quam, concitatus animus eos impellit. Actiones enim omnes nostræ, & motum ab animo capiūt, & originem. Dux est igitur & rector animus; eorum, quæ nos agimus. siue bona illa sint; siue in malis etiam numerentur. Quam obrem: haud mediocriter interest, animos optimis Philosophiæ præceptis imbui; ac variarum nationum institutis & exemplis ad feliciter agendum, habito delectu, diligentius informari. Nam certè videmus: homines, qui doctrina exculti sunt, & clarent sapientia; semper eò nauasse operam: vt, cum Reges ac Principes viros, ceteris animaduertent, vt præponuntur, antecellere; etiam in ijs erudiendis; vtilitatis publicæ causa ducti: multò plus quidem, quàm in reliquis, operæ ac laboris insumpsisse. Quoniam: Principum virorum errores, latius; quàm vllorum priuatorum peccata nocent. Soli nimirum Principes viri, multorum salutem secum, vel exitiū, vt putatur, ferunt. Constat enim: eos tribus in maximis rebus, & eiusmodi, quæ ad vniuersos spectant, constituendis; præcipuè versari, Religione quippe, Iustitia, & Re Militari. In quarum singulis, & quæ eò

refe-

P R A E F A T I O.

referuntur, perscrutandis; & expediendis; quanta scientia sit opus, & qualis requiratur virtus; qualis vsus; equidem, experientia rerum magistra, nò obscure testari potest. Nam; quò primùm de Religione disseramus: an non eius in Republi. Christiana dissidium, multis prouincijs perniciem adtulit? Quo ergo, Religionis controuersæ; quacunq; ex causâ coortæ illæ fuerint; saltem ciuili modo, ne statum Reipu. perturbent; componantur: Regis, aut Principis, siue Magistratus, auctoritas cū primis requiritur. Auctoritatem verò, quis nam Magistratus interponet: nisi; qui rem, qua de controuertitur, intelligat? Res autem, qualis? Ea fanè, Dei cognitionem; & salutis, ac fidei nostræ disputationem; completitur. Quòd si tamen, Religionis curâ Rex negliget: vel eam, pro animi libidine, gubernabit: quæ inde mala consequantur; nemo est, q̄ nesciat. Sed: eò studiosius, in eâ, oēs oportet incumbere: quo animus, longè ipso corpore nobilior est. Si animus antecellit: ergo, ne populus, in Religione fluctuet. Resp. inquam, purioris Religionis doctores habeat: quorum integritas, vitæque probitas, sobrietas, castitas, & pietas, exempla

pla viua, vice mortuorum librorum; ad beatè sancteque viuendum, & mores emendandos, tum componendos, amplè suppeditet. Nam; nulla alia re, homines æquè in officio retinentur suo; atque vinculo sinceræ religionis. Id, quod rerû euētus ostēdit; cūm; per eam; inter omnes, amicitia firmæ concilientur: & odia quidem creentur intestina: vti; proximum decennale ciuile bellum Gallia, testatur. Itaque qualis hominum religio est: tales & eorum mores, esse solent. I V S T I T I A ergo: non ea solūm cælestis; qua à Deo iusti, Christi merito, dicimur: sed etiam ciuilis illa, quæ iudiciorum ordine continetur ab ea tota pēdet. Est autem omninò necessaria; Reip. gubernandæ. Cūm enim, illud Adæ primi nostri parentis peccatum, animis nostris hæreat: natura planè corrupti, deprauatiq̄ue, sumus: ne nos, mutua charitatis officia; toties nobis, à Christo commendata, vti decet, præstemus. quin certè; contra diuinam Dei opt. Max. legem, infinita cottidiè patrantur. Quare; necesse fuit: ciuili quadam disciplina, extrinsecus adhibita; pœnas criminibus indicere; quo cohibeantur à scelere facinorosi. vetare multa; iube-

re plurima: permittere nonnulla. in quibus quattuor capitibus, omnis ciuilis legis vis ac virtus, consistit. Disciplina igitur, constituta est: qua; cuique, quod suum est, auctoritate Magistratus, tribuatur. Itaque: ne quis potentior, infirmum adficiat iniuriæ; prouisum cautumq̄, fuit. Tum enim Reip. tranquillitas conseruatur: si ciuibus, iniuriarum licentiæ fuerit interdictum: siq̄; omnia; inter ciues, rerum ordine iustè seruato; ex æquitate constituta; quæ æquitas, legum neruus est, & anima; gerentur. Quemadmodum enim: in fidibus, vna, dissimilium vocum concentus vnus, efficitur: si fides, ex aurium iudicio, concorditer intenderis, easq̄, rectè fueris moderatus: licet, alioqui sonum vna remissioem reddat, altioem altera, tum alia lenioem: ita; in Reip. ciuilibus hæc æquabilis iuris facultas; à sapientissimis, maximisq̄; viris, inuenta est: quo; Magistratus, ex eius iuris legibus, omnes controuersias definiat; litesq̄; prorsus dirimat; & de re quacumque certantes, in concordiam redigat. non enim ciuitas: quæ ex summis, & medijs, & infimis ordinibus, constat; ijs, tanquam sonis interiectis, moderata; plurimorū sanè consensu, vt ita dicā;

concinat. Ad concordiam igitur inter ciues alendam; ius omnibus ex æquo ac bono reddi, conuenit. Dicere verò ius quis potest; qui eius fuerit imperitus? Sed: & si legibus omnes viuimus: multi tamen sunt; qui, animi perturbati onibus deuiçti, multa sanè, contra iustissimas etiam leges, faciunt. & si potentia præstiterint: vim quidem, adferunt. neque se, rationis metis includi nimirum rigidi, vel potius ferociter inhumani; patiuntur. Quò fit: vt; cùm Rex, vim, à suorum ceruicibus; eorum præcipuè, qui sunt innocentes; repellere teneatur: est enim suorum, patriæque tutor: idque iure liceat: regnum equidem, neque Respublica sine armorum robore consistat. late autem patet, rei Militaris scientia. Sola illa, Regi, Magistratuiue, non sufficit. nisi, cùm ea, summam virtutem ipse coniunxerit, quæ, ipsi authoritatem conciliet; & in conciliendo bello, fortunam. Bella item: si auerti queant, non sunt optanda. Nec omnia, sed iusta tantum, debent suscipi. quia: vix est, quin magnas semper calamitates inferant. Suscepta quoque; cum primùm deleri, qua fieri queat, oportet. præsertim paciscendo, Pax etenim, optimis prudentissimisq;

tissimisq;ue viris, in primis Regibus Christianis, potissimus est scopus. At; foedera cum alijs ferire, contra nimias hostis vires, perpetuum, ni fallor, fuit. Itaque: administradi, gerendiq;ue belli cõsilia: & in Rege; & in Repub. quo damna arceant; atq; suos ab aliorum iniurijs, tueantur; in confessio est requiri. Ergo, qui illa quoque expediât, habendi sunt. Quare; consequitur: ad Rép. firmè fundandam; & Religionis, & Iustitiæ & Rei Militaris sapientiam Regi, quidè Magistratuiue esse: necessariam. Vnde futillis eorum sentètia, risuque planè digna est, qui, ea, Principes viros, Resque publicas, carere posse sentiunt. quasi peritorum ab ijs delectorum consilio; ipsi interim rerum omniũ securi; res melius administrèt. Vix enim fieri potest: vt; num rectè, an malè, res ipsorum gubernentur; equidem sciant; si, minimè præstant, earum rerum intelligentia. Et in rebus consilia, quacunque de re habeantur: siue de foederibus, siue de pactis, ineundæ pacis, siue de fugandis hostibus, inferendoue bello; de focijs, de pecunia, & cæteris huiuscemodi; suscipiuntur: primum omnium, ea proponantur oportet: pro-

posita dein disceptantur: disceptata cōcluduntur: conclusa demum, exequi ea necesse est. Quid in his verò Rex, vel Magistratus, qui rerum earum fuerit ignarus? Prudenter ergo faciūt: qui Reges atq; Principes; cum primū per ætatem licet; administrandis rebus adhibent: quò statim vel ex vsu, rerū ciuiliū cognitionem, atq; scientiam, adsequantur. Oculis enim, palamque cernimus: eas Respublicas, ac regna; quibus hæc ciuilis scientia defuit; imprudenter, in graues ærumnas incidisse; vel penitus etiam cōcidisse. Adeò, vt sacræ litterę, regno; cuius Rex sit puer; infausta: quò dea ætas, non est prudentiæ, ad id gubernandum, sapientiæ, uè, capax; infeliciaque: veluti de Scotis, & Gallis, tot rerum suarum conuersionibus accidit: minentur. Quamobrem præclare, Hieronymus Osorius Lusitanus: qui, quomodo, ad Reipub. gubernationem; & quibus rebus; Rex instituendus sit: & quibus, virtutibus, ornari debeat: octo libris; non solum ex Philosophis, & Historicis; verum etiā ex Theologis, explicauit. Hos libros, ubi ego Ioānes Metellus Sequan^o euoluissē: typographis auctor fui; vt eos ederēt. **Tota autem Regiæ disciplinæ, ijs comprehensa** dispu-

disputatio, inter quattuor personas, Dialogorū more, commiscetur. & suam quisque sententiam, habito vltro citroque sermone, tuetur. In his tamen, primas partes agit Osorius: vt qui, in ijs, quæ alij, adferunt; quid nam vel probandum, vel improbandū esse videatur; definit. Quæ definitio, paulò nonnunquā; propter aduersarias, easque, longas, illorum dissertationes, differtur. Sunt autem hi libri; & sententiarum grauitate; & orationis vbertate, ac splendore, tum doctrinæ elegantia; præclari. Nulla enim Osorio defuere præsidia: quibus instructus; hanc Regiam disciplinam; cum dignitate, posteritati traderet. Primum; multas Regū aulas vidit, & obseruauit. prouincias multarum nationum, peragrauit. neque leuiter, nam; in ijs, ad excolendum ingenium, iudiciumque perpoliendum, vixit. ei denique, cum doctissimis, sapientissimisque, viris, perpetua fuit consuetudo. Quibus rebus, fit: vt, magnum rerum vsū, atque prudentiam, fuerit consecutus. Deinde: non satis habuit, peritia linguarum erudiri: nisi, in ijs excelleret. Verborum verò splendori, quod caput est, rerum cognitionem coniunxit, Quo nomine: scriptorum omne genus;

P R A E F A T I O.

nus; Theologos imprimis, & Philosophos, excusit. Porro: ea est ætate; quæ rerum experientia, prudentiaque, pollet solet. Adhæc adcedit, autoritas; duabus è rebus minimè contemnenda, nimirum à dignitate personæ; quam scribens, ac loquens, gerit: & à vitæ probitate. Quia propter præstantem virtutem, & eruditionem: ad Syluentis, Algarbiorum Episcopatus apicem, optimorum summorumque virorum, Regis præcipuè, principis sui iudicio, ac suffragijs: est euectus. Nam de doctrina, & summa eius eloquentia tum nemo, qui libros eius de Nobilitate de gloria, deque iustitia, perlegerat dubitauit. Vitæ verò, talis semper fuit integritas: vt hinc, ab omnibus, vehementer laudetur. Sed egregiæ eius probitatis, eloquentiæ raræ, reconditiæque doctrinæ; vnus, inter multos, ego testis locupletissimus esse possum: Vna enim; Bononiæ coniunctissimis studijs, & animis, integrum biennium viximus. CVM igitur: Amplissime Consul: hi de Regis institutione, disciplinaque, libri: sint ita verbis expoliti; & liberalium artium, atque sapientiæ luminibus illustres: auctor verò, virtu-

P R A E F A T I O.

virtute, pietate, doctrina, & auctoritate; clarissimus: eos, omnibus vtiles fore censeui: & dignos: qui, celebris nominis tui auspicijs, hinc emissi, in omni Germanicæ nobilitatis eruditæ manus venirent, ac ferrent etiam, omnium oculos in Germania; qui vtiles inquam, Gallis, Italis, & Hispanis: immò, si finis eorum expendatur, vniuersis esse possint. Tibi quidem, præ ceteris, à me debebantur: quòd à te, magnis beneficijs, quàm diu in hac vrbe vixi, & à nobili, eruditoque viro, Ioanne filio tuo; semper fui cumulatus. Itaque, quia paternum tuum genus; Annales veteri, & communis ciuium opinio; ad veteres Romanos illos, qui hanc vrbe, Coloniam deduxerunt, atque fundarunt: recto, vt aiunt, stemmate, referunt: non queunt femina illa antiquæ, veræque nobilitatis, ita sterilescere; quin rediuna, egregios humanitatis fructus, etiam in externos homines, exerant. Innocentes enim & afflictos, contra quorundam audaciam & furorem; quod est præclare nobilitati proprium; defendisti. Regia ergo his libris explicata disciplina, nobilissimum virum decuit. Multò magis: quòd & tota disputa-

tio,

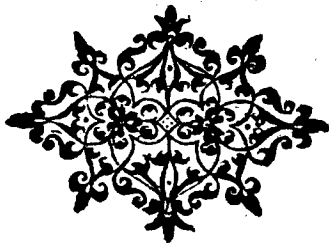
P R A E F A T I O.

tio, ijs comprehensa; ad Reip. gubernanda præcepta, pertinet. De quibus, tibi est integrum: propter maximarum rerum prudentiam; tum etiam, optimarum artium, quas didicisti, cognitionem: quemadmodum sincerè; ita etiam eruditè, vereque iudicare. Quis enim nesciat; te, legatione perquam multas, & eas insignes; ad summos Principes, & ordinum Imperij Comitia, obiuisse; neque sine, ut liquet, magna tua laude; fructuque Reip. Porro: etiam in rectè ea administranda, gubernandaque, triuisti. Quo nomine; tibi, tuisque deuinctam esse; omnes viri boni sentiunt: multi certè, prædicant. Quæ laus; omnibus opibus anteferenda est. Sed, hæc est insita virtus, familiaræ tuæ. Et nunc, eò quoque, vir præstans, Ioannes filius; in ciuitatis huius vestræ Senatuum nuper cooptatus, & adscitus; vires suas omnes, confert. quò vestigijis tuis inhærens, sit & utilis, & honorij patriæ; ac tibi. Tibi videlicet; quem ingenij dexteritate, & iudicij acrimonia; & humanitate, atque virtute, planè refert. Quanta autem sit in eo viro doctrina; quantamque in literis operam, & in omnis generis scriptoribus perlegendis diligentiam, posuerit;

P R A E F A T I O.

si fuerit: eius de venatione libri; in quibus hæc ego, Ximeniusque noster, admirati sumus; testabuntur. Vale. Kal. Sept.

M. D. LXXII. Ex Vbiorum Agrippinensium Colonia.

AD.
SERENISSI-
MVM ET INVICTIS-
SIMVM PORTVGALLIAE

REGEM SEBASTIANVM,

E. N. I.

De Regis institutione & disciplina,

HIERONYMI OSO-
RII EPISCOPI SYL-
VENSIS;

LIBER PRIMVS.

QVAM multa mala in res huma-
nas inuexerit regnandi libido,
Princeps inuictissime, Rerupu-
conuersiones, Imperiorumque
maximorum ruinae, & summo-
rum Regum clades funestissimae declarant.
Quae enim gens rerum gestarum gloria praes-
tans, non hoc morbo concidit? quod Re-
gnum tantis opibus floruit; ut non hac tandem
cupiditate funditus euersum, & extinctum sit?
Plenae historiae sunt, ne scenae quidem de hoc
tanto malo silent: vita etiam communis, hu-
ius tam dirae pestis exempla propè quotidiana

A suppea

suppeditat; & quod est magis admirandum, cum omnibus propofita fit vita fecura atque tranquilla, & omnes videant, quam multa pericula illis intendantur, qui multis imperant: & quantis curis impliciti ſint omnes, qui in Regia fede locati ſunt: ita tamen quidam per omnes flammæ, regnandi cupiditate incenſi rapiuntur: vt nullus metus, nulla verecundia, nulla religio eos impediât, quò minus omnia tetra facinora machinentur. Primum enim leges, in quibus falus patriæ ſita eſt, odio nimis acerbo perſequuntur: omnes magiſtratus extinctos atque deletos cupiunt: principibus inſidias parant: Remp. æmeritate & amentia perturbant: vt ſic tandem omnibus præſidijs publicæ libertatis per ſummum ſcelus ereptis, ipſi ſoli in Republ. dominantur. Quin etiam multi vſque eò progreſſi ſunt, vt non ſolum ciues, ſocios, cognatos, fratres, amicos: ſed etiam liberos, atque parentes immaniſſimè trucidarent, & in res etiam ſacroſanctas, omnique religione munitas inuecti, ſanctiſſimum Dei numen, præ ſua effrænata cupiditate contemnerent. Vnde colligitur, nihil eſſe tam ſancto iure vallatum, aut tanta religione ſeptum, quod non perrumpat, atque diſturbet ambitio. Accedit quò magis id dolendum ſit, quòd ij plerumque hoc oppreſſi morbo, in patriam

teter-

terrimum ſunt, qui maximè benefici atque ſalutares eſſe potuiſſent. Fit enim plerumque, vt illi potiſſimum ambitione præcipites, ad omne facinus ſtimulentur, qui animo maximo ſunt, & ea de cauſa potuiſſent multò facilius patriæ ſalutem tueri, atque conſeruare. Magnus enim animus, ſi modo, atque ratione vacat, ita turbatur, & ruit; vt quocunque impetum dat, horrendas ſtrages efficiat. Adiuuat autem eorum, qui ad ſummos honores aspirant, inſaniam, multitudinis error, atque dementia: quæ sæpenumerò nullum ſcelus deteſtabile iudicat, quod regnandi cauſa ſuſceptum ſit. Illa igitur Eteoclis ſententia, quæ eſt apud Euripidem, qua ſcelus ſuum minimè purgat, ſed ex ſcelere laudem quærit; eò quòd per illud ſibi ad regnum viam munierit, in multorum ſermone atque predicatione verſatur. Quamuis igitur is, qui ad regnum iter affectat, parentibus, aut fratribus vitam eripiat, & in ſuorum ſanguine atque cede bacchetur, vt ea ratione facilius imperio potiatur, tamen vt vir animi maximi, imperioq; digniſſimi, à multis laudari ſolet. His autem ſermonibus inflati quidam, nullam ſibi iniquitatē, & iniuriã de decore fore ſuſpicantur; ex qua poſſint ad aliquem gradū imperij, & ampliſſimi honoris aſcendere. Vnde concludi poteſt, nihil eſſe animo maximo, ſi non fuerit

ratione temperatus, rebus humanis infestius. Ut autem illis, qui ita sunt affecti, omnia procedant ut volunt, & imperia, quæ nimis sitienter appetunt, facillè consequantur, quos tandem fructus ex imperio suo percipient? curas, sollicitudines, angores, vitam molestissimis negotijs implicatam, iniquissima postulata, distractum animum, & inter offensionis metum, & rei familiaris atque publicæ diligentiam; miserabiliter hæsitantem. Si omnia latronibus suis largiuntur, opes suas profundi sentiunt: si eis aliquid denegat, hostes in se concitat, illos ipsos, quorum se fide commiserant: si Regni administrationem familiaribus suis permittunt, omnia Regni præsidia dilabuntur: si per se omnia curare volunt, inanem curam, & sine ullo fructu percipiunt, horamque nullam habent metu & sollicitudine liberam. sic autem fit, ut multi, qui Principes haberi volunt, nulla in re, neque domi, neque foris conquiescant: nullam vitæ suauitatem gustent: nulla voluptate animo libero, atque soluto perfruantur. Adde nunc inuidiæ fraudes inexpiables: adde sceleratorum hominum proditiones: adde formidines, horrores atque pericula; quibus amplissimus ille locus obsessus est: adde postremò diros casus, quibus magnorum Principum vita sæpè concluditur. Quid nam igitur causæ esse putè, cur, cum omnes

omnes

mnes videant, nihil esse magis expetendum, quàm placidæ, quietæ, tranquillæ vitæ constantiam: sint tamen ita multi, qui nullo modo quietem pati possint, eamque vitam modis omnibus expetant, quæ est pacis & tranquillitatis experta, & periculosis admodum tempestatibus, in diuersas partes iactata? Num eam pestem à natura datam hominibus, ut hac cupiditate cæci, deficiant à mente, sponte atque voluntate sua præcipites, in miseriam sempiternam irruant? Nullo modo: nec enim est illius summi conditoris & Domini, qui naturam vniuersam finxit, pestem hominibus machinari: hominum tamen inconsiderata temeritate fit, ut naturæ principia, quæ ad salutem & honestatem data sunt, ad perniciem & ignominiam conferantur. Nec enim impetus animi, regnum appetentis vituperandus est: sed mentis cæcitas, quæ illo impetu uti nescit: & dum Regnum sibi parare nititur, seruitutis miserissimæ vinculis alligatur. Est namque in animis nostris insitum quiddam generosum, excelsum atque magnificentum, dignitatis appetens, imperadi studio incensum: nullos labores, dum modò gloriosi sint, nulla vitæ pericula honestatis gratia recusans. Non enim ad otium, & ignauiam, nec ad futes & inanes voluptates: sed ad officium, & industriam, & animi contem-

A 3 tionem:

tionem: sed ad decus & honestatem, quæ labore & studio comparatur, nati, suscepti, ab ipsaque natura imbuti & instituti sumus. Quò fit, vt cùm nemo benè à natura informatus, otium & securitatem honestis laboribus anteponat: tùm illi, qui maiore animo sunt, otium mortis instar esse putent, eaque ratione imperare cupiant: vt virtutis & industriæ suæ fructum percipiant, & ita gloria immortalis circumfluant. Sed multi non intelligunt, quid sit illud, ad quod eos natura vocet, dum regni cupiditatem inserit. Rex enim ille demum habendus est, qui longè, multumque reliquis hominibus honestatis opibus, & ornamentis antecellit. Nam tunc omnis splendor honestatis elucet in nobis, cùm mens, quæ est potissima pars animi nostri, principatum obtinet: & regnum sibi à natura datum sapienter administrat: quod facit, cùm pro iure suo temeritatem coërcet, & libidinem vinculis astringit, & omnes affectiones temperat, & moderatur, sibi que obedienter esse compellit. Itaque qui honestatem expetit, regnum expetit, duce que natura in studium regie maiestatis, & amplitudinis incitatur. Regia namque maiestas ab honestate seiungi non potest: idcirco bruta animantia, eò, quòd decus & honestatem intueri nequeant, hominibus naturali iure subiecta sunt: & inter homi-

homines is est natura ad reliquos imperio continendos aptissimus, qui multum virtutis opibus excellit. Ergo qui regnare pulcherrimum arbitratur, tacite iudicat, nihil esse cum virtutis, & honestatis excellentia comparandum. Postremò, cùm homines ad diuinam naturam expressi & apti sint, & idcirco status diuini cupiditate flagrent; status autem diuini præstantia in imperio, quo naturam vniuersam continet, maximè cernatur: mirum non est esse quosdam homines, qui ad imperij cupiditatem, morte etiam proposita, rapiantur. Ergo cùm natura laudis & dignitatis appetentes simus: & cùm dignitatis excellentiam, omnibus rebus expetendis, anteponendam esse iudicemus: & cùm natura, studio, & cupiditate diuinitatis incendamur: & omnis laus & diuinæ naturæ præcellètia, in legitimo imperio constituta videatur: mirandum non est, fuisse multos mortales tanto regnandi studio concitatos, vt multis se periculis exponerent, nullumque supplicium formidarent; dum id, quod maximè clarum & expectandum iudicabant, assequerentur. Cùm verò non ratione & disciplina, sed impetu cæco naturæ, in Regni studium incumberent: eueniebat necessariò, vt rursus errore decepti, nunquam ad eum portum, quem petebat, appellerent; sed multis tempestatibus agitati,

pro dignitate ignominiam subirent, & perniciam non sibi tantum, sed omnibus vectoribus eorum gubernationi commissis, stultitia suamolirentur. Vnde perspicitur, nihil esse Principe furioso & amente funestius. Homines quidem, qui principem locum obtinere contendunt, præclara quidem cupiunt: sed errore mentis ab eo fine, quo intendunt, auersi, patrias suas euertunt, omniumque malorum auctores & architecti sunt: non enim vident regnandi scientiam, non tantum in imperando, sed etiam in obediendo consistere. Est enim obedientia, qua rationi & imperio legitimo obtemperatur, moderatiõis, & ordinis, & obsequantiæ disciplina: quam qui non tenet, regnum rationis amittit, & fit libidinis effrænatæ mancipium. Vbi verò animus fuerit oppressus libidinis impurissimæ dominatu; luce continuo priuatur, & tetra caligine circumfunditur. Qui autem modum non seruat, qua tandem ratione remp. vniuersam moderabitur? & qui libidinum est feruus, quomodo suorum libertatem tueri poterit? & qui mentis cæcitate laborat, quomodo mala Reipub. impendentia præcauebit? Reliquum igitur est, ut quod maior illius potentia fuerit, eò maiores ruinas edat. Vnde concluditur, cum omnibus sapientia necessaria sit, tum vel maximè Reges illius moderatiõne contineri. Rex enim temerarius & insanus,

non

non Rex, sed tyrannus existimandus est: & idcirco nulla ratione potest à Repu. pestem depellere, cum ipse sit dira quædam pestis, patriam lue atque tabe conficiens. Quantum verò inter Regem & Tyrannum interfit, satis exploratum est. Rex enim diuinæ menti pareat, rectam rationem sequitur, iuris æquabilitatem colit, fraudem & malitiam coercet, modum & ordinem in omni officio conseruat, Remp. vniuersam excellentibus meritis obstringit, nullum periculum adire pro salute patriæ recusat, ad gloriæ sempiternæ decus aspirat, & mortem denique contemnit, ut immortalitatem consequatur. Contrà verò, Tyrannus Dei numen spernit, rationis imperium repudiat, libidini & impuritati seruit, iura diuina & humana violat, dolis & fraudibus innititur, veram dignitatem abiicit, & falsam imaginem decoris & dignitatis amplexatur: & tunc se viri fortis officio egregie functum putat, cum populum sibi commissum formidine perterret, & ex illius bonis prædatur, ut per vim & fraudem fortunas suas amplifcet. Ergo, cum rex diuino præsidio cinctus sit, & verissimæ honestatis laudibus abundet, & hominum ad se voluntates vehementer alliciat: consequens est, ut sit in administrando regno sapiens, in repellendis hostibus acer, in constituenda Repub. moderatus, in iuris æquabilitate tuenda constans,

A 5 in

in rerum successibus & cunctis felix, nec ipse
 solum beatus sit, sed patriam vniuersam fe-
 licem reddat, omnibusque bonis affluen-
 tem. Tyrannus autem contra, cum sit op-
 pe diuina orbatus, & turpitudinum maculis
 inustus, & hominibus propter malitiam & frau-
 dem inuisus, & omnium mortalium fide & be-
 neuolentia destitutus: & ea de causa omnia,
 quae gerit, partim rabide atque furenter, par-
 tim timide atque diffidenter administret: eue-
 niat necesse est, ut non solum ipse corruat, sed
 etiam omnes, qui sese ad illius ductum & im-
 perium adiungunt, in calamitatem conijciat.
 Vnde perspicitur, illa mala omnia, quae sumus
 oratione persecuti, non in illum cadere, qui
 verè rex est; sed in eum, qui falsò regis nomen
 usurpat, & ita se in omni officio gerit, ut magis
 immanis Tyranni speciem referat, quam legiti-
 mi Regis naturam, atque mores imitetur. Hæc
 cum mecum sæpè recogito, Lusitaniam bea-
 tam existimo, cum reges eos habuerit, quos ne-
 mo dubitare potest exituisse, hoc nomine tam
 sancto & augusto, dignissimos. Nec enim vel
 in religionis sanctimonia: vel in iustitiae cultu:
 vel in decoris honestate: vel in virtutis robore:
 vel in mansuetudinis lenitate, quidquam fuit ab
 illis prætermissum, quod ad optimi atque for-
 tissimi regis officium pertineret. Ita verò factum
 est, ut eorum nomen memorie sempiternæ con-
 secre-

cratum sit, & ipsi in cælo illis opibus, quæ
 tantis Principibus, qui omnia vitæ consilia
 ad patriæ salutem contulere, Dei beneficio
 constituta potiantur. De te autem quid homi-
 nes augurentur, libet dicere. Fore namque su-
 micantur, ut illos sanctissimos Principes, quo-
 rum stirpe procreatus es, multum virtute su-
 peres. Vident enim multa signa, quibus admo-
 niti, credunt, te diuino consilio susceptum fuisse
 ut omnes terras, quæ tua ditione, & imperio
 continentur, magnis iustitiæ opibus, & inuictæ
 virtutis ornamentis afficias. Cernunt præter-
 ea in te multos industriæ stimulos, qui animum
 non torpere otio & ignauia non sinant: cum
 erò singularis ingenij magnitudo, & animi
 excellentis altitudo, & regis virtutis indoles,
 & reliqua munera tibi diuinitus attributa, te de
 officio tuo commoneant: tum maiorum tuo-
 rum exempla eiusmodi sunt, quæ te facile pos-
 sint studio immortalitatis inflammare. Acce-
 dit, ut magis id liceat nobis de tua præstati na-
 tura, & bonitate polliceri, quod cæcis vno ore
 consentiunt, ortum tuum, ad præcipuum atque
 singulare Dei beneficiū referendum esse. Eo-
 rumque tempore natus es, in quo, propter Regis
 cui tui sanctissimi Principis orbitatē timebatur
 Regni patrimoniū, ad externū aliquem prin-
 cipem, cum totius Lusitanie querimonia, perueni-
 ret. Tu igitur ortu tuo patriæ, propter obitum pa-

tris tui (Principis omnibus carissimi) mœre
 perditæ & afflictæ magnum solatium præbe
 sti. Tu tenebras, quibus omnes erant opple
 dici tui natalis splendore dispulisti; tu spes
 salutis, libertatis, & dignitatis omnib. tuis
 tulisti. Cùm verò matris tuæ Principis clariss
 mæ partus appropinquaret, nescio quo die
 næ mentis appulsu commoti sunt homines
 antè ad omnes ædes excurrerēt, vt Deo de
 in lucè edito gratias agerēt, quàm tu natus
 ses. Cùm autē hominib. adhuc in rebus di
 nis ritè peragēdis intentis repētè verus nū
 allatus esset, matrem tuam, filium marē per
 risse, tanta lætitia consecuta est: vt multip
 gaudio vim lachrymarū profunderent, &
 credibiliter exultarent, teq; non vt infant
 feliciter exortum, faustis ominibus: sed vt
 gem iam spectatū, lætis acclamationibus per
 sequerentur. Itaque omnes tunc diuinum
 neficium agnouerunt, & spem magnam co
 ceperunt, fore, vt cùm ad maturam ætatē p
 uenires, maiorum tuorum virtutes, & eg
 gia facta, ingenio, industria, pietate, & ani
 magnitudine, & contētionē superares, que
 pinio quotidie magis confirmatur ab eis, q
 signa pudoris & honestatis tuæ, cum altæ m
 tis significatione coniuncta, perspiciunt. A
 cedit etiā regia disciplina, & magistri prob
 tas, & pædagogī sapiētia, & reliquorum h
 min

num nobilium, quibus vteris, virtus, & in
 gritas, quorum monitis & exemplis, credo
 mirādum in modum, studio immortalis no
 nis incitari. His argumentis inductus quili
 homo, qui non fuerit mentis expers, po
 tuit conijcere futurum; vt nō sis illis regibus
 numerādus, quorū exitiales exitus exititēre:
 illis potius, qui diuina virtute nixi, ad sum
 am felicitatē peruenēre. Hac equidem spe
 pulsus sum, vt opus magnū fusciperē, quod
 mi minimè iniucundum fore arbitror: cū
 tibi iam in ista ætate propositum esse vi
 am, vt in omni genere regiæ, atq; propemo
 diuini diuinæ virtutis excellas; & omnia confi
 studia, curæ, & cogitationes tuæ ad semp
 nam gloriā conferendæ sint: quid tibi gra
 tis esse poterit eorum studio & volūtate, qui
 in re tanta operam & studium nauare cu
 puerint? Venit igitur in mentem mihi mandare
 teris ea, quæ nō multis ab hinc annis, cum ho
 minibus amicissimis, de regis institutione, of
 ficio, & dignitate, disputata sunt. Nā cū me
 Bethlehemiticū templū, regis Emmanuelis
 nis memoriæ facilè Principis, proauitui
 mptibus ædificatum, rei diuinæ gratia con
 sisset: in hortos eiusdē templi discessi, vt il
 lū amœnitate, animum à negotiorū conten
 tione relaxarē. Erat enim id anni tempus, quo
 ppter odorū, qui è floribus afflabantur, suauitatem;

tatem; & propter auium concentus, & aqua
 deriuations, nihil amœnius esse poterat. I
 verò incidi in Laurentium Petreium Tauon
 qui non ita pridem Roma venerat, & in Fra
 ciscum Salam Menesiũ, homines artibus ill
 nobilitate dignis, in primis eruditos: qui qu
 dem me satis amanter amplexi sunt, & ego
 illos, vt mos est amicorum, salutauim. Post qu
 verò assedimus, Franciscus Portugallensis
 teruenit; homo, qui claritatem generis mult
 artium maximarum disciplinis ornauit, qu
 post mutuam salutationem in medium rec
 pimus. Is igitur eò, quòd multos iam dies
 villa, sacris illis œdibus coniuncta, commor
 tus esset, & in regiam se minimè contulisse
 Menesius de tua valetudine, de lusbis, de
 dijs percontatus est: Ibi cùm Menesius ad or
 nia respondisset, quædam à te acutissimè dic
 narravit, quæ nobis noui modò risum, sed e
 iam admirationem commouere. In eum de
 de sermonem venimus, vt nihil ex illis signis
 quæ paulò antè à me commemorata sunt, o
 missum fuerit: quæ tantam tui expectatione
 concitârunt, vt videatur illi respondere diffi
 cilimum. Tunc ego eiusmodi sermonem in
 tui, qui materiam longioris sermonis dedid
 quam fore ab initio suspicabar: quem velim
 Princeps amplissime, pro tua singulari huma
 nitate attentè audias. multa enim cognosce

de Rerumpu. vulneribus, de remedijs, quibus
 vulnera curanda sunt, de malis, quæ prauam &
 corruptam Principum educationem conse
 quuntur, de felicitate, quæ recta Principum
 disciplina & institutione comparatur, de im
 perij prudenter, & fortiter, & feliciter admini
 strandi ratione: de Regno ornando & ampli
 ficando, de gloria & nominis immortalitate
 paranda, & de præsidijs & ornamentis, quibus
 summus ille Imperator & Dominus, qui natu
 ram vniuersam regit, eos Reges afficit, qui se
 fetotos ad illius studium, & imitationem con
 tulere. Sic igitur sum exorsus. Sunt quidè ista
 ea namq; signa antegressa & cõsecuta sunt Se
 bastiani Regis ortum, vt omnes existimarent,
 illũ esse nobis diuinitus oblatum atq; donatũ,
 qui rem Lusitanam non conseruaret tantũ:
 sed etiam augetet, imperiumq; latissimè pro
 pagaret. Auget autem hanc spem nostram &
 illius species, & animi alacritas, & acumen in
 genij, & virtutis indoles; quæ si fuerit exculta
 disciplinis, dubium non est, quin sit ad summã
 laudẽ & gloriã peruentura: in qua tamẽ re, nõ
 mediocris diligentia adhibenda est. Si enim il
 lus instituẽdi & monendi studiũ fuerit aliqua
 ex parte remissũ, isq; minimè ingeniũ ad artes
 obclaras adiũxerit; auresq; dare cõperit perdi
 tis & profligatis adolecẽtibus; & hominib. o
 mni flagitio & scelere cõtaminatis: quòd est cla
 rior

rior illius indoles, eò maioribus vitijs inquinari poterit, & ita (quod Christus prohibeat) graviora detrimenta rebus communibus importabit. Vt enim ager neglectus & incultus, quo fertilior est, eò magis spinis & vepribus, & a grestium platarum asperitate vastatur: ita cum animus minimè colitur liberali disciplina, quo clarior est illius indoles, eò pluribus & tetrioribus vitijs obruitur. Quò enim vis animi præstantior est, eò in quamcumque partem impetitur, se gerit vehementius. Sic autem fit, ut quemadmodum cum virtutem colit, inter omnes, qui non tantum ingenio & industria valent, excellit: ita cum se ad nequitiam applicat, oès improbos flagitio & improbitate superat. In reliquis quidem hominibus, nõ ita multum interest, qualibus quisque disciplinis imbutus sit. sibi enim tantum & paucis præterea nocet, qui malè fuerit institutus. At rex, quem omnes intuentur; ad cuius exemplum se fingunt, cuius imperium sequuntur; si fuerit nequus & improbus, totum regnum exemplo nequitie corrumpet, omnesque opes Reip. iniquitate & intemperantia sua dissipabit. Nihil igitur tanto studio providendum est, quàm ut regi animus ita astrictus disciplina teneatur, ut nullamquam ad flagitium & dedecus labi possit. Ergo dum animus illius tener, dum regi potestatem se docilem præbet; cauendũ est, ne quid

qua

quam audiat, quod sit officio illius contrariũ: operaque danda, ut ludi etiã, quibus ætas illius ducitur, ad regiã disciplinam cõferantur. Sapienter enim faciunt, ij qui cupiunt filios suos aliquo artificio præcellere: cũ eos ita à primis annis erudiunt, ut id ludibũdi conetur. Sic autem ijs, quid pictores egregij futuri sunt, ludus in prima ætate laudabilis est; volucrum aut quadrupedem pingere: similiter & fictorum filij, per ludum aliquid è cera fingunt; quod parentes laudant: & eadẽ ratione in reliquis artibus; eo ludo oblectandus est puer, qui nõ multum ab eo artificio, cui pater illum præficere valdè cupit, abhorreat. Facile namque cuius est, artis illius perfectionem assequi, quam puer per ludum assidue est imitari conatus. Nam cum multum in quolibet artificio valeat ingenium, tum assiduus vsus atque disciplina tantam vim habet: ut nihil omnino sit tantis difficultatibus obstrusum, quòd non is, qui ad eam natus & aptus est, facillimè studio atque meditatione consequatur. Si igitur in artibus Principe parum dignis, tantum momẽtum habet illa puerilis institutio, atque meditatio, ut absque ea sit viris difficilimum, in aliqua commodè versari, quid tandem est de illa omnium maxima, atque præstantissima iudicandum? Quid enim maius est, quàm continere imperio populos; devincire multitudinem disciplina: cõferre

B

cere flagi-

re flagitiorum licentiam: excitare virtutis studia: & eum denique statum reipub. collocare, qui præsidij firmus sit, & opibus multis abundet? Omnibus igitur, quibus est hoc onus impositum, vt regum filios erudiant, in eo vigilandum & laborandum est, vt illi non modò cum magistris operam dant; sed etiã cum ludunt, de officio suo commonefiãt, eisque ludis maximè teneãtur, qui eos paulatim studio laudis atque regiæ dignitatis incendant. Vt enim ædes amplæ non possunt esse firmæ, nisi fundamenta earũ alta, atque firma iaceant: ita neque rex magnus esse poterit, qui nõ fuerit admodum diligenter, regia disciplina, ab incubilis institutus. Verum id quidem est, inquit Portugallensis. Sed velim scire, quæ nam disciplina regi futuro conueniat, aut quibus artibus animum Sebastiani colendum existimes. Id quidem, inquam, intelligi poterit, si viderimus, quid sit omnib. regibus, qui sunt hoc nomine digni, propositum: & quibus in rebus eorum officium versetur. Hoc enim constituto, haud difficilè erit animaduertere, quomodo rex alendus & nutriendus sit; & quo disciplinæ genere ad regiæ dignitatis, & decoris amplitudinem perducendus. Vt autem id breuissimè dicã, rex est perpetuus reip. rector atque moderator, vniuersum populum iuris æqualitate deuinciens, virtutisque præsidio conseruans

seruans. Regere autem, est in rectum finem dirigere. Rector igitur & moderator populi id agit atque molitur; vt populum in finem, in quem omnes intueri debent, modo, & ordine, atque disciplina perducatur. Est autem finis, florès & beatus reip. status. Beatus verò reip. status malorum omnium depulsione, & bonorum complexione perficitur. Mala autem non ea solùm numeranda sunt, quæ homines vulgò pertimescunt, nempe morbus, inopia, seruitus, dolor, calamitas, ignominia, & reliqua generis eiusdem: sed multò etiam magis flagitium, scelus, ignauias, effrænatae libidines, & reliquæ animorum labes, quæ vitam miseram & ærumnosam efficiunt. Similiter etiam bona, non tam in abundantia pecuniæ, aut in valetudinis firmitate, & integritate, & in rebus eiusmodi, quæ vel in corpore sitæ sunt, vel ad corporis cultũ & oblectationem cõferuntur: quã in animi decore atque dignitate, & in virtutis cõstantia & grauitate consistunt. Regis igitur officium est, non solùm cõmodis patriæ atque salutis cõsulere, & hostiũ imperũ à finibus regni, magna belli contentione, reprimere: sed multò etiam magis refecare libidines; coërcere petulantiã; iniquitatis & iniuriæ fibras euellere; vniuersamque Rẽp. honestatis ornamentis afficere; virtutũque; omniũ præsidij firmare. Aliter enim neque resp. beata esse, neque rex officio suo satisfacere

ullo modo poterit. Hoc fundamēto posito, nō erit difficile cōsiderare, quā multis difficultati- bus implicatum sit regis officium, & munus. Si enim cuilibet homini benè à natura informa- to, & ingenuis disciplinis erudito, non facile negotium est, cupiditatem ratione comprime- re, virtutisq̄e præsidia & ornamenta compa- rare: quātum tādē munus erit illius, cui hoc commissum est, vt non se tantū ab omni cu- piditate flagitiosa contineat, & virtutis ampli- tudine inter omnes excellat: sed vt omnem Remp. ab omni turpitudinis contagione tu- tam, & incolumem prætet, omnibus virtuti- bus honestam efficiat? Summa igitur sapientia; summa prudentia; summa totius animi ala- critate & vigilantia; inuictōq; virtutis & con- stantiæ robore opus est, ad tantum munus fe- liciter obeundum. Sic igitur de pueri regis in- stitutione cogitate, quasi de illo, in cuius con- silio, virtute, diligentia, probitate, postquam is ad maturam ætatem peruenerit; omnis rei- pub. vita, salus & dignitas, omnisq̄e beati sta- tus ratio collocāda sit: vt intelligatis qualibus op̄inionibus sit iam à primis annis imbuen- dus; & qualibus deinde moribus, atque disciplinis instituendus: vt possit tantum onus subire atq; sustinere. Neque solū animi, sed corporis et- iam ratio habenda est. Corpus enim imbecil- lum, animi virtutem plerumq̄e debilitat, & a-

rebus

rebus acriter & animosè gerendis abducit. V- trunque igitur curandū est, vt & corpus sit va- letudine firmum, & animus rectè moribus & vita constitutus. sanitatem atque vires efficit in corpore victus moderatio, & exercitatio; vir- tutes autem excitāt in animo philosophiæ stu- dium; qua nihil vtilius ad reges erudiendos & cōhonestandos cogitari facile potest. Est igitur cursu, palestra, telorum iaculatione, & lu- dicra inter æquales armorum contentione di- ligenter exercendus: vt non modò corpus il- lius robustum fiat, verū etiam animus ala- crior, & ad res strenuè gerēdas promptior eua- dat. Vt enim corpus infirmum, animi indu- striam frangit: ita benè valens atque robustum animum reddit alacrem, & in omni rerum di- scrimine cōfidentem. Ingenium verò est lite- ris admodū diligenter excolēdum, artium- que maximarum disciplinis acueendum: vt sa- pientiam regio muneri maximè necessariam, eo studio consequatur. Hæc enim studia pudo- rem & modestiam ingenerant: animum cupi- ditate dignitatis incendunt: & ad Remp. salu- taribus institutis temperandam erudiūt. Illud tamen in primis summo studio prouidendum est omnibus, qui regis instituendi curam susci- piunt: vt animum illius à primis statim annis, summo studio religionis imbuāt: sine qua nul- lum studium veræ dignitatis extare potest. O-

mnes enim virtutes à Deo manant, illiusq; beneficio & numine continentur. numen autem illius, est pietate atque religione placandum. Itaque tribus his studijs, quantū puerilis ætas ferre potest, regē Sebastia. institui cupio, nempe palæstra, & literis, & religione. Si enim corpus exercitatione firmauerit; & animū artibus præclaris excoluerit; omniaq; vitæ consilia ad religionem direxerit; augurari poterimus fore tandē, vt hostes illius congressi in armis exhorreant: ciues autem illum miro amore diligant: Deus verò (quod omnium bonorum caput est) eū præsidio suo fulciat, atq; præsentī numine tueatur. Hæc quidem ego, nō eo animo perstrinxi, vt longioris sermonis materiam præberē: imò si suspicatus fuisset id fore quod euenit, fortassè tacuissem: neque tanto cum periculo sapientiæ famam mihi colligendam existimarem. Nam primū quidem Tuuora ridens, me amicē monuit, vt inuidiam vitarem. Se namque vereri, si sermo hic meus in vulgus emanaret, ne in me impetus omnium fieret. Philosophiam namq; ab omnibus existimari nobilitate prorsus indignam, & ne illius contagio regibus aliqua ex parte noceret, in vltimas terras ablegandam. De corporis quidem exercitatione, atq; de religionis studio, se mihi libenter assentiri; Regem sine illis non posse in officio suo satis cōmodè versari. Nec enim,

inquit,

inquit, animus acer, atq; vehemēs esse potest corpori molli & effœminato deuinctus: neq; sine ope diuina quisquā tantū pondus vlla ratiōe sustinebit. Quod verò ad Philosophiā attinet, valdè metuo, ne in te multi satis petulanter inuehantur; quod velis hoc studio Principis animum à virtute & industria, ad languorem atque desidiam auocare. Exponam igitur tibi, non meam quidem sententiam; ea namq; fortassè à tua non valdè discrepat: sed multorum opinionem, qui non Philosophiam modò, sed ita omnes literas oderunt, vt eas ab omni rep. præcipuè verò ab aula regia, vt malum auspicium, detestentur. Non mediocrem enim ab illis pestem atq; perniciem regibus comparari censent. Dicam igitur quæ multi dicunt, & quæ contra Philosophiam ab acutioribus etiam disputari possunt: vt cū ea infirmaueris atque sustuleris, armis tandem instructus tuis, queam illis resistere, qui magno quodam odio & impetu in Philosophiā & in omnes præclaras artes inuadunt. Primū quidem igitur hoc negare non possumus, eos homines, qui sapientiæ student, lucem fugere: celebritatem vitare: otium modis omnibus amplexari: & sic tandē torpore desidiamq; languescere, vt neq; prompti, nec experientes esse queant: sed sint semper ad omnia negotia siue publica, siue domestica prorsus inutiles.

B 4

Otium

Otiū enim illos corrūpit. Vt enim ferrū vsu et exercitatione splendescit; diuturno autem situ squalet, & rubigine paulatim exeditur atq; cōficitur: similiter humana mens officijs viro dignis acuitur; otio autem isto, quod homines Philosophiæ studiosi confectantur, hebescit, & quasi squalore obducto corrumpitur. Pugnāt enim hæc inter se, nec in vno homine simul habitare possunt; otium videlicet, atque negotium. Et otium quidem animis neq; maximis, neque maximarum rerum cupidis, videtur accommodatum; negotium verò animum acrem & vigilantem, & studio dignitatis incēsum requirit. Otium deinde homines etiam natura industrios, & vehementes indies molit, & inertes atq; desidiosos efficit: negotium verò hominem natura desidiosum de somno suscitāt, & ad res strenuè gerendas impellit. Cū rex igitur ad tanta negotia, singulis diebus transigenda, & ad tam multa pericula, que semper impēdent, propulsanda natus sit; quid minus conuenit, quàm pati mentem illius otio eneruari? at Philosophia sine summo otio consistare non potest: reliquum igitur est, vt ea à regibus attingi non debeat. An non satis nos admonet quorundam Philosophorum stupor et ignauiā, quanta vitæ pestis futura sit, si studiū hoc animum regis occupauerit? quoties enim domo pedem cfferunt, ita propter insolētiā homi-

homi-

ominū atque lucis ingrediuntur: vt ne vestigium quidem firmè ponere, aut quò tendunt, satis explorare queant. Cū autē in multitudinem incidunt, ad eò titubant, & hæsitāt, & nos perinde atque ignotos prætereunt; vt satis appareat, eos neque mores hominum, neque vitæ consuetudinem, neque vrbs, in qua sunt nati & educati, reges, neque postremò vitam, quæ fert in forum, nosse. Neque facillè est, aliam causam huius stuporis assignare, nisi literas, in quas se penitus abdiderunt: quò enim magis sese ad illas applicant, eò magis ab omni humanitatis sensu deseruntur. Thales, aut quis alius (non enim rectè meminī, neque sanè multum refert scire, quod illi nomen fuerit) is igitur cū in ambulans cælum suspiceret, in puteum incidit; tū seruula ridens, ait, egregium hominis sapientis acumen, dum cæli plagas intueri conatur, puteum ob oculos positum non videt? Lepidè atq; festiuè dictum, & quod in omnes, istis artib. deditos, egregiè quadrat. Dum enim res summo studio & ab humana cogitatione remotissimas peruestigāt, nec ea quæ eisdem, quæ versantur in communi vita, cernunt, neque pericula, quæ sunt intenta reb. suis, aspiciunt. Quid igitur absurdius, quàm; cū nobis opus sit rege acutissimo, acerrimisq; sensibus instructissimo; regem artibus illis instituti, quæ sensus omnes eripiunt? cuius quidem rei

B 5 nullum

nullū testimoniū grauius esse potest eo, quod
 à Philosophis ipsis perhibetur. Exponam enim
 vobis, quod ab hominibus Philosophiæ dede-
 ritis accepi. Dicunt igitur homines, Philosophi
 vitam esse vitæ communi valdè contrariam.
 Nec enim (vt aiunt) voluptates exquirunt; neque
 dolores extimescit; nec honores ambit; neque
 gloriam desiderat; nec odio, aut amore, aut
 alio denique eiusmodi sensu commouetur. In
 eo enim statuunt esse positum hominis sapientis
 officium: vt animum, quoad fieri poterit
 corporis coniunctione diuellat, humanosque
 sensus repudiet, vt ita tandem liberè, & solus
 res cælestes atq; diuinas inspiciat. Quandiu
 enim animus est nimis alligatus corpori, neque
 fas esse verum cernere: sed rerum tantum vani-
 bras, & inanes imagines consuetari. Cùm igitur
 sensus aspernentur, & eos, qui sensus con-
 sulunt, arbitrentur in summa veritatis ignora-
 tione versari: omnis eorum sententia illi iudi-
 cio, quod oritur à sensibus, aduersatur. In-
 fat, vt quemadmodum nec opes; nec honores
 neque vitæ cultum; neque bonam valetudinem
 nec vllam denique voluptatem in veris bonis
 numerant: ita neque inopiam; nec obscurita-
 tem; nec aduersam valetudinem, neque dolorum
 rem in malis. Hoc igitur ex eorum decretis ex-
 ficitur, opus esse illi, qui sapientiæ studet, vt
 omnibus sensibus orbetur, vt sic tandem ad sa-
 pientiam

entiam, sine cunctatione perueniat: sic au-
 tem fiet, vt qui valdè sensu cōmunicaret, valdè
 sapiens sit; & cuius vita proximè ad conditio-
 nem mortis accedit, is demum beatæ vitæ com-
 munitatem exiit. Sit igitur ita sanè; demus hoc illis,
 esse stupore isto, ad sapientiam præclarè mu-
 tantem viam, & eum, qui nullam dulcedinē vi-
 tæ sit expertus, vita beata frui, qualis tādē e-
 rit ista sapientia? aut quod adiumentum rebus
 communibus importabit? num in scelus seue-
 re vindicabit, qui nescit irasci? nū hominis af-
 flicti miseriam subleuabit, qui misericordia fle-
 sci nequit? num hostis ferociam armis atque
 virtute comprimet, qui belli pericula pro ni-
 hilo habēda putat? quid enim illum excitabit,
 ad bellum animo acri, & vehementi suscipiat?
 Num laudis atque dignitatis studium? at in eo
 valdè se iactat, quod popularem famam, & no-
 minis celebritatem despiciat. An, ne opibus
 spoliatur, ac errimè decertabit? at omnes opes
 in animi grauitate, & cōstantia sitas esse decer-
 nit: & eandem cōstantiam tūm vel maximè se-
 retēturum confidit, cū fuerit omnibus for-
 nis expoliatus. Non, inquires, sua causa
 laborabit, sed vt ab illis, qui in illius tute-
 sunt, pestem auertat. Quam pestem nar-
 mus? eam ne, quam ille ne tantulum quidem
 curandam arbitratur; nempe inopiam, de-
 decus, & seruitutem, & patriæ totius interitū?

Restat

Restat igitur, vt sapiens ille, quãuis omnes ca-
 regiones mente definiat: & syderũ omnium
 cursus cognitione comprehendat: omnesque
 naturæ obscuritates perscrutetur & inspiciat:
 nulla tamen ratione possit lucem aliquam ei
 uibus suis afferre. Tantum verò abest, vt Philo-
 sophia regibus vtilitatem afferat, vt potius vi-
 deatur omnes regni opes euersura, si reges se
 ad studium illius adiunxerint, nec enim se-
 lum inutilis est, sed nescio quomodo illius stu-
 diosus irretitos detinet, ne queãt vlla ratio-
 rei suæ familiari consulere. Vt enim quisque
 maximè proficit in literis, & in Philosophiæ di-
 sciplinis; ita difficilimè ab earum studio & co-
 mmentatione diuellitur. Sic igitur euenire ne-
 cesse est, si reip. Principes se literis, & isti eru-
 ditioni dederint: vt vel exiguum fructũ ex illis
 ferat, vel magnum detrimentum ciuibus suis
 inferat. si enim parum temporis in illis posue-
 rit, non magnum sanè fructum ex illis colligit:
 si verò multum temporis in eo studio consum-
 perit, Remp. curare non poterit. Sic enim ei
 affixus libris, vt nec hominum querimonias
 quotidianas exaudiat: neque potentium ini-
 rijs obstitat: neque supplicibus opem ferat
 lam, neque legum sanctiones obseruare cog-
 gat: neque iuuentutem in armis contineat: ne-
 que hostium ferocitatem acri belli contentio-
 ne retundat: neque denique munus vllius
 bo-

boni regis & principis administret. Nam cum
 omnes mortales officia vitæ, magna ex parte
 voluptate metiantur, & in ea quisque studia
 maximè propensus sit, ex quibus maximã vo-
 luptatem capit: tum id in regibus multò magis
 apparet. nec enim quidquam mediocriter ap-
 petunt, & quidquid volunt, valdè volunt. Si
 igitur literis oblectari cœperint, quis eos ab il-
 larũ studijs adducet? Quocirca statim à prin-
 cipio cauendum est, ne capiantur ea volupta-
 te, quæ illos abstrahat à cupiditate alterius vo-
 luptatis, quæ maximè regem decet. Quæ nam-
 que eadem est, inquis? ea videlicet, quæ ex lau-
 de, & fama percipitur. quod si ex literis etiam
 dignitatem petendam existimauerint, pericu-
 lum est, ne in illis ita defigant animum, vt alio-
 traduci non possint. Fieri enim nequit, vt
 mens humana multis simul muneribus intèta sit.
 Cũ enim vis illius sit exiguis terminis definita,
 fieri necesse est, vt quò se vehemētius ad studiũ
 vnus applicat, eò magis de studio alterius re-
 mittat. Si igitur rex animum ad studia literarũ
 libenter & studiosè contulerit: valdè metuen-
 dum est, ne segnis ad imperadum sit, & Remp.
 valdè negligenter administret. Hoc quidem
 in primis optandum est, ne rex alia voluptate
 teneatur, nisi ea tantum, quæ tota est in fructu
 nominis immortalis, & verissimæ gloriæ con-
 stituta. Quòd si aliquando (vt est hominũ na-
 tura ad

natura ad remissionem animi, & corporis suauitatem proclius) alijs sese voluptatibus dederit, videte, quatum periculum ex literarum studio, regibus impendere putet homines, terribilius arbitrantur multi, vt in adolescentia rex eas voluptates appetat, q̄ fatietate abiciuntur; & rationis iudicio cōtemnuntur; & gregis studio repelluntur; quàm eas, à quibus propter nescio quem, splendorem, & honestum oblectamentum, sit abduci & auerti difficile. Itaque facilius ferendum existimant Principem in ea ætate, quæ est naturæ blandimentis obnoxia, libidinis visitata labe contentari, quàm literis diligenter incumbere: illi enim flagitiosæ voluptatis dedecus, & admittitur turpitudinis offensio, facile potest clara in dolem, ad odium turpitudinis ipsius adducere, & ad honestatem & officium reuocare: voluptas, quæ percipitur ex disciplinis, neque fastidio affinis est, nec ætate contemnitur, neque gloriæ studio repudiatur: imò specie quadam gloriæ, quam ostentat, homines magno ingenio p̄ditos sempiternis sibi vinculis astringit. Euenit igitur, vt qui his studijs oblectatur, nihil aliud agat, nihil velit, nihil amet, nihil cupiat; eoq̄; tantum cogitationes suas conferat, vt summum gradum eruditionis obtineat homines igitur fugiet: domi se quasi carcere & tenebris inclusum continebit: omnem ætatem in otio consumet.

amet: & languore desidiam; paulatim intabescet. Si igitur Rex in studia istarum incubuerit, habebit tunc misera resp. Principem philosophum, hoc est, hominem torpore languidum; otio factum & debilitatum, fori atque lucis infotentem; & quasi quodam veterno vehementer oppressum. Vt autem in patrisfamilias negligens atque dissoluti domo cernimus alios seruos ludere, alios ebrios iacere, alios tumultum commouere, & inter se rixari, & interim omnem rem familiarem dissipari & auerti, & in nequitia consumi: sic in toto regno simulatque rex otium fuerit amplexus, necesse continuo erit, ut in omni libidine impunè volutari; alios inurbas atque dissidia concitare; innocentium fortunas diripi; opes regias paulatim consumi, & que funditus exhauriri. Otium enim comites sunt, languor, inertia, lentitudo, timiditas, ignavia: quæ vitia si in animo regis infederint, nihil aliud restat, quàm vt occupet animos omnium summa rerum desperatio, & appropinquet communis salutis exitium. Cernitis iam nimio, quantum malum, & quam dira calamitas vniuersæ reipub. ex nimio otio rectoris impendat: at istius sapientiæ studium, sine summo otio constare non potest. Accedet etiã ille stultor, aut immanitas, cuius fecimus antemertionem. studia enim ista plerumq̄; sensibus hominum

nem spoliant, & cogitationem à magnitudi-
 cladis abducunt. Memoriam proditum est, cum
 M. Marcellus caperet Syracusas, vnum fuit
 ciuem, Archimedes nomine, summum Ma-
 thematicum, quem nec horrifonus armorum
 strepitus: nec acrium militum furor neque fe-
 da suorum ciuium cædes: neque mulierum pl-
 gor & eiulatus: nec omnium clamores inco-
 lum sublatis potuerint ad aliquem sensum pu-
 blicæ calamitatis & exitij perducere. Ad eum
 que erat formis, quas fortè tunc radio inter-
 describebat intentus; vt priusquam ciuitate
 captam esse sentiret, fuerit à milite, qui in-
 lum inciderat, interfectus. Hinc satis appar-
 quã vim habeat istæ disciplinæ ad sensus
 primendos, & mentem stupore defigendam.
 Fingamus igitur animo regem, qui nõ solum
 mathematicus sit, vt Archimedes: verum etiam
 physicus, & si placet etiam theologus. Si
 quis ergo rex esset his omnibus studijs ad-
 ctus, quis nõ videt, quanta ex eã multiplex
 doctrina reip. calamitas immineret? quam
 enim resp. rueret, id certè neq; sentiret, neq;
 animaduerteret; nec ad se pertinere putare-
 nec enim esset quidquã, quod illum tãtarum
 rerum suauissima consideratione remouere
 posset. Si igitur, vt salui sumus, opus est nobis
 summa regis industria, celeritate, vigilantia,
 sensibus acutissimis, & in omnes regni partes
 intentis

intentis: quomodo non erit indignum, & ab-
 surdum, regem illis artibus infici, quæ deli-
 diam ingenerat, et sensibus omnino priuant?
 Deinde non venit vobis in mentem, quãtu-
 ra sit, si hoc vsu aliquãdo venerit, vite com-
 nis offensio? Sunt enim omnes, qui reliquos
 homines antecedunt sapientia, vulgo suspecti,
 & inuisi. Existimant enim plerique se ab ijs,
 qui sapientiæ opinione præcellunt, irrideri:
 simplicitatemque suam illorum cauationi-
 bus nimis obiectam esse molestissimè ferunt,
 neq; audet cum illis contrahere, nempe à qui-
 bus insidias sibi fieri suspicantur. Regis autem
 statum esse oportet, suorum fide, & bene-
 uolentia, non absurdæ, & inuisæ eruditionis
 ostentatione munitum. Vt enim linguæ com-
 munitio, vitæ consensus, morum similitudo cõ-
 iungit animos: ita sermonis ignoti sonus, di-
 spar vitæ cultus, moresque dissimiles omnem
 coniunctionem animorum dirimunt. Quare
 fieri non potest, vt sit eis, qui sibi sapietiam ar-
 rogant, aliqua cum reliquis hominibus fide-
 lis, atque firma conuentio. illi namque sapien-
 tes genere orationis vtuntur, acuto illo qui-
 lem, nobis tamen incognito, ad animosque
 nostros minimè permanente: nos verò vulga-
 re, & vsitatũ genus orationis sequimur, & re-
 ceptis opinionibus accomodatam. Deinde il-
 lorum sententia à communi hominum more,

& consuetudine vehementer abhorret: nos contra ab illis, vt stulti & insani contemnimur, & perpetuo disputationum conuictio laetamur. Illi vt plurimum vitam horridam & incultam agunt, & cum illorum supercilio mirifice congruentem: nos autem splendidæ vitæ cultu & elegantiæ delectamur. Cùm igitur communis hominũ vita, cum illorũ vita pugnet, & lingua linguæ dissimilis sit, & opiniones opinionib. aduersentur: efficitur planè, nullam posse nos cum illis firmã societate inire, & stabilem amoris consensionem conseruare. nos enim (vt nihil aliud dicam) homines firmi: illi iam pridem homines esse deserunt. Idcirco fit, vt nec illos aliquis nostrorum malorũ sensus attingat; neque nos valdè illorum sapientiam amemus. Cùm igitur ista sapientia magis multitudinem offendat, quàm voluntates alliciat; omneque regis studium in suorum beneuolentia concilianda ponendum sit: quid minus conuenit, quàm regis illius sapientiæ disciplinis institui, quibus à se, suorum voluntates abalienent, & suspiciosas atq; parũ fideles efficiant? quid enim quæso populos in imperio alienigenæ regis offendit? Quoties enim accidit, vt in aliqua regione; vel hæreditario iure, vel matrimonio; vel quauis alia ratione, Princeps aliquis ex exteris gètib. ad regnandũ vocetur; id populi sibi perniciosum fore suspicantur,

tur. Quid igitur eos in eam opinionem adducit; vt existiment secum pessimè agi (quamuis id non semper eueniat) cùm externi Principis imperium subire compelluntur? Dissimilis cultus, dissona vox, inuitatæ orationis stridor, horrorem quandam imperitis incutiens. Sic enim natura fert, vt quilibet non modò v̄sitato patriæ cultu & vestitu: sed etiam natiuo sermone, aut saltem sibi comperto & cognito delectetur, externo autem & aduentitio non mediocriter offendatur. Nescio enim quomodo sonus ille sermonis nobis ignoti, iniucundus ad aures nostras accedit, & vocis illius genus vastum (vt videtur) & absonum, dèsi cuiusdam spiritus absurditate, sensum audièdi vulnerat. Inde adèò fit, vt vix sit vlla natio, quantumuis agrestis & barbara, quæ non sibi tam in vestitu, quàm in oratione valdè placeat, & reliquas nationes vt barbaras & incultas aspernetur. Quamuis igitur externus ille Princeps sit in omni genere virtutis excellens, non facile poterit subditorum voluntates allicere; nisi corporis cultum & ornatum mutet, & orationem etiam gentis illius, in quam est imperium affectus, assuecat imitari, ne semper alienus existimetur. Si igitur tantum valet ad animos coniungendos, idem cultus, & eadem loquendi consuetudo; quid tandem similes mores

mores & instituta perficient? & si tantum momenti est, in leuissimarum rerum dissimilitudine, ad animos alienandos; quid erit de rerum **carum**, quæ vitam omnem continet, varietate, & dissimilitudine iudicandum? At Philosophi non modò lingua loquuntur aliena, nemo enim eos intelligit, nisi qui est eadem disciplina penitus imbutus: neque solum alieno & obsoleto cultu vestiuntur; sed etiam sensu, sententia, moribus, institutis, totiusque discipline decretis, vitæ communi repugnant: & longè aliter de iure & iniuria, de rebus honestis & turpibus, de bonis deniq; & malis existimant, quàm reliqui homines opinantur. Nihilq; verius esse statuunt, quàm id, quod est longissimè à communi sensu disiunctum. Ergo si nihil est magis optandum Principi, quàm esse charum atque iucundum suis: & beneuolentia vitæ similitudine continetur, & dispari viuendi ratione dissoluitur: & si constat nihil esse magis à populi totius moribus alienum, quàm Philosophorù vultum, incessum, nò modò disciplinam; nihil certè absurdius esse videtur, quàm tradi regem Philosophis erudiendum. Deinde quem fructum ex illis feret, quo tantum damnum compensare queat? aut enim nimiam (vt diximus) operam in philosophia ponet, aut eam leuiter attinget; si nimiam operam in ea cõsumperit, quòd rempub. administrabit? quomodo enim

do enim poterit in illo exiguo tempore, quod ei à studio vacauerit, tantum munus mète, consilio, virtute, industria sustinere? fieri profectò nò potest, vt simul & studio sapietiæ vigilanter incumbat; & muneri, quod illi assignatum est, pro dignitate satisfaciatur. Quòd si tanto Philosophiæ studio tenetur, vt in illo sibi ætatè conterendam statuatur; negligat opes; regni reiiciat honestatem; discedat à dignitate; fateaturque se non tantum animi atque mentis habere, vt intelligat omnem iucunditatem, & artium liberalium cognitionem esse præ regij decoris amplitudine contemnendam. si verò Philosophiam leuiter attingere vult, minimum certè ex illa fructum percipiet. nec enim fuit vnquam, qui mediocrem gradum eruditionis esset sine multo labore consecutus. Quid ergo amētius, quàm regem artibus illis imbui, quorum si valdè studiosus fuerit, sit ei regis officium deferendū: si verò negligenter eas coluerit, minimam ex illis vtilitatem percepturus sit? Sed dices, det operam his studijs saltem in adolescentia, postquàm verò ad rempubl. tractandam accesserit, ea, si placet, omittat. stultum & miserum, adolescentiæ florem in illis artibus conteri, quæ sunt statim obliuione prorsus obliterandæ. Omnes enim istæ disciplinæ si non sunt assidue cultæ; in defessoque studio retentæ, aut saltem ex interuallo reuocatæ, elabun-

tur & excidunt. Non ita est, inquires: nec enim vnquam sic elabuntur, vt non aliqua reliquæ ad vitam rectè constituendam valdè saluæ, animis infixæ remaneant. Id quidem credibile non est, vt tenues istius eruditionis reliquæ, nõ tenuem, sed magnam vtilitatem constituent. Illud igitur sanè doceri velim, quæ tanta ex artibus illis vtilitas comparari potest, vt illarum parua reliquæ reip. conferuent? nam si disciplinarum istarum leuiter impressum vestigium tantam vim habet, ad totius regni statum salutari atque firmo præsidio muniendum: necesse profectò est, vt earum principes sint opibus diuinis egregiè culti, summisque virtutibus ornatissimi. Illorum igitur opera facillimè poterunt omnes reip. in quibus illi flouruerint, rectissimè constitui; & omnibus præsidijs & ornamentis mirificè redundare. Cur igitur non omnes ab illis, vt nobis propitij sint, supplici prece contendimus? cur illorù opem in rebus aduersis non imploramus? nam si tantum vtilitatis allatura est particula quædam istius sapientiæ ad reges deriuata, vt sine illa salui esse nequeamus; quanta tandem erit ea vtilitas, quam ipsa doctorum hominum singularis, atque summa sapientia, rebus pub. importabit? præstans sanè, & eximia, multisque modis admiranda. Quid si nullam omninò opem rebus pub. attulere? quid si vsu compertù est, eos publi-

publico iuctu minimè commoueri? quid si etiam interdum, ciuium suorum cladibus insultant? Tamen dicere licebit, istius etiam sapientiæ particula reip. salute contineri? Vt ista sint, inquires, in virtute tamen, quam illi tradunt, omnis benè beateq; viuendi ratio collocanda est. Age, periculù virtutis istius faciamus. Virtutis enim est, opem afferre, pestè auertere, propulsare pericula, prodesse quã plurimis, aut saltem esse de cõmuni omnium salute, & totius ciuitatis incolumitate sollicitam. At isti nec opẽ vllam afferunt; neq; pericula depellunt; nec vllam reip. curam pro sua virili parte suscipiunt; nec illius incõmoda ad se pertinere putat. Magnam tamẽ (inquis) est, habere semp ante oculos, exempla grauitatis & cõtinentiæ, ad quorù imitationẽ mores effingas tuos. Quorsum? Vt similiter atq; illi simus. Omnes reip. inutiles? nec vlla istius nos, in magno aliquo discrimine cura sollicitet? nec enim vlla virtus homini politico imitanda est, nisi quæ ad publicã vtilitatem cõferri potest. Quid, quòd non semper philosophi ita benè morati sunt, vt illorù virtus, etiã si nullas vtilitates afferat, magnã nobis admirationem commouere debeat? nec enim semper illa tristis feueritas in vultu; illa frontis contractio; ille neglectus cultus; illa moderationis & cõtinentiæ signa, verù loquuntur. Multæ nãq; sunt in animis tenebrę, multi recessus,

quibus libidines incluíæ latent, quæ tandem erumpat foras necesse est, & in multò maius odium multitudinis incurrat: quòd sceleratius est, in magnis flagitijs continentia laudem accipi, quam in mediocribus vitijs simpliciter, & apertè suscepta flagitia confiteri. Nihil est enim magis odiosum & inuisum, aut magis reip. perniciosum, quam virtutis species assimilata. Cùm verò constet, sapientes istos maxima ex parte virtutem eimentiri, & ambitione interim, & auaritia, & alijs eiusmodi sceleribus implicari; quamuis aliqui verè & ex animo virtuti studeant, & sint in omni vita moderati: nõ tanta tamè utilitas ex bonorum exemplo percipitur; quantum ex improborum flagitio & improbitate detrimentum. Nam cùm maiorem plerumq; vim habeat improbitas ad perniciem, quam bonitas ad salutem: tum illi, qui vitia virtutis simulatione contegunt, sunt innumerabiles; qui autem verè virtutem colunt, si cum eorũ, qui simulant, multitudine conferantur, sunt paucissimi. Accedit quòd cùm eruditi hominis occultum, & intestinum scelus sub virtutis ficta specie latè manifesto deprehenditur; similiter vocantur in suspensionè assimilata virtutis reliqui sapientes, qui virtutis studio flagrant. Sic autem fit, vt ex bonorum exemplo, tenuous ad modum fructus excipiantur; ex malorum autem improbitate, damna

quam-

quamplurima rebus communibus afferantur. Sed non laboro, quàm verè, aut fictè sese in studio virtutis exerceant. sint omnes per me honestatis & continentie laude præstantes, dummodo id, quod nobis vtile futurum est, nempe virtutis exemplum publicè cõstituant: quod verò nocere potest, aut saltem non est multũ utilitatis allaturum; illam videlicet admirandam naturæ peruestigationem, homines à rebus gerendis auocantem, ab hominum cœtu removeant. Nõ dico multis in locis religionem esse disputationibus eorum violatam, generosæ mentis indolem repressam; virtutis neruos incisos, id tamen dico, vt nullum sceleris aut libidinis vestigium in illorum scriptis appareat; & multa, eaque præclarè de virtutis amplitudine, & gravitate disputent; non tamen tãtum utilitatis importabunt, virtutem summis laudibus exaggerando; quãtum reipub. nocebunt, Principes ab administratione Reip. ea disciplina suauitate deducendo. Præterea quod ad virtutè attinet, ea, quæ docere possunt, in promptu sunt omnibus; & quamuis non tam subtiliter & acutè, non minus tamen commodè à parentibus, & pædagogis, & à viris prudentibus, qui cum regibus assiduisunt, facillimè tradi possunt. Nec enim indigemus rege, qui virtutem acutè definiat; sed qui virtutis officio strenuè fungatur. Reliqua autè; quæ docti ho-

C 25

mines

mines inculcant, multum quidem obscuritatis & admirationis habent, vtilitatis autem parum. Vt enim nihil sit in omni rerum natura, tantis inuolutū difficultatibus, quod non penitus videant, quid poterit ex illa naturæ cognitione ad vsum reipū. transferri? num princeps quidquam ex eorum disciplina percipiet, quo vel Rempub. commodius gubernet, vel hostibus acrius in bello resistat? Non profectō. Parum ne, inquis, hæc studia pulchra sunt? Sint sanè, si velis etiam, pulcherrima, & iucundissima, dum modo constet ea, nullum adiumentum communibus rebus allatura. imò quò magis iucunda sunt, eò magis metuendum est, ne princeps illorum iucunditate perfusus, sibi permisi muneris obliuiscatur. Quod si hæc vera sunt, quæ contra philosophos differuntur, eos censo procul amandemus, ne sese in gratiam nostri regis insinuent. Alibi igitur ludū aperiant; alibi ingenij sui acumen ostendent; alibi doceant; & non vbi tantum periculū eorū opera cōsulari perspicimus. Quod quidem illi, si non mentiuntur, non admodum indignè patietur. Id enim præferūt, & in eo maximè gloriantur, quòd cum omnia humana despiciant, tūm gratias regum, atque Principum pro nihilo habendas arbitrentur. Si id igitur ita est, libenter ex aulicorum hominum turba & colliuione semigrabunt, & regis familiaritatem

deserent;

deserent; ne quidquam sit illis impedimento, quo minus omnia cæli spatia mente peragrēt. Si verò mentiuntur, & simulant se illas opes cōtemnere, quarum insatiabili cupiditate incēsi sunt, non modò ne doctrina sua noceant; sed etiam vt impudētissimi mendacij pœnā luant, in oras lōginquas exilij causa cōpellendi sunt. Quoquo igitur modo, siue velint, siue nolint, à regis familiaritate discedāt. Quod si fecerit, & ab hominū nobilium turba segregati, vitam omnem in sapientiæ studio consūperint, inopia & egestate conflictabuntur. Nā cum is, qui vt sapientiæ vacare possit, omnia contemnat; nec agrum colat; neque mercaturā faciat, neque negotium gerat vllum, neque artē teneat vllam, qua sibi victum comparet; & id tantum vnum curet, vt simpliciter & candidè philosophetur; quid aliud ei restat, quàm vt extrema quadam inopia & egestate prematur? quid igitur ineptius, quàm cum regis officium sit, opibus suis multorū inopiam subleuare, & ea de causa sit ei summa diligentia laborandum, vt opes ingentes habeat; eas illi artes tradere, quarū doctores inopes & egestes sunt; an nō tandem id eueniet, vt oēs opes suas imminuī & dissipari sinat, & summa interdū inopia distringatur? Ex his, q̄ dicta sunt, colligi certè potest, oēs, qui philosophiæ operā dant, aut inutiles esse, aut valdè perniciosos. Si enim sine fuco atq; fall-

fallacijs genus illud vitę colūt, & Philosophij penitus addiċti sunt; quomodo laborabunt in rebus illis, aut parandis, aut augendis, atque tuendis, quas minimi faciunt? si verò simulant se eas despiciere, cū tamen earum infinita cupiditate teneantur; qđ poterit illis perniciosius excogitari? cū enim ad summam improbitatem, ingenij acumen, & disciplina non vulgaris adiungitur; tāta vis mali est, vt sustineri non possit. Quid enim excogitari potest malitia præclaris artibus instructa & armata valentius, ad Remp. euertendam? Homo enim nequam & improbus, si fuerit disertus & eruditus, Rēp. dicendo conturbat; & ad quoduis flagitium impellit; & maiore quodam artificio scelus occultat; & ita vulnus multò grauius imponit. manifestum enim scelus facile aditu prohibetur: at quod in probitatis ficta specie latet, priusquam animaduerti possit, incautos interimit. Sic igitur fit, vt Philosophi simplices & aperti nemini profint, & sibi noceant: malitiosi verò atq; fraudulentis reip. plurimum noceāt, vt sibi tantum profint. Qualis est igitur hæc sapientia, aut ad quem vsum comparanda, quæ quidem est vel in bonitate inutilis, vel in probitate pestifera? Si enim totius antiquitatis memoriã replicare voluerimus, reperiemus ea mala, quib. maximæ imperia corruerūt; fuisse magna ex parte per homines eruditos importata.

Pe-

Pericles em̄, qui fuit auctor belli illius, & Atheniesium imperiũ afflixit; Anaxagoræ fuit auditor. Alcibiades patriæ pestis exitit. Critias ciues suos tyrānide vehemēter oppressit, & vterque eorũ operã dedit Socrati. Demosthenē similiter accusabant inimici, quòd causam funesti belli ciuibus suis attulisset, qui quidē Platonis (vt aiunt) discipulus fuit. Magnum argumentum est, non esse reipu. salutare, Principes eruditos habere: quòd videmus, quantā multis in locis cladem ciuibus fuit attulerint Principes eruditi. Cū enim homo omni doctrina perpolitus, ad summos honores obrepit, alterutrum frequenter accidit: vt vel quæstus & compendij gratia Rempu. in fraudem conijciat; aut sapiētia opinione subnixus, temerè de communibus rebus statuat; & ita patriæ firmamenta conuellat. Nihil enim est magis summæ temeritati finitimum, illa confidentia, quę ferè semper est cum summa eruditione coniuncta. Quid, cū accedit eloquentia? quis tunc poterit magnitudinem tantæ calamitatis arcere, quanta rebus sp. impendet? facilimè namq; eloquentes homines, in quamcunq; partem volunt, multitudinē imperitam vi, & impetu orationis impellunt, & in exitium, quoties illis lubet, furibundè præcipitāt. Quid illud? Num leue argumentum est existimandum, ad eruditionem hanc à rep. repellendam, quòd omnes

fermè

fermè ciuitates, quæ rerum potitæ sunt, eotem
 pore cõciderint; quo liberalis eruditio; & phi-
 losophia, & eloquentia, & omniũ artium eius-
 modi disciplinæ, à paruis initijs excitatæ ad
 summum peruenerat? Reputate quò tempore
 Atheniensium ciuitas imperij naufragium fe-
 cit: quo Thebæ, Argi, Carthago, Rhod, aliq;
 quã plurimi imperioũ populi funditũs euerũ
 sunt: quo Roma libertatẽ amisit: Eo certè, quo
 philosophia maximè florebat, & summa elo-
 quentia dominatum sibi in rep. comparabat.
 Non igitur immeritò cum Carneades, Crito-
 laus, & Diogenes summi Philosophi, & elo-
 quentiæ laude præstantes; legati ab Athenien-
 sibus Romam misĩ fuissent; Cato eos statim di-
 mittendos & ablegandos censuit; ne nouo il-
 lo & insolito doctrinæ politionis genere, &
 orationis vbertate, & elegantia, indolẽ Roma-
 nẽ virtutis infringeret. Metuebat enim vir pru-
 dentissimus, ne iuuetũs omnem impetũ animi
 ab armis, ad eruditionẽ traduceret: & quanto
 vehemẽtius sese ad eloquentiæ studiũ adiunge-
 ret; tantum de bellicæ gloriæ studio, & trium-
 phorum cupiditate detraheret. Quod si accid-
 disse, nõ dubitabat fore, vt imperium Roma-
 num interiret. Sapiẽter em̃ iudicabat id, quod
 armis, non literis quæsitum fuerat; armis, non
 literis esse retinendũ. Vt autem externa linqua-
 mus, nostrorum annalium memoriam repeta-
 mus;

mus; vt videamus quibus artibus olim Regnũ
 Lusitanæ creuerit. Num literis? num philoso-
 phiæ decretis? num eloquentia? Non certè. Om-
 nes enim tunc erant istarum artium rudes, &
 ignari. quinetiã multi viri nobiles, ne legere
 quidem sciebant. Attamẽ illa rudis & inculta
 iuuentus, duces non eruditos; sed magnani-
 mos, animo forti, & confidenti secuta, in omni-
 bus bellorum tempestatibus inuicta permãsit:
 victricia signa in Mauritaniam intulit: multas
 Solis orientis regiones armis peragrauit: im-
 mortaliaque multis in locis virtutis monimen-
 ta constituit. At his temporibus, quibus multi
 Lusitani sunt ita culti disciplinis, vt ad eorum
 laudem, qui magnum ex illis nomen & glo-
 riam consecuti sunt, aspirare non dubitent: vix
 ea, quæ sunt maiorũ virtute parta, retinemus.
 Vnde planè liquet, agrestem vitæ cultum, &
 infantiam esse militaris affinem: & munditiam,
 & elaborati sermonis elegantiam, esse cum igna-
 uia & timiditate coniunctam. Ergo quemad-
 modum duris, incultis, horridis moribus im-
 peria comparantur: ita vitæ molli cultu, & im-
 modico literarum studio, imperij virtute parti-
 opes euertũtur. Quare nescio, quomodo pos-
 sim eorum sententiæ repugnare, qui censent
 principes literis excolẽdos non esse: sed anti-
 quitatis rudis, & impolite morib. imbuẽdos. A-
 liter em̃ minimè dubitat, quin oĩa ruitura sint.

Est

Est enim nobis opus impigro & audaci Principe, laboris patientissimo, ad pericula belli fortissimo, qui possit intestinum scelus ferro seueritatis excindere; & hostium immanitatem armis & virtute profligare. At literarū studijs, aiunt, animos delides & ignauos effici, multumque de v. t. periculo cogitantes. Ut autem orationi nostræ iam finem imponam, dicā breui, quid mihi in principe desiderandum esse videatur. Primum quidem opus est, vt sit acer, vehemens & incitatus; ita vt otium ferre non queat, tantoque studio laudis incensus, vt mortem verissimæ gloriæ causa vtrò appetendam arbitretur. Deinde illum clementia & bonitate præditum esse conuenit; vt suorum sibi beneuolentiam conciliet, statumque suum amore multorum atque fidelitate communiat. Deinde is homo sit, qui odio & amore acriter incitetur; vt & scelus vlciscatur, & virtutem prodignitate remuneret. Illum denique (ne latius, quam par est, vagetur oratio) regem volumus, quem, cum opus ita fuerit, ira commoueat; cura sollicitet; misericordia flectat; & à nimia interdum seueritate, ad lenitatem traducat; qui gazam minimè compressam domi contineat, sed eam instrumentum benignitatis existimet: nec ad coacervandam pecuniam hominum operis abutatur; sed vt hominum saluti prospicere possit, pecuniam sibi querendam putet. Qui

denique

denique non sibi se, sed patriæ natum censeat: omneque imperij decus & ornatum, in virtutis amplitudine collocandum statuatur. Hæc virtutes omnes, si literis atque philosophia comparantur, aut saltem adiuantur, & augentur, nihil prius faciendum puto; quam vt regem Philosophis erudiendum tradamus, atque committamus; illosque, è quorum videlicet disciplina, tota salus reip. penderet, patriæ parentes appellemus. Si verò (vt multi dicunt) philosophiæ studium animos otio corrumpit; si humanitatis sensu spoliatur; si virtutem etiam debilitat; si vel ex arrogantiâ inuidiam colligit, vel ex immanitate in se odium concitat; si postremò, cum verè ingenuè colitur, inutilis est, cum aut ostentationis & quæstus gratia fuscipitur, perniciofa; ita vt meritò vel contemptui sit, vel summi sceleris flagret infamia, nihil certè videtur esse à regis institutione magis detestandum. Ut igitur omnis legum atque morum nouitas, meritò semper inuisa fuit, vix enim vnquam sine perniciæ reip. totius inducitur: ita hæc noua ratio Principis instituendi respuatur. Alijs igitur doctoribus illum Principem erudiendum tradamus; quem magnum, Regioque nomine satis dignum videre cupimus; qui illum non argumentis obtundant: sed clarorum hominum exemplis incendant, & ad fidem, ad iustitiam, ad liberalitatem, ad omnes lenitatis & clemen-

D tia

tiæ laudes erudiant; in eoque; neruos omnes intendant, vt regem non modò fortem & strenuum; sed in omni genere religionis atq; pietatis excellentem nobis efficiant. Hæc autem doctrina magis ex Lusitanæ monumentis, quàm ex philosophorum scriptis, & institutis petenda esse videtur. Nec enim Lusitani reges literis, quibus se nunquam dederunt; sed armis atque virtute, quam summo studio coluerunt, victorias innumerabiles adepti sunt: nec Philosophorum argutijs, sed optimis legibus & institutis Rempub. temperarunt: nec eloquentiæ ornamētis, sed factis egregijs illustrati sunt. Si igitur volumus, vt Sebastianus noster, maiorū suorum similis euadat, opera dāda est, vt à primis annis equitare, venari, iaculari condiscat, & assiduè se in armis exerceat: vt sit valetudine firmus, & exercitatione robustus, ad res animosè gerēdas alacer; ne vnquam laborem vllum honestum fugiat, aut vitæ discrimen adire, dignitatis gratia, reformidet. perficiendum enim est, vt dedecus magis, quàm mortem & cruciatum exhorreat. Quod verò ad literas atinet, legere & scribere sciat, & aliqua ex parte Latinos poetas, & Romanam historiam attingat; ne omninò rerum earum, quæ sunt omnibus peruulgatæ, rudis existimetur. Illam verò disciplinam summo studio colat, quæ iustitiam continet, qua vna salus patriæ nititur. Te-

neat

neat igitur patriæ leges & instituta ciuilia, eaque sibi perpetuò conseruanda putet; nullam Remp. consistere posse villo modo statuat; in qua à legum diuinarum, & humanarum equitate disceditur, auaritiam odio persequatur; sit acer vindex scelerum; turpitudinem ignominia plectat; dignitatem & honestatem debitis ornamentis afficiat. Illa tamē ei præcipua cura sit, vt Deum timeat, & tota mente in studium pietatis & religionis incitetur. sit præterea maximus veritatis cultor, doli atque fraudis inimicus, & omnibus, qui mēdacijs innitūtur, insensus. Hæ sunt artes, quibus Dei numen placatur: & hominum beneuolentia cōciliatur: hostes metu abijciuntur: vniuersaq; resp. firmissimo præsidio munitur, & florentem atq; beatū statum cōsequitur. Hæc igitur omnia qui præstiterit, minimè doctorum hominum scriptis indigebit. Hæc quidem mihi in præsentia occurrunt, quæ disputari à multis possunt, qui censent philosophiæ studium non solum Principibus parum prodesse; sed multum etiam obesse. Si hæc igitur tu (me autem nominabat) dilueris, magno me beneficio obligabis: tuis enim argumētis instructus, ijs, quib. philosophia est odiosa et inuisa, repugnabo. Hic Por tugallēsis ridēs, quid hoc inq̄t est? Tāta vis eloquentiæ, & tāta copia latitabat inter nos, vt quasi ex insidijs homines imparatos opprimeret?

D 2

Secd

Sed vr de quæso tam multa dicendi ornamenta comparasti? scio quidem te multum ingenio valere, & istis etiã studijs, quæ multi (vt inquis) vituperant, deditum esse: sed suspicari non poteram, vt tam diu atque tam ornatè differeres. Quod si legatio ista recēs, qua Romæ perfunctus es, te oratorem reddidit, legationem aliquam eiusmodi expugnare conabor, vt tecum aliquando certare possim. Vnum tamen in primis admirabar, quòd eloquentiam parum ornasti; cùm ipse tantis illius opibus, vt ex ista oratione iudicare licet, instructus esses. Est verù, inquit Tauora ridens: nam & ego identidem me ipsum intuēs admirabar, & maior quodãmodo, & altior fiebam, & gaudio etiam efferebar, quòd ex illimarē vos admiratione quadam defixos esse. Possum ne, inquam, Tauora abs te beneficium aliquod impetrare? Poteris, inquit ille, omnia, quæ velis, quæ quidem prestare valeam. Peto igitur, ne ea, quæ à te cõtra Philosophiam disputata sunt, peruulgare velis. Si enim barbaros, & incultos homines sine literis, sine mente, sine ratione, sine disciplina, qui non solùm Philosophiam; sed omnes bonas artes pessimè oderunt, sustinere non possumus, quid facient, si hæc dicendi instrumenta ad eos detuleris? si enim cùm nullo argumẽto uti possint, sola tamen procacitate, & petulantia fatis molesti nobis sunt; quid eueniet, si argumẽ-

gumentis istis tuis confidere cœperint? Certè nec ego, neque quisquam alius, qui philosophiam laudauerit, consistere in loco poterit. Quid ais? inquit illeridens: Ego ne vllam meæ dignitatis imminutionem fieri patiar? & cùm vobis in dicendo admirabilis visus fuerim, me continebo, quin omnibus exponã orationem meam, vt sciant, quantus orator sim? quiduis aliud à me postulare & expectare potes, hoc verò nullo modo faciam. Nec mihi quidquã longius est, quàm vt omnes amicos meos participes huius meæ laudis efficiã. Sed expecto, quid ad hæc responsurus sis. Hic ego, cùm me ad respondendum pararem, Menesius antevertit, inquiens. Non patiar vllò modo Tauora, te solum eloquentiæ laudem aucupari. Certum est igitur mihi, experiri qd efficere dicendo possim; maximè verò, cùm multa, quæ à te dicta sunt, minimè mihi probaueris. Primum quidem in eo tibi minimè assentior, quòd vniuersam Philosophiã vituperas: multa enim (vt te credo nõsse) genera Philosophorum sunt. Antiquissimi enim toti erant in naturæ peruestigatione, & in inquirendis rerum principijs occupati; quibus successit Socrates, qui primus (vt aiunt) Philosophiam è cælo auocauit, & ad considerationem rationis atque mentis humanæ traduxit. Hic igitur de recta morum & vitæ constitutione; de familiæ disciplina, de

iustitiæ sanctitate; de reip. moderatione recedatq; sapienter administranda quæsiuit. Omnis igitur illius doctrina, minimè ad ostétationem ingenij; sed ad beatæ vitæ rationem pertinebat. Ab illo autem fluxerunt multæ Philosophorum sectæ, inter se plurimum & verbis, & sententiâ dissidentes: quæ tamen, quod attinet ad vitæ disciplinam, bifariam distingui atq; distribui possunt. Alteri namque sensus eripiebant, & humanitatem hominibus detrahebant, qui non immeritò à multis explosi & eiectioni sunt; alteri verò ad rectum vsum ipsarum affectionum, quæ sunt nobis à natura tributæ, discipulos suos instruebant: & illi quidem, ut opinor, Stoici; hi verò partim Academici, partim Peripatetici erant appellati. Erat autè hæc Academicorum & Peripateticorù disciplina sapiens, & verecunda; & multis ingenij opibus instructa; & satis ad humanam vitam accommodata. Non enim erant ij Philosophi, qui orbarent hominem sensibus: sed quemadmodum sensibus vti conueniret, sapienter & commodè differerent: nõ extrahebant radicibus opiniones natura insitas; sed in quem finem essent omnes affectiones animi referendæ, disputabant: nec erant authores stuporis, & immanitatis; sed clemetiæ, & lenitatis, & moderationis, in qua vna, omnè vitæ dignitatem & constantiam sitâ esse statuiebant: nec aliena (vt inquis)

lingua

lingua vtebatur, sed vulgari & vsitata: nec neglecto & obsoleto cultu vestiebantur, sed eo, quo ciues suos ornatos esse videbant. Cumq; ingenio & disciplina præcellerent, se tamen in ratione, & vestitu sui temporis moribus accommodabât, & ita se in eorum sensibus insinuebant, vt faciliè homines ad se amandos allicerent. Non pauci igitur ab ea disciplina principes extiterunt, qui & bellicis artibus & pacis ornamentis summam laudem & gloriam consecuti sunt. Vt igitur fatear eâ philosophiam, quæ hominem humanitate spoliât, esse principibus indignam: ita ceseo illam, quæ est magistra pudoris, & honestatis, & ciuiliis societatis, & bellicæ etiam virtutis, esse principibus instituendis aptissimam, Non enim lucem & celebritatem fugit, non famam negligit, non solitudinem & tenebras sequitur: sed totù se dat ad erudiendos homines, & omnes ciues inter se legib. et institutis, et scedere societatis astringit. Illud tamen Neoptolemi valdè probo, Philosophari placet, sed paucis; nihil est em̄ in omni principum vita, moderatione præstantius. Te igitur, cù eas artes enumerares, quib. reges à pueritia sunt instituendi, valdè admiratus sum; quid omiseris, in quo tota boni regis laus collocanda est. Quid illud est? Inq;es, Modus, & tēperatio quædâ, q̄ si non fuerit adhibita, nullum studium, quâuis honestum et laudabile natura sit,

D 4 laudari

laudari iure poterit: omne id namq; quod modum transit, est in vitio ponendum. Rectè, quidem tu atque sapienter, metuebas ne rex nimis studio literarum deditus, ita earum voluptate teneretur, vt à libris auelli non posset. Quid si aliquo alio studio nimis etiam teneatur? non idem omninò incòmodum eueniet? imò multo grauius, quò magis multa ex illis studijs, quæ recensuisti, sunt ab humanitate disiuncta: hoc enim negare non possumus, studia literarum homines etiam natura feros & truces, ab agresti quadam immanitate traducere: vnde ad euenire cernimus, vt quò quisque magis se ad bonas literas applicat, eò magis clemens atque benignus euadat. Si igitur studium illud, quod ad omnem humanitatè excolit, cum immoderatè suscipitur, vituperandù est: quid erit de illo existimandù, quod non ad humanitatè erudit; sed potius natura sua in animis feritatè quãdã ingenerat? De palæstra quidè sileamus; nam tã indigna regia maiestate est, vt verbis explicari non possit. Omne autem, quod maiestatis & dignitatis non est, nullo modo cenfeo in regù educatione permittendum: nisi tu fortassè pulchrum censes, regem suorum manibus vexari, & corporis etiam totius nixu premi, & impelli, & contorqueri, atque postremò in terram proijci. Quod quidem non solù indignum est; sed etiam assuefacit quemuis hominem

minem nobilem, regem còtemnere, què prostrauit; vel saltem cum quo sine verecùdia luctatus est. Vis præterea, vt rex equitare, venari, iaculari discat, & se frequenter in armis exerceat. Quòd corpus regis his studijs exercendum putas, laudo; quòd nullum illis modum præfinis, vitupero. Si enim rex, vt primùm de venatione loquar, sylvas atque nemora assidue peragrauerit, vt bestias vestigijs omnibus persequatur, summamque laudem in illarum strage constituerit: eueniet tandem, vt regem ferum & agrestem habeamus, ad omnemque regiam disciplinam profus indocilem. Tales enim plerumq; euadimus, quales sunt ij, cum quibus viuimus, vsque adeò, vt si feras etiam multùm sectati fuerimus, sit etiam necesse mores nostros paulatim efferari. Si rex igitur assiduus in venatione fuerit, & multum de nemoribus, & lustris, & de ferarum latibulis, & de canibus atque venabulis cogitauerit: humanitatem tandem exuet, & pro clementi atque benigno Principe, ferum & inhumanum se præbebit. Deinde, qui venationibus assuescunt, difficilimè ab ea voluptate retrahuntur: cum verò reges vt plurimum, sint magis voluptatibus suis obsequentes, quàm reliqui homines: eueniet, si fuerint nimis dediti venationibus, vt nemo possit illos à syluis abstrahere, vt negotia transigant, & regium munus administrent.

Adde postremò falsam illam virtutis opinionem, qua sibi principes assentantur, cum fugientem bestiam persequuntur, eamque venabulo coniecto transuerberant: nihil enim existimât esse sibi reliquum ad summam laudem, eamque virtutis indolem, quæ erat studijs militaribus incitanda, in ingentis apri cæde, aut in magni cerui lethali vulnere cõsumût, & quasi sitiam ab illis egregiæ virtutis signum datum, neque hostes, neque bella cogitant, nec vllum sibi trophæum proponunt, nec ad vllam laudem Imperatoriæ laudis aspirant. Quod etiam de ludicra armorum exercitatione dicendum est. Princeps enim, qui nimis diu in eo ludo versatur, præter modum durus & agrestis efficitur; & præterea laude gladiatoria contentus, optimi Regis laudem minimè quærendâ existimat. Id igitur in primis regi præscribendum est, ne nimis se vel in venatione, vel in armis exerceat; in omnibusque rebus modum illum seruet, in quo tota virtutis atque laudis præstantia consistit. Literarum verò studium, ita cum corporis exercitatione coniunctum esse cupio, vt neque nimium studium literarum, sine corporis exercitatione, corpus ipsum frangat, atque debilitet: neque corporis exercitatio sine literis animum omni humanitate spoliât. In eo verò, quod dixisti omnem curam eorum, qui reges instituunt, in eo collocandam esse: vt

eos summo studio religionis imbuât, te reprehendere non possum: constat enim omnes virtutes religionis gremio atque sinu contineri. Sed vide, quid illis respondendum existimes, qui statuunt esse quendam religionis etiam modum, sicut rerum aliarum; quem qui transgreditur, periculum est (vt aiunt) ne omnia officia conturbet. Vtar autem illorû rationibus. Qui enim nimiam operam in religione procuranda consumunt, & sic numen exhorrent, vt nihil agere, nihil moliri, nihil decernere audeât, quomodo poterunt remp. administrare? partim enim, quia nullum eis tempus à religionis cultu vacat; partim quia dies atque noctes attoniti, Dei metu destinentur, nullum neque publicum, neque domesticum munus obire possunt; nec vllam vitæ tranquillæ partem suscipere, nec enim acer in bello, nec in insidijs explorandis industrius; nec in augenda re familiari diligens, nec in gerendo negotio callidus esse potest, qui nimis est vinculis religionis impeditus; semper enim horret, & tremit, & si pedem extra numerû mouerit, ne in grauem Dei offensionem incidat, extimescit. Quare nimiam istam religionem illis relinquendam esse dicitât, qui se totos ab hominû turba, & à negotiorum molestia remouerunt: vt omni cura soluti, liberius possent Deum pro omni salute venere.

venerari, quorum quidem ego pietatem admiror, non tamen ita, vt ea reges nostros imitari pulchrum arbitrer. Non enim omnes omnia decet. Quod enim vni generi hominum decus & dignitatem adiungit: alteri in ignominiam labem dedecoris aspergit. Si enim cantor publicè clarissima atque suauissima voce cecinerit; aut si gladiator in publico spectaculo strenuè decertauerit; aut pictor penicillo quam volet formam expresserit; laudem certè quilibet eorum arti suæ consentaneam assequitur. At rex si simile quidquam designare voluerit, non mediocri ignominia deformabitur; nec enim fieri potest, vbi muneris alieni dignitatem consequi studet, vt suam retineat: ad hunc autem modum necesse est, vt quod certum genus hominum religionis sanctissimæ sacris alijsque insignibus exornat, multum de regis honestate diminuat. Videte autem quo nomine laudemque eos, qui religionis gratia cœtus hominum reliquerunt: quod omnes opes & voluptates aspernati sint, quod omnia humana contempserint, quod ad rerum cœlestium cupiditatem exarserint, quod in vita manentes ex hac tam vite vita quodammodo excesserint, vt tota mente in cœlo versarēt. Quid igitur? Feretis ne vos regem, qui lucem hominum atque celebritatem vitet? qui opes omnes aspernetur? qui sensus humanos repudiet? qui neque negotium

vllum

vllum ita gerat, vt appareat eum animo præsentem esse, neque casus humanos ad se pertinere arbitretur? Nullo modo. Qui enim cunctas opes humanas despiciunt, quo tandem modo atque ratione res humanas moderabuntur? Et qui homines fugiunt, quo pacto hominibus imperabunt? Quapropter non modò erit hæc nimia religio parum decora regibus, sed etiam periculosa & infesta. Quoties enim ei religio obolata fuerit, quod sæpenumerò illis euenire necesse est, qui valdè superstitiosi sunt, hærebit, & titubabit, & implicabitur, nullumque exitum inueniet. Si verò belli motus increpuerit, quo animo se ad bellum comparabit is, qui omnia, propter quæ homines inter se bella gerunt, despicit atque contemnit? Nec enim vt gloriam quærat, quam valdè negligit: nec vt vestigalia tueatur, quæ minimi pendit: nec vt iniuriam persequatur, in cuius obliuione pietatis summam ponit, bellum animosè suscipiet: neque is erit postremò, qui cum omnia agitat, que ferri viderit, id admodum moleste patietur, cum nulla grauis cura animum illius perturbet, qui supera tantum atque diuina spectat, neque est magnoperè de commodis huius vitæ sollicitus. In omni igitur negotio, siue ad iuris administrationem, siue ad belligerandi rationem pertineat, ita superstitione conflictatus hærebit, vt nihil expedire possit; sic autem

dum

dum iniectis animo scrupulis nihil explicat, & recés aliquod negotium, negotijs vetustis adiungitur; & alijs expediendæ, alijs vel neglectis, vel impeditis accumulatur: tanta multitudine negotiorum obruitur, vt omnem curam reip. constituendæ, desperatione fractus, abiciat. Et reuera quidquid pigritiam regibus affert, in summis est malis numerandû. Id enim est, quod vires animi frangit: corporis valetudinem atq; robur debilitat: maiestatem regis imminuit: veterē disciplinā corrumpit: iuuentutem luxuria atq; delictijs effœminat: hostes feroces & infestos efficit: omniaq; tandē firma menta reip. labefactat. Cùm verò nimia religio causam huius inertie atq; pigritie afferre videatur, minimè mirandû est, si homines cùm principes suos nimia religione teneri & impediri perspiciunt, id molestissimè ferunt, & de illorum superstitione assidue cõqueruntur. Quid igitur inquit, tu regiu esse putas religionem negligere? Minimè verò. Christianus em̄ sum, nullumq; tā immane facinus esse puto, quod aliqua ex parte cum religionis negligentia cõparandum. Illud tamen dico, quemadmodum rerum aliarum, ita & religionis esse modum: quem qui transgreditur, similiter est in vitio, atq; si nimis tineret, aut nimis auderet, vel nimis amaret, vel odio nimis duceretur, vel ad rem nimis attētus esset, vel nimis in re familiari

disso-

solutus, vel deniq; (ne omnia persequar) in aliqua re medium illud minimè teneret, in quo est tota virtutis ratio constituta. Placet enim in primis Horatianum illud:

*Est modus in rebus, sunt certi denique fines,
Quos vltra citraq; nequit consistere rectum.*

Vt igitur facinus est infandum, religionem spernere: ita non leue flagitium principis esse multi iudicant, immodica religione distineri. Illi quidem, quibus hoc vnum munus assignatum est, qui, ne quid aliud facerent, sese ab hominum multitudine segregarunt; eò conatus omnes comparent, vt summo studio res diuinas peragant, totoque animo in religionem incumbant; ita tamen, vt modum etiam, quem debent in genere suo conseruare, prudenter adhibeant. At rex, cui tantum munus impositum est, vt infinita propè negotia in regni procuratione sustineat, cùm diei principium fuerit à modicis precibus auspicatus, re diuina per sacerdotem ritè peracta, statim se ad res strenuè gerendas accingat: intelligatque vitium minimè ferendum principis esse, à negotijs publicis obtentu religionis auocari. caueat deinde, ne dum alienum officium exequitur, & suum negligit, vtrumque peruertat. Omnis enim Reipub. interitus, in munerum perturbatione consistit. Dum enim quilibet

bet

bet suum negotium non facit, sed alienum officium atque munus usurpat, nihil rectè, nihil ordinatè fieri potest: sed omnia perturbari, & commisceri necesse est, & ita tandem Rempublicam atque dilaceratam discordijs extinguat. Ut enim sutor artem suam tueri minimè poterit, si simul tonsor esse velit, neque rursum tonsor in arte sua commodè versari; si simul calceos facere discat: & similiter in reliquis eiusmodi artificijs, qui neglecto suo, alienis operam dat, omnes, quàm in se est, illas artes, in quibus sibi elaborandum esse putat, exercit: ita in publicis muneribus, qui plus vna fungitur, & plura onera subire non dubitat, oneribus ipsis cum magna Reip. pernicie succumbit. Itaque pessimè agitur cum Repub. in qua miles officium mercatoris usurpat, & imperator cum publicanis societatem coit, & scriba exercitum instruit; & denique, ne plurà recenseam, tanta temeritas & insolentia in Rep. dominatur, ut quilibet eorum, qui certo munere præest, officio suo minimè cõtensus, reliquos magistratibus suis pelleri nititur, ut ipse solus omnes administret. Multa enim tunc incommoda reip. subeunda sunt: Primùm enim natura humana nõ patitur, ut vnus homo ad multa simul natus & aptus sit. Deinde, in eo tantum munere versari possumus, in quo multum operæ & studij cõsumpsimus. Deinde, ut simus ad

omni

omnia nati, & in multis artibus diu atque vehementer exerciti, quod fieri non potest: ut id tamen fieri possit, negotiorum multitudine distentus animus, nullum poterit feliciter expedire, cum in nullo queat tota mente versari. Multa igitur malè gerat opus est, qui multa simul gerenda suscipit. Ergo cū aliquis multa simul onera sustinere vult, suū officium nõ facit, & aliena conturbat, officiorumque omnium rationem & ordinem peruertit. Graues deinde offensiones excitantur, cum honoribus digni, quorundam impudentia, qui sibi omnia sumunt, ab omni reip. administratione repelluntur: tum quod est necessario consequens, ciuiles discordiæ atque pestiferæ dissensionis oriuntur. Postremò chaos illud antiquum, à viris olim eruditis excogitatum, existet, cum omnia, quæ erant distincta locis, designata ratione, & modo atque ordine distributa; quorundam hominum auaritia, temeritate, & ambitione inuersa, perturbata, & cõfusa fuerint. Ergo cum tantum malum officiorum cõfusio communibus rebus importet, quid fieri poterit amentius, quàm regem, quasi minimum sibi negotium datum sit, alienis negotijs, atque muneribus implicari? Quod si negotium aliquod est, nimis ab officio regis alienum: id videtur multis esse, quod ad religionum curam atque moderationem pertinet. Si igitur rex ni-

E

mio

mio studio religionis negotia tractare ceperit, Rempub. pro dignitate tractare non poterit; religionis igitur negotia, religiosis hominibus administranda relinquat: ipseque munus sibi commissum vigilanter administret: intelligatque regis religionem præcipuè in hominibus benignè audiendis; in negotijs strenuè cõficiendis, in bellis fortiter administrandis; in beneficijs largè atque munificè (si consisterint merita) conferendis, collocandã esse. Illa namque sanctissima religio habèda est, quæ in proprii cuiuslibet muneris & officij perfunçione consistit. Rex igitur, qui officio suo egregiè functus fuerit, non multum certè hominibus religioni consecratis, de sanctitate concedet. Secus autem, si se nimium eorum rebus immiscuerit, & ad eorum instituta penitus cognoscendam mentem et intelligentiam conuerterit; propriam Regis sanctitatem conseruare non poterit. Hæc quidem sunt, quæ à multis hominibus prudentia & authoritate præstantibus disputari solent, qui de inmodica principum nostrorum religione assiduè conqueruntur. In eo verò, quod dixisti, ad Regis officium pertinere, leges & instituta ciuilia nôsse: velim intelligere quæ sit tibi mens & sententia. Num putas Reip. Principem esse disciplina iuris ciuili imbuendum; vt quasi quidam leguleus veterator & callidus, formulas actionum componat,

pōnat, & cum ijs, qui iuris prudentes haberi volunt, acutè disceptet? Quid est autem quæso, quod magis dignitatem illius diminuere, aut benignitatè deprauare possit illa scientia? quam qui profitentur, in rerum minimarum studio versantur; & lites acri contentione persequuntur; & summam disciplinæ suæ latèdem in malitia & fraude constituunt. Is enim summus iuris cõsultus habetur, qui faciliè potest acumine suo leges ad libidinè suam interpretari. Cùm igitur abeat studia in mores (vt inquit ille) si Rex fuerit eorum disciplinis eruditus, necesse erit, vt illorum argutijs & subtilitate delectetur; vt studia belli, & ornamenta pacis omitrat; vt quo iure, quæue iniuria lites subditis suis intendat; vt ita in iudicijs prauissima ratione dominetur. Regè igitur habebimus animo minuto & angusto, rem suã litibus atq; calumnijs augentem: omnem mentem suam in iudiciorum fraudes & insidias conferentem: neque quomodo de hostibus victoriam consequatur: sed qua ratione ciues bonis etertat, callidè & argutè cogitantem. Nihil igitur minus conuenit, quàm Regem istis artibus insci, quæ vel regiũ illius animũ ab amplissimarum rerum cogitatione, ad minimarũ studium traducant: vel naturam illius simplicem atque benignam, malitiosam, & sordibus auaritiæ

contaminatam reddant. Quare si fieri potest, istis Iureconsultis aditum ad Regem præcludamus, ne illius bonitatem aliqua contagione insitæ prauitatis inficiant. Nec enim pertinet ad Regis officium ius dicere, sed eos iudices dare, qui verè & incorruptè iudicèt: nec in gemij acumen in explicatiōe dubij & controuersi iuris ostentare, sed in eos, qui leges à vero sensu detorquent, animaduertere. quod quidem non tam iuris disciplina, quàm recto mentis iudicio, & diligenti rerum examine cōfici potest. Quidquid enim simplex & rectum est, & diuino & humano iure sancitum, faciliè in mēte cuiusuis hominis benigni atque prudentis insidet: quod autem est callidum & fraudulentum, natura respuitur, neque potest vllō modo stabilè sedè in sensu bonæ mētis habere. Quod si tamen existimatis non ita commodè posse regem in improbos vindicare, nisi fuerit aliquo modo & ratione disciplina iuris ciuiliis institutus, non valdè repugnabo: dum modò illa moderatio conseruetur, quam in omnibus studijs regibus maximè retinendam censeo, in hac arte præsertim, in qua plerunq; cernimus, nimium illius studium esse pestiferū. Qui enim mediocriter eruditi sunt, non tantum habent artificij, vt legum simplicitatem variè flectant, & hūc & illūc ad libidinem suam contorqueant. At qui magnos in hac disciplina pro-

gressus

gressus habent, hoc sunt artificio summo consecuti, vt quiddam velint, legibus omnib. decretum esse disputēt, & in quacūq; partem se cōsferunt, pro se iura omnia facere defendat. Vnde colligitur nimium iuris ciuiliis studium esse fallax, & litigiosum, & infestum, & ipsius iuris & æquabilitatis inimicum. & reuera iuris & æquitatis ratio sic est cōmunibus sensib. infixæ, vt nemo sit (dū modo aliquid valeat ingenio, & mentē cupiditate cæcatam non habeat) qui nō mediocri disciplina adiutus, facillimè possit, quid iustum & æquum sit, mente & cogitatione percipere. Qui igitur totam ætatem in iuris studio conterunt, non tantam operam in eo posuissent, si bonum & æquum tantum in iuris ciuiliis explicatiōe spectarent: quod quidem in prōptu est, et faciliè cognitione cōprehēditur, sed id agūt & moliūtur, vt rebus clarissimis tenebras offundāt, vt ipsi in maiore honore sint, si visi fuerint in arte difficillima versari: & facilius possint ostentatiōe disciplinæ subnixi, hominib. imperitis illudere, et ad emolumentū et questum omnia iura reuocare. Itaque ea, quæ posita, & firmè constituta erant, cum lubet, reuellunt, quæ verò erant sublata, reponunt; quæ contexerant, retexunt, & vim rebus optimè cogitatis & sancitis intendunt, inuertunt, & immutant, fraudes & insidias cōcinnant, atq; nimia plerunq; subtilitate, per-

ficiunt, vt quod iustum & pium est, iniustum & nefarium esse videatur, & quod nefariū & impium est, debitum & pium officium existimetur. Vnde concludi potest, quidquid est in studio iuris ciuili acutū, & subtile nimis, varijsq; difficultatibus implicitum, esse fraudulētum, & perniciosum, & ad hominum vitam peruerrendam, improborum acumine comparatum; & ea de causa à Regum disciplina et institutione maximè detestandum. Illa autem mediocris iuris cognitio, quę Regibus vtilis est, facile ex negotiorum incidētium multitudine, & ex doctorum hominum vsu atque sermocinatione comparatur. Non est igitur opus, vt Rex disciplinam istam ex libris hauriat, sed eorum mentem, qui in illa sunt cum laudē versati, diligenter inquirat: eamq; sentētiam magis cōprobet, quę non tam subtilis est, quàm æquitate nixa, & lege sempiternæ, quā animis incusam gerimus, accommodata; nec enim Regis officium est, iudicijs præesse; sed iudicibus, qui leges venales habent, pœnas, quas merentur, imponere: quod quidem non magnam iuris cognitionem, sed magnum animū, & vigilantem, & studio publicæ vtilitatis incensum requirit. Nec illud quidem prætereundum esse videtur, quod dixisti, Regem esse debere veritatis obseruantissimum. Fateor equidem fuisse, plerumque mentiri, fidem datam fal-

lere,

tere, & in conditione atque pacto non manere; sed incidunt sepè tempora, in quibus non possis stare promissis, sine magno Reipub. detrimento: tunc igitur, Rex aut Reipub. curam abiciat, opus est; aut multa subdolè atq; versutè molietur. Scitum est enim illud Lyfandri dictum, cum illi quidam exprobraret nimiam in gerenda Reipub. calliditatē, diceretq; minimè cōuenire illis, qui essent Hercules fatu, præcari, mentiri: imò sanè, inquit ille ridens, nā Hercules ipse hoc primus excogitauit, vt quoniam leonis pelle totum corpus tegere nō poterat, vulpis pellem assueret. Hoc autem ille non modò dixit, sed etiā prætulit: neq; quidquā genere suo indignum existimauit, quod ad augendam Remp. pertineret.

Quantum multi Reges id non tam patriæ amore, quā suę dominationis augendæ causā faciunt: & tamen mentiendo, non solum nullam infamiam suscipiunt: verum etiā simul cum virtutis & industriæ fama, ingenij atq; prudentiæ laudē consequuntur. Illi verò, qui ne fidē fallant, imperium augere nolunt, vt stulti, & nimis simplices irridentur. Infinitum esset, si vellem recensere Principes, hominū eruditorum monumentis celebratos; qui multò plures nationes dolis & fraudibus, quàm aperto Marte

E 4

sub

sub imperium subiunxerunt. Ut enim quisque eorum maximè ingenium ad malitiã acuebat, & sine vllò respectu ad fidem, id tãtum, quod sibi vtile futurum esset, acutissimè providebat; ita maximas opes sibi, cum amplitudine nominis & gloriæ comparabat. Sed quid est opus nimis antiqua referre? Repetat animo, qui vollet, quot bella nostra memoria inter Christianos Principes mota sint; quoties induciã facta, aut pacis fœdera sancita. At quando iura fœdera valuerunt? tantisper certè, dum fœderis religionem utilitatis ratio cõfirmavit, at vbi primum aliqua ratio utilitatis, cui pax impedimento fuisset, obuersabatur; omnem repente conjunctionem species utilitatis oblata dirimebat.

Loquor de fide Punica, nõ de Turcarum fide, nõ de Tyrannorum fide, quorum in paginis hæc sunt. Gelegrum xum mendacio, fraude atque periurio stabilitum; de Principibus Christianis loquor, & de ijs Principibus, quorum nomen haud est aliqua impietatis infamia maculatum. Si enim videritis, quo iure multi ex illis in alienas vrbes inuaserint; qua mente fœdera violauerint; quo impetu contra interpolitam fidem armis in alienas opes inuecti sint; intelligetis planè Regem, omnem fidei religionẽ, vna utilitate metiri. & tamen in ore hominum sunt, & eorum nomen per omnes regiones cum omnium admiratione

miratione peruagatur: quod tamen minimè probo, neque mens mea, cum multitudinis amentis opinione consentit. Illud tamen dico, eos Principes, qui, cum Reip. salus postulauerit, fidem datam neglexerint, summis laudibus efferendos. Si enim propriæ utilitatis ratio facit, vt fides sine dedecore à Regibus violetur; quid eueniet, cum patriæ salus atque dignitas eos ad fidem frangendam impulerit? Quamquam ij, qui ea gratia fidem non seruãt, vt patriæ suæ cõsulant, non fidẽ produnt, sed iniuolatam. cõseruant: magis enim fidem patriæ obligatam habent, quàm illis ipsis, cum quibus fœdera percusserunt. Is igitur, qui cum patriæ peste atque pernicie fidem seruandam putat, multò maius in se perfidiæ crimen admittit, quàm si fidem omnibus fœderibus obligatam violaret. Perfidus namque is maximè putandus est, qui Reip. sibi commissæ salutem negligit; negligit porrò salutem Reip. qui fidẽ trueret, cum illam fidei constantiam patriæ perniciosam fore videt.

Quemadmodum igitur de religione diximus, ita censeo de veritatis, atque fidei studio dicendum, esse modũ

E 5 illum

+ male.

Cauete leg.

REGIS INSTI- TUTIONE ET DI- SCIPLINA,

LIBER SECVNDVS.

EODEM igitur die post meridiem, ut fuerat inter nos constitutum, in eundem locum venimus, atque postquam confestim, ego sic sermonem, ad quem iam paratus veniebam, institui. Non possum satis statuere, an maiorem ex orationis vestrae elegantia voluptatem acceperim; an ex necessitate, quae mihi imposita est, respondendi, molestiam. Elegantia enim & copia tanta fuit, quam tam in hominibus nostris inesse nunquam suspicari potuissem; necessitas autem, quae me premit, ea est, ut nisi vestrae expectationi satisfecero, sit mihi infantiae dedecus subeundum: in tali praesertim causa, in qua non sit mihi solùm pro mea existimatione dimitendum; sed patrocinium etiam philosophiae suscipiendum, ne villo modo à regis familiaritate repellatur, & à regni finibus exterminetur. Et quoniam non omnia, quae dixistis, mihi refutanda puto, multa namque sanè prudenter attulistis, quae

multa

multa regiae virtutis ornamenta continent: ipsa tantum, quae regiae amplitudini obstare videntur, repugnare contendam. Sed ut id commodius fieri possit, principio altius repetito, sermonem exordiar. Primum igitur quaerendum est, sit ne aliqua disciplina, quae institui & infortinari debeat is, ad quem omnis reip. moderanda potestas deferenda est; an nulla omnino sit. Si nullam esse dixeritis, vehementer admirabor. Quid enim magis absurdum est, quam cum ne faber quidem vllus esse possit, nisi prius multa operam det artificio, qui artificio illo praecelset; existimare, solum regis officium, sine vlla ratione atque disciplina constare? Num Regis munus est ludus quidam, ad quem sunt principes sine vlla doctrina perducendi? an illud potius, quo nullum, aut grauius, aut amplius excogitari potest? quid, quod ne in ludo quidem poterit aliquis concinnè & eleganter sine aliqua disciplinae ratione versari? nec enim pilam ludere, neque choros ducere, neque personam agere, neque ludicrum aliquod munus exercere quisquam venustè potest, nisi id multò antè didicerit, atque meditatus sit. Itane verò? ludos spectare non possumus, nisi fiant ab hominibus ludendi artificio peritissimis: reip. verò totius tuendae curam, homini totius artis ignaro & imperito commitemus? Et eum, qui sine Musicae disciplina psallere studet, ut hominem

nem

nem insanum explodendum & eijciendū
 femus: eum autem, qui sine aliqua doctrina
 sibi sumit, vt populos imperio cōtineat, & rep
 ab omni calamitate tutam conseruet, toleran
 dum existimabimus? Et cum ne regi quidem
 in aula regia inter familiares, atq; domestic
 diebus feltis, vt fit, saltandi gratia è folio surge
 re liceat, nisi ad illud saltationis genus, multo
 antè diebus fuerit eruditus: imperium admi
 nistrandum, & vniuersæ reip. pondus sustinen
 dum, illi sine vllō metu permittimus, qui non
 diu fuerit in hac tanta, atque tam difficili ar
 versatus? Quid tandem quæso periculi est,
 rex saltat parum decorè? Risum certè faciet
 Rectè sanè, id ne accidat, præcauetur. nihil
 enim in rege ferendum, ne in ludō quidem
 quod nō aptum atque decorum sit: at si res
 pub. parum aptè atque decenter administra
 uerit, hostibus quidem risum mouebit: si
 verò vniuersæque reipubl. perniciem, & inte
 ritum cum multis lachrymis importabit. Qu
 igitur minus conuenit, quàm in re ludicra
 quam certè ignorare minimo cum periculo
 licet, cauere diligentissimè, ne rex extra nume
 rum pedem moueat: In re autem maxima
 amplissima, in qua sine totius Reipubl. pericu
 lo peccare non licet, non maximam diligen
 tiam adhibere, ne quid rex contra præscriptio

nem rectæ rationis efficiat? Cùm enim omnis
 stultitia periculosa sit, tum Regis amentia non
 vni tantum homini, neque paucis, sed toto re
 gno periculum extremi dedecoris, & euersio
 nis intendit. Et quamuis nullum aliud pericu
 lum impenderet, nisi illud, quod est in impe
 rij contemptu, atque negligentia constitu
 tum: id tantum est, vt totam tempu. euertat.
 Nulla enim respu. nulla multitudo, neque do
 mus quidem vlla, sine imperio constare po
 test. vbi igitur imperium negligitur, necesse
 profectò est, vt omnes opes reipu. dilabantur.
 Et sic est in more positum, vt quemadmodum
 in morbo medicis peritis libētissimè paremus,
 imperitorum autem iussa contemnimus: sic in
 repub. illius moderatoris imperio, quem, quid
 nobis expediat, acutè perspicere iudicamus,
 obtemperemus, Principis autem stul
 ti præcepta negligamus. Nec enim quidquam
 opinus ferendum arbitramur, quàm eorum,
 qui rerum potiuntur, insaniam; metu igitur
 interdum coacti, non iudicio rationis impulsi
 imperata conficimus: nihil autem, quod me
 u atque minis expressum est, poterit esse diu
 rnum. Cùm igitur id euenerit, vt neque
 Rex, quid optimum factu sit, propter amen
 tiam explicare possit: neque subditi id, quod
 ille decernit, reip. expedire putēt: consequens
 est, vt imperiū illius contēnatur, & omnis respu.

pertur-

perturbetur; nihil est omnibus rebus. magis infelictū, quàm regis amentia. Nunquàm nelegistis apud Poetas, quantam inflammationem terris attulerit Phacchon, Solis filius; cùm à patre impetrauit, vt vice illius vno scilicet die lucem terris diffunderet? nō igitur solū, vt perhibet, omnes terras, & flumina, & fontes flammis exussit; sed ipse tandem fulminis incendio conflagrauit. Non autem existimetis fuisse hanc fabulam ab hominib. summo ingenio & eruditione præditis temerè confictam: hoc enim significare voluerunt; rerum omnium interitum fore, cùm potestas regendi atque moderandi immoderatis hominibus, & huius tam præclaræ artis ignaris concessa fuerit. Qui enim ipsam regere nescit, quomodo populum vniuersum reget? qui nullū modum in vita sequatur, quo tandem modo multitudine contentabit? qui ius atque leges ignorat, quo iure remp. vniuersam deuinciet? qui deniq; tenebris operpletus est, quo pacto lucem ciuib. suis afferret? Reliquum igitur est, vt cùm in regiam sedem, tanquam in currum Solis ascenderit, remp. vniuersam regio lumine collustrat, ne solū tenebras minimè dispellat: sed etiam tibi & reip. tenebras offundat, & pestem & exitium machinetur. Et quam nam aliam esse causam putatis, cur in tam multis ætatibus, tam pauci reges extiterint regis nomine digni; nisi

difficilimum est, regem sapientem inuenire? Cùm id autem diuinitus alicui nationi concessum fuerit, vt regem sapientem habeat: & ipse rex amplissimum, ex moderatione sua, virtutis & sapientiæ suæ fructum percipiet, & populus vniuersus omnib. bonis, illius opera atque benignitate circumfluat. Secus autem, cùm rex insipiens est, multa temerè statuit: multa negligenter atque dissolutè gerit, multa furenter administrat, multis in locis vel remp. sine causa in extremum crimen salutis inducit: vel immemor laudis & dignitatis, dum nimis otio cōsulit, cum interitu dignitatis, & otium, & omnes opes amittit. Nec enim tenet vllam rationem vel pacis seruandæ, vel belli gerendæ: sed quocunq; eum furor impellit, eò se confert; & quorsum ea, quæ molitur & efficit, euasura sunt, minimè reformidat. Sed multa fortassè verba in hac parte confirmanda feci. nec enim negari potest, esse disciplinam aliquam, qua futuri Reges instrui debeant, antequam ad Remp. tractandam accedant. Restat igitur, vt videamus, quæ nam tandem illa disciplina sit. Eane, quæ in regum filijs educandis increbuit? Si eam probatis, aliam non requiramus. Vultis igitur inspiciamus à capite, quomodo Regum filij nutriantur, aut quibus disciplinis informantur, vt tandem ad summam amplitudinem Regiæ maiestatis aspirent? Tuos

id quidem arbitrato, inquit T. nec enim tibi præsumimus, quo minus oratio tua liberè vagetur. Rectè, inquam, facitis, hærebit enim oratio, si certis legibus fuerit astricta: reputamus igitur animis, quomodo Principes educentur, ut ex ea educatione diligenter notata & animaduersa, scientiam, si possumus, institutionis Regiæ faciamus, sed antequam in eam orationem ingrediamur, pauca quædam de hominû natura atque vita communi dicenda sunt. Omnis homo in vita instituenda aut ratione sequitur, aut cupiditatem. Ratio est naturæ lex animis incisa, à turpitudine & exitio deterrens, & honesta atque salutaria præscribens. Cupiditas est appetitus vehemens, ratione vacuus, ad flagitium atque perniciem furibundè sollicitans. Hæc autem cum sit multiplex, & varia, & sibi dissimilis, & infinita: omnes tamē illius motus, ad duo capita reuocari possunt, quorum vnum est Ira, alterum autem Libido. Ira quidem est acris animi vis, specie de decoris & contumeliæ vehementius ad vindictam concitata. Libido verò est cupiditas immoderata corporeæ voluptatis, & earum rerum, quæ ad eam voluptatem cōferuntur. In ira igitur non solum vlciscendi libido, verum etiam, quod est consequens, immoderata laudis appetitio continetur. Qui enim contumelia offenditur, necesse p̄fectò est, ut cupiditate laudis teneatur.

tur. Libido autem cōtinet in se fraudis & auaritiæ principium, flagitiorumque omnium seminarium. Vtraque autem vis, tam ea, quæ studio honoris & dignitatis animum sollicitat, quàm quæ cupiditate voluptatis inflamat, rationi subiecta est, secundum naturam: & tamem contra naturam in animo sepè dominatur. Rationi enim, quæ natura principatum tenet, hoc munus assignatum est: ut iram atque libidinem, & omnes motus, qui ex illis oriuntur, in potestate contineat. Contra verò, cupiditates vehementius incitæ se inferunt, & intrudunt, rationemque ad se omnibus modis pellicere contendunt, illique tandem persuadent, non posse eam officio suo fungi, beatæque vitæ statum adipisci, nisi illis fuerit obsecuta. Hinc colligi potest, quod sit adulationis initium atque fundamentum. Dum enim hinc honoris ambitio animum stimulat, & inde voluptatis effrenata libido eundem inflamat, & vtraque pars in eo pugnat, ut rationi aduleatur, operamque suam ostēdat, atque pollicetur se effecturâ, ut animus effluat bonis omnibus, quæ necessaria sunt ad vitam in summa iucūditate traducendâ: sit tandem, ut ratio, dum ancillis nequissimis auscultant, de statu suo cōcidat, et illarum dominatu turpiter opprimatur. Sed de adulandi ratione

& artificio postea differemus: nunc verò institutum persequamur. Cùm igitur ratio nõ refrenat cupiditatem, neque motus animi regit, sed cupiditatis immoderationi succumbit: sicut vt omnes homines, in quibus cupiditas omni vinculo soluta dominatur, omni se flagitio contaminent, ita tamen, vt alij alijs vitijs magis affines sint. Quidam enim, qui clariori indole præditi sunt, honoris & dignitatis ambitione vehementius efferuntur, illius gratia scelera infinita plerumque suscipiunt. Quidam verò, qui magis ad quadrupedum naturam accedunt, voluptatis, aut pecuniæ cupiditate furentius incitantur; & illius causa similiter fraudes, & insidias, & innumerabilia flagitia moliantur. Ex his, quæ dicta sunt, concludi potest, triplex genus hominum in vita reperiri: alij namque homines, qui quidem sunt paucissimi, omnia officia vitæ ad rectam rationem dirigunt: alij deinde ambitione præcipites, ad inanis gloriæ studium rapiuntur: alij postremò in omnigenere sordium impurissimè volutantur. Hæc cùm ita sint, quæro à vobis, quem Regem habere velitis: eumne, qui totus sit in libidinis impurissimæ dominatu? qui die Solem non aspiciat? qui noctes in nequitia cõsumat? qui opes & honores, virtuti & industriæ debitos, ad libidinum ministros deferat? qui, vt omnia hominibus improbissimis condonare possit, subditos

subditos spoliari, domos exhauriat, prouincias nudas & inanes relinquat? qui denique; Sardanapali vice laudem & gloriam contemnat, omnemque beatæ vitæ rationem in luxuria immensa cõstituat? Deus, inquit, Portugal auertat. Quém nam igitur, inquam. Illum, qui infinita dominandi cupiditate flagrans insaniat? qui nullam fœderis religionem, quam suam ambitioni ob stare perspexerit, obseruandam putet? qui bella iniusta, & sibi atque suis plerumque perniciofa suscipiat? qui populos sibi subditos, partim intolerabilia tributa imperando; partim omnes immodico labore fatigando conficiat? qui postremò popularis gloriæ causa, quoties illi in mentem venerit, Remp. vniuersam in extremum discrimen salutis adducat? Ne illum quidem, inquit M. Restat igitur (inquam) vt illum regem optetis, qui non solum libidinem coerceat, & voluptates noxias aspernetur; verum etiam studium gloriæ ratio ne temperet, & iram singulari moderatione cohibeat, neque animum suum vllò motu de statu conuelli, aut mentem tenebris obscurari patiatur. Is enim solus est, qui non temeritatem & amentiam, sed optimam viuendi rationem sequetur, & pacis atque belli tempora moderabitur; & Remp. præclare constituit. Si suffragijs, inquit M. res agitur, dubium nõ est, quin huc potissimum Regem creaturi simus.

Non igitur (inquam) eos, qui vel ira sine ratione commouentur, nec eos, qui libidini penitus addicuntur: sed illos, qui omnia ratione moderantur, dignos existimatis, qui reip. præsent. Nos verò, inquit T. Rursus, inquam, à vobis interrogo, in qua tãdem re alia sapientia sitam arbitremini? Quòd vt rectius statuatis, fingite nunc animis duos homines, quorum vnus omnibus artium maximarum disciplinis instructissimus sit, & in dicendo admirabilis: isq; tamen nullum sani hominis officium sequatur, sed rem suam familiare dissipari sinat, omnibusq; suis infestus sit, & manus etiam sibi affectat: alter verò, qui ne legere quidem sciat, & si placet, sit etiã infantissimus, & tamen re suam benè gerat, familiæq; suæ vigilanter prospiciat, neq; quidquam in vita cõtra officium & rationem faciat: vter istorum vobis videtur esse sapientior? Adhuc tu multorum causam agis, inquit T. is certè, qui suum officium facit, quamuis nullas literas attigerit. Esto sanè inquam, nec enim id nũc ago, vt ostendam in literis sapientiã consistere: sed vt demonstrẽ omnem sapientiæ vim esse in optima ratione collocandam. Itaq; omnes, qui literis student, & vitij cooperti sunt, nõ sapientes; sed insani sunt. Furiosus em̃ & insani hominis est, sibi nocere quã plurimũ; nemo autem sibi peius nocet, quam is, qui potissimam sui partem lædit & vulne-

rat,

rat, sed omnes intemperantes & flagitiosi mentem (quæ est potissima hominis pars) maximè lædunt, grauissimumq; animis suis vulnus inurunt: omnes igitur intemperantes sunt amentes & furiosi, quamuis sint omni doctrina perpoliti. Si igitur sine literis, sine doctrina, sine aliquo eiusmodi adiumento potestis efficere, vt Rex secũdum optimã rationem vitam instituat, nihil moror literas; satis enim sapiens erit, qui optimè rationi, hoc est, legi naturæ paruerit. Nec enim id laboro, vt is ingenium ostendet, & argumenta vibret, & arcana naturæ patefaciat, & dicendi etiã rationem summo studio consecetur: sed vt prudens atque benè moratus sit, rationemq; habeat nullis tenebris infuscata; sed puram, acrem, & vigentem, omnibusq; virtutum opibus egregiè cultam. Sic igitur se comparet, vt nunquam cedat libidini, nunquam amore flagitioso capiatur, nunquam odio, aut inuidia, aut aliqua eiusmodi perturbatione ita concitetur, vt à recta ratione discedat, & omnes curas, & cogitationes in publicam salutem conferat, & fatebor illũ literis nõ indigere. In eo enim statu summi philosophi sapientiã sitã esse decernunt, in quo voluntas cum mente consentit, nec villo pacto imperiũ & ductum rationis aspernatur: ad illudq; tantũ bonum parandum atq; fruendum enititur, quod mens ipsa

F 4

nullis

nullis tenebris impedita expetendum esse iudicat. Efficite igitur, si potestis, ne vnquam Regis animus à recta ratione (quæ lex diuina putanda est) vllò modo dissentiat: & ita facile concedam illum sine literarum adminiculis, & sine vllò adiumento doctrinæ, sapientiam consequi posse. sed nõ ita facile negotium est, compressam tenere libidinē, voluptates aspernari, dolorem contemnere, aurem popularem despiciere: vt nõ multa ad animi statum faciendum præsidia requirenda sint. Tanta enim est cupiditatis violentia, tantisque dolis & machinis rationem oppugnat; vt paucissimi sint, qui immanitati atq; fraudibus illius obfistat. Multis igitur opibus fulciendus est animus, ne ruat, & ratio contra omnes cupiditatis impetus, firmis præsidijs munienda; & quò magis homines florent opibus, magisque legibus omnibus propter potētiam soluti sunt; eò plura, atque firmitiora subsidia adhibenda sunt. Alio enim homines primùm continet in officio rei familiaris angustia: deinde parentum diligentia, verberumque formido: deinde, postquam sunt adulti, legum atque iudiciorum metus. Et tamen neque tam multis vinculis alligata cupiditas impediri potest, quo minus illis perfractis erumpat, & tetra facinora moliatur. si igitur tantas vires habet cupiditas, vt neq; tantis vinculis impedita cōtineri valeat, quid ex-

stimatis

stimatis futurum, cùm nihil omninò illam constringerit? Sit igitur puer aliquis claro loco natus, in magnis opibus educatus, in summis delicijs enutritus, ad eò carus atque periuicundus parentibus, vt nullam ei molestiam exhiberi patiantur. sileant minæ, remoueantur virgæ, pellantur formidines, nihil deniq; audiat bellus ille, & affluens omni venustate puer, nisi festiuitates atque blanditias. In quotidiano autem victu caueatur diligentissimè ne alatur illis cibis, quibus reliqui pueri, qui non sunt ita beati, nutriuntur: sed dapes illi exquisitissimæ atque dulcissimæ comparentur; vestium autē nitor, & omnis corporis cultus ita excellat, vt efferat illius animum, & superbum & arrogantem efficiat. sic autem sit institutus; vt neq; corpus labore vllò firmetur, nec animus disciplina vlla colatur: sed in rebus omnibus pater illi indulgeat, mater blandiatur, familiares adulentur, & omnes denique, qui cum iure aliquo necessitudinis attigerint, sint adiutores insaniæ, inserantque in illius animo falsas opiniones, veritati contrarias. In puero, qui ad hunc modum fuerit enutritus, fieri ne potest, vt vestigium aliquod bonæ indolis appareat? Creditibile non est. Quid cùm ad pubertatem peruenierit; multosque sibi æquales aggregauerit, & ad studium suum complures adultores adiunxerit? quid cùm adultam illam cupidita-

F 5 tem,

tem, quæ satiari nulla ratione potest, explere & satiari concupierit? quid, cum omnes patris opes in eum usum domi reconditas existimauerit, ut eas ipse per summum flagitium effundat? Nullum enim tantum malum cogitari potest, quod non ab immoderata libidine illius oriatur; bonorum enim consilia respuerit, monitoribus erit infestus, leges & patria instituta contemnet, erit illi semper nomen virtutis inuisum, patrem denique extinctum cupiet; ut multò liberius possit, postquam fuerit in patrimonij possessione constitutus, per omnia libidinum genera vagari. Quid quidem cupiditatibus suis obstare perspiciet, acerbissimo odio prosequetur. Cernitis iam animo, quantis periculis vita florens exposita sit, si non fuerit rectis disciplinis astricta? Difficilimum enim est, animum nobilitate tumetem, otio lasciuientem, iuuenta & temeritate precipitem, adulatorum sermonibus inflatum, & flagitiorum licentiam consequutum: ab insolentia ad modestiam reuocare, & à vitiorum colluione ad virtutis studium traducere. Quò autem opes maiores sunt, eò maius periculum animis comparatur: & idcirco plura & firmiora præsidia contra libidinis immanitatem constituenda sunt. Quid igitur est deregum filijs existimandum? Nec enim genus vltimum clarius est; nec opes vllæ maiores sunt, nec

alibi

alibi maior adulatorum copia reperitur, nec vsquam insidiarum capitaliores intenduntur, nec alij hominum generi maior flagitiorum licentia & impunitas omnium ferme consensu tribuitur, nec ab aliquo alio cum maiore reipublice pernecie peccatur. Multò igitur maioribus præsidijs fulciendi sunt, ne sibi, & suis pestem & exitum cupiditatis intemperantia moliantur. quò enim locus, in quo versantur, est magis in altum propositus: eò erit eorum casus & ruina calamitosior, multoque plures erunt illis euerlis oppressi. Multò igitur diligentius instituendi sunt, & multò clarioribus disciplinis erudiendi, firmiterque opibus fulciendi, ne de statu conuellantur. Opera etiam danda est, ut cum lacte nutricis, si fieri potest, regiarum virtutis disciplinam hauriant. In primis autem prouidendum est, ut corpus sanum atque benè valens sit, & animò simul, & valetudine integer, & robore firmus existat. Sanitatem in corpore, ut iam antè dixi, efficit victus moderatio, & exercitatio: animi verò sanitas & robur, virtutis institutione, & honestatis disciplina continetur. Illud etiam est animaduertendum, quòd quemadmodum temperantia in victu, & corporis exercitatio non solum sanitatem tuetur, atque vires auget: sed etià pulchritudini conseruandæ utilis est. nec conpatitur corpus aut macie cõfici, aut

crassi-

crassitie deformari, aut desidiosa pallefcere: ita virtutis disciplina non solum sanitate atq; robore confirmat animu: verum etiam illu splendido cultu decoris atque dignitatis illustrat. Præterea, nemo prudens rerum æstimator, dubitare potest, quin omnibus, qui viri magni futuri sunt, duæ virtutes sint à primis annis, quantum illa prima ætas ferre potest, summo studio comparandæ, ita vt ludi etiam pueriles ad eas conferendi sint. Quæ nã iniquies, illæ sunt Animi magnitudo, atq; moderatio. Qui enim molli & imbecillo animo est, nullum vnquam in vita viro dignum opus efficiet; qui rursus in omnibus rebus immoderatè se gerit, nullam sanitatis partem in vita retinebit. Et harum quidem duarum virtutum eiusmodi ratio est, vt alterutra sine alterius ope imbecilla sit. Magnitudo enim animi sine modestia, immanitas quædam est potius, quàm virtus appellanda: rursus modestia, si non fuerit cum animi quodam robore & magnitudine consociata, ignavia potius & segnities, quàm temperantia nominari debet. Deinde, cum hostes sint acri animo repellendi, ciues verò humanissimè complectendi, atque cõseruand; & omnes bellici, atque pacis artes cõferantur, vt hostes metu se contineant, ciues verò inter se mutua benevolentia deuincti sint; vtrumque necessarium est, vt ciues & acres & moderati sint. Acres

quis

quidem, vt in bello hostes virtute cõprimant; moderati verò, vt in pace humanitatem retineant; & animi turgentis elatione in sito pudore coërceant. Ad has autem duas virtutes acquirendas, nihil est vtilius corporis exercitatione, & assidua optimarum artium commutatione. Exercitatio enim non solum reddit corpus firmum, atque robustum: sed animum etiam impigrum & audacem, & ad studiũ bellicæ gloriæ concitatum; bonarum verò artium disciplinæ pudorem ingenerant, & ad omnia officia modestiæ & humanitatis erudiunt. Hoc autem impulit Solonem, vt cogeret legibus Athenienses, vt filios suos palæstra, & literis, & Musica diligenter inlituendos curarent. Vidit enim vir Græciæ sapientissimus, esse ciuib; suis & vires corporis, & animi cõparandas, & humanitatem atque moderationem conseruandam: aliter enim fieri non posse, vt libertatem, & reliquas opes diu tuerentur. Omnia siquidem bona, vel ignauia & mollitia deseruntur; vel temeritate & audacia peruertuntur. Vt igitur ciues suos fortes efficeret, palæstram instituit: vt autem ad humanitatẽ instrueret, literis & Musica mitigandos existimauit. Hoc autem Lycurgus Lacedæmone, nõ admodum dissimili ratione consecutus est. Nam cum nusquam alibi maius studiũ in corporibus & animis corroborandis extiterit: tũ in nulla vnquam rep-

magis

magis laus mirifici cuiusdam pudoris enituit.
Mira sunt, quæ Xenophon de Spartanæ iuuen-
tutis modestia & honestate commemorat. Sic
n. ait, adolecentes institutos fuisse, vt nullus
inambulâs oculos attolleret, aut faciē versaret,
vt hūc & illūc intueretur, aut aliquod signum
inconstantia præberet: sed ea tātūm, quæ an-
te pedes erant posita, modestè conspiceret. Ne
manus quidē, quas inducta veste contegebāt,
apertas ostendere licebat. Omnibus autem se-
nib. loco cedebant, & eos quasi parentes vere-
bantur: nullum autē verbum petulans, & obse-
nū illis excidebat, nec in choreis, & cantib. ali-
quod lasciuū & molle carmen vsurpabant. Sic
erant deniq; Lycurgi legib. instituti, vt insignē
pudorem & verecundiam cum insigni virtute
cōiungerent. Quid hīc iuuentutis Romanæ pu-
dorem, & modestiam oratione commemorē?
Ex qua quidem colligi potest, nō magis fuisse
Romanos olim omnia vincendi cupiditate in-
censos, quàm legibus atque moribus in stu-
dium modestiæ atque moderationis incita-
tos. Nec hi solūm, sed omnes, qui sapienter
Respub. condiderunt, ad has duas virtutes,
tanquam ad firmissima reipub. fundamenta,
leges & instituta omnia conferrebant. Intelli-
gebant enim nullam reipub. saluam & ornata-
tam esse posse, sine animi magnitudine, & sine
pudoris, & modestiæ concianitate. Quod si he-

duæ

duæ virtutes ita necessariæ sunt omnibus inge-
nui hominibus, vt sine illis nulla laus nobili-
tatis extare possit: multò certè magis regibus
necessariæ sunt, quò status eorum est altior, &
illustrior; & ad plures eorum calamitas (quæ
tam ex animi imbecillitate & ignauia, quàm ex
temeritate & arrogantia redundat) necessariò
peruadit. Est igitur necesse, vt sic educētur
regum filij, vt fortissimi simul atq; modestissi-
mi disciplina fiant; aliter enim omnia corruent
atq; funditus interibunt. Hæc cū ita sint, vt eò
tandē longo interuallo reuertamur, vnde de-
flexit oratio, cōsequens est, vt videamus, num
ex ea disciplina, qua regum filij aliquot in lo-
cis erudiuntur, possint hæ duæ virtutes efflo-
rescere. Ad eam igitur animum referamus, &
tētemus, an ex ea possimus aliquid præclarum
discere. Vos igitur hortor & admoneo, vt me-
de tantis rebus dicere instituentem attentè at-
que benignè audiatis. Idem enim mihi censeo
faciendum, quod magni olim oratores facti-
tabant, cum in media oratione occurrebat ali-
quid cōsideratiōe dignissimū. Atq; haud scio,
an sit mihi poetarum more Musarū auxiliū im-
plorandū: institutio enim tam excellens atq;
pæclara, nō potest vllō modo sine afflatu quodā
illarū explicari. Hic postq̄ arrisere, sic institutū
sermonē contexui. Vt igitur hinc ordiamur, cū
in his virtutib. duabus, nempe fortitudine atq;
mode-

modestia, totum dignitatis regie fundamentum positum sit: multi ex ijs, qui regum filios instituunt, primum quidem dant enixè operam, ut illorum corpora tenera, & imbecilla fiant, absiduisque morbis obnoxia, & animi desidia languescant: deinde verò, ut inaniter efferantur, omnemque reip. moderandè rationè temeritate & amentia perturbent. Quam ingeniosè verò id assequantur, est operæ pretiù animaduertere. Corpus enim tradit mulieribus effeminandum, animum verò adulatoribus corrumpeund. Primum igitur cauent, ne regium ille puer solem aspiciat, neue aura paulò vehementiore pulsetur, neue aliquo labore duretur: sed parietum umbris occultatur, ut corporis illius teneri & delicati mollitiem diutissimè conferuent. in cibis autem, non in eosolum omnes earum industria cõsumitur, ut dapes sint egregia quadam arte conditæ; verum etiam, ut nimia ciborum copia Princeps iam in illa tenera ætate saginetur, & quasi pullus anserinus auariorio inclusus assiduè comedendo pinguescat: manè igitur instat & vrgent, ut comedat, & singulis propè horis aliquid exquisitissimi cibi in os illius congerunt, & quasi id tantum muneris & operis habeant, ut regem immodicis epulis fartum impediunt, ne se loco commouere possit, ita conatù omnè in hoc vni studiù conferunt, ut quoties minus aliquantobis

cibi sumit, quam ipsæ volunt, id indignissimè patiuntur. Adde nunc aromatum varietatem, odorum omnium suauitatem, vnguentorum fragrantiam, gemmarum splendorem, totius ornatus & cultus mollitiem, & reliqua nature lenocinia, quibus robusti etiam animi falsa illa dulcedine liquefacti, facillimè possint enervari, & à mentis statù cupiditatis impetù detorqueri. Modis igitur omnibus non solum mulieres, sed omnes, quibus nutriendi Regis munus assignatum est, id efficiunt, ut corpus illius torpore & desidia frangatur, & morbis innumerabilibus expositum sit, & vita illius breui temporis spatio terminetur. Nec enim corporis firmitas, neque bona valetudo, neque vitæ longitudo potest in ciborum redundantia, & in mollissimo victu, & in omnium laborum fuga consistere. neque solum ea mala ex ea educatione oriuntur: sed somnus, inertia, lentitudo, quæ quidem tu, Tauora literarum studijs, atque philosophiæ tribui disputabas, quòd quàm falsum sit, postea magis apparebit. Hæc enim vitia non artes præclaræ, sed corrupti pessimæ disciplinæ mores efficiunt, ad virtutis enim munus alacriter obeundum, agili & expedito corpore opus est, non cibis onusto, non desidia languido, non delicijs emollito; quibus vitijs non solum corpus impeditur, sed acies etiam mentis hebescit, omnesque nerui virtutis eliduntur.

duntur. Videtis ne, quantam industriam lautæ mulieres, & lepidi quidam homines, non multum à muliebri victu, & ratione distantes, in eò ponant, vt Regem nobis efficiant vmbrailem, & delicatum, & imbecillum, valetudine infirma præditum, & frequenter in morbos molestissimos incidentem? & cum nobis opus sit Rege sano, atque bene valente, qui possit facillimè permissum sibi munus corporis & animi viribus sustinere: illi in eo laborent, vt Regem non modò ægrum & imbecillum reddant, verùm etiam timidum & ignauum; omnia regia munera fastidiosè recusantem, & belli pericula fugientem. Sic autem parasitis, & scurris patet aditus ad illius adolescentiam, qui est bonis, & fortibus hominibus interclusus. Nec enim vllius orationem ad aures admittere potest, qui ita nutritus fuit; nisi tantum illius, qui auocet à laboribus, & risus captet, & ad futes & inanes voluptates impellat. Regum igitur corpora ad hunc modum curantur: nunc animorum cultum inspiciamus.

Chri.

Christe sancte, quæ monstra prospicio? quæ portenta complector animos? quæ pestis & immanitas in communi vita versatur? Hic T. ridens agè inquit. Musæ, quas inuocandas esse dicebas, aduenant: ita enim exurgis, vt facillè appareat, te illarum spiritu vehementer inflari; non enim vfitato more loqueris, sed tragicè, atque admiratione quadam commotus inclamas. Merito inquam, nec enim Tygres, aut Pantheræ, aut Leones rabidè concitati; tantum mihi terroris iniicerent, quantum hoc belluarum genus, quo nullum vnquam in terris extitit immanius atque truculentius. Nunquàmne legistis apud Poetas belluam illam, quam Chymæram appellant; ex leone, & capra, & serpente conflatam, flammam euomentem, & omnia circumquaque incendio vastantem, ad quam interimendam opus fuit Bellerophonte armis diuinis armato? Cogitate vel Chymæram, vel aliud quantumuis ditum & infestum monstrum venenum exhalans, & omnes, in quos aspectum iniecerit, tabifica lue conficiens, quod

G 2

vel

vel in terris aliquando visum, vel Poetarum ingenijs confictum fuerit, illa omnia monstra longè multumque superat hæc belluarum immanitas, quam animo cogitans perhorresco. Vt autem ad illarum similitudinem propius accedam, fingite animis Harpyam dapes alijs appostas ore fœdantem, & in oculos hominum furenter inuolantè, & ad uncis vnguibus omnia rapientem. Sit deinde tam pestifero veneno armata, vt non solum dente necem afferat: sed afflatu etiam multos interimat. Habeat præterea hanc vim, vt in quamcunque partem se tulerit, lucem solis impediat: segetes lartas inficiat, fruges & pabula corrumpat, & omnia, quæ vel tactu impuro, vel spiritu contaminato polluerit, immutet, & pro salutaribus noxia reddat. Sit præterea monstrum hoc non ratione vacuum, sed callidum, acutum, & malitiosum, ad fraudes & insidias solertissimè machinandas. Accedat etiam ad maiorem hominum perniciem, quod non solum virginis faciem habeat, quemadmodum poetæ Harpyas habuisse fingunt, verum etiam orationis lenitatem, & totius corporis habitum, pudorem virgineum fallaci specie referentem: neque vias tantum obfideat, quemadmodum Sphinx, quæ Thebas infestas habebat, sed intra muros versetur, ne sit aliquod propugnaculum interiectum, quod hanc tantam pestem à ciuibus auerteret.

uerte

uertere aliqua ratione possit. Si fuisset igitur aliquod eiusmodi prodigiū, quod inter nos ita versaretur, vt multos partim occulto veneno tabescentes interimeret, partim impetu furente trucidaret, quibus precibus & sacrificijs sanctissimum Christi numen placandum existimaretis, ad tantum intestinum & domesticū malum extinguendum, atque defendendum? Sanctissimis, inquit T. & singulari quadam religione procuratis. Sed nõ dices, quorsum hæc abs te conficta monstra pertineant? quæ malum sunt istæ belluæ? quæ Harpyæ? quæ Sphinges? Illi, inquam, quibus sæpenumerò Regum filij erudiendi, aut, vt rectius dicam, inficiendi, & contaminandi committuntur. Adulatores intelligo, quo monstro nullum immanius excogitari potest. Nam primùm tanta avaritia & rapacitate sunt, vt nihil videant, quod non rabidè atque furenter appetant. Vt autem infinitam cupiditatem expleat, in Regum fortunas inuolant, vt quidquid arripere potuerint, imensa gula deuorent, reliqua verò proculcèt, & sordidata relinquunt. Illorum enim opera fit, vt Regis gaza non sit virtutis, sed libidinis instrumentum: & opes, quæ erant cum bonis viris & de rep. benè meritis communicandæ, ad homines impuros deferantur. Quantas verò tenebras rebus offundant explicari non potest. Non enim lucem Solis eripiunt: sed, quod

est multò dirius atque funestius, quantum in illis est, lumen veritatis extinguunt, Regibus que persuadent, vt veris bonis contemptis & abiectis, falsa & inania consecantur. Neque solum sunt singulis hominibus infesti, sed vniuersam Remp. euertunt. Illorum enim opera fit, vt decus pudoris intereat, vt honestatis studium restinguatur, vt turpitudò victrix exultet, vt innocentia miserè vexetur, vt iniquitas a lacris & erecta volitet, & quæ velit, impunè diripiat, omnia postremò sic euertunt, vt quæ erant ad salutem Reip. constituta, ad perniciem Reip. conferantur. Et vt hæc facilius efficiant, non solum adhibent ingenium multiplex & acutum: sed etiam orationis lenitatem, atque virginis (vt ita dicam) speciem & cultum, vt cõse ea bonitatis & verecundiæ simulatione Regibus insinuauerint, tum demum occultum vt rus euomant, ipsosque Reges inficiant. Quo satis digno supplicio vindicandum putarent eorum scelus, qui in fontem, vnde omnis ciuitas aquam ad bibendum hauriret, venenũ spargeret: at Rex est quasi quidam fons, vnde omnis vitæ disciplina haurienda est. Inde namque leges accipiendæ, iudicia postulanda, virtutis exempla petenda sunt: ab illo est auxilium cõtra perditos homines implorandum, & virtutis præmium flagitandum. In illo denique debet esse per fugium miseris, solatium afflictis, alleuamentum oppressis, præsidium innocen-

tibus, contra improborum hominum fraude & potentiam firmissimè constitutum. Qui igitur illum ita corruerit, vt ab æquitatis, & clementiæ studio, ad iniuriam & immanitatem traducat: & pro saluari atque benefico Principe, maleficum & importunum Tyrannũ reddat, quibus tandem supplicijs dignus est? Summis profectò, atque sempiternis. Sed vt illorum insidiæ præcaueri possint, non erit inutile eorum naturam depingere. Nõ quidem omnium sunt enim quidam minuti adulatores, quasi quidam Gnathones Terentiani, qui quamuis in genere suo flagitiosi sint, & infames: non tamè tantum ingenio valent, aut tãtis opibus instructi sunt, vt plurimum nocere possint. de illis igitur tantum loquamur, qui capitales habendi sunt. Primum igitur constat eos esse immani auaritia: nullis enim opibus eorum cupiditas satiari potest. Ambitio deinde sic eos exagitat, vt consistere non sinat. Deinde opus est, vt sint miro ingenio & acumine præditi, summaque solertia, & calliditate subnixi; aliter enim neque poterunt insidias tegere, neque mendacia concinnare, neque in varias facies verti, neque aliorum fraudes eludere. Postremò opus est, vt humilem atque demissum animum gerant, minimeque in principio de vlla decoris atque dignitatis præstantia cogitantem. necesse namque est, vt in principio

sefe ad potentium pedes abijciant, summaque
 sedulitate omnes, quos esse Regi charos intel-
 ligunt, affectentur. Hæc igitur duo scelera at-
 que flagitia, nempe avaritiam & ambitionem,
 cum alijs duobus flagitijs, malitia videlicet, &
 humilitate succinxerint: nihil erit tam firmo
 præsidio vallatum, quod à se non expugnari
 iri confidant. Nec enim laborem vllum fugiunt,
 nec vllam indignitatem subire reformidant,
 nec vllis difficultatibus impediri possunt, quo-
 minus, quantum malitia valeant & impuden-
 tia, periclitentur. Quod si tam felices sunt, vt
 sine vlla circuitione ad Regem aditū habeant:
 continuè copias suas instruunt, & in insidijs
 collocant, vt simul atq; occasionem nacti fue-
 rint, regis imbecillitatem occupent, & de im-
 prouiso in opes illius inuadant. Si verò eam sa-
 cultatem consequi non facile possunt; tūc oc-
 cultè cuniculos agere instituunt, quibus tan-
 dem in arcem penetrent. Solertissimè enim
 perspiciunt, qui sint regi valdè familiares, &
 maximum apud illum locū obtineant; ad eos
 igitur se confestim applicant, artificijque sui
 periculum faciunt; illorum enim ingenij lau-
 dant, virtutem efferunt, vrbانيتatem extollunt.
 Quàm humiles autem esse meditentur, expli-
 cari non potest: totum enim diem ad cubiculi
 fores assidunt, adeundi difficultatem patienti-
 ssimè tolerant, familiaribus atque domesti-

cis

cis assurgunt; seruos etiam blandè atque beni-
 gnè alloquuntur, eoque tandem se demit-
 tunt, vt nihil contemptius esse possit. Sic igitur
 non muneribus tantum, sed assentatione, & of-
 ficiorum omnium simulatiōe quilibet eorum
 illi, quem patronum adoptauit, facile persua-
 det, se dignum esse, qui regi notus sit, & in do-
 mesticis illius numeretur. Sed occurrit illa co-
 gitatio, metuendum est, ne hic tantum seduli-
 tate atque vigilantia valeat, vt mihi molestus
 sit: quid igitur faciam? denegabo hoc illi? mi-
 nime: est enim sanè probus, & mihi valdè amicus
 & idèd periculum non est, ne mihi parum gra-
 tus sit. Præterea nec arrogans, nec ambitiosus
 est, sed modestus & humilis, & idèd fieri ne-
 quit, vt se nimis extollat, & meis ratiōibus ad-
 uerfetur. Hic igitur, quem semper in mea po-
 testate fore credo, potius meo beneficio regi
 operam det, quàm alius, qui summis virtutib.
 ornatus sit: quem tamen mihi minimè obno-
 xium fore confidam, stat sententia. Opera igi-
 tur illius, ad cuius se clientelam applicuit ho-
 mo nefarius, ad regem introducit; atque in
 principio insignem modestiam vultu atq; ver-
 bis ostendit, patronumq; suum diligenter ob-
 seruat, & ita se illi submittit, vt existimes illum
 perpetuè in eadem fide permanfurū. Pòst, vbi
 magis atq; magis sese artibus suis, in gratiā re-
 gis insinuat, statumq; suū valido p̄sidio sepit,

& opes suas confirmat, tum, Deus bone, quàm
 teter incedit? quàm citò pristinae fortunæ me-
 moriâ deponit? quanto fastidio homines mul-
 tò se meliores despicit? quanta perfidia illum
 ipsum, per quem fuit ad Principem intromissus
 oppugnat? Hoc denique clarè videri potest,
 in principio nihil est humilioris adulatoris
 postquam opes suas firmissimè constitutas o-
 pinatur, nihil esse superbioris & insolentioris. Illud
 tamen est intelligendum, eum qui sibi hoc su-
 mit, vt principem quæstus sui gratia in om-
 nem fraudem impellat, quamuis sit veterator
 & callidus, nullas tamen vires habere possit,
 nisi alterius adulatoris potentissimi gratia &
 opibus innitatur. Quis ille inquires, est? Amor
 ille cuique ingenuus, quo se quisque amat, sibi
 indulget, & assentatur. Quotus enim quisque
 que est, qui non sibi valdè placeat? qui non
 temerè multis anteponat? qui non meritis suis
 ingentia præmia deberi arbitretur? In hoc
 igitur amore, quo se quisque amplectitur, est
 initium totius temeritatis & insolentia: constitu-
 tum: qui cum sit in quouis homine valde
 magnus, tum in regibus tantus, atque tam ve-
 hemens est, vt illis sæpenumerò totam mentem
 atque sensus eripiat. Animaduertunt, n. quoties
 urbem vehuntur, se maximo peditum & equitum
 constipari: plebem vndique certatim confluere,
 vt illos venerabunda cõspiciat: omnem popu-
 lum

pulum religione quadam attonitum illorum
 faciem contueri. Quid referam quanta cære-
 monia dapes illis apponantur? quàm solenni ri-
 tu pocula ministrentur? quàm sæpè, & quàm e-
 laborata concinnitate ministri genua flectant?
 denique ne minutias omnes persequar, ea su-
 perstitione coluntur, vt videant sibi plane non
 humanos, sed diuinos honores institutos. Que
 quidè omnia non vituperos; sed quantum pericu-
 lum ex illis impendat, ostendo. Si enim o-
 pes ingentes, si honores immodici animos ef-
 ferunt, & amor, quo se quisque amplexa-
 tur, faces admovent, & homines insanire co-
 gunt: quid quæso in regum animis, si sapien-
 tes non fuerint, euenturum suspicamini, cum
 viderint se in tantis opibus, & imperio non
 humano more coli; sed in cælitum numero
 collocari? Cùm igitur plerumque sibi sum-
 mè placeant, sibi assententur, sibi que ipsis adu-
 latores maximi sint, facilè ad suam familiarita-
 tem aduentitios adultores admittunt. Hoc
 igitur is, qui sibi ex adulandi artificio opes in-
 gentes pollicetur, acutè prospiciens; sedus cum
 adulate illo primario, hoc est, cum regis im-
 mensa cupiditate percutit, totumque se ad illius
 nutum fingit & accommodat. Vt canis igitur
 venaticus, quàm sagacissimè potest, odoratur,
 quibus rebus, rex aut princeps ille, cui seruit, ma-
 ximè delectetur; id autè vbi penitus exploratum

tum habet, naturam suam ad tempus deserit, totumque se immutat. in hoc autem maxime huius artis præclarissimæ laus & perfectio summa consistit. Qui enim tantum ingenio atque solertia valet, ut naturam suam facile verferet, & quam velit personam induat, & quidquid illi libuerit, summa calliditate simulat, totumque se ad libidinem principis, cuius gratiam aucupari conatur, effingat, ut illi similis appareat: hic omnia, quæ voluit, de artificio summo facile consequetur. Si videt igitur regem, venatoribus delectari, canes alit, equos ad sylvas atque nemora lustranda comparat, telorum vim maximam domum cõportari facit: in eoque nervos omnes intendit, ut egregius venator habeatur: si leuitatibus amatorijs deditum cernit, se amore perditum esse profiteretur, & querimonijs omnia complet. Ne autem omnia recenseam, quocumque modo regem affectum, aut studio captum, aut morbo oppressum, aut flagitio corruptum cernit: ut in eodem studio verferetur, & iisdem vitijs sit affinis, vehementer elaborat. ita enim versipellis est, ut in quamcunque faciem velit, se facile conuertat. Suum igitur iudicium deserit, ut regis sui libidinem sequatur; neque quidquam loqui audeat, quâvis patriæ totius salus agatur, quod auribus illius iniucundum accidat: sed in omnibus rebus se illi ministrum impurissimæ cupiditatis exhibet.

Porro autem quamuis multi reges partim visiti illius amoris impulsu, partim assiduus perditorum hominum sermonibus instigati, se flagitio omni contaminant: rectè tamen iudicant, nec esse quidquam honestate præclarioris, neque regis amplitudine magnificètius; itaque statuunt virtutem atque grauitatem esse regibus summo studio retinendam. Hunc igitur naturæ sensum, quo reges potuissent è flagitijs emergere, & ad studium honestatis & grauitatis applicari, nõ extinguunt quidem adulescentes, nec enim possunt: sed illo ad multo maius flagitium atque leuitatis dedecus abutuntur; id enim perficiunt, ut quamuis reges sint omnibus sceleribus astricti, & propter animi leuitatem contempti & abiecti: nihil tamen sibi deesse putent, nec ad honestatis eleganciam, nec ad authoritatis magnitudinẽ. Quantum enim ad honestatis opinionem attinet, flagitijs, quibus homines scelerati, Principes deditos esse vident, virtutum nomina imponunt.

Temeritatem enim appellant fortitudinem: ignauiam & timiditatem Prudentiam nominant: & si res crudelis extiterit, eam crudelitatem seueritatem esse dicunt: si verò fuerit inanimaduertendo dissolutus, eam negligentiam & timiditatem, clementiam esse prædicant, immortali laude celebrandam: si regni opes temerè profundit, magnificum: si pecuniam

magno

magno studio congerit, sapientem vocant: si etiam, si sibi liberalius, hilarem atque festiuum: si ludit intemperatus, vrbani: si se abijcit, moderatus: si effertur insolentus, magnanimum esse confirmat. Hac igitur ratione dum hæc & alia flagitia virtutum nominibus ornata id assequitur, vt quamuis reges sint omnifragitio corrupti, sibi tamẽ summam honestatem arrogant, & in magnitudine falsi decoris insolentescant. In grauitate verò constituenda, quibus rationibus vtuntur? non illi certè sunt, quæ grauitatem & auctoritatem ex prudentiæ magnitudine, & ex virtutis constantia, & ex iustitiæ splendore: sed ex superbia & inhumanitate petendam existiment. Summo igitur studio cauent, ne rex omnibus sui conueniendi potestatem faciat, ne benignè homines appellet, ne eum populo loquatur, neue quidquam populari habeat: sed vultum sibi seuerum, grauem & mutum denique fingat, seq; quali signum dedicatum domi contineat, quod certis tantum diebus sit in aperto ac propatulo collocandum. Ad illam verò superstitionem, cum qua reges adiri solent, cupiunt semper aliquid addi, quò regis nomen diuinius esse videatur: vt cum homines regem aspexerint, non se populi moderatorem, atque patriæ parentem, sed numen cælo delapsum intueri parent, cuius aspectum commoueantur animo, & re-

to corpore contremiscant. Hac igitur superstitione plerique homines imbuti, non laborant, vt reges debito amore & pietate prosequantur: sed vt aptè & concinnè sese ad illorum pedes abijciant, & illorum manus, quoties illis verbum solito benignius excidit, osculentur, & vt sibi sint propitij, tam suppliciter atque demissè postulent: vt non cum principibus, sed cum ipso Deo loqui videantur. Quæ quidem res eò prouexit multorum regum amentiam, vt se deos existimarent. Quid enim aliud impulit Alexandrum, vt suæ virtutis & humanitatis oblitus, Calisthenem, quia illum Deum venerari noluit, crudelissimo supplicio mactaret? Quid multos ex illius successorijs, vt Deorum nomina captarent? Quid Cæsar Augustam? Quid Domicianum? Quid multos præterea Romanos imperatores? Quid Tyannos innumerabiles induxit, vt illis, à quibus non religiosissimè colebantur, crudelissimam necem afferrent? Num obscurum est, hoc tam scelestum & immane facinus, quo homines Dei gloriam ad se transferebant, & re quos homines, quasi nihil haberent cum illis commune, cõtemnebant, atq; pro nihilo putabant, fuisse adulatorum opera constatum? Quæ autè ratione Reges nõ graues tantum sed etiam deos efferunt. Videtis quàm ingeniosè su-

cris

erit ab hominibus acutissimis excogitatum, quamvis Principes sint sceleribus infinitis agitati: se tamen interdum maximarum virtutum ornamentis excultis arbitrentur: & quam levissimi sint, se tamen constantes & graues existiment? Sed vt melius huius disciplinæ vim & rationem intueri queamus, velim redigatis in memoriam quod antè diximus: nempe homines, qui sapientes non sunt, hoc est, qui nõ rationem, sed cupiditatem indomitam sequuntur, flagitijs coopertos esse: ita tamen vt alij alijs flagitijs magis addicti sint; quibus tamen in duo potissimum genera diuiduntur. Aut enim sunt acres, & animosi, & ad rixam concitati, & bellicæ laudis appetentes: aut molles, & ignaui, & lasciuui, & ad Venerem magis, quam ad arma propensi. Reges autem quauis se Deo existimari velint, homines tamen sunt, ijsdè que sæpè numero peccatis impediti: in hoc tamen differunt à reliquis hominibus, quòd non sunt in vtramque partem vehementiores, quàm plures opes habent, maioremque sunt virtutum impunitatem adepti. Quid igitur faciedum est ijs, qui gratiam Regis inire student? Explorandum & inspicendum est homini, non nimè huius artis ignaro, in quam partem Regis magis natura atque voluntate propendeat, quidem vt eam naturam regat, & moderetur, sed vt infliget potius, & inflammet, & furcibus

in fanire compellat. Si Rex igitur fuerit vehemens, & acer in ferro, vbi id à summis artificibus fuerit exploratum, id suspicient, vt Regem fati iam sponte sua ad arma concitatum, magis ferocem & infestum efficiant: laudant enim vires, animum extollunt, virtutem admittunt, vnumque esse prædicant, quem optentur homines ad summorum Imperatorum gloriam peruenturum. His sermonibus elatus & inflatus, præcepta mentia fertur, & ab omni ratione & humanitate deducitur: nec aliud quàm arma & classicum somniat, & in eam commotionem torus incumbit, vt pacem turbet, & bellum quamuis nectarium & iniustum mouatur. ergo simulatque speciosa causa fœderis impendi, bellique gerendi nascitur: consilios accersit, sibi que in animo esse dicit, a quo quod præclarum specimen suæ virtutis exhibere, nec à maiorum gloria degenerare, commemorat deinde causas, quas potest obtinere, ne bellum omninò contra ius inferri videatur: malleque se vitam in summum discrimen inferre confirmat, quàm iniuriam aliquam ultam & impunitam relinquere. Hic dicat quis, non Regis officium esse causas belli gerere: sed pacem iuris æquabilitate conferre? bella non nisi necessariò sumenda esse: nec enim pacem ad bellum conferendam, in eo bellum, cum necesse fuerit, suscipiendum;

vt pax & otium cum dignitate parietur, facta
 magnam gloriam cōsequi eos Reges; qui regnum
 suum cum iustitia atq; dignitate tuentur,
 animoque patrio subditis suis, & regia be-
 nignitate prospiciunt. Bello sæpè turbata disci-
 plinam, violari religionem, frangi vires, opes
 consumi, innocentiam vexari, improbitatem
 excitari, omniaque rapinis, cædibus, stupris
 perturbari atque commiseri. Addat deinde
 Martem belli communem, & ancipites prælio-
 rû euentus, & quàm sæpè multi principes aut
 ces & impigri, opibusq; summis instructissimi,
 ex eo bello, ex quo victoriâ & decus spera-
 bant, insignem cladem & summum dedecus
 acceperint. Postremò illud adijciat, eas motus
 di belli causas, quas commemorat, minime
 ubi iustas videri: nihil autem esse tanta cura re-
 bus prouidendum, quàm ne quid contra iur-
 diuini & humani præscripta moliantur. Si enim
 secus fecerint, fore, vt non solum à se homines
 alienent, sed etiam in grauem offensionem
 uini numinis incurrant. Fieri autem nō posse
 vt bellū illud, quod & Deū, & homines offe-
 dit, prosperos euentus consequatur. Hæc
 dixerit aliquis in consilio, cui Rex acer atq;
 ferox, bellicęque glorię cupiditate flagran-
 præfuerit, quo animo putatis sententiam illam
 accipiendam? Pessimò inquit M. Nam &
 Regis offensionem incidet, & ab alijs con-

liarijs, tanquam homo nullius animi, contem-
 neretur. Quid igitur, inquā, fiet? Cū fuerit a-
 nimaduersum, vt quisque acerrimè sententi-
 am dixerit, ita maximam à Rege gratiam initurū:
 omnes certatim elaborabunt, vt Regem spon-
 te sua furentem, quasi spiculis coniectis exagi-
 tent. Satis enim quamuis causam belli geren-
 di iustam esse Regi glorię cupido disputabūt:
 nec enim eam esse tam exactè ponderandam,
 quàm fieri solet in iudicijs: illic enim, inquit,
 Regum subtilitate equitatem eliminari in regum
 verò controuersijs viribus & armis rem totam
 decerni. Itaq; in Regum consilijs nō tam ha-
 bendam esse rationem iuris & religionis, quàm
 utilitatis & glorię, quę quidem Martis vi & im-
 petu, non nimia officiorum omnium sanctita-
 te comparatur. Si te igitur, inquiens, iuris no-
 mē impedierit, ne bellum moueas, nunquam
 aliquod virtutis egregię tibi nomen & glo-
 riam comparabis. Vix enim poterit aliquod ef-
 ferre bellum, quod non iuris & æquitatis ratio
 irritat. Quamuis igitur omnia regni mune-
 ra iustè atq; vigilanter administras, inglorius
 tamen ad extremam ætatem peruenies; qua-
 re aut glorię studium omittas, opus est, aut no-
 mina iuris & æquitatis aspernere. Astringat hæc
 iuris religio animos humiles & abiectos, qui
 contumeliam pati possunt, ad quorum sub-
 sidium leges inuentę sunt. Regum namque

ius, non est in legibus & æquitate: sed in armis
& imperatoria virtute constitutum. Hoc enim
iure vsi sunt omnes summi Principes, qui mul-
tas nationes suo imperio subdiderunt, & ex
ratione immortalitatem nominis affectati sunt,
qui si iuris rationem nimis sanctam habu-
issent, nunquam certè eas nationes, à quibus se-
uerant, bello vastassent: & ita inertia & debilitate
corrupti, vel alijs prædæ fuissent, vel certe
in tenebris & obscuritate latuissent. Quod
belli anticipites euentus animo reformidas, con-
sidera viros illos excellentes, quorum nomen
est immortalitati consecratum: nunquam timore
metu contineri potuisse, quin omnia facinorosa
non modò præclara, sed etiam valdè periculosa
susciperent. sed cum secum statuissent, etiam
cum gloria viuendum esse, aut cum gloria mori
riendum: otium cum indignitate ferre minus
mè potuerunt, & ita victorias innumerabiles
adepti sunt. Rarè enim summa virtus, atque
tæ contemptio felici successu caret; Fortes
nim (vt est in prouerbio) fortuna iuuat. Cum
igitur belli mouendi causam, ad spèciem factam
honestam habeas: & summis opibus abundas
& maximis exercitibus constipatus sis: & ad
empla do mestica tibi stimulos frequenter
moueant: quid minus dignum ista tua vir-
tutis indole fingi poterit, quam contem-
nere hostibus, & aliquod dedecus & ignominiam
iuris obtentu atque fœderis nomine tolerare?

Quare, Princeps clarissime, facinus iam
aliquid dignum te, dignum virtute tua,
dignum maioribus tuis aggredere: metum
& horrorem quacunq̃ue armorum impe-
rim tuleris, hostibus tuis incute: omnia vi-
ribus tuis obstantia ferro prosterne. Experian-
tur omnes, cum quibus aperto Marte confi-
lis, quantum viribus atque virtute valeas: sic
suis tibi turpitudinem & ignominiam depelles,
imperiumq̃; tibi à maioribus tuis relictū ma-
gis accessibus amplificabis: & ingentem
gloriam, quam nulla vnquam obscurabit ob-
scuro, consequeris. Hac oratione qui regi iu-
ueneris, nimisq̃; bellandi studio concitato fuerit
impulsus, potest sine mente percipere, quãtam
perniciem sit communibus rebus allaturus?
Necesse enim cõtinuò erit, vt illè non quidem
se suos incolumes ab omni calamitate tueatur
sed vt immensæ ambitioni, quæ illum stimulat,
qua ratione satisfaciat, etiam ex ciuium bo-
nis pecuniam cogat, quãta sat sit ad maximos
exercitus alendos, & præfectorum auaritiã
saturadã. Immania igitur tributa imperabit:
quos homines omni victu spoliabit: ciuitates
provincias inanes reddet: militũ licentiam
soluet, vt nullo metu possint eorum effren-
atæ libidines cohiberi: externis postremò au-

xilij Rēp. conculcandā permittet. Non solum
igitur ijs, cum quibus bellum sine aliqua gratia
causa gerit, erit infestus: sed suis etiā, pro quo-
rum salute se ad mortem offerre debuisset, pe-
stem atq; perniciē importabit. Iam verò ut vi-
ctoriā obtineat, quam voluptatē, si non est to-
tius religionis & humanitatis expers, ex tā hor-
rendo spectaculo capiet, ut illius gratia sine ve-
la necessitate bellū suscipiat? Multa nāq; ho-
minum innocentium millia trucidantur: Itopa-
per vim multis virginibus, & ingenuis mulier-
ibus inferuntur: fortunā diripiuntur: sacra pol-
luuntur: liberi homines in seruitutē abducun-
tur: omnia ferro, flamma, vastitate consumun-
tur. Si igitur qui mortem innocētibus afferit,
aut pudorem castis eripiunt, aut religionis san-
ctitatem violant, aut coniectis facibus edeste
flamman, aut cultum agrum vastant, semp-
terno supplicio digni sunt: homines, qui ca-
sam infinitis cædibus, flagitijs, latrocinijs, sac-
legijs, inflammationibus atq; populationibus
attulerint, quo satis digno supplicio poterunt
debitas pœnas, ut ævo sempiterno acerbius
crucientur, exolvere? Quid si iisdē ciuib; sa-
atq; patrię vniuerse, ea omnia mala, que sum-
matione cõplexi, suis cõsilijs temerarijs impo-
tauerint? Fit em̄ sepe numero, ut ij, qui se victo-
res fore confidunt, vincantur: & ea mala, que
hostibus suis inferre cogitabāt, ip̄ si meritò at-

ture subeāt, Ipsius tunc cõmunis exitij & pu-
blicæ euersionis, adultores causam omnem
sustinebunt. Cernitis iam animo, quantas stra-
ges edat adulatorum immanitas, cum reges
impigros & audaces nacta est? quanto studio
illos odiō pacis incēdat, & ad bellum teme-
rè gerendum sollicitet? Atq; præter alia mala,
quibus isti homines nefarij, reges ad inutilia
& perniciofa bella concitando remp. perdūt
& affligunt: eam multis erroribus turbulen-
tis inficiunt, & à veræ religionis cultu ad falsæ
& impuræ studiū traducūt. Laxatis enim pudo-
ris & verecūdiæ vinculis, & morū sanctitate &
castimonia profligata: facillimū est in populo
propter a sidiua mala furiosè conturbato, pro
vera religione falsam supponi atque substi-
tui, maximè verò, cum ea, quæ inducitur, po-
pularis extiterit, qualis ea est, quæ his calami-
tosis temporibus, in illis præcipuè partibus, in
quibus eiusmodi bella versata sunt, nostris pec-
catis increbuit. Vnde cõcludi potest, aduato-
rē pestē reip. morū perniciē, patrię turbine atq;
procellā, legū sanctiones, pacis ornāmēta, reli-
gionis præfidia, omniaq; pietatis studia per-
uertentē. Haftenus ea quidē mala persecutus
aliqua ex parte sum, que eorū hominū scelere
patrātur, qui sese ad reges Marti dicatos adiū-
gūt. Nūc cõsequens est, ut videamus, quàm vr-
bani & festiui sint Veneris satellites atq; mini-

stri, qui operam dant illis Regibus, qui magis sunt in libidine proclives, quam ad arma propensi. Referamus igitur animum ad illam industriam, quam elegantes & lautæ mulieres in eo contumunt: vt Principem nimis mollem & delicatum, & exquisitissimis cibis egregie saginatum, multisque odoribus suauissimè delibatum reddant. hunc igitur sic enutritum, vbi vassii homines & acuti excipiunt, illiusque naturam penitus explorant: spe ingentis prædæ erecti se accingunt, vt mollitiem illius nitiditatem Principis, in suum compendium & quæstum conuertant. Ergo si quid naturalis pudoris in eo inerat, id totum verborum petulantia, & lenocinio tollendum curant, seque illi diligentissimos intemperantiæ ministros fore probentur, partim igitur lasciuus sermonibus atque iocis petulantibus, eorum cupiditatem inflant: partim ad consensum libidinis multas mulieres alliciendo, sic Principis animum deprauant, vt nihil fingi possit intemperantius enim, vt antè diximus, omnes homines ita sunt voluptatis appetentes, vt neque paupertas, neque disciplina, neque iudiciorum metus eorum libidines coercere possit: & quod maior opes sunt, eò licentia maior, & cupiditas inmensior existit: quid fiet de regibus, quorum opes ingentes & delicia summæ sunt, & cupiditas omni metu soluta, cum ad ea domestica mala

perditorum hominum impuri sermones accesserint? Nec enim solum eos ad nequitiam stimulant: sed demonstrare nituntur, nullam decorem maculam ex flagitiosæ libidinis impuritate regibus adolescentibus aspergi; intemperantiam enim iuuenum, inquit, non esse vitio vertendam, sed in urbanitatis & elegantiæ laude ponendam. Decere illam ætatem lepores, & veneres, & amorum blanditias, & sales atque iocos, ad hbidinem acrius irritandam accommodatos. Regibus autem id magis conuenire, quod sunt ad omnes voluptates animo securo perfruendas magis instructi atque parati; stultum est, inquit, cum possis iucundissimè viuere, tristitiam vitæ consecrari. Regibus deinde fas est, quodcunque illis libuerit. Eum enim statum assecuti sunt, vt omnium subditorum opes atque labores sint ad eorum voluptates & commodata referendi: illorumque libidines sint pro legibus reputandæ. quod si regibus voluptates respuendæ sunt, & blandimenta nature reiicienda: valeat regnum, imperij maiestas inereat, si nihil est aliud, quam curas & sollicitudines allatura. Quare si sapias, fruiere felicitate tua, neque adolescentiæ florè sine fructu summæ iucunditatis effluere sinas: volat enim ætas, & facultas perfruedæ voluptatis elabitur, frustra que tandem occasionem eximæ suauitatis amissam lamentabere. Fac igitur, vt quan-

tum fieri possit, iucundissimè viuas, intelligantq; omnes mortales nihil esse in terris regibus beatius. Regni verò procurationem hominibus spectatis committe, vt illi, si quid opus fuerit, ad te interdum de rep. referant: & inter ipsi pro te laborem subeant, & tu solutus omni cura, delicijs atque voluptate circuncunfluas. Sentètia placet, corpus enim tenerum laborem fugit, & animus delitijs eneruatus, negotij difficultatem anxie reformidat: nihil igitur libètius Princeps ille faciet, quam vt flagitiosas voluptates honestis laboribus anteponat: regniq; gubernacula illis amicis quos libidinis conscios habet, aut alijs eiusmodi tractanda relinquat: noctem igitur flagitijs, diem verò in somno, & in ludo pariter liberali consumit. Ne autem hominum querelas audiat, includit se domi, admodum rarè in publicum prodit, in quo quidem suorum familiarium sermonibus indùctus, ex illis mat se grauitati atq; dignitati cõsulere. Sit inquit, ita vulgaueris, vt quiuis homo de plebe quoties velit, ad te adire possit, præter illam molestiam, quam tibi homines ignobilis exhibebūt, maiestatem tuã imminues: patimq; fiet, vt ob nimiam familiaritatem contemnaris. Quomodo igitur regia dignitate retineri poterit? si aditus ad te fuerit ita diffacilis, vt paucis admodũ pateat: reliqui vero

ad nos postulara sua deferant, vt de illis cognoscamus, vel ea ad te, si visum fuerit, referamus. Dum igitur rex ab illis eiusmodi ratione persuasus, se ab officio suo remouet, illi interim eius somno atque desidiosa ad suam utilitatem sanè diligenter abutuntur. quod vt rectius faciant, foedus inter se feriūt, & societate sceleris ineunt: da mihi operam mutuam, tu me laudabis apud regem, ego vicissim industriam & vigilantiam tuã verbis extollam. Tu dicito me esse dignũ hoc honore, quem ambio: ego rursus te dignum esse prædicabo, in quem hoc munus, quod expetis, conferatur. Tu vrbanitatem meam laudato: ego cõtrã ingenij tui acumen admirabor. Quid præterea? Demus operam ne quis alius in regis familiaritatem veniat, qui opes, quibus imminemus, intercipiat: cauendum enim est, ne si aliquis, qui nobis antecellat ingenio, fuerit admissus, nos, vbi velit, excludat. Omnes igitur aditus obcludamus, regẽ obfessum tencamus, omniaq; præsidio circũuallemus, ne quis ad illũ nobis inuitis aspiret. Quòd si aliquis inter illos tantũ gratia & opibus excellit, vt id reliqui nõ facillè patiantur: fidem nefariè prodūt, & de illius pernicio coniurant, quod si alia ratione auertere illum nequeūt, cùm primũ negotium aliquod se offert apud alios Principes gerendum, aut munus aliquod in longinquis

terris administrandum: hominis ingenium laudant, industriam in cælum tollunt, nec alium reperiri posse confirmant, qui maiore cum prudentia, & autoritate negotium illud conficiat. Legatur igitur, aut, ut rectius dicam, sociorum perfidia relegatur: illi verò præclari laudatores, ubi per speciem honoris socium in externas regiones amandauerint, locum illius occupant, & vallo atque munimento sepiunt, firmoque præsidio vinciunt: ne cum ille redierit, queat, vnde fuit deiectus, villo modo restitui. Nec eo contenti, absentem primò clanculum mordent: apertius deinde rebus illius obtrestant, operamque dant, ut Rex quotidie magis hominem despiciat. Si res illi bene procedit, minimè mirum esse dicunt: negotium esse facile, & expeditum, & eiusmodi, vbi quouis transigi possit; si verò aliquid secus accidit, quam oportebit, omnia confestim in miserum tela iaciuntur: illumque aut ignaviae & timiditatis insimulant, quòd non acriter instituerit, neque se virum ostenderit; aut audaciae & temeritatis accusant, quòd eges, cum quibus negotia magna tractabat, insolentia orationis offenderet. Hæc in sermone quotidiano inter se conferunt: hæc eadem cum rege familiarissimè loquuntur: donec id, quod fuerat ab illis institutum, perficiant; eorum igitur opera ita se rex illi misero infestum præbet, ut nunquam

quam eum rursus in familiaritatem recipiat. Et hac quidem fide amicitias inter se colunt, ut tantisper amico parcant, dum vel aliquid ab illo sperant, vel opes illius ita munitas esse putant, ut non facile labefieri posse confidant. Vbi verò primùm illius euertendi facultatem oblatam vident, eam minimè prætermittunt. Sic autem fit; ut status reip. paulatim commutetur: nomen enim tantum regni manet, re autem vera paucorum potestas instituitur; intolerabilis enim potentia ad paucissimos homines defertur. Dum igitur, quæ regis nomen obtinet, in voluptatibus a tatem conterit: dum somno, desidiosaque torper, dum ita suam personam in negotiis interponit, ut semper suis familiaribus obsequatur: illi interim moderatores reip. ita se gerunt, ut omnia venalia proponant, & mercatum instituant omnium curationum & munerum. Sic autem silens legens, tolluntur iudicia, libertas eripitur, auaritia dominatur: neque solum viduæ atque pupilli, & reliqui, qui propter imbecillitatem obnoxij sunt iniuriæ, sed potentiores etiam vexantur, & multa incommoda patiuntur. Cum enim inciderint in offensionem eorum, qui tenent omnia, necesse est, ut omnium fortunarum periculum adeant: omnes igitur illis adulentur opus est, illis seruiant, illos muneribus atque donis afficiant, ad illorumque libidines se totos accommodent, reliquis autem, qui apud illos

illos in gratia non sunt, ne lamentari quidem liberè calamitatem suam, aut opem cōtra illorum potētiam implorare licet: Neq; solum omnium subditorum bonis prædas agunt: sed regis etiam opes, domū auerunt, illiusq; gratia impunè deripiunt; studia verò virtutis & honestatis abijciuntur. Nec enim ibi frugalitas & continentia locum habere potest, vbi luxuria immensa principatum tenet: nec animi magnitudo, vbi libertas oppressa est: nec iustitia, vbi omnia venalia sunt: neq; prudētia, vbi cuncta temeritate & amentia perturbantur. Iã verò liberalitas, & beneficentia, & reliquæ eiusmodi virtutes quomodo splendere possunt, vbi omnia oppressa sunt crudelitatis & avaritiæ dominatu? Armorum verò vsus penitus obsoleuit, irridēt enim milites, homines fortes efficiuntur, duces & imperatores ab hominibus negligatis atq; perditis, honoribus & emolumentis spoliantur: sic igitur cū ad sceleratorum hominū libidinem res administrantur, cū nihil gratis ab illis auferatur, cū magistratus & præfecti nō dignitate, sed precio fiāt, cū legum auctoritas cōcidat, cū iudicia nulla sint, cū vbiq; minutæ tyrannides existant, maiorum tyrannorū gratia confirmatæ: quæ reliqua spernitur erit populis, tanta importunitate perditis & afflictis: Omnium pecuniæ in paucorum domibus includuntur, opes regis ipsius cōminuuntur,

adulteria & homicidia impunè suscipiuntur, vniuersa resp. furtis & latrocinijs infestantur: tantisq; dissensionibus laboratur, vt diu stare non possit. Et hæc quidem sunt artes, quibus illi in pace gubernant: si pax appellari potest interitus legum, & totius reipublicæ confusio. Nunc belligerandi rationem videamus. Imminet repentè bellum, & hostium exercitus ad nos oppugnandos summa celeritate contendit. Euocentur, inquit, milites. Qui? Ij ne, quibus frequenter illustis? quorum virtutem contempsistis? quos omnium contumelia dignos existimatis? Conscribantur exercitus. Qui exercitus? scurrarū ne, & lenonum, quos fortibus viris exclusis in eadem vestram recepistis? an potius mercatorū atq; redemptorum, quos avaritiæ ministros habuistis? Arripiantur arma, tela subitò commendantur. Quæ arma? quæ tela commemoratis? eāne, quæ studio atque vigilantia vestra tenu atq; rubigine cōsumpta sunt? nec armorum vllum studium, nec arma video, neq; vires deniq;, quibus arma gestari possint. Omnes enim, in quibus inerat aliqua virtutis militaris indoles, cū cernerēt à vobis homines fortes irrideri, virtutēq; ludibrio haberi, præmiāq; virtuti debita, flagitiosis & impuris hominibus cōdonari: abiectis armis sese ad eas artes, quibus

quibus effeminatur animi, libeter & studios
 contulerunt, vt vestris veltigijs insisterent. So
 cioru (inquis) auxilijs a nobis periculum pro
 pulsabimus. Miserum, copijs tuis omnino de
 fidere, externisque hominibus, qui fidem ve
 stem habent, vitam tuam atque libertatem tue
 dam credere. Sed esto, sit aliquod firmu pre
 dium ignavis hominibus, in externo & con
 ducto milite collocandum. Exprome igitur
 pecuniam, vt homines, quos non reipub. cau
 tas, neque insigne laudis studiū: sed pecunia
 tantum cupiditas, ad arma sollicitat, pecunia
 magnitudine feroces efficiat. Vnde igitur tam
 tam pecuniam erogabitis? num ex Regis ar
 rio, quod est partim illius intemperantia, par
 tim auaritia vestra penitus exhaustū? num
 populis immanitate vestra perditis, qui que
 admodum vitam tenuissimè sustentent, ratio
 nem inire non possunt? Nā illud certè non
 cetis, vos vt debitum Principi, qui vos tam
 opibus auxit, officium persoluatis, velle pelle
 hāc a Rep. vestris sumptibus arceret. Quā er
 vestra sapientia est, credo vos malle commu
 patriæ incendio conflagrare, quā aliquo
 pecuniarum, quas summo studio coacti
 nauis, impendere. Sed demus fieri posse
 in tanto Principis somno & negligētia: in ta
 ta ministrorum auaritia: in tantā populorū
 calamitate, sit tamen ærarium refertum: qu

fructum poteris in bello ex ingenti pecunia, si
 ne virtute percipere? diuitiæ namque quas im
 belles homines possident nō eorum propriæ,
 sed hostium potius existimandæ sunt; victorū
 enim manubiæ sunt, non imbecillitatis oppres
 sæ subsidia. tantum enim adest, vt grandis pe
 cunia sine virtutis auxilio opem ferat vllam; vt
 maius etiam ruinæ periculum moliat. Om
 nes enim illud bellum libentissimè suscipiunt;
 ex quo minimo cum periculo, maxima sibi bel
 li præmia pollicentur. Quocirca minimè pro
 bo eorum sententiam, qui pecuniam belli ner
 uos esse dicunt. Bellum enim, nō tam pecunia,
 quā virtute conficitur: & virtute pecunia cō
 paratur, nō virtus pecunia. Nec enim Darij ga
 za Alexandri Magni virtutem oppressit; Ale
 xandri porrò virtus omni Darij gaza potita est;
 ex quo sequitur nullum esse firmum præsi
 diū, ubi virtus adest, in diuitiarum affluentia consti
 tutum. Quid fiet igitur in bello de rege igna
 uo, & imbecillo: diuite tamen & opulento, cū
 ab hoste acri & strenuo fuerit oppugnatus? p
 fectò nisi pacem ab hoste auaro & insolente
 multo auro redemerit, cum omni Repub. sibi
 commissa funditus interibit. quod quidē de
 decus non dico Principibus, quorum omnē
 studium est in verissima gloria consumēdum:
 sed omnib. ingenuis hominibus, qui dignitatē
 charam habent, debet esse morte ipsa calamita

totius. Non est enim pax fortibus hominibus
 auro, sed virtute parienda. Quid illud? quod
 in pace pecunia redempta, nullum est firmum
 amicitie cœdus: sed perpetua seruitutis auctori-
 mentum; necesse enim erit singulis ferme an-
 nis, eadē tributa pendi: aliter enim nunquam
 deerunt causæ, quibus victor bellū intermi-
 sum redintegret: vt illum, quem semel percus-
 lit & abiecit, omnibus tandem bonis spoliatus.
 Vbi igitur Rex fuit mollis & languidus, & Ve-
 neri deditus, & in Republ. gerēda dissolutus,
 & in potestate perditorum hominum consti-
 tutus: fieri non poterit, vt status Reipub. con-
 seruetur: nam nec vllæ opes esse possunt, vbi
 virtutis studium extinctum est. Et quamuis in-
 gentes opes essent à principe domi recondite,
 nullum esse posset in illis firmum ad periculum
 depellendam subsidium, imò, quò plures opes
 sunt iniuria partæ, eò princeps maiore suo
 odio flagrat, & maiore aliorū inuidia premittur,
 & acrius cupiditatem hostium incendit &
 irritat. Hæc quidē mala & alia multa sunt, que
 adulatorum opera Rebusp. inferuntur, cum
 regē mollem atque desidem nacti fuerint. Vnde
 dete igitur, quàm sint semper omni Reipubli-
 cæ tetri & infesti, & perniciosi: siue in pace, siue
 in bello, siue sese ad Regē ac rem & impigri
 siue ad desidem & ignauū applicuerint. Non
 enim ij sunt, qui vnum modo & ratione refrenant:

nent: alteri stimulos admoueant: imò contrā,
 qui animū vehementem & incēsum acrius in-
 flamment, & ardentibus furoris & amentię
 tædis exagitent: animum verò mollem & lan-
 guidum, & flagitio corruptum, multò magis
 mollem & flagitiosum reddāt, totiusque lau-
 dis & dignitatis immemorem. Vt autē in fidi-
 bus, cum nerui nimis intenduntur, aut nimis
 remittuntur, harmoniam dissolui necesse est:
 ita cum rex aut nimis ad vim, ad facinus, ad
 belli furorem concitatur, aut nimis animo re-
 laxatur, & nimis molliter & delicatē se gerit:
 necesse profectò est, omnem concentum &
 symphoniam Reip. conturbari. Illud enim ni-
 mis, quod tu Menesi omnem vitæ rationem
 euertere dicebas, adulatorum est proprium:
 nimis enim laudant, nimis vituperant, nimis
 erigunt animos, nimis abijciunt, nimis gesti-
 unt, nimis affliguntur; & ita cum ad regem ac-
 cedunt, in quamcunque partem eum inclina-
 tum vident, nimis eum impellunt, & paululū
 etiam labantem præcipitant. Quid autem cum
 rex non vnā tantum sectam sequitur: sed in
 contrarias partes ancipiti studio & cura distra-
 hitur? fit enim interdum, vt non solum acer,
 tracūdus, elatus, ambitiosus, insolēs & infestus
 sit: sed etiā languidus, eneruatus, & petulās &
 flagitiosus, & libidini atq; nequitie nimis turpi-
 ter ad diē. Vt igitur in eodē simili verser, quo

paulò antè vsus sum, quèadmodum in citha-
 ra, cùm aliæ chordæ nimis intentæ, aliæ nimis
 laxæ sunt, & omnes inter se maximè discrepēt,
 absurdæ quædam & dissonæ voces, cum ma-
 xima aurium offensione funduntur: ita Rex in
 tanta vitæ disparitate, morborumque repug-
 nantium dissimilitudine à se ipso disfidens, se-
 cumque discordans, omnium hominum au-
 res, oculos, animos grauiiter offendit: vniuer-
 samque Remp. nimis confusa & absona ratio-
 ne perturbat. Nec enim eam tantum furore &
 amentia, & inconsiderata temeritate conuel-
 lit; sed etiam dedecore afficit, flagitiorumque
 omnium impuritate corrumpit. In hac igne
 tam perturbata vitæ ratione, tantaque flagitio-
 rum dissensione, atque pugna, operæpretium
 est animaduertere, quam operam nauentibus
 boni viri Principibus; quam variè suam versè
 & ad variam atque dissimilem cupiditatem Re-
 gis accommodent: tantum enim valent inge-
 nio, vt nullus sit tam difficilis morbus, quæ
 non adulando & assentando augeant, nullus
 sit animus tãtis commotionibus agitat, quæ
 non omni flagitio & ægritudine contaminet.
 tam diligenter autem vnicuique Principis fla-
 gitio seruiunt: vt ad illud tantum incitandum
 natos esse dicas. Nunc enim furorem Principi
 audent, & illum immensa cupiditate domi-
 tionis inflammant: nunc omnibus blanditijs &
 leno-

lenocinijs ad vitæ mollitiem, atque flagitiosas
 voluptates alliciunt: & ita denique variè illum
 torquent, & flecunt; vt nihil regibus, qui se il-
 lis dederunt, aut magis vehemens & acre,
 aut magis languidum & enervatum possit ex-
 cogitari. Quod si, vt antè iam dictum est, duæ
 virtutes cùm omnibus ingenis hominibus, tū
 vel maximè regibus, necessariae sunt, nempe for-
 titudo, & animi moderatio: omnisque Princi-
 pis institutio eò in primis referenda est, vt sit il-
 lius natura ita temperata; vt cum animi vehe-
 mentis impetu, moderationis lenitatem con-
 iungat: & rursus lenitati atque mansuetudini
 (cùm opus ita fuerit) vim quandam iræ paulò
 acrioris admisceat. Quam pœnam merentur
 illi, qui nullam in Principe instituendo mode-
 rationem adhibent: sed illum aut elatum & ira-
 cundum, sine vlla temperatione clemetiæ, aut
 mollem & delicatum, sine vlllo studio virtutis
 efficiunt? Iam verò cùm vtrunque prestiterint,
 vt reges in eorum disciplinis enutriti, non so-
 lum superbi, truculenti, & immanes fiant: sed
 etiam desides, & ignaui, multisque flagitijs in-
 ames sint; nullo satis digno supplicio, tam sce-
 lestum & immane facinus vindicari potest. Nō
 tamen is vlllo modo sum, qui velim inductus
 odio, laudes eorum obterere, qui principum
 libidinibus obsequuntur: semper enim tribui
 plurimum eloquentiæ, & eos, qui in illa princi-

pes extiterunt admiratus sum. at nemo potest negare eos, quos multi Principes in delicijs habent, esse eloquentiæ laude præstantissimos: tantum enim in dicendo valent, vt probent esse ingentem in summa imbecillitate potetiam, in miserima seruitute principatum, in summa miseria florentissimæ atque beatissimæ vitæ rationem. Quo tandem, inquit Tauora, modo? Primum, inquam, statuūt illum, qui omnia ad voluntatem suam administrat, & in omnibus rebus libidini suæ diligetèr obsequitur, nõ modo liberum & potentem, sed summi principis nomine dignissimum: si enim princeps est, quod multum potentia præstat: & potentia in eo posita est, vt quidquid libuerit facias: is certè princeps potentissimus habendus est, qui perficit, vt omnia, quæ viderit, & concupierit & cogitauerit, ad nutum illius præstò sint, & cupiditati illius obtemperent. Cùm autè principes nomine potentiæ maximè gloriantur, & ab amicis persuasi maximam potetiam in libidinis infinitæ licentia atque fructu constituent: fit tandem, vt nullum flagitium sibi dedecori fore putant, dum modo ex illo flagitio constet, eorum tantum posse, quantum velint; quod si progredi longius cœperint, nullum erit tantum facinus, quod illis minimè gloriandum atque præferèdum videatur. Ergo siue per vim labentibus castis inferant, siue bonis vitæ eripiant, siue do-

mu

num potentium fortunas auertant, siue quidquam aliud contra iura omnia designent, quo significari possit, illos insigni potentia & robore præstare: periculum est ne sibi summam laudem & gloriã tribuendã putent, & reliquos principes, qui iure suo non ad eundem modum vtuntur, aut stultitiæ, aut timiditatis insimulent. Sic autè opera eorum, cum quibus cõiunctissimè viuunt, fit, vt cùm imbecillitate & inopia laborèt, se tamen potetia & opibus florentissimos arbitretur. Quam imbecillitatè, inquit T. & quam inopiã narras? Vt enim fateamur eos, qui omnia officia vitæ voluntate & libidine metiuntur, flagitiosos & infames esse: non tamen ex eo sequi videtur, vt inopes & imbecilli sint. Quid? inquam, eumne, qui nihil arbitrato suo decernit, ad alterius nutum viuunt, qui nihil agere, nihil moliri audeat, quod nõ sibi fuerit ab eo, cuius nutus omnes obseruat, imperatũ, aliquid posse suspicari? Minimè inquit. Quid inquam deinde? is ne, qui totus est positus sub libidinis dominatu, aliquid arbitrio suo gerit? Non certè. Libido namque est, quæ illi leges imponit, quæ faces admouet, quæ verbera intemat, quæ supplicium comminatur, quæ sic illum accipit, vt nullo cruciatu contenta esse possit. qui igitur illi paret, non solũ princeps aut potens existi mandus nõ est: sed ne liber quidem, in dõ mactipium villissimum plagis infinitis obnoxium. Dein

de, si potens ille est, qui quod vult, facit, & qui libidini paret, non vult quod facit, nonne per-
spicuum est, eum nihil omnino posse? Volumus enim non tam id, quod agimus, quam id, cuius gratia actionem aliquam suscipimus; veluti cum pharmacum sumimus, non pharmacum, sed sanitatem volumus: ergo si multis pharmacis exhaustis, morbum minimè depulimus, minimè quod voluimus, effecimus; sed quam tenues essent naturæ nostræ vires, ostendimus: sic etiam princeps, qui se flagitiosè gerit, flagitium illud non vult, nisi propter emolumentum & fructum, quæ ex flagitio se percepturum credit: ergo si id non adeptus fuerit, quod optabat, sed quod maiore studio flagitia fuerit consecutus, eum se magis omnibus illis commodis, quæ sibi opinionis errore fingebat, priuatum senserit: nonne per-
spicuum est, eum nullam potentiam, nullas vires, nullas opes habuisse? Nec enim illum statum assequi potuit, quem ardentè expetiuit: dominationem enim & infinitum imperium quærebat, & libertatem amisit; famam & gloriam aucupabatur, & sempiternam ignominiam subiuit; beatam vitam sitienter appetebat, & omnibus grumnis atque miseris circumuentus est. Nullum enim malum abesse potest ab eis, qui cum multis opibus abundant, temeritate & amentia ducuntur. Omnia namque ad pestem & perniciem conferunt, quæ sibi fuerant ad salutem attributa.

Ergo

Ergo quod magis isti, qui principibus operam nauant, eloquentia florent, eorum magis sunt ab eorum familiaritate repellendi; eorum si quidem opera sit, ut multi principes existiment nihil esse magis regium, quam voluntati propriæ satisfacere, & cupiditatibus obsequi, & in omnibus rebus administrandis non lege, more, & ratio ne: sed appetitu, leuitate, libidine, instituto, & amentia gubernari; vsque adeo, ut illorum opinioe is regio nomine sit dignissimus, qui maximè de decori, flagitio, atque turpitudini seruit, totumque se dat nefariæ voluptati constringendum.

(:)

I 5

DE

DE
REGIS INSTI
TUTIONE ET DIS
CIPLINA.

LIBER TERTIVS.

Alia multa in hanc sententiam
ci possent, sed hæc, quæ dicta sūt
satis superque sunt ad hoc genus
hominum ab omni Principum
aditu & cōgressiōe repellēdum
summam tamen in hac casu
tione difficultatem fore perspicio. Quam d
ficultatem, inquit, M? eam inquam, quæ tot
est in amoris vi, & magnitudine constituta. Nil
enim est, quod magis animos amore con
fiet, quàm amoris indicium; inhumanum eni
est non amare eos, à quibus te non mediocri
ter amari perspicias. Rectè inquit. At cōstat, in
quam, hos homines, qui apud regem in gratia
sunt, amore mirum in modum cruciari: quod
quidem multis signis intelligi potest. Nam
mùm ita sunt in illius vultu defixi, vt oculos
uertere aliò nequeant. Deinde cùm absunt, in
lius desiderium ferre non possunt. Deinde ne
lum sermonē cum aliqua voluptate ad aures
admittūt, nisi qui de regis laudibus habentur

DISCIP. LIB. III. 70
Noctes deinde insomnes illius causa traducūt,
de illo perpetuò loquuntur, somniantes de il
lo cogitant, & illius speciem sibi in somnis in
rueri videntur. Tum verò illa quàm expressa
signa amoris sunt, quod totos se ad illius volun
tatem & studium fingunt: & pro varietate af
fectionum, quibus illum commotum animad
uertunt, variè commutantur, vt appareat illo
rum animos non proprio sensu atque natura
commoueri, sed omnes rationes ex regis ani
mo suspensas habere. Si lætum esse vident, ex
ultant; si tristem, abijciuntur; si iratum, efferan
tur animis; si cupiditate inflammatum, vt libidi
ni illius tota mente seruiant, immoderata cupi
ditate rapiuntur: denique quocunque motu
illum commoueri & agitari perspiciunt, eodē
etiam mirificè concitantur. Iam verò, quā sint
de illius valetudine atque vita solliciti, quis ex
plicare dicendo poterit? horrent enim, & exal
bescunt metu, & pauore concutiuntur, quo
ties regem aliquo morbo oppressum, aut in a
liquo periculo constitutum aspiciunt. Postre
mò, quod est maximum amoris signum, alij
alijs invident, & æmulationis & obtrectatio
nis morbo grauissimè laborant. Riuales igitur
odio persequuntur, & quamuis se illos di
ligere simulent, tamen extinctos cupiunt.
Possumus igitur, cùm hæc eximij cuiusdam a
moris signa videamus, inficiari, eos esse sum
mo

mo amore principis, cui seruiunt, in flammato
 Miminè inquit T. si igitur, inquam, regem
 mediocriter amant, qua tandem ratione
 gem impellemus, vt homines lepidos, & vrb
 nos venustatibus affluentes, quibus se cariss
 mum, & iucundissimum esse conspiciat, ableg
 ri patiat? Si igitur, inquit, id efficere dice
 do poteris, vt princeps eos, à quibus se perdit
 amari videt, à se segregari sinat, magnam elo
 quentiæ significationem dabis. Id quidem, in
 quam, experiri licebit, sed mihi velim credat
 peruersam loquendi consuetudinem maximam
 malorum omnium causam rebus humanis au
 tulisse. Dum enim res turpes honestis nomi
 bus appellamus, turpitudinem facillimè hon
 stas specie capti suscipimus. In vita igitur
 officio delinquat opus est, qui in verbis & or
 tione delinquit: quod quidem manifestè in
 moris nomine & ratione perspicitur. Quid
 nim est amore honestius? quid illa cupiditate
 cui multi nomē amoris imponūt, flagitiosius
 Amor enim est honestatis studiū, verè pulchr
 tudinis appetitio, decoris & laudis immen
 cupiditas: Voluptatis autem appetitus in turp
 tudinem fertur, & dum se expleat, de pulchr
 tudinis & honestatis interitu minimè laborat.
 Amor igitur pulchritudinem admiratur, &
 honestatem & decus omnibus vitæ commo

dis anteponit: libido autem omnem eripit ho
 nestatem, & corporis etiam pulchritudinem
 dedecore & fœditate commaculat. Præterea
 amor, illi, quem amat, omnia bona ardentissi
 mè cupit, & illius gratia quemuis laborem ex
 ipere, aut periculum adire minimè reformi
 dat: at libido, dum sibi satisfaciat, quid afferat
 detrimenti, in quem furenter incitatur, mi
 nimi faciendum putat. Postremò amor id, quod
 amat, saluum & ornatum vult, & illi etiam æ
 ternitatem exoptat: at voluptatis cupiditas, in
 ipsam pulchritudinem, quam habet caram, sa
 tis contumeliosè & petulanter inuehitur, illiq;
 sempiternum dedecus inurere, & interitum af
 ferre contendit. Quomodo igitur fieri potest,
 vt quod ego amo, euersum & extinctū velim?
 Ergo cū amor pulchritudinem admiretur:
 libido pulchritudinem deformat, & in decus
 honestatis irruat & insulet, vt id totum eripiat,
 non sequēs est, vt libido nefaria, non amor; sed
 medium potius capitale nomināda sit: sed quia
 voluptas eximia, amorē consequitur: factum
 est, vt multi voluptatis flagitiosæ cupiditatem,
 honestatis imperitè nomine amoris appellarent. Nā
 vera flagitiosi amatores: non amatores, sed
 hostes immanes appellandi sunt: nisi fortasè
 credimus Corydonem Vergilianum, Alexim
 illum, quem perditè se amare dicebat, amore
 vero fuisse persecutum: ipse se ostendit, atque
 planè

planè fatetur, qualiter sit animatus in Alexim.

Inquit enim:

*Torua leana lupum sequitur, lupus ipse capellam,
Florentem cytisum sequitur lasciuia capella.*

Te Coridon ò Alexi. trahit sua quemq; voluptas.

At leana lupū sequitur, vt eum dilaniet: lupus capellam, vt eam deuoret: capella cytisum, vt carpat atque conficiat: ergo Coridon insequatur Alexim, vt eum perderet, & omni de core contaminaret. Amatores igitur ij, qui appelluntur, cum amant id, quod habent carum non vt ornent, & opibus augeant: sed vt omni dignitate & opibus spolient, insequuntur. Vnde igitur in propositum redeamus, fateor quidem hos homines, qui regib. in delicijs sunt efferegum amatores maximos: & omnib. curis affectari, quib. amatores perpetuò cruciatur. Sic enim stupent, sic vigilat, sic insidias comparant, sic rivalibus inuident, sic ingemiscunt, & interdum etiam lamentantur, vt facile appareat, esse animo ægros, amore seuo saucios. Quemadmodum igitur amatores non aliud, quam tantum voluptatem sibi proponunt: ita ij non dignitatem regis amplificatam, sed suas opes cumulatas & adauctas cernere cupiunt. Ergo vt is, qui virginem amat, non cupit virgini bonum aliquod: sed eam potius parentibus orbam ab opibus & amicis inopem, omnium opum & patrocínio destitutam; & quod multò grauius

tius est, omni prudentia, & grauitate, & pudore spoliata[m] videre cupit, vt eam facilius ad cōsensum libidinis & impuritatis alliciat: ita isti boni viri sic Regem amant, vt illum omnibus virtutis & honestatis & sapientiæ opibus nudatum & spoliatum vehementer exoptent: vt facilius eorum infinitis cupiditatib. obsequantur. Primum quidem igitur eum bonorum hominum ope nudant, & omnibus, qui prudentiæ & modestiæ, & bonitatis laude præcellunt, aditum ad regiam familiaritatem diligentissimè præcludunt: sunt enim vehementer anxij, & de statu suo valdè solliciti; sapienter enim vident, nihil esse magis aduersarium falsæ virtutis opiniõ[i], quàm veram virtutem spectatam & conuenientiam: nihilq; magis officio simulato contra rectum, quàm rectum officium verè, & ex animo Regi, quàm patrię persolutum. Omnes namque falsæ & inanes laudes euanescent, vbi primum in splendorem solidæ & expressæ virtutis incurrunt: ne igitur aliquis vir animo magno, atque singulari virtute & sapientia præditus, qui eorum nomini obscuritatem afferre possit, in Regis familiaritatem veniat, quantum officio pugnans? quantum laborem suscipiunt? quantas fraudes & insidias machinantur? incidat sermo de viro aliquo singulari laude probitatis ornato: bonus quidem (inquiunt) ille vir est, subrusticus tamen

tamen, minimeque dignus, qui in aula veretur; homo certe innocens est, minimeque malus, sed negotij gerendi prorsus imperitus. Quid, illi rem tuam committas, qui suam male gerit? hominis religionem & integritatem laedo, animi verò stuporem & tarditatem vituperor. Quod si aliquis id specimen virtutis & industriae præbuerit, vt non liceat vlllo modo probitatis ingenuæ laudem, nomine segetiæ atque tarditatis obterere: alia via aggreduntur, & quantum in illis est, virtutis laudem temeritatis vituperatione deformant. Summa Principis felicitate factum esse dicunt, si omnia corruerent: furore namque hominis illius rem fuisse in extremum discrimen adductam. Si quem viderint liberum, animoque maximo vitia, quibus Respublica laborat, aperient hominem nimis elatum & confidentem & dignitati regis infestum esse confirmant. Nil autem maiestate regis magis aduersari; quam nimiam in loquendo libertatem; arguendum enim esse, contemni regem, cum aliquis eum in sermone lædere non veretur: esse igitur illam vim & effrenatam ferociam acerrimè contemendam. Si sapias igitur, hoc genus hominum à familiaritate tua procul arcendum existimabis; si enim solus regnare vis, & hominum cupiditates domitas & cōpressas habere, ne quisquam audeat ad regium aliquod decus aspi-

rare: omnes isti, qui sibi spiritus ingentes sumunt, ita frenandi sunt, vt nemo ex illis se liberum putet. His & alijs eiusmodi sermonibus regi sunt impedimento, quo minus se honorum præsidio sepiat; statumque suum fidelibus, amicis, & consilio salutari cōmuniat. ad hunc igitur modum, Principem honorum auxilio nudat, eumque noctes atque dies circūvallat; ne possit vlllo modo ad nomen suum bonos atque fortes viros adiungere. Cauent deinde, ne Princeps vlla sibi literarum præsidia & adiumenta requirat: literarum enim studijs (aiunt) corrupti valetudinem; infringi vires, in dolem Regiam à rebus fortiter gerendis auocari. Præterea minimè decere Principem, tanquam aliquem de plebe hominem, qui velit ad honores obrepere, & commendatione aliqua eruditionis à multitudinis fecere gregari, libris affigi, hominumque doctorum neptijs oblectari. num tibi, inquit, victus liberis comparandus est? num honores tibi propter eruditionem deferendi sunt? tantum certè abest, vt Principi dignitatem vllam afferat eruditio, vt illi dedecori potius & ignominia sit. Si dignitas igitur tibi cara est, non solum literarum studia tibi contemnenda sunt, sed etiam eorum hominum, qui se totos literarum studijs dederunt; sermo atque familiaritas vitanda est: neque vnquam arcessendi sunt, nisi rarè admodum; nempe cum aliquod negotium

gotium inciderit, quod aliter expediri nõ potest. Tantisper igitur illorũ garrulitatẽ patere, dum res alio modo transigi nequit: vbi id tractatum actum perspexeris, illos procul amanda, ne feromonibus molestissimis tuas aures obtundant. Sic autem ea loquuntur, & eas machinas adhibent, & eam opinionẽ in animo regis inserunt, vt is tandem ad officium suum valde pertinere putet, omnes literas odio persequi, arte sequi, maximas execrari. Nec hoc scelere contenti, alios multo immanius moliuntur; nec enim tantum reges literarum & disciplinarum præsidio spoliare: sed etiã diuina ope orbare contendunt. Persuadent. n. regibus, non esse illis religionis summo studio colendã, non inquirunt, quare religio negligẽda sit; esset enim sceleratũ & immanis facinus; sed quod in regib. cũ immodica est dignitatẽ nullã habeat. minimẽ enim decere principem instar cuiusdã vetulæ multam operã precibus, & in votis, & in procuranda religione consumere. Deinde si religione, inquit, te nimis implicueris, officium tuum non facies, sed potius multis in locis obiecta religionis studio dignitatis abduceris. Abijcit enim animũ qui valde religiosus est, & decoris atque dignitatis studium deponit: nec enim iniuriã vlcisci vult, sed omnes contumelias patienter tũmẽ tolerat, quod nõ est animi fortis & comitis officii, sed imbecilli potius, & enervati, nimis

nimeque de regiẽ dignitatis amplitudine cogitantis. Veniat igitur tibi in mentẽ te non sacrificulum, sed regẽ esse, eaque sacrorum studia, quæ dignitatẽ tuam imminuere possunt, omittite. Hæc autem ita differunt, vt paulatim omnipietatis studiũ restringant: modum enim, quẽ religioni adhibendum censent; exiguis ad eodẽ finib. circũscribunt, vt pro parte sua paulatim omnẽ ex animis religionẽ tollant, itaq; perficiunt quantum possunt, vt reges à Dei coniunctiõẽ diuellat. En amoris vis incredibilis, qua isti boni viri sese ad summũ studium regis adiungunt. En cur opibus augeri, & dignitate omni cumulari debeant. En cur meritò bonis omnib. exclusis, & Principe multis molibus atq; machinis obsesso, ipsi soli in omni Rep. dominentur. tãto enim amore regẽ amplectuntur, vt illũ hominum bonorum vsũ & familiaritate prohibeant: vt fructu sapientiæ, qui monumẽtis doctissimorum hominum continetur, omnino priuent: vt Dei postremò numen, opem, & auxilium ab illo, quantum possunt, longissimẽ rebellant: vt sic tandem rivalium omnium timore liberati, summum fructũ ex amore, quo sũt incriter inflammati, securẽ percipiant. Nec enim aliud est, quod illos cogat, omni diuino & humano præsidio nudare principes: & eos summo scelere, perfidia, & immanitate obsessos tenere, ne possint villo modo salutari ope

auxilio liberari, nisi quòd intelligunt. hec omnia fore impedimento, quo minus tyrannide suam diu tueri, & simplicitate principis abuti possint. Qui igitur ita reges amant, vt eos omnino diuino & humano præsidio destitutos videre cupiant: vt ipsi liberius omnibus illorù opibus potiri queant, num reges amant? an potius opes, & honores, quibus inhiant, & inanes pecunias, quas infinita auiditate liguriunt? Hæc si rex sapienter animaduertit, illos certè non vt amicos amplexabitur: sed vt proditores (non quid aliud dicam) à se longissimè segregabit. aliter enim cum suo magno malo sentiet, non se, sed pecuniam infinitam, & potentiam noxiferendam, ad hominum perniciem comparatam, ab illis armari. Mala enim, quæ in Principem bonorum ope destitutum, artium marum præsidio nudatum, à Dei ipsius præfati auxilio derelictum, perditorum hominum scelere circumfessum repenti inuadunt, quæ poterit enumerando recensere? Vt tamen ab illa qua summatim referamus, primùm omnium malorù summa temeritas et amentia est. Quod vt rectius intelligi possit, statuendum est, non omnem inscitiam esse similiter execrandam: multum enim interest qualis stultitia sit; deinde in cuius animo insideat: stultitia enim quædam mediocris est, atq; tolerabilis, quædam verò summa atq; summo opere detestanda

tolerabilis quidem eorum stultitia est, qui ceteri sapientes minimè sint, minimè sibi sapientiæ arrogantes: intolerabilis & execranda est illorum inscitia, qui sibi eam sapientiæ assumunt, cuius signari sunt. Qui enim neque medicus est, neque se medicum esse profitetur, vt ægrotum non sanet, nemini tamen vitam medicamenti eripiet: at qui se medicum esse credit, cum medicinæ imperitus sit, neminem quidem morbo leuare, multos autem vita priuare poterit. Præterea cum hæc summa dementia in animum illius inuaserit, cui munus illud, cuius se scientiam tenere confidit, assignatum non est, non multum sanè rebus illius arrogantia nocebit: at cum oppresserit hominem, cui omnia, quæ cupit, munera deferuntur, omnia peruertet. Si enim homo nauigandi imperitus, se optimum gubernatorem esse iactauerit, non tamen illi quisquam gubernacula tractanda permiserit, non euertet stultitia sua nauem: at si nauis illi commissa fuerit, tum demum sibi atque vectoribus diram cladem inferet. quò autem amplius illud munus est, homini imperito commissum, eò erit amentia illius infestior. Cum verò nullum munus sit in terris Regio munere maius & amplius, nihil certè poterit esse illius amentia & temeritate funestius, maximè cum sibi in summa rerum imperitia, summam sapientiæ arrogauerit. Nec enim paucos vectores,

sed vniuersam Remp. funditus perdet. Ex quo sequitur, nihil esse posse diuus Rege stulto & infano. nec enim potentia fructus est in possessione, sed in recto illius vsu collocandus: rebus autem omnium rerum vsus, prudentia moderatione continetur: vbi igitur prudentia non extiterit, ibi necesse est, vt qui opibus affluat, non partis opibus ad salutem & honestatem, sed ad perniciem atque dedecus vtatur. Vt enim cum musice ignarus cytharam pulsat, ridiculum se ostendit: & cum furiosus omni vinculo solutus ferrum stringit, quod violentior est, eodem maiorem stragem edit: sic homo potens, cum propter stultitiam opibus suis vti nesciat, quod maiores opes habet, eodem maiorem ignominiam subibit, funestioreque pestem sibi, atque reipublicae comparabit. Reliquum igitur est, vt quod rex opulentior fuerit, imperiumque illius latius propagatum extiterit, si fuerit amentia vexitus, & (vt fit) sibi sapientiam attribuerit: eodem tetrior sit, multoque grauiorem plagam communibus rebus imponat. Huius autem tantum mali, quod nullum diuus atque funestius excogitari potest, adulatorum architecti sunt: Principis enim ingenium laudant, sapientiam in caelum ferunt, consilium admirantur; si quid autem est ab illo festiuè dictum, id risu & plausibus excipiunt; eoque rem deducunt, vt is, qui iam opibus & potentia inflatus insaniebat, omnino

iudicio

iudicio spoliatur: & cum sit amentissimus, statuat tamen se nullius consilio indigere, sed illis sapientiae opibus affluere, quibus facillime possit orbem terrarum moderari. His igitur cogitationibus elatus exultat, & preceps amentia fertur, & omnia furenter administrat, usque eodem, dum in remp. nefaria pestem & dirum exitum machinetur. Prudentiae autem lumine amoto, quomodo poterunt in animis reliquae virtutes habitare? num animi magnitudo poterit in eo locum habere, qui magna & excelsa contueri nequit? qui nihil altum & generosum cogitat? qui non solum flagitio & impuritati, sed flagitiorum ministris seruiendum existimat? quis enim non videt, tantam esse principum quorundam humilitatem, vt contra eorum voluntatem, qui se in illorum familiaritatem lenocinij, & assentationibus immerferunt, loqui non audeant? Praeterea si sunt acres atque vehementes, cum rationis imperium repudient, tantum abest, vt fortes & magnanimi sint, vt ne homines quidem appellandi sint; sed immanes quaedam belluae libidinis impetu dimicantes. Fortitudo enim non est furor, & amentia libidini seruiens: sed animi excellentis altitudo pro iustitiae sanctitate pugnant. Si vero molles & eneruati fuerint, opus est, vt humiles & abiecti sint, neque solum bellifremitus exhorreant; sed omnes etiam belli rumores, atque

K

4

addo

nia atque sana cōpilabit. Hic erit ornatus animi, quo rex impuris hominibus deditus excuset. O egregios felicissimi regis amatores, qui tam præclaris officijs eum principem, consecraverunt, tuendum & ornandum suscipiunt. Qui fieri igitur potest, ut princeps hominibus tam gratis & pijs, tam omnia ad dignitatem illius referentibus diu careat? necesse profectò est, ut si sese ab illius conspectu remouerint, eorum desiderio contabescat; magna enim illorum merita in principem, & facta illustria constant, illius enim menti tenebrae attulerunt, animum illius de omni statu deiecerunt, omnem illi dignitatem detraxerunt. Cernitis quanta temeritas in communi vituperetur? homines prudentes & honesti despicuntur; illique summis honoribus afficiuntur, qui Principes à studio virtutis & humanitatis auertūt, & tyrannidem alunt, & in respiciunt. Id enim moliantur & efficiunt, ut regem habeamus effrenata mente præditum infinita libidine furem, hominibus perditum atque profligatis obnoxium, fortibus & moderatis infestum: & modò elatū & inflatum modò humilem atque demissum, maleficum deniq; & iniustum, & in tantis flagitijs virtutis & honestatis nomen temerè, & insolenter usurpantem. Sed inquiet fortasse aliquis, non semper euenire multos enim extitisse

Principes

Principes, qui cū nō admodum dissimili ratione educati fuissent, magnum tamen, firmata iam ætate, virtutis specimen dederunt. Fateor equidem, & id in miraculi loco ponendū existimo: diutno liquidem beneficio fit, ut nō semper ijdem euetus, ex eisdem causis existat; interdum enim tam præclara indoles elucet diuinitus in quibusdam Principibus: ut hominum sceleri fortissimè resistant, & sint illis impedimento, quo minus possint omnia, quæ volunt, sceleratè & impiè machinari. Sed nos hic non quod aliquando Dei singulari beneficio euenit, ne omnia funditus intereant, cogitamus: sed quid accidere necesse sit, nisi Deus nos præsentissima ope respiciat. Simul & illud animo reputemus, quam excellēs illa virtus extitisset, si fuisset bonis disciplinis exulta, & bonorum hominum sermonibus ad summū decus excitata. Quando etiā cū est omnī literarū ope destituta, & ab hominibus nequarijs impedita; lucet tamen, benignitatisque præ aliquod lumen porrigit. Nam si princeps fraudibus vndique circumuetus, opibus sumptibus obsessus, nullis artibus adiutus, sceleris improbitissimi conatibus impeditus, aliquam tamen virtutis regis significationem dat: quid fecisset, si cū bonarum artium cultu, ad summum bonos atque sapientes homines aggregasset? diuinus certè ex illius virtute splendor eluxisset

eluxisset. Sed nos, vt paulò antè dixi, non de eo, quod rarè cõtingit, & quod cùm accidit, in loco portenti atque prodigij numerãdum sit: sed de malis, quæ prauam institutionè natura consequuntur, & de eo, quod plerumq; accidit, disputamus. Vt igitur omnia vitia perstringamus, quæ ex hac educatione oriuntur, primùm quidem princeps mollissimo cultu nutritus, & in summis delitijs educatus, mollis & delicatus sit necesse est, otio languidus, laboris impatiens, ad libidinem procliuius, & valetudine infirma præditus: deinde cùm perceptorum hominũ impuri sermones accesserint, erit etiam arrogans, & elatus, & inhumanus, sibi quodãmodo diuinitatem tribuet; & cùm fuerit hominibus sceleratis, qui cū illo viuunt, obnoxius, reliquos ne homines quidem debeat. Præterea summo furore & amentia vexabitur. Sic autem fiet, vt Princeps, in quo summa quædam sapientia flagitatur, vt officium suum tueri possit, cùm & natura, & opibus, & imperio, & cogitationibus inanissimis, & sermonibus impurissimis inflari cõperit, omnino iudicio spoliatur: & ne quid sibi ad summam stultitiam desit, in maxima rerũ ignorantia, & in miseranda mentis cæcitate, summam sibi sapientiam nimis insolenter assumat. Deinde inuidiæ pœnis agitabitur: nihil est enim magis cum arrogantia coniunctum, quàm dolor

aspectu

aspectu alienæ virtutis iniustus; verissimæ enim dignitatis splendore dignitatem suam obscurari & extingui planè iudicat. Inde igitur acerbissimum odium in omnes bonos erumpit, inde etiam timor exoritur. Nec enim solùm omnem excellentiam virtutis odit: sed illam suspectam habet, & ab omni mentis altitudine sibi perniciem imminere censet. Ex inuidia autè, & odio, & metu, & inani suspitione crudelitas erminet, & immanitas quædam humanæ societatis oblita, & ad hominũ pestem atque perniciem acerrimè concitata. Agrestis autem libido, omnibus pudoris atq; iuris vinculis emissa, & adulatorum lenocinijs acrius incitata, illum miserrimè vexat, & quocunq; fert impetum, vehementissimè contorquet. His quidem pestibus exagitur, cùm res illi secundæ sunt: in rebus autem aduersis, maximè cùm bellum aliquod repentè mouetur, qua tantè spe erigi potest ille, qui neque, vt corpus labore villo duraret, nec vt animum virtute firmaret, nec vt statum suum fortium hominum præsidio muniret, neque se diuini numinis auxilio tueretur, vnquam elaborauit: illum igitur tunc animaduertere licebit, sibi atque suis diffidentem; neque solùm hostium vires, sed suorum insidias metuentem, & ancipiti formidine distractũ, ad omnes rumores trepidantem; neque quomodo in omni rerum discrimine honestatem

necessitatem

nestatem retineat: sed quomodo vitam pro
 redimat, turpissimè cogitantè: adde nunc,
 luber, reliquas laves, quibus aspergi & in qua
 nari necesse est illum Principem, qui cum hu
 minibus improbilissimis coniunctissimè vivit
 neque solùm bonorum hominum confu
 rejicit, verùm etiam disciplinæ cælestis oper
 repudiat. Est enim plerumq; sui profusus, al
 ni appetens, in iracundia implacabilis, in od
 contumax, ferox, & infestus, imbecillis, pot
 tibus atque superbis obnoxius, levis, inco
 stans, ineptus, amicorū opè defraudatus, hon
 nibus inuisus, & scelerum conscientia frequen
 ter exanimatus. Hic quidem est status eorum
 regum, qui repudiatis bonis hominibus, ad
 latoribus aures præbent: statum verò Reipub
 breuiter etiam, qualis tunc esse potest, in ip
 mus. ut autem hic nihil aliud dicam, commu
 nis omnium libertas eripitur, quod quidem
 minimè mirandum est; fieri enim nequit,
 ubi species aliqua libertatis extet, ubi neq;
 dem, in quorum potestate sunt omnia, libe
 sunt, nisi fortasse liberum existimatis illū, et
 ad alterius arbitrium vivit, qui quod sentit,
 qui non audeat; qui hominis inconstantibus
 nutus omnes observat; qui ex Principis inae
 sima cupiditate pendet; qui ad libidinem illu
 vultum fingit & accommodat. Adulator
 igitur liberi non sunt, sed servi nequissimi

Princeps autem, qui illorum operis vititur, nō
 solùm seruit dedecori, flagitio, turpitudinis
 sed ipsis etiam nequitia ministris ita subiectus
 est, ut nihil facere audeat, quod illis iniunc
 dum possit accidere. Ita enim se paulatim
 abijcit, animumque demittit, ut illis etiam,
 quos iacentes erexit, & in gradu, quo erant
 indignissimi, collocauit, addictus sit; multa
 que, ne eos offendar, servilem in modum pa
 tiatur. Si igitur neque Princeps liber est,
 nec illius domestici liberi sunt: quo tandem
 modo populus, qui eorum dominatu premi
 tur, vestigium vllum libertatis in vita retinebit?
 An non perspicuum est omnem illorū Rem
 publi. eò conferri, ut omnem libertatem tol
 lant? Quasi enim omnis illorum salus atque
 dignitas agatur, summa ope contendunt &
 contintur; ut animos hominū frangant, &
 spiritus comprimant, ne quisquam audeat ad
 aliquod decus egregium illis inuitis aspirare.
 Omnibus igitur, in quorum animis est ali
 quid generosum & magnificum, vehemen
 ter infesti sunt, & illis pestem, si possunt,
 omni ratione comparant; ea etiam de cau
 sa molestissimè ferūt aliquem alium abū dare
 pecunijs, qui averētur ne opibus elatus, aliquid
 ubi magnū proponat. Cū igitur Rempubli.
 immodicis tributis vexāt. nō id solū molitur,

vt ipsi ex populi fortunis prædas agant: sed et
 ne sit quisquam, qui opulentus esse possit: tan-
 tum enim abest, vt hominum libertati prospiciant,
 vt ne vultum liberum, aut orationem
 iusquam ferre valeat. Oppressa verò libertas
 & animi magnitudo, & ingenij vis omnis ex-
 tinguitur. Nec enim animus tyrânide oppres-
 sus, aliquid magnum & egregium moliri: ne-
 que ingenium assidujs plagis obtusum verum
 intueri potest. Restat igitur, vt omnes non so-
 lum ignaui & imbecilli sint: sed etiam amentes
 & stolidi. Sublata igitur virtute, ingenijsq; le-
 mine propemodum extincto, quis pro patriæ
 salute decertabit? quis enim pro Rep. cuius
 particeps non est, & ex qua nec fructum vili-
 neque laudem, nec honorem expectat, per-
 culum adire volet? quis in tanta rerum calig-
 ne, & tam cæcis tenebris, quod sibi in vita co-
 lendum officium sit, mente & ratione perspi-
 ciet? quis in tantis nequitia exemplis, libidini
 suam cohibebit, ne cum primùm poterit, in
 digna flagitia impurè atque tetrè suscipiat?
 verò si in aliquo ciue fuerit aliquid roboris,
 id totum ad furorem & amètiã conferet,
 eò conatù omnem comparabit, vt omnia nu-
 ris vincula perrumpat. Summa autem hæc est
 vt in huiusmodi Regno nulla virtus emineat
 & omnia vitijs impudentissimè cumulentur.
 nam cum omnes subditi Principum moribus

imitentur

imitentur, tum multò facilius est scelus atque
 flagitium sequi, quàm virtutem atq; decus ef-
 fingere. Si igitur Princeps flagitiosus fuerit,
 erit profectò necesse rempu. vniuersam huius
 tijijs innumerabilibus inquinari. Quomodo au-
 tem illã etiam inopia grauisissima premi, & prin-
 cipum iniquitate vexari necesse sit, iam expo-
 situm est: vbi enim omnium pecuniæ ad pau-
 cos deferuntur, cõsequens est, vt vniuersa Resp.
 extrema inopia conflictetur. Accedet deinde
 inuidia, odium, acerba & grauis offensio, &
 indignatio, & eiusmodi perturbationes, quæ
 Remp. tum multuari, mutuisque cõdibus efferari
 compellunt. Adde nunc lubricam fidem, adde
 dolos, fraudes, insidias, adde furta & latroci-
 nia, quæ egentes homines rerum suarum de-
 speratione suscipiunt. Adde postremò nouarũ
 rerum cupiditatem, ciuium inter ciues hostilè
 dissensionem, & sceleratissimam cum hoste de-
 patria prodenda & euertenda pactionem; &
 reliqua mala, quæ stulti & immoderati Princi-
 pis rectionem consequuntur. Nullũ enim tan-
 tum scelus atque flagitium cogitari potest, quod
 non multitudo sapientie rectoris orbata concipiat.
 Cũ igitur Resp. sapientiæ patrociniõ de-
 situta, virtutis præsidio nudata, sceleratorum
 hominum libidini vexanda atq; diripienda re-
 linquitur: cum nullus ordo, nulla verecundia,
 nulla lex, nulla disciplina, cupiditatem frenet;

L

cum

cum virtus interclusa sit, innocentia respirare non queat, nequitia victrix exultat: cum inopotentibus inuid eant, potentes autem fortunam afflicta despiciant, & in miserorum calamitatibus insultent; & alij in alios odio acerbo & inmani concitentur, qui fieri potest, ut non vniuersa Respub. vel per se seditionibus intestinis dilacerata concedat, vel hostium viribus expugnetur, omniaq; tandem extrema patiat? Quod breuissimè potui, statum illius Reipub. complexus oratione sum, quæ perditorum hominum licentia, & stulti Principis immoderatione continetur: volo tamen vobis aperire, quid modum mihi in mentem venerit, quanquam me infortiam meam fateri pudet. Quam inquit T. insfortiam narras? Eam inquam, quæ magna ex parte continet causam euersionis omnium rerum publicarum, & quæ nos in hac disputatione maxima peccare compulit. Quæ nam igitur ea est? inquit? Grammaticæ, inquam, ignoratio est, ut maxime quidem videtur, malorum omnium principium. Multum, inquit ille ridens, tibi Grammatici debent, quando statuis Rempublicam sine illorum ope & auxilio stare non posse. necesse igitur est, ut Grammaticæ ludos ubiq; aperiri faciamus, & omnes Cyprianos, & Diomedes, & Laurentios, quorum memoria est propemodum extincta, ab inferis excitemus, ut Rempublicam nobis constituent. Rectè inquam, si illi perfer-

tos se Grammaticos in vita prebuerunt: aliter enim non est, cur illis molesti simus, & non potius sepultos esse patiamur. Quæ nam tandem inquit T. ista est Grammaticorum facultas, qua Rempublicam fulcire possunt? Non fatentur, inquam, Grammaticam esse recti loquendi rationem? qui peruersè igitur loquitur, contra Grammaticæ præscriptum facit. Rectè inquit ille. sed quid id ad Rempublicam attinet? Quia inquam, ut iam antè dixi, loquendi imbecillitas & orationis peruersitas, non modico re malum existimandum est: magno enim malo fit, cum res turpes honestis nominibus occultantur; accidit enim sæpenuerò, ut qui turpitudine deformauit, nominis splendore conceptus, minimè suum dedecus animaduertit, & ita in rebus turpissimis, quasi in præclaro facinore, gloriatur. Quare, mea quidem sententia, qui optimè Rempubl. conlituere vult, eam primùm legem sanciet, ne quisquam flagitio nomen laudis imponat; ne videlicet aua loquendi consuetudine flagitium ornamento flagitij impudentiam confirmet. Cum enim avarus sordes suas, nomine frugalitatis ornatur: prodigus autem temeritatem & immoderationem suam, nomine liberalitatis occultat: & timidus se prudentem & cautum nominari studet: & audax fortè atq; magnanimum, & reliqui ad eundem modum, ne singula flagi-

tia recenseam, vitia sua splendore nominum
 lustrant; non facile possunt eam vitiorum de-
 formitatem, quibus inquinati sunt, animadu-
 tere. Quam quidem si acutè perspexissent: u-
 lã à se fortasse summo studio repulissent. nu-
 verò nominum splendor falsus & inanis ex-
 in eam fraudem impellit, vt interdum præca-
 rè secum agi putent, cum in summa turpitudi-
 ne & indignitate versentur. hoc igitur loque-
 di peccatum, etiam nos modò in disputa-
 commissimus, vt splendidis nominibus res fa-
 gitiosas ornaremus. Quo tandem modo
 quit T? Primùm quidem, inquam, Rempub-
 appellauimus, quæ publica certè non est: p-
 blica quidem esset, si ad populi vniuersi co-
 moda pertineret; cū verò populi ratio non
 betur, sed omnia ad vnius tantùm, atque p-
 corum potentiam & vtilitatem conferuntur.
 priuata potius appellanda est, quàm publi-
 Deinde si Respublica est, vt Arist. placet, or-
 modus, & ratio multorum hominum vrb-
 vnam incolentium, profectò vbi nihil ordi-
 nihil modo, nil iure & ratioe fit: sed omnia p-
 turbantur atque temerè commiscetur, ma-
 reip. ratio constare villo modo potest. Ne-
 tatem quidem nominare licet eam, quæ p-
 ta est in hominum indomita cupiditate, fun-
 tium potestate. Est enim ciuitas, liberorum
 minum multitudo, æquabili iure sociata.

igitur nulla libertas est, nec ius ex æquo omni-
 bus administratur, ibi certè ciuitas non est: sed
 seruorum infelix multitudo paucorum libidi-
 ni penitus addicta. Deinde reip. moderatores
 eos interdum appellauimus, qui nullum mo-
 dum suæ cupiditati præfinitunt: tantum abest,
 vt modum reip. vniuersæ statuere valeant. Po-
 tremò pudet me tam sepè fuisse nomine regis
 abusum. Rex enim ille tantùm nominandus
 est, qui remp. vniuersam regit: regit autem ille
 remp. qui eam ab errore in viam reuocat, & ad
 ita beatæ rationem sua virtute atque vigilan-
 tia perducit. Ergo ille, qui quantum potest, e-
 laborat, vt rempub. saluam & incolumem præ-
 stet, & bonis omnibus affluentem: qui populi
 salutem facillè suis voluptatibus & commodis
 anteponit. Qui singulari mente, ratione, consi-
 lio, in studio totius populi moderandi, atque
 tuendi vigilat, meritò regis nomē obtinet. Qui
 iustitiam negligit, omnemque discipli-
 nam virtutis & continentia repudiat, & ad suā
 commoditatem omnia consilia reuocat, vni-
 uersamq; ciuium multitudinem, paucis homi-
 nibus nequissimis constrictam tradit vexandā
 que diripiendam, nullo modo rex, sed tyrā-
 nus habendus est. Hoc enim discrimen ponit
 viri doctissimi, inter regem & tyrānum: Quòd
 rex præcipuè in populi salutem respicit: secun-
 do verò loco, suam ipsius salutem & vtilitatem

curat; neque enim plerumque potest rempu-
 tueri, nisi salutis suæ prospiciat. Tyrannus ve-
 omnia consilia ad suam vtilitatem atque lu-
 dinem dirigit; deinde verò quia non potest
 le bonis omnibus abundare, nisi in populor-
 omninò perditò dominetur: secundo loco
 puli totius incolumitati interdum prospici-
 Si igitur princeps ille, qui non præcipuè in
 licem reip. statum modis omnibus intuetur,
 rannus habendus est, quamuis sapientior
 pulum acri animo tueatur; quo nomine
 appellabimus, qui salutem reip. præ sua
 ne contemnit, illiq; amentia & temeritate
 interitum afferre nititur? Sed consuetudine
 cti nominibus abuti compellimur: quod
 faciendum necessario nobis est, ne sine fru-
 in potentium offensionem incidamus. Longè
 fortasse, quàm instituta ratio postulabat, ca-
 sum in disciplina, qua regum filij instrui ple-
 que solent, describenda: sed partim odiu-
 sum in hoc hominum genus incelsus, qui præ-
 cipes omni scelere contaminant, partim be-
 gnitas vestra prouexit orationem meam. Ve-
 gitur ià id, quorù gratia hæc à nobis allata
 ratione concludamus, reuocate in memoria
 ea, quæ à nobis in principio dicta sunt: dem-
 strauimus enim nullum munus egregium
 egregia disciplina administrari posse: nullum
 que munus aut maius & amplius, aut gra-
 &

& difficilius, munere regis esse; neque in quo
 maiore cum periculo, rerumq; omnium perni-
 cie & interitu peccari soleat. Vnde sequitur ad
 regis officium summam sapientiam, atq; sum-
 mam virtutem requiri. Quam difficile aut sa-
 pientia atq; virtutis studium sit, in mollissimo
 vitæ cultu, in summis opibus atque delitijs, in
 multis naturæ lenocinijs atq; blandimentis, et-
 iam quantum fuit necesse docuimus. Illud et-
 iam, quod nostrâ oratione non indigebat, o-
 stendimus, nullas opes, nullas facultates, nul-
 las delicias esse cum ijs vlla ex parte conferen-
 das, in quibus regum filij plerumque nutriun-
 tur. Vnde sequitur, cum omnibus sapientia ne-
 cessaria sit, tum vel maximè ijs, qui reges futu-
 ri sunt; alijs namq; vt se regant atq; moderentur:
 Regi vt non se tantum, sed infinitam homi-
 num multitudinem optima atq; singulari ra-
 tione gubernet, sapientia parâda est; & alij qui-
 dem homines nò ita multis difficultatibus im-
 pediti sunt, quo minus sese ad studium sapien-
 tiæ applicent: at regibus omnes insidiæ com-
 parantur, neq; solùm in sitis cupiditatibus; sed
 in hominum sermonibus impurissimis à studio
 virtutis, atque verissimæ dignitatis abducun-
 tur. Et alij quidem, si sese multis erratis irretie-
 rint, sibi atq; paucis nocebunt, & etiam iudicio-
 rum seueritate cohiberi, & ad officium reuoca-
 ri possunt: at regù flagitia interitum reip. mo-

liuntur, & sanari nullo iudiciorum metu possunt, legib. enim soluti sunt. Quò igitur opus illorum maius est, quò difficilius ad studium virtutis applicantur, quò illis insidiæ capitaliores intenduntur, quò grauius ruinae periculi ex eorum peccatis, communibus rebus imminet: eò maioribus opibus fulciendi, & stabilis di sunt, firmiteribusque præsidij muniendi, ne concidant, & cum dira calamitate reipubl. notius intereant: quod si non solùm disciplinae omni caruerint; sed etiam in perditorum hominum potestate relictis, atque illorum sermonibus ad omnem rationem turpitudinis inflammati fuerint; videte quorsum illorum furor & amentia tandem euasura sit. Ad hæc autem multa omnia præcauenda; Rex qui tanti nominis dignitatem tueri atque sustinere cupit, ingenium habeat opus est, natura sagax, & acutum, maximarum artium studio & disciplina limatum, vsu & exercitatione perpolitum, & animo maximo sit: vt recta & vera clarè cernere, insidias in ficta specie sedulitatis & officij latentes inspicere, & quid saluti reipub. conuenire perspexerit, fortiter administrare queat. Ad vtrâque autem rationem, hoc est, tam ad ingenium cultum, quàm ad animi magnitudinem, mirum est, quantam vim habeant artium maximarum studia: non solùm enim ingenium acuunt, & aciem mentis illustrent, sed etiam animos alacros

& confidentes efficiunt; nec enim hæc studia homines desides & otiosos reddunt, vt quidam satis imperitè suspicantur; sed acres & vigilantes, & studio verissimæ laudis atque dignitatis incensos. Sed fallit homines imperitos primùm quidem hominum quorundam stupor & ignauia, qui se ad studium philosophiæ contulerunt, quorum tam tardum & hebes ingenium est, & tam abiectus atque demissus animus: vt ne studijs quidem vllis ad res gerendas excitari, & studio laudis incèdi possint; præclara autem studia, non omnib. ornamento esse possunt: sed ijs tantùm, qui præclaro ingenio & egregia virtutis indole præditi sunt. Vt enim preciosæ vestes gemmis & auro fulgentes, & excellenti opere perfecta monilia, cum ad cultum virginis alicuius pulcherrime conferuntur, eam luculenter exornant; cum verò ad ornatum mulieris deformis accommodatur, nullo modo deformitatem illius occultant, sed multò insigniorem reddunt: ita præclaræ disciplinæ clarum ingenium excolunt, & animum magnum virtutum omnium opibus & ornamentis afficiunt: at cum ad mentis impuræ & animi prauis atque pusilli cultum & ornatum transferuntur, non ornant quidem animum: sed insitam illius prauitatem atq; deformitatem clarius ostendunt. Deinde illud errorem multis obijcit, quòd disciplinarum ge-

nera minimè distinguunt, & quod vnus est proprium, alijs accommodant: vt fuerit igitur aliquod genus disciplinæ, quod extorqueret sensus, & stupiditatè in animis efficeret, quod vitium à multis Stoicorum sectæ tribuitur; id tamen non in alias conuenit. Libèter igitur in sententiam nostri M. discedo. Nec enim eam sapientiam probo, quæ omnes animi affectiones vtiliter à natura datas, euellendas esse decernit: sed quæ illis vt docet, & in quem finè insit nobis sint, singulari ratione præscribit, qualis est Academicorum veterum, atq; Peripateticorù disciplina: nihil est enim nobis ingeneratum, quod non magnã vtilitatem afferre possit, modò sapienter intelligamus, qua ratione cupiditates oës continendæ atq; moderandæ, & in què finè cõferendæ sint. Hoc enim est inter sapientes & insipientes discrimen: insipientes enim neq; modum seruant vllũ, neq; quid in vita sequendum sit, ratione percipiunt; & ita fit, vt rebus ad salutem datis ad perniciem abutantur: sapientes verò animis modum adhibet, & cupiditatem ratione temperant: & ad quem finem omnia dirigenda sint, intelligunt: & ita fit, vt omnia illorum studia ad salutem & dignitatem referantur. Vtriq; tamen vt sibi parer, quod optimum esse iudicant, excitari atque non mediocri studio commoueri solent: in quo quidem sapientes eò vehementius sepe

numerò

numerò commouentur, quò iudicium eorum est firmitus, & constantius, & ab omni erroris suspitione securius. Præterea in sapientis animo, & summa vis amoris, & odij non mediocri offensio viget. Si n. pulchritudo corporis excitat amorè, & deformitas animos ab amore auerit: multò certè magis pulchritudo dignitatis & honestatis à sapientib. animaduersa cõciliabit amorè, & flagitij dedecus & turpitudò multò acerbius odium animis, qui illã intuentur, inuret. Cùm aut sapiētis sit, decus & honestatem contemplari, & quantum sit flagitij dedecus acutè perspicere: necessario sequitur, vt amor dignitatis eximio capiatur, & flagitij graui offensioe cõcitetur. Vbi verò magna vis amoris, aut odij grauis offensio viget, ibi neq; somnus, neq; lentitudo, nec inertia locũ habere potest. Amor enim animum excitat, & stimulat, & cupiditate ipsius pulchritudinis, quã admiramur, inflāmat: odium verò incendit, & armare undè animum ad turpitudinẽ, quam detestatur, acerrimè repellendam. Qui igitur sapiens fuerit, non mollis & languidus, & enervatus, aut stupore oppressus erit: sed acer, & vehemens, & impiger, & acutus, & ad omnia pericula dignitatis gratia subeunda paratus. Erit deinde animo forti & constante præditus: nihil enim tam dirũ & calamitosum interuenire potest, quàm turpitudò; pro dignitatis igitur studio

studio fortissimè dimicabit, & libentissimè quoduis periculum adibit potiùs, quàm honestatè suam aliqua labe maculari sustineat. Deinde cùm sapienter intelligat, omnem dignitatis elegantiam animorum moderatione còtineri, erit etiam in omni ratione moderatus, & vita & moribus egregiè constitutus. Præterea cùm nihil sit iustitia clarius & elegantius, nihil pulchrius & amabilius, nihil denique quod magis omnibus laudibus honestatis excellat, & omne sapientis officium ad honestatem referatur: fieri certè non potest, vt qui sapiens est, aliquã iniuriam faciat alicui, aut quantum in illo fuerit, ab alio fieri patiatur: sapienter enim intelligit nullum dolorem & cruciatum esse vlla ex parte cum iniuriæ & iniquitatis flagitio, & turpitudine comparandum: vitam igitur amittet, & dolori intollerabili cruciabitur potiùs, quàm fraudem vllam in vita suscipiat. Necessè igitur est, vt qui verè sapientiam colit, omnibus virtutibus egregiè cultus & ornatus sit: ne illud quidem prætermittendum est, nihil esse in vita boni, si sapientiæ moderationem remoueris. nec enim genus, neq; vires, neque pulchritudo, nec opes, nec imperium, nec aliquid aliud ex ijs, quæ vulgò bona eximia numerantur, salutem afferre possunt eis, qui illis temerè & insipienter vtuntur: imò vt multis antè disseruimus, quò maiores opes

sunt,

sunt, eò status illius, qui summis opibus abundat, calamitosior atque funestior est. Multò namque furentius insolescet, multoq; maiore leuitate iactabitur, multoq; minus consideratè in pestem ruet. Vt igitur in fabulis Polyphemus oculis orbatus, quò robustior, & immanior, & violentior erat; eò, cùm se sine vllò iudicio concitabat, sæpius ad rupes allisus, sæpius in loca præcipitia delatus còcidebat, grauioresq; plagas accipiebat, quàm accepisset, si imbecillior fuisset: ita qui magnas opes habent, si sapientia vacui sunt, quò magis opibus & imperio florent, eò sese furentius incitant, & grauioribus ruinis opprimuntur. Vnde colligitur, vt sæpè iam dictum est, in regibus, nempe quorum maxima potestas est, & summum imperium, summam sapientiam iure atque merito flagitari, aliter enim & ipsi erunt omnium hominum miserrimi, & Resp. illorum temeritati permissa scødè peribit. Hæc cùm ita sint, quis eorum amentiam ferre poterit, qui non modò nullam operam in eo ponendam existimant, vt Rex sapiens euadat: sed contrà omnia faciunt, quibus furiosior, & insolentior indies sit, omnemq; remp. & stultitia sua, & eorum, cum quibus viuut, improbitate peruertat? Hoc igitur sanè constat, nò mediocri sapiètia opus esse, ad regium munus feliciter obeundum; quomodo autem sapientia parari ab illo facile

possit

possit, qui est nimis molliter educatus, & scurrarum comitatu impurissimo circumseptus, & adulatorum assentionibus atque lenocinijs in pestiferam fraudem impulsus, non video. itaq; cum alia multa praelidia, tum maximarum artium studia, ad parandam sapientiam & statum illius fulciendum maximo quidem opere requirebam. Vos si meam sententiam non probatis, aliam disciplinam videte; hanc enim, quae pessimis moribus recepta est, & inueteravit, è quataquam è fonte mortiferis venenis infecto, omnia mala multis in locis ad Reipub. pernitiè profluunt, acri animo repellendam censeo, ne Principis nostri praestantem naturam, & excellens ingenium dedecore & probro cõtaminet. Rectè, inquit Portugallensis, censes. sed priusquam de Regia disciplina diligentius inquiramus, abs te libenter audierim, num liberam Reipub. regno praefendam existimes. multa enim à multis in contrarias partes afferuntur: quamuis autem semper in ea opinione fuerim, vt nullum Reipub. itatim Regio praefendum existimarem. Cum tamè ea, quae dicis, attendo, & flagitia, in quae principes ex ista praua institutione delabuntur, mente considero, rectissimè cum illis actum esse puto, qui in libera ciuitate nati sunt; nam primùm nimia Principis vnus potètia, est eò muni libertati cõtaria: vbi autem libertas mi-

nimè

nimè viget, ibi duæ virtutes, vt tu paulò antè dicebas, vix locum habere possunt, nempe ingenij acumen, & animi magnitudo. Ingenium enim sub vnus dominatione positum molestissimis curis hebetat, & animi seruitutis oneribus oppressus, excelsa contueri non potest: in mentis igitur angustiae tenebris, & pusillanimi demissione nullum studium honoris & dignitatis extare poterit; cum verò omnes virtutes, studio honoris excitètur, consequens est, vt spe magni honoris incisa, studium virtutis & honestatis extingatur, at in regno nemo facile ad honores tummos euehitur. Deinde omnes libenter pro ea Reipub. cuius sunt aliqua ratione participes, omnem laborem perferunt, & pericula infinita subeunt, at in regno, cum pauci admodum in illius gubernandi societatem vocentur, & reliqui omnes non solum ab illius procuratore, sed etiam fructu excludantur: reliquum est, vt pauci etiam pro illius conseruatione pugnare velint. Nemo enim pro alienis opibus capitis certamen sibi inendum putat. Praeterea in Reipub. libera omnibus ex quo, qui fortes, & splendidi, & in aliquo genere virtutis excellètes extiterint, sunt amplissima dignitatis premia cõstituta, in regno autem quo minus sibi homines animo magno praediti, magna sibi premia polliceri queant, est impedimento primùm quidem summa regis

regis ipsius amplitudo, quæ non facile patitur quemuis alium præstantia dignitatis excellere: deinde nobilitatis insolentia: deinde adulatorum impudentia, & reliquæ eiusmodi labe, quæ sunt verè virtuti contrariæ & inimicæ: sic autem fit, vt spe magnæ dignitatis abiectæ debilitetur virtus, atque languescat industria. Accedit etiam illud, quòd rex si ignauus est, tam Rempub. exemplo inertix corrumpit, huiusmodi minimeque mores effœminat. si fortis, & gloriæ cupidus, inuidet ijs, qui virtute præcellunt: & ita fit, vt subditorum animi, vel torpescant ignauia, vel opprimantur inuidia, vsque adeo, vt nemo possit ad summum gradum laudis eniti. Præterea illa præmia, quæ in libera Republica homines fortes & industrii cõsequuntur, sunt dignitatis plenissima, nemo enim in illa suscipi potest, eum, qui aliquem gradum honoris adipiscitur, esse aut scurræ, aut adulatoris, aut alicui vitio affinem eorum, propter quod multi cum regib. in gratia sunt. at cum ijs, qui magnum locum apud reges habent, sepe per merè malis artibus eum locum adipiscantur: euenit, vt ij etiam, qui meritò à regibus donantur & munerib. afficiuntur, in similis flagitij suspicionem veniant: ita, vt vix vlla magna potentia reperiat in regno, quæ nõ sit aliqua deceptoris labe contaminata. Illud etiam quantum est: in Rep. enim cum sit omnibus hominibus

ex æquo aditus apertus ad summam dignitatem omnes inter se de dignitate contendunt, honestissimumq; virtutis certamen ineunt: ita verò fit, vt inueniatur multi consilio prudentes, & autoritate graues, & moribus ornati, & in rebus gerendis industrij, & robore virtutis inuicti. At in regno cum nobilitas ea dignitate, in qua versatur, contenta sit, & splendore generis insolescat, non sanè magnum studium in comparanda virtute sibi ponendum existimat. Homines autem ignobiles, cum animaduertunt esse sibi aditum ad nobilitatis honorem interclusum, studium virtutis atque dignitatis omittunt; sic autem fit, vt cum nobiles arrogantia & insolentia virtutem despiciant, ignobiles desperatione fracti virtutis studia deponant; nullumq; inter homines virtutis certamen excitetur, honestatis lumen intereat, & sordes atque flagitia dominantur. Præterea cum nemo rectè possit alijs imperare, qui non aliquando paruerit: nec enim modum alijs statuere potest, cui nunquam fuit vllus modus adhibitus; qua ratione fieri potest, vt is rectè gubernet, qui nunquam obedire didicit? at rex ita plerumq; institutus est, vt nemini pareat vnquam, & omnes ab ipsis incunabulis imperio coërcere meditetur. Præterea in Rep. cum summa potestas sit penes leges, quæ neque gratia cuiusquam, neque muneribus inflectuntur, nec ira, aut inui-

dia, aut odio perturbantur, aut misericordia
 cōmouentur, plerūq; euenit, vt rectè ius admi-
 nistretur, & rei cuiq; dignitas sua tribuatur:
 in regno cūm leges etiam sint in vnus homi-
 nis libidine positæ, multa cōtra iuris æquitatē
 fiāt op^o est; neq; qd fas & ratio postulet, sed qd
 regi gratum atq; iucundū sit, ab ijs, qui lus di-
 cūt, pessima ratione ponderetur. Postremò cū
 in libera ciuitate leges maximo studio cōser-
 uentur, legum autem munus sit, ius omnibus
 æquabile constituere: nō facilè potest esse tan-
 ta ciuis vnus pōtentia, vt legum sanctione
 cōtemnet, & iuris vincula, quibus oēs astricti
 sunt, perrumpere conetur. at in regno cūm nō
 solūm Rex, sed multò etiā magis oēs Regis fa-
 miliæ atq; domestici legibus soluti videantur,
 nihil est interdum, quod potētiam eorum
 & indomitam cupiditatem constringat. Stig-
 tūr in libera ciuitate publica libertas integrior
 est, & ingenij cultus illustrior, & studium vir-
 tutis acrius, & spes honoris & dignitatis am-
 plior, & caritas patriæ vehementior, & autori-
 tas legum sanctior, maioraq; in illa præsidia
 contra tyrannidem constituta sunt: nihil cer-
 tē magis optandum videtur homini, qui dig-
 nitati studet, & benè beateq; viuendi cupidi-
 tate flagrat, quàm in libera Repu. ætatem de-
 gere. Hæc quidem, quæ in medium attuli, me-
 interdum dubitare de hac quæstione cogunt:

rem

rem igitur mihi gratā, & vt credo, Tauoræ at-
 que Menesio feceris, si nobis sententiā tuā ex-
 plicueris; quanquam enim in libris, quos do-
 nobilitate adolefcens edidisti, Regnum omni-
 bus rebus publicis ante tuleris, fieri poterit,
 vt sententiam ista ætate rebus diligentius ex-
 ploratis, fortassè mutaueris. In longū (in quā)
 sermonem me vocas, nō tamen ab ea materiā,
 quam in manibus habemus, alienum, sed mihi
 ad alia properanti contrarium. sed geram tibi
 morem, & quàm breuissimè fieri poterit, ea,
 quæ requiris, expediam. Atq; primūm quidē
 hoc statuendum est, cūm oīa genera rerump.
 quamuis labi atque ruere videantur, sapientia
 tamen atque virtute adhibita, facilè emendari
 pōssint, & ad rectissimam in eo genere mode-
 rationem reuocari: nullo modo optandum
 esse homini probo vllam reip. præsentis immū-
 rationem, nempe quæ nunquam sine maximā
 morum pernicie, hominūque strage fieri pō-
 sit, sed in eo summo studio laborandum est, vt
 idē status, in quo versamur, omni vitio careat,
 firmissimoque præsidio muniatur. Vt igitur
 officium eorū, qui in libera ciuitate nati sunt,
 est pro statu illo reip. quoduis capitis discrimē
 adire: ita & nobis, qui regibus parere assueti
 sumus, hoc officium impositū est, vt nō modò
 pro repu. sed pro regis ipsius salute atque dig-
 nitate vitā pōnamus. In idem namque

scelus incurrit, & qui in libera ciuitate omnem potestatem ad vnum ciuem deferre conatur, & qui in regno maiestatem regis oppugnat, ipsumq; regem de statu deiicere contendit, vterque enim concordiam dissoluit, & interitum patriæ machinatur. Deinde multò difficilius est, quàm homines suspicantur, illam reip. rationem institui, in qua sit ita exæquata libertas, vt nullus possit libertati cõmuni multis modis officere: nisi enim fuerint omnes, qui in eadem ciuitate viuunt, egregiè moderati, diuturnaque disciplina ad legum cultum admodum diligèter instituti, & à primis annis in ciuilibus institutis enutriti, neq; libertas, neq; salus, nec vlla denique reip. ratio cõseruari poterit. Quod quidem rerump. intelligentiæ seditiones, & exitus calamitosi certè declarant: omnes enim tandem tyrannorum immani dominatu miserabiliter opprimuntur. Quod si cõcordia reimp. maximè tuetur, nihil certè vtilius esse poterit, quàm omnè reip. potestatem vni homini excellenti virtute prædito permitti: nihil enim poterit cogitari aptius, & conuenientius ad conglutinandam cõcordiam. Vt enim dum multi de principatu contendunt, & quilibet omnem reipub. potestatem ad se transferre conatur, tumultus oriuntur, & seditiones concitantur, & resp. miserandum in modum laceratur: ita dũ omnes vnus

authorita-

autoritate & imperio continentur, multò facilius vniuersi, vno vinculo fœderis attinguntur. Quod si, vt Socrati placet, id spectare debent omnes, qui reimp. modo & ratione temperant, vt eam, quàm maximè fieri possit, vnâ efficiant, hoc est, vna consensionis ratione atque nexu arctissimè colligatam: quid vtilius fingi potest, ad animos omnium ciuium mutui amoris vinculo copulandos, quàm vnus tantum summi principis potestas atque moderatio? Nec enim illũ inuidia oppugnat, qui multum inter omnes excellit: nec illi, qui sub rege viuunt, bellum intestinum faciliè mouere possunt, cùm regis ipsius, quem ex equo verètur, imperio atque potestate, ab instituto facinore prohiberi queant. Quantum autem valeat ad ciuitatis concordiam firmè constituendam regis imperium, in hoc maximè cernitur; quod omnes imperiosæ resp. hoc firmissimum cõcordiæ vinculum retinuerunt, quod in autoritate regia consistebat. Sic Athenis princeps ille, à quo annus nomen accipiebat, cùm reliquis principibus, qui singulis annis creabantur, regiam quodammodo dignitatè obtinebat, è quibus vnus rex appellabatur. Bzo tarchæ verò Thebis singulis annis: Lacedæmonie item perpetui reges id similiter efficiebant; vt subditos autoritate summa continerent, & vno & æquabili iure deuincirent, ne multorum

Principum intestina contentione distractat-
 que dissipati corruerent. Quid Carthaginea-
 ses? nunquid nō duo singulis annis Sophete
 (sic enim verbo à Phœnicia & Hebræa lingua
 deducto, summum ciuitatis imperium nomi-
 nabant) regiam dignitatem facillè sustinebat.
 Quid Romani? num obscurum est, consules
 ius planè regium obtinuisse? Et ne singulas
 respu. quæ imperio floruerunt, oratione peris-
 quamur, hoc satis constat, nullā fuisse, in qua
 non vnus aut pauci ita magnitudine dignita-
 tatis excellerent; vt non multū à regum am-
 plitudine atque maiestate distarent. Illas au-
 tem, quæ regia autoritate caruerunt, ad opa
 summas peruenire minimè potuisse, sed intra
 breuissimum tempus intestina seditione con-
 uulsas, cum magna ciuium strage concidisse.
 Reputate cum animis vestris, quot respu. in
 Italia, postquàm Romanum imperium fuit à
 influēte barbaria cōcultatum, institutæ sine,
 quàm paucę statū suū tueri potuerint; & quā
 aliām causam certiozem assignare possumus,
 quàm pestiferas ciuium dissensiones, quas ex-
 citari necesse est, vbi nemo sic inter omnes ex-
 cellit, vt omnes sine vlla recusatione impe-
 rium & autoritatem illius sequantur? Quā-
 punquam satis laudare possum Venetorum
 ciuitatem, vnam omnium prudentissimam, quæ
 cum

cūm alia multa ad imperium propagandum, &
 cōseruandum admodum sapienter excogita-
 uit: tum nihil eo consilio sapientius, quō sibi
 vnum summum Principem prepositum esse
 voluit ob virtutem ad altissimum illum gradū
 dignitatis euectum, quē omnes intuerentur,
 & cuius autoritate deuincti, facilius commu-
 ne publici cōcederis ius, & ciuilem societate cō-
 seruarent. Is igitur cūm nō regis nomē, sed au-
 toritatē regis obtineat, autoritate illa summa,
 quā habet, inuidiā comprimit, & ambitionem
 refrenat, & senatum concordia stabili atque
 firma conglutinat, & ita populum vniuersum
 facillimè equabili iure constringit. Vnde cō-
 cluditur nihil esse ad rempub. diutissimè con-
 seruandam vtilius legitimo vnus imperio at-
 que potestate. Nam neque quidquā est, ad sta-
 bilimentum reip. concordia salutaris: neque
 quidquam ad concordiam firmè constituendā
 aptius reperiri potest vnus principis excellen-
 tis autoritate & iurisdictione. In quo verō di-
 cis vnus imperium esse cōmuni libertati con-
 trarium, tyrāni scelus benignitati regis attri-
 buis. Cūm enim tyrāni proprium sit, non sua
 virtute, sed suorum imbecillitate statum suum
 stabilire (intelligit enim superbiam, & inma-
 nitatem cunctis mortalibus, maximè autem il-
 lis, qui horum scelerum iniurias quotidie

patiuntur, esse vehementer inuisam) & idcirco
 cum amari non possit, & timeri velit, & omnibus
 quibus terrori esse cupit, ut fieri necesse est
 noctes atque dies extimescat: consequens est
 ut eorum opes, quantum possit, extenuet, &
 animos eorum impotenti dominatu premat,
 ne se quisquam erigat, & aliquam lucem liber-
 tatis, ex diuturna caligine seruitutis, aliquan-
 do respiciat. Regis autem officium non est, li-
 bertatem eripere: sed pro suorum libertate tue-
 da atque conseruanda vigilare, & laborare, &
 cum opus fuerit, vitæ etiam discrimen adire.
 Non vi & iniuria ciuium opes imminere: sed
 arcere vim, & profligare iniuriam, & ciuium
 opes iuris æquitate defendere, atque postre-
 mō non inuidere ingenijs, aut animos frange-
 re: sed fauere ingenijs, & propositis premij
 ciuium animos ad studium virtutis atque dig-
 nitatis extollere. Qua enim alia ratione remp-
 florentem reddet, statumq; suum firmo præ-
 sidio conseruabit? cum enim officium regis in
 eo positum sit, ut remp. opibus locupletet, præ-
 sidijs firmet, moribus ornet, dignitate illustret,
 atque, ut vno verbo dicam, beatam efficiat: quod
 sine ciuium libertate, & animorum magnitu-
 dine fieri nullo modo potest; quis non videt
 omnem regis curam & studium in publica li-
 bertate tuenda consumi? aliter erit nomine re-
 gis indignissimus. Sed dicis neminem libetum

arm

arma sumere illius reip. causa, cuius particeps
 non est. Verum id quidem est, sed regis opes
 non illius propriæ, sed reip. totius existimandæ
 sunt; omnes enim, qui regis imperio continen-
 tur, in illius patrocinio latent, in illius præsidio
 quiescunt, illius virtute muniuntur, iniuri-
 am à se & dedecus, & ignominiam illius æqui-
 tate propulsant, & bona etiam reip. pars illius
 beneficentia sustentatur. Cum igitur arma su-
 munt, sanè prudenter intelligunt, se non pro
 alienis, sed pro suis opibus dimicare; illius enim
 opes existimandi sunt, ad cuius salutem & con-
 seruationem singulari quodam studio conser-
 untur. Vnde colligitur nihil esse magis reip.
 proprium, quam optimi regis opulentia. Præ-
 mia verò, quæ dicis, non alibi profectò neque
 maiora, neq; ampliora, quam vbi rex hoc no-
 mine dignus omnia lege moderatur, propo-
 sita sunt omnibus, qui se excellentius in virtu-
 tis studio gerere studēt. Nec enim boni prin-
 cipis est honores, munera, congiaria, & præ-
 mia deniq; omnia viris fortibus & sapientibus
 debita, siue ad rei familiaris augmentum, siue
 ad dignitatis amplificationem pertineant, ad
 homines ignauos & scurras & adulatores sine
 ulla ratione transferre. Quod si aliquis tam si-
 ne mente est, ut ornet flagitia, & augeat opi-
 bus temeritatem & insaniam; virtutem verò &
 grauitatem negligat atq; despiciat, eum certe

M 5

re-

regē appellare fas non est; sed hominē am-
 tem & furio sum, omnia reip. præsidia intem-
 perantia sua dissipantē. Nos verò si nō de tem-
 perantia & insania; sed regis moderatione & sa-
 piētia disputamus. Id ita nō fieri semper dicitur
 sed plerūq; lōgè secus, quàm oportebat. Quis
 ad rem? Id enim demonstramus, q̄ fieri in re-
 gno potest, & debet, & aliquādo etiā fit. Quo-
 si in regno malè constituto, regias opes dissi-
 pari & hominibus indignissimis cōdonari vi-
 demus: intelligamus in repu. malè constituto
 nō fieri minora flagitia, imò plerumq; graui-
 ra, in qua videlicet est verecundia minor, &
 licentia maior, & quilibet facilius, quantū au-
 det, tantū potest, & ita multò plures sæpeni-
 merò sunt, qui opes publicas domū auertant,
 & reip. vectigalibus tanquā proprijs ad obse-
 quiū impuræ libidinis abutantur; & tanquā
 aliena, aliorum nequitia & improbitate con-
 sumi, & exhauriri patiātur. Iniqua autē cōten-
 tio est, cum benè moratā rep. cum flagitioso
 regno comparandam existimas; nam quale
 eunque illud genus reipu. sit, si fuerit legibus
 fundatum, & moribus rectè constitutū, vin-
 cit & superat dignitate, omnia summa impe-
 ria, quæ nō fuerint rectis institutis, & legibus,
 & virtutum maximarum præsidio stabilita.
 Regnum verò in perditorum hominum po-
 testate positum, & libidine vnus Principis su-

uenter administratū, non regnū, sed execrāda
 tyrannis est. In regno em̄ nec adulatione, ne-
 que seurrili dicacitate, neq; turpitudine & fla-
 gitio, neque fraude & mandacio opes & diui-
 tiæ comparantur: sed omnia emolumenta &
 cōmoda, omniaq; dignitatis ornāmēta & ho-
 noris insignia, ad homines prudētes, & fortes,
 & omnium virtutum opibus excultos, recto
 iudicio deferuntur. Rex enim id summa cūra
 & studio suscipit, vt merita vnus cuiusq; pon-
 deret, & p̄ dignitate virtutē remuneret. Ho-
 mines igitur partim amore, quo regem ample-
 ctuntur (mirum est enim, quanta nominis re-
 gij caritas insit in illis, qui sub regia potestate
 sunt) partim spe donorū & munerū, quæ om-
 nibus, qui egregiam operam Reipub. nauant à
 rege proponuntur, sese intrepidè in summum
 vitæ discrimen iniiciunt; nec vllò periculo im-
 pediuntur, quo minus pulchrum aliquid fa-
 cinus obeant, & dignitatis gratia labores im-
 mensos excipiāt. Dicit præterea regē ignaum
 Remp. exemplo nequitiaē corrumpere, fortè
 & strenuum fortibus hominib⁹ inuidere. Si id
 ita euenerit, aliquid boni ex alterutra parte
 pueniet; nam neq; Princeps ignaues homini-
 bus fortibus inuidebit: neq; fortis Rempubl.
 corrumpi sinet. Præterea ignatiæ nomen mi-
 nimè in regē conuenit: si enim desidiosus &
 ignaues fuerit, minimè rex appellandus est:
 sed

sed eorū, qui negligentia & somno illius ab-
tuntur vile mancipiū; si verò fortem & vigi-
tem se præbuerit, homines fortes & singula
industria præditos amabit, multisquē honori-
& præmijs afficiet. Nihil est enim, quod magis
cōiungat amore animos, quā virtutis similitu-
do. Nec em̄ invidia virtutis comes est, sed
tius honestatis inimica. Sic igitur vel is, qui om-
nia tenet, ignavus, vel fortis est; si fuerit igna-
uus, Rex minimē nomināndus erit; si fortis, erit
profectō ab omni invidiæ suspitione profre-
alienus; maximē verò, cū tanta sit illius am-
plitudo, vt nemini eorum, qui sub imperio il-
lius sunt, inuidere possit. Rex enim suorū an-
mos regit, & virtutes excitat, & officiorū ma-
gister est, & totius honestatis architectus, om-
nium virtutes, & actiones, & præclara studia
ad Reipublicæ salutem confert; ita, vt omnia
aliorum facta atque præclara facinora, ad glo-
riam illius maxima ex parte referantur. Vt igitur
Imperator militum suorū virtuti nō inu-
det, imò in illorum decore gloriatur: ita Rex
quamvis sub se optimos imperatores habeat
& præstantibus in Rempub. gubernanda vir-
vtatur, nulla tamen invidia cōmoueri potest
cū iure possit omnes eorum laudes ad suam
gloriam reuocare. Nam sæpenumerò omne-
citiū virtutes ex virtute illius oriūtur & rectis-
simus virtutis vsus, & ad Reipub. salutem vit-

lissimus

lissimus, illius sapienti moderatione contine-
ur. Nec enim is est, qui virtutes oppugnet; sed
qui eas excitet, animisque stimulos frequēter
admoueat, quò sint alacriores ad communis
salutis custodiam. Nec ingenijs officit, imò ea
præmijs exsuscitat, & otio constituto liberio-
ra facit, ad omnia, quæ in obscuritate natura
latent, acutē peruestiganda. Minimē igitur ve-
tūm est, sub regibus duas maximas virtutes tol-
nempe cultum ingenij, & animi excellentis
altitudinem; imò sub bono rege cum maxima
laude floreant, atque sine villo Reip. periculo,
ad excellentē gradum honoris aspirabunt.
in Repu. enim libera iij, qui excellenti ingenio,
& maximo animo sunt; cū res illis ex animi
sententia procedunt, & ampla dignitate cumu-
lantur, Tyrannidem sæpè affectant. & Remp.
euertunt: at in regno ita viget studium virtutis,
vt non faciliè immoderatione peruertatur, & à
bonis principijs excitata, in perniciem patriæ
totius erumpat. Regiæ namque potestatis atq;
dignitatis amplitudo, temeritatem faciliè coer-
cet, animique magnitudinem ita temperat, vt
am in fraudem impelli minimē patiatur. Neq;
ibi assentior in eo, quod ais, præmia, quæ do-
nantur à regibus, nō habere dignitatem. Quid
enim poterit esse ad honestatem præclarius,
quàm à sapiente Principe, qui nunquam flagi-
tiosam voluptatem virtuti prætulit, muneribus
atque

atq; donis augeri; donum enim illud virtutis
 testimonium continet; nō labis vllius iudicij
 In quo verò dicis, non esse in Regno aditio-
 nibus apertum ad eximiam dignitatem; per-
 tu de temeritate & amentia (tulti principis, &
 de regis optimi atque sapientis moderatio-
 differere. si enim Rex verè hoc nomen vsurpa-
 uerit, non ignauam nobilitatem, non opes
 iniuriam partas, nō vllam deniq; falsi specie
 virtutis opibus anteponet: sed omnes, in quibus
 buscunque virtutis lumen eluxerit, quocumque
 que hominum genere illi procreati sint, in
 neribus amplissimis honestabit. Sic autem
 istetilla præclara contentio, quam dicebat,
 omnes imperiosas resp. ex paruis magnas ex-
 cit. Nobilitas enim ne dignitatem maiorum
 tute partam amittat, aut ne à nouis hominibus
 superetur, enixè contendet; contra autem, ho-
 mines ignobiles, vt è tenebris emergant, & vir-
 tute sua splendorem nobilitatis obscurent,
 mni ratione pugnabūt, Rex autem quasi quod-
 dam ludorum præfectus æquissimus, de vi-
 bus & artificio, non de genere aut diuitijs iudic-
 cabit, & præmia pro virtutis ratione distribu-
 sic autem etieniet, vt contemnatur ignaui-
 coerceatur insolentia, odio flagret iniuria, no-
 lus honor habeatur auaritiæ, & extinctis fla-
 gitijs virtutes omnes efflorescant. Ais tamen
 neminem posse alijs imperare, qui non ali-

paru-

auerit. Rectissimè dictum puto: in quo verò
 regem nunquam parere didicisse ostēdis, meo
 quidem iudicio falleris. Primum enim si bene
 institutus est, astringitur parentum disciplina;
 deinde magistri sapientis eruditione; deinde
 honorum hominum monitis & consilijs, tum
 tiam pudore & verecundia coercetur, tum
 tiam cupiditate laudis incenditur: non vni-
 titur tantum rectori, sed multis obtemperat;
 eruit em̄ pietati, seruit modestiæ, seruit pudori,
 eruit honestati, priusquam ad imperium ad-
 ministrandum se conferat. Ne legibus quidem
 se solum exilitimabit: imò multo ætioribus
 gum vinculis, quam ceteros, se alligatum re-
 utabit, vt non solum ipse suas cupiditates te-
 neat; sed vt exemplo suo facilius suos in omni
 officio contineat. Hoc enim etiam non medio
 ore discrimen est, inter regem atque Tyrannum,
 quod rex legibus se deinctum esse pro-
 tetur: Tyrannus verò in interitu legum om-
 nem dignitatem suam collocadam existimat.
 finitum enim imperium concupiscit, quod
 ges minimè patiuntur. Regis verò imperium
 gitimum est, neq; iura vlllo modo transgredi
 ar, sed lege atq; ratione definitur. In legitimo
 at imperio, non regnat improbitas, non vio-
 lantia, non libidinis impotentia, nō iracundiæ
 furor, nō præceps ambitio: sed leges & mores;
 & egregiæ disciplinæ, quibus Reipub. salus &
 digni-

dignitas continetur. Vt autem veniat Respublica potestatem vnus Principis intemperantis perdit, potest illo defuncto (vt fit) per alium Principem iustum atque beneficium recreari. At Respublica quæ multorum potentia continetur, vbi publici mores ad perniciem labuntur & ruunt, nullo modo sustinere potest, quæ princeps in exitium feratur. Sed dices fortassis fieri non posse, vt vnus homo tantum ingenio & industria valeat, vt omnia solus negotia sapientia gubernet, & virtute sustineat, & equitate moderetur. Quasi sit difficile regibus multos homines regia virtute præditos, in consilio adhibere, & in regni quodammodo administrandi societatem conuocare, & ex omnium sententiis, quid optimū factū sit, statuerent. Illud vero quantum est? quod in reipublica nemo ferme est, quin in eo, quantum potest, omnes animi neruos intendat, vt Respublica opibus atque præsidio confirmet. Alium enim familiaris cura distinet; alium cupiditas propriæ utilitatis, publicæ utilitati aduersari compellit; non paucos autem stulta quædam opinio, de aliorum vigilantia & industria à curatione Reipublicæ & studio cõmunis salutis auertit. Dum enim quilibet suas tantum res agere, neque de futuro existimat, qui pro omnium salute velit sumptus facere, & labores perferre, & pericula subire, fit tandem, vt opes res

ab omnibus negligentur, aut saltem non eo studio, labore, & vigilantia defendantur, quæ singuli opes suas tuetur. At Rex hoc vnū agit, & cogitat, huic curæ incūbit vni, eò omnia illius studia conferuntur, vt regnū tueatur, vniuersamq; Respublicam ab omni calamitate cõseruet. Præterea cū nemo possit in eò munere rectè versari, in quo non multū operæ & studij contulerit, publici commodi ratio postulat, vt vnus homo sit, qui nullū aliud munus in vita colat, nihil agat aliud, nullū studiū, nullā curā ad se pertinere putet, quæ sit à cõmuni utilitate seiuncta; in Reipublica autē libera alij alijs curis impliciti sunt, & priuatis sepe numero utilitatibus impediti, à studio publicæ utilitatis abducuntur: at regis animus si benè à natura informatus, & rectis disciplinis institutus est, in hoc tantū munere sese à primis annis exercuit, hanc vnā artē didicit, hoc vnū sibi onus impositum esse cõsiderat: vt quamuis omnes dormiāt, & quieti sint, ipse solus vigilet, & laboret, & cum vitæ etiā periculo, pericula oīa à patria, cuius curā suscepit, virtute propulset. Postremò in libera ciuitate, non possunt esse semper oēs ita de Reipublica salute consentientes, vt nõ sepe numero alij alios impediāt; & quamuis quidam sint prompti & alacres, aliorum timiditate & negligentia retardētur: & sic rei benè gerendæ occasio elabatur, omnisque facultas cõstituendæ

salutis amittitur: at rex cum supremam ipse habet potestatem, illumque omnes alacriter mente & studio sequantur, facillime potest interdere animum in omnes rerum opportunitates sedulo vrgere, & instare, per se multis in locis occurrere pecunia, fauore, gratia, spe laudis & gloria suorum animos incendere, nullamque occasionem aut hostis perterriti, aut imperii sui ornandi & amplificandi pretermittere. Cuius igitur nec alibi sit concordia maior, neque ratio vitæ tranquillior, neque vberius virtutis præmium, neque, quod est consequens, acerbius flagitij supplicium, nec acrius reipublicæ studium, quam in regno bene constituto restat profectò, vt nullus reipublice status sit cum illo comparandus. Quocirca sapienter Homerus vnus principis imperium, multorum potentia longè anteponebat. Nam vt vnus tantum sol luceat in mundo: ita cõsentaneum est, vt in vna reipublica vnus tantum Principis maximè sapientia atque virtus eluceat. Nihil est enim nec ad omnium utilitates conglutinandas efficacius, nec ad temporis diuturnitatem valentius, nec ad bonas artes colendas vtilius, nec ad animorum securitatem firmiter, neque denique ad imitandum illius supremi regis imperium accommodatius. Vnus est enim rector, vnus moderator & Princeps, qui rerum vniuersitati præsidet, qui cælum & omnia, quæ cæli ambitu

continentur, æterno imperio gubernat. Sic modò rex ingenio acutus, virtute magnanimus, bonis artibus eruditus, studio verissimè laudis incensus, cupiditate publicæ salutis & dignitatis inflammatus: & quod caput est, religione castus, & cognitione diuini iuris instructus; & sic fieri non potest, vt sit vlla respublica, quam ille moderatur, omnibus bonis affluens. Quamuis enim in libera ciuitate in vno reipublice, aut in paucis hæc laudes omnes inueniantur: non possunt tamen tantum fructum afferere rebus communibus, quantum afferunt, cum sunt in animum summi Principis in regno cõfeste. illius enim imperio continentur omnes, & illius imitandi cupiditate incéduntur, & facillimè ad studium, quo illum teneri vident, applicantur: ita vt omnes ex illius moderatio- ne maximum in omni genere fructum percipiant. Probas tu quidem mihi ista, inquit, sed velim ex te audire, quid præstantius aut vtilius esse iudices, regem libero populi suffragio creatum; an potius regnum ad filium maiorem natum hereditate peruenire? illa namque regis est eligendi potestas, quæ viget interdum in Sarmatia, & viguit in inferiore Pannonia, multas commoditates videtur habere. Primum enim summa felicitatis esse videtur, talem regem habere, qualem optare possumus: non enim semper filij paratum vestigijs insistant; ex principi-

pe enim clemente atque benigno & artibus claris instituto nascitur sæpè filius aut natus maleficus, aut consuetudine corruptus, aut institutione deprauatus; at nunquam tam male cum genere humano agi potest, vt non liceat reperire hominem natura, & moribus, & disciplina præstantem: qui faciliè rempublicam moderatione sua conseruet, & ab omnibus malis, quæ illam oppugnant, eripiat. Si igitur liberum erit populis eligere, quem velint, multò sapienter hominis optimi atque fortissimi virtute fruuntur, quàm nunc fruuntur; tunc enim eorum salutem eorum iudicio posita esset: nunc verò in casu fortuna sita esse videtur. Præterea contra naturam est, vt mali bonis imperent, timidi fortibus præmerarij sapientibus. At cum reges non fructu merarij sapientibus. sed nascuntur, id sæpenumerò accidere necesse est, vt homines virtute & sapientia præcelsos, Principis insani & furiosi patiantur amantiam, & respublicas illius temeritate & flagitio delatui suo conuellantur. Præterea contra ius est, vt populus iure suo priuetur: nec enim rex appellari potest, qui inuitis imperat, sed tyrannus; rex enim liberorum hominum moderator est, non seruorum: liberi autem illi sunt, quos moderatorem sibi deligunt, non qui alicuius velint nolint imperiū sequi compelluntur. Atque de quò is, qui propter virtutem eligitur, potest benignius & humanius populum tractare

potest: partim enim quòd pristinæ vitæ recordatio illum admonet, eis benigne facere, cum quibus videt se fuisse æquabili iure coniunctū: partim quòd gratiam referendam existimat populo, per quem se videt in altissimo gradu locatum, vniuersi populi salutem sibi singulati studio atque benignitate conseruandam pronit; at is, qui nunquam humano more cultus fuit, neque inopiam, neque sollicitudinem, neque labores, quibus reliqui homines affliguntur, expertus est: periculum est, ne se hominem esse obliuiscatur, & ea de causa nihil humanitatis reliquis hominibus impartiendum putet. Nihil est enim, quod magis inuitet homines ad misericordiam tribuendam, quàm humanam miseriam experiri: vnde rectissimè Diogenes apud Virgilium inquit:

Non ignara mali miseris succurrere disco.

Præterea si verè homines sapiētes statuunt, neminem posse alijs imperare, qui non antè paruerit: certè constat multò magis ad imperandum aptum &abilem esse, qui regi paruit, qui leges obseruauit, qui magistratibus obediuit, qui pudorem & officium coluit, qui semper cum virtute & industria imperata confert: Deo, cui à puero omnes, non solum obeundum, sed etiam tanquam Deo litandum existimant. Postremò illa praua institutio, qua regum filios corrumpi dicis, hominum priuatorum

rum filijs adhiberi non solet: & ideo fieri ne-
 ce est, vt multò plures interdum inueniantur
 illis omni virtute ornati, & sapientiæ lau-
 præstantes, quàm in regum filijs. Persarum re-
 ges olim magni nominabantur, quòd promi-
 cias innumerabiles in ditione tenerent, & in
 manibus diuitijs affluerent: re tamen vera,
 ex tenon semel audiui, hæc ex Platonis tel-
 monio referente, duo tantùm ex illis hoc co-
 men meritò habuerūt: quorum vnus fuit Cy-
 rus Cambysæ filius, qui Asiæ imperium in Per-
 sidæ constituit, alter autem Darius Histaspæ
 filius; ratio autem, quam ais assignari ab eo-
 dem viro sapientissimo, ea est, quòd cum eo-
 neuter esset magni regis filius, fuerint sub
 gibus & disciplina (in qua reliqui pueri, qui
 nesto loco nati sunt, olim nutriebantur) di-
 genter instituti, & ita vterque eorum pot-
 ad summam amplitudinem dignitatis euade-
 re: at illorum filij & illi deinceps, qui Persarum
 imperium tenuerunt, mulierum delitijs esse
 minati, & adulatorum assentationibus infla-
 ti, & ita flagitiorum sordibus infecti; quãuis ma-
 gni vocarentur, fuerunt omnes fermè pusilli
 & angustò animo præditi, & ab omni studi-
 regis maiestatis & amplitudinis abstracti. Ta-
 tam enim vim habet puerilis institutio atque
 deratio, vt sine illa nemo ad vllum decus eue-
 possit. Cùm igitur plerumq; reliqui homi-
 ho

honestius educentur, & diligentius instituan-
 tur, quis non videt futurum, vt plerumque a-
 pud illos maiora virtutis & moderationis stu-
 dia vigeant? Adde quòd si spes regnandi fuis-
 set omnibus, qui virtute excellerent ex æquo
 proposita, multò acrius & diligentius omnes,
 in quibus esset maior animus & clarior indo-
 les, ad summam virtutis & sapientiæ laudem
 aspirarent, & ita fuisset facilius futuri regis e-
 lectio. Quid enim facilius aut felicius cogita-
 ri potuisset, quàm in magna bonorum copia
 eligere, qui omnibus virtutum maximarum o-
 pibus antecelleret? cùm autem naturæ ratio fla-
 gitet, vt qui sapientior est, regat, & ducat illos,
 qui non eundem gradum sapientiæ assecuti sunt:
 contra naturam certè erit vt sapientes sese ad
 imperium & ductum hominis insani atq; pla-
 nè furentis adiungant. Ergò cum accidere pos-
 sit, vt aliquis rex temerarius & insanus, regis o-
 ptimi atque sapientis satu procreetur, & vix
 possit fieri, vt non eodem tempore, quo il-
 le, cum magna Reipubl. calamitate Rempubl.
 capessit, multi homines sint in Reipubl. vir-
 tutis & sapientiæ gloria præstantes; nihil
 profectò videtur vtilius optari posse, quàm
 regis electionem libero populi suffragio per-
 mitteri. Aliter enim in Caligulas, & Heliogaba-
 las, & Nerones, & in ipsam denique immanita-
 tem & truculentiam Tyrannidis incidemus.

His quidem rationibus in eam sententiam ad-
 ducor interdum, vt existimem nihil esse præ-
 stabilius, quàm ex omni populo virum eligere
 ingenio sagacẽ, doctrina sapientẽ, animo fore-
 tem, virtute honestum, totoq; pectore ad lau-
 dem incumbentem: & quod caput est, cupiditate
 communis salutis incensum, qui Rempublicam
 moderatione sua tueatur, atque conferuet, re-
 giumq; munus vigilãter administret. Quare ni-
 hil poterit esse nobis gratius, quã, quid de hac
 questione sentias, intelligere. Faciam inquam
 sed non tam multis verbis, quàm à te propo-
 sita quæstio postulat: est enim anceps, & in cuius
 explicatione, multa in contrariam sententiam
 disputari facillimè possunt; sed vt tibi ad om-
 nia respondeam, statuendum est, si volueris
 omnia mala, quæ vtrobiq; nasci possunt, re-
 fere; nullam esse rationem, quam non asperne-
 ris; nullam sententiam, quam non cum aliqua
 ratione rejicias. Quid igitur faciendum? Id
 sapientes homines præcipiunt, nempe è duo-
 bus malis minus eligere. Videamus igitur, quid
 magis moribus nostris, quid nostræ resp. qui
 generi nostro atq; naturæ conueniat, & quod
 minus malorum inuehat, id potissimum se-
 quamur: hoc posito, videamus nũ multo ma-
 iora mala his, quæ recensuisti, electio ista, quæ
 prædicat, importare possit. Primùm enim po-
 pulus non est ita sapiens, vt semper eum præ-

cipem sibi adoptet, qui publicam vtilitatem
 suis commodis anteferat: caret enim plerumq;
 cõsilio, caret grauitate, & constãtia; sæpè igitur
 mentis errore & amentia, nonnunquã spe
 aut metu inductus, non raro autẽ leuitatis spe-
 cie delinit; aut odio & inuidia cõcitatus, à re-
 cto iudicio deducitur, & pro vera virtute fal-
 sam imaginem virtutis amplexatur. Accedit
 quod vera virtus nõ se veditat, neque se homi-
 nibus fraudulenter insinuat, neq; populi ru-
 morem aucupatur: sed se ipsa contenta popu-
 larem aurã facillimè cõtemnit: at is, qui popu-
 lum captare, & ab vniuersa multitudine gra-
 tiã inirestudet, quamuis sit superbus, & inso-
 lens, & iniustus, præ se tamẽ fert illustre mode-
 stiæ & moderationis & æquitatis speciẽ; vt si-
 mulatione virtutis in hominũ mentes irreat,
 & de illorũ stultitia omnia, quæ cupit, singula-
 ri artificio cõsequatur. Intelligit quidẽ popu-
 lus principatum virtuti deberi, sed dum verã
 virtutẽ à falsa nõ internoscit, & vera virtus ple-
 rumq; se ab illius aspectu remoueat, falsa autẽ
 se passim intrudat: facillimè fit, vt populus pro
 vera, falsam arripiat, quam summis opibus au-
 geat, amplissimisq; honoris insignibus ex-
 ornent. Quid autẽ scelestius & perniciosius vir-
 tutis simulatione? nihil profectò. Hoc igitur
 ista electio libera, quam dicis, efficiet, vt ij,
 quorum scelere nihil est immanius, neque

Reipublicæ perniciosius, Remp. possint pro-
 bidine sua perturbare, & omnibus bonis eue-
 ter: euoluite, si lubet, omnem antiquitatis me-
 moriam, & reperietis omnes fermè Tyranno-
 hanc sibi viam ad principatum munivisse, vi-
 tutem enim ementiendo, & populū fallacis-
 cie mansuetudinis & lenitatis ad se alliciendo
 intollerādam potentiā in Rebusp. sibi parau-
 erunt: qua quidem ad ipsius populi perniciem
 nimis intemperanter & crudeliter abusi sunt.
 Qua enim alia ratione Cypsilus Corinthi, Phalaris
 Agrigenti, Alexander Phæris, Nicocles Sycia-
 ne, & alij denique innumerabiles Græci Ty-
 ranni patrias suas oppresserunt? Quo alio an-
 tificio Cæsares improuiso Romanis libertatem
 eriperūt? Qua via multi homines perditam
 profligati, in Romanum imperium inualerunt,
 vt in summo fastigio locati, orbem terrarum
 perderent? Nunquid obscurum est, omnes
 Tyrannos, qui olim summas sibi opes
 publicæ libertatis interitu cōparauerūt, popu-
 lari temeritate & amentia nixos, ad summū
 imperium atque potentiam peruenisse? Deinde
 quis non videt, quā pestifere dissensiones
 hoc fonte popularis licentiæ, & immodice
 libertatis emanent? Nullum enim est sæculū
 discordiæ seminarium, quā regni cupiditas
 maximè verò cū regnū fuerit alicui opinio-

ne v

ne virtutis amplissimæ delatum; tum enim ho-
 mines amplissimæ dignitatis appetentes, nō so-
 lum pro summis opibus, sed pro summa digni-
 tate dimicabunt, & mortem oppetent potius,
 quā aliorum imperium, quibus ipsi nihil de
 virtute concedunt, aliquo modo tolerant. In-
 de igitur tumultus, inde cedes, insidiæ, inde ho-
 stiles ciuiū inter ciues dissensionēs, inde homi-
 num strages, inde postremò patriæ populatio,
 & inflammatio, & Reipu. totius eversio & in-
 teritus existit. Quā cæca autem sit dominan-
 di cupiditas, horrendi quorundam Princi-
 pum exitus maximè declarant; filij namque
 parentibus necem afferebant, parentes filios
 crudelissima morte mulctabant; amici amicis
 insidias comparabant, neque vllō communis
 sanguinis, neque naturæ ius in animis insi-
 tum, neque fœderum vlla sanctitas erat im-
 pedimento, quò minus vel ferro, vel vene-
 no alij alios, cum quibus erant coniunctissi-
 mi, de medio tollerent, vt ipsi soli regnarent.
 Hoc non solum rerum antiquarum moni-
 menta, sed exempla quotidiana demonstrant,
 vbi regnandi contentio viget, ibi nulla natu-
 ræ necessitudine, aut religionis sanctitate vi-
 tam muniri posse, neque solum ijs, qui regnare
 concupierunt, sed omnibus Rebuspub. quæ il-
 lorum imperium subire compelluntur, seditio-
 nibus intestinis & mutuis cædib. exitiū impor-
 tari.

tari, Quod si nihil est in omni Republ. maior diligentia præcauendum, quàm ne tumultus aliquis excitetur, nihilque maiorem vim habeat ad discordiam concitandam, quàm effrenata regnandi cupiditas: si quilibet ea libertate populo concessa statuisset se regnare posse, quantas turbas commoueret? quatum bellorum incendium concitaret? quanto furore & amentia vexaretur? In quo verò dicis, multos futuros virtutum omnium laude præcellentes, tantæ dignitatis præmio virtuti constituto, primum quidem in regno satis magna præmia sunt, ad virtutis studium incitandum. deinde virtus quamuis initio præmiû & emolumentû respiciat, vbi magis atq; magis progreditur, nõ humana & caduca præmia, sed diuina & æternâ cõsiderat. Boni igitur & verè, & ex animo virtutem colentes sine vlla spe regni, se ipsius tantum virtutis illecebris inuitati, ad virtutis amplitudinem aspirabunt: mali verò, qui virtutem simulant, ea spe deiectioni, non tanto laborio & artificio, neque cum tanta Reipub. perniciæ virtutis imaginem atque formam gerent, quàm si Regnum sibi erroris opinione fingissent. Sed ais, populum iure suo priuari, cum inuitus imperium alicuius subire cõpellitur. Minime quidem inuitus. Quod enim moribus receptum est, & temporis longissimi diuturnitate confirmatum, id populus libentissimè con-

probat: maximè cum ne in hac regni legitima successione iure suo priuetur. nec enim rex habetur ille, qui regni hereditatem adit, antequàm iuret se regnum iure atque patrijs legibus administraturum: & sic tandem populi totius cõsensu recipitur, qui etiam fidem suam sanctissimo iureiurando astringit, se illi dicto audientem fore. At inquis, humanius atque clementius tractasset Princeps omnes ciues, si fuisset ab vniuersis electus, nam & actæ vitæ ratio, & accepti beneficij memoria, ad populum omni studio conseruandû facilius impulsisset. Id quidè verum fuisset, si populus in mandandis honoribus nunquàm errasset: si verò cõstat illum plerumque bonis improbos, gratis ingratos anteferre, quis dubitat, qui longè sapius contrarium eueniat? Nam & qui ab humilitate & inopia, ad summam amplitudinem repenti traducitur, effertur & insolenscit: & qui maximus est beneficijs obligatus, ne quod debet, aliqua ratione dissoluat, beneficij memoriam abijcit, & illis ipsis, qui eum extulerunt, est vehementer infestus: superbia enim & insolentia facit, vt nihil egrius ferat, quàm existimari sibi alterius ope & gratia, fuisse summum imperium ab vniuersis delatum. Nam quod de Cyro, & Dario dicis, rarum id exemplum fuit, quod quidem sapius euenisset, si omnes, qui à priuata conditione ad summum imperium efferuntur,

tur, fuissent splendido ingenio, & animo
 ximo præditi, quales ij, quos cōmemoras, ex
 titerunt. Cū verò multò secus eueniat ple
 rumque, & virtutis a simulatæ scelus, verā vir
 tutein in honoris popularis contentione su
 peret: dubium non est, quin populi temeritas
 pro humanitate & clementia, summam imma
 nitatem & crudelitatem capitibus suis impo
 suisset. An non Tyranni omnes, vt paulò ante
 diximus, clementiæ & humanitatis opinione
 commendati, à populo summis honoribus ad
 facti sunt, quem deinde multis & grauissimis
 cladibus affixerunt? an non vt quisque max
 ma rerum omnium inopia conflicitatus in prin
 cipio fuit; ita postquam Principū gratia opibus
 & honores assequitur, maximè teter incedat
 ita vt omnes etiam, cum quibus antea conu
 ctiissimè viuebat, contemnat atque despiciat?
 Quid ij facerent, si ad regnū peruenirent, qui
 mediocribus etiā opibus elati, ita se tumido
 inferunt, vt ferri & tollerari non possint? ma
 sanirent profectò, & furiarum stimulis agita
 ti, ciuiū strages ederent; honor enim repentinus
 vbi naturā nactus est parum solida virtute fir
 matā, quò est maior & amplior, eò magis ani
 mum omni sanitate spoliāt, & à mente con
 lioque deducit. Quod verò ais, regum filios
 neque labore vllò firmari, neq; disciplina vlla
 astringi velle, & ita fieri, vt neque virtutis, neque

modestiae signum aliquod dare queat: id qui
 dem eueniet, si talis fuerit eorum educatio,
 qualem oratione depinximus; si verò ea fuerit
 adhibita disciplina, quæ maximè futurum re
 gem deceat, nihil neq; fortius & constantius,
 neque moderatius & elementius esse poterit.
 Nam multis se laboribus exercebit, & in vena
 tionibus, frigora & æstus tolerabit, & famem
 iam atq; sitim ferre discet, & erit in omni vi
 uo moderatus, & memor imbecillitatis huma
 næ nunquam se hominem natum obliuiscer
 tur: & ita fiet, vt nunquam animum illius effe
 rant istæ cæremoniæ, quibus illi litari dicis; de
 his enim multa detrahet, & in ijs, quæ reliquæ
 necessario fuerint, habet enim venerationem
 istā amplissimum regis nomen, haud quaquā
 insolescet. Ac inquis, fieri nō posse, vt quisquā
 rectè imperet, nisi prius aliorum imperio obtē
 perauerit. Rectè sanè, sed, vt iam dixi, regum si
 lii, si rectè fuerint instituti, multis rectoribus ob
 edient, antequam remp. attingant. Parentes
 enim debita pietate & veneratione prosequen
 tur, magistros atque pædagogos verebun
 tur, maiores etiam natu, in quibus summa gra
 uitas fuerit, honore afficient, & eorum confi
 dentia & monitis obtemperabunt, & laudi atq; pu
 dori seruient, & ingenti gloriæ cupiditate fla
 grabunt, qua quidē illos in ætate prima vehe
 mentius inflāri percipio. Maximum enim
 Regiæ

Regiæ indolis argumentum est, acerrima
 laudis & gloriæ studium. Cùm igitur reges
 filij tam multis rectoribus abundant, & tam
 disciplinis instructi sint: si modò sunt, quem
 modum oportet, ad regium munus & officium
 eruditi, satis parere & obedire discunt. Post
 modò, vt nullus artifex ad summam artificij
 perfectionem peruenire potest, nisi à pueris
 sese illi arti, cui studere vult, tota mente applica-
 cuerit: ita regis ars atque disciplina ab illis
 tùm rectissimè percipi potest, qui à pueris
 aliud egerunt, quàm vt tandem aliquando
 optimi reges euaderent. Præclare enim
 Ciceronius statuit, vt de eo oratore, quem for-
 & fingit, omnes, qui illum necessitudine at-
 gunt, maximam spem à prima ætate concipi-
 ant, & opinentur illum præstantissimum mo-
 torem futurum; sic enim euenturum ait, vt
 omnis eorum institutio ad eum finem refer-
 tur, vt is, cuius curam gerunt, maximum
 rectoribus nomen obtineat. Quod quidem
 diligentius in regum institutione faciendum
 est, quò maius & amplius illorum munus
 & ad plures, si rectè officio functi fuerint, illius
 rum sapientia pertinet; & quò maior per-
 cies; si in officio deliquerint, Reipubl. infir-
 potest: nõ enim adeò facilis hæc disciplina
 vt non à futuri regis infantia firmissima illi

fundamenta iacienda sint. Vt igitur non is ar-
 tifex nobis flagitandus est, qui tunc, cùm ope-
 rarius nullius indigemus, discere incipit; sed is, qui
 nihil aliud egit in vita, quàm vt in illo genere
 officij præcelleret: ita nec optandum nobis
 regem illum censeo, qui nunquam se regem
 esse suspicatus est; sed illum, qui à primis an-
 nis fuit omnibus regijs disciplinis, cū amplif-
 ma spe summæ virtutis excultus. Si igitur
 quisque semper populus in eligendo ius, & fas,
 & optimam rationem sequitur, sed sæpenu-
 mero cupiditate, & odio, & inuidia, & temeri-
 tate ducitur: si concordia ratio semper in pri-
 s habenda est, & hac ratione omnis discor-
 dia materia subtrahitur: si omnia pericula,
 & ex hoc more (qui apud multos inuetera-
 tum) interdum rebys communibus inferuntur,
 belli faciliè possunt institutione præclarissimè
 constituta; colligi certè potest, multò ad-
 eum securius, & ad virtutem aptius, regiam
 disciplinam, quæ in eis, qui sunt ex regibus orti,
 virtutumque extat, & eminet disciplinis exco-
 lere: vt princeps munus suum, & domesticis
 exemplis stimulatus, & studio laudis incensus
 diligenter administrèt; quàm imperium illi
 committere, qui fortassè multa vitia fronte &
 misericordia tegit, neque tanto robore animi præ-
 paratus est, vt tam altum dignitatis gradum fer-
 uatque sustinere queat. Vir enim callidus &

malitiosus, emendari disciplina non potest. pueri (maximè autem illi, qui regia stirpe sunt) cum miti & clementi natura sint, facillimè fingi possunt, & in quamcunque partem illum ætatis teneræ rectores impulerint, in illam partem conuertuntur. Quod si aliter apud alias nationes fit, illæ suū morè retinent, nos nostrū summo studio cōseruemus. Vtque enim fieri rectè potest; receptæ autem consuetudinis immutatio; & inueterati moris uersio, quemadmodum de Reipu. statu dictum est, nunquam sine rerum, & morum pernicietate fieri potest. Apud nos verò nihil commo- dius esse puto hoc more, quo reges nobis imitari solent, nam si nemo est, qui pati possit, quod uis alium sibi anteferri, & si de quibusuis conditionibus & dignitatibus tāta sæpè cōtentio uoluntatis excitatur, ut vix regis ipsius autoritas que apud nos grauissima & sanctissima seculi per fuit, possit tumultus comprimi, & sedare discordia: quid fieret, si quilibet alijs inuicem summum imperium se peruenire posse con- sideret? Habes quid ipse de hac quæstione sentiat. Si possumus impetrare, ut Sebastiano noster ita nutriatur, & educetur, & illis disciplinis erudiatur, quibus illum erudiri conuenit; erit profectò omnis controuersia subleuata. Cum enim naturā præclarum & singulare ingenium habeat, sperandum est, si fuerit regis

disciplinis institutus, ut tātus rex sit, ut melior regi à populo nō possit. Hæc ubi dixi, tū Porcigallensis inquit, quàm vellem Ioannes Dux Merientis huic nostro sermoni interesse potuisset; magnam sanè ille voluptatē ex eo perciperet. At ego inquam, facillè illum abesse patiar, si enim adfuisset, nos ingenio, quo valeturum fuisset, perterrere potuisset, & impedimento fuisset, quò minus liberè oratio nostra tractaretur. Nec enim erat & atati, & auctoritatis consensaneum, tam diu nostris sermonibus distineri, sed nos aliquid ex disputationibus nostris seligemus, cuius illum participaturus esiamus, ut sine molestia eam, quam dicis, voluptatem percipiat. Hæc ubi dicta sunt, furciferus inquit, & aliquot spatijs factis ex hortis distulimus: ita tamen, ut prius inuitatio fieret inter nos, ut postridie illius diei in eadem sedes maturius in eadem sedes conueniremus.

DE
REGIS INST
TUTIONE ET D
SCIPLINA,

LIBER QVARTVS.

Rostri diè igitur operam rebus
uinis manè procuratis, in hoc
ad solitas sedes deuenimus,
Portugallensis inquit. Hæc
quidem disputatione nihil
actum est, quàm vt vitiosam disciplinam,
multis Rebusp. interitum potest afferre,
remus. Ex ea igitur nullum omninò fructum
capiemus, nisi tu (me autem nominabit)
admodum flagitiosam disciplinam oratione
sustulisti, honestam oratione constituas;
limum enim est praua atque vitiosa criminosa
difficilimum autem, quid rectum & verum
sit, & insignem vtilitatem afferat, inuenire
verò non quod est promptum atque pro
situm omnibus; & quod in omnium oratione
sermone versatur, postulamus: sed quod
arduum atque difficile, & à paucis præstari
test, exquirimus. Quasi inquam, ego non
vnus è multis, magis ad ea vituperanda, quàm
reprehensione digna videtur, idoneus: quod

ea decernenda, quæ honesta & laudabilia
sunt, accommodatus; morbi tantū vim, quo
multi populi atq; nationes laborāt, percipio:
quæ sit tantis malis adhibenda medicina (vt ve
ni fatear) ignoro. Nec enim si quis periculosi
morbi medicinam quærit, continuo medicus
sed tantum admonet opus esse medico sa
piente, qui malum illud tantum optima cura
sine depellat. Meum officium fuit, morbi gra
uitatem indicare; vobis, si res digna videtur,
qua laboretis, aliunde remediū comparate.
Nihil agis, inquit T. non enim alium medicū
debimus, antequam quid ipse ad regni salu
tatem afferre possis, intelligamus; noli igitur ter
reri, aut te ista communi & vsitata igno
rantionis excusatione defendere. Quid inquā,
quod vultis, præstare nō possum? Iniquū
inquit, esset à te postulare quicquam, quod sit
supra ingenium & facultatem tuam; sed nos
in præsentia eo, quod poteris, cōtēpti erimus,
nihil quod ad rem facere possit, de in
dustria prætermittas. Hac quidem cōditione,
inquam, libenter, quid possim experiri; quod
commodius fiat, rursus nomen regis expli
cemus. Est igitur, vt antè diximus, rex excel
sus, & vnicus, atque perpetuus populi vniuer
sali rector atque moderator. Hinc iam cerni fa
cile potest, nō solum quantum splendor & di
gnitas sit in regio munere; quanta sit etiā regij

nominis amplitudo, verum etiam quantum
 lius, ut apparet, tuendi atque sustinendi de-
 cultas. Si enim non mediocris virtutis est, a-
 mum regere, cupiditati modum statuere, in-
 cundiam cohibere, inconsideratos animi
 motus ratione compescere; quantum tamen
 erit, non vnum tantum populum: sed multas
 ciuitates & nationes, plurimum inter le-
 ribus, legibus, institutis atque natura disside-
 tes sapientia regere, disciplina moderari, in-
 deuincire, virtute defendere? quid enim aliud
 regere est, quam eos, quos in fide recipis, quos
 quod tendunt, recta perducere? quid aliud
 moderari, quam immoderationem, quae
 tanto muneri aduersatur, ratione compres-
 re? Cum igitur omnes homines cupiditate
 florentis atque beatæ flagrent, regis que
 ciui sit, illos regere, qui sub illius imperio
 aestat, ut omnes illius conatus eodem compar-
 sint, ut vniuersam Remp. quam patrocini-
 tendam suscepit, praestet incolumem, & om-
 bus bonis, quibus vita beata perficitur, asse-
 tem. Nunquam igitur in commodum suum
 sed in populi salutem, & incolumitatem, & sa-
 litatem, respiciet. Ut enim medico ea ratio
 qua medicus est, nihil est aliud propositum,
 egroti salutem nec Reip. Princeps aliud
 ri debet, quam beatum Reip. statum, ut
 adeo, ut quoties opus fuerit, opes suas con-

ere, & vitam in quoduis discrimen iniicere
 lebeat, dummodo ea ratione Remp. seruet:
 non enim mercator est, ut pecuniae coaceruan-
 dae gratia labores infinitos excipiat: non luxu-
 uolus nepos est, ut omnes opes, quas parare
 potest, eodem recondat, ut in exquisitissimis cibis,
 & flagitiosis voluptatibus intemperanter ab-
 immat. Non denique tyrannus est, ut suorum ope-
 ris: ad suam tantum dominationem atque vo-
 ptatem abutatur; sed rex tantum est, hoc est,
 ator, & patronus, atque adeo pater patriae; ita
 ut omnes illius curae & cogitationes ad patriae salu-
 em dirigendae sint: multa enim illum cogunt,
 omne vtilitatem, & voluptatem reip. causa con-
 emnere. Primum quidem muneris amplitudo.
 enim nullum est in vita amplius & magnifi-
 antius: ita nullum est maiore cura, studio, vi-
 gilia, sollicitudine procurandum. Deinde ob-
 ligata fides, quam non potest, sine infando scele-
 re & flagitio violare; fidem autem violat, quoties
 aliquid commodis publicis anteponeat. Ea si qui-
 dem lege & conditione fuit in tantum excelsio gradu
 vocatus; ut sanguinem etiam suum, si res ita
 posceret, patriae, quae illum tantis honoribus
 auxit, non grauiter largiretur. Postremo nomi-
 nis ipsius sanctitas atque religio; regis enim no-
 men sanctum atque adeo diuinum est, & eade-
 causa veneratione dignissimum. Rex enim
 munus diuinum gerit in terris, illiusque

serint? Non certè: populus enim est, qui à principio reges creauit, qui te laboribus suis ad qui tibi diuinos propè honores instituit, & fidei tuæ salutem atq; vitam credidit, qui te supplex est, qui te fide atque amore singulis complectitur. Quæ igitur causa est, cur illi euertas, à quibus omnia, quæ te magnū & celsum reddiderunt, accepisti: vt illis indigneas, qui tanta labe atq; macula tuum nomen afficiunt? iam illa nō nulla culpa tua est, quod eos in familiam tuā receperis, quibus existimata tua cara nō est: aut ita liberos institueris, vt tibi illorū gratia necesse, leges patrias & instituta cōuellere. Sed quia nō semp ita felices sunt boni Principes, vt non interdū in delectatione hominū fallantur; nec ita semper disciplina uera esse potest, vt effrenatā libidinē cōtinent. Illud certè officiū illis necessariò suscipiendū est, vt nulla necessitudine impediatur, quod a nuntius fraudē & flagitū & iniuriā pœnæ seueritate coerceant: vsq; adeò, vt ne liberis quidem se parcant; nihil enim, quod iustitia vacet, debet sibi coniectū arbitrari: tam diu igitur valeant, apud illos vsus, & cōsuetudo, & cōmunio sanguinis: quam diu leges atque iura permiserint. Vbi verò primū à suis ius, quod omnes tenent, contemni perspexerint, in illis potissimum exemplum seueritatis statuunt: vt planum fiat omnibus nihil eis placere posse, quod sit iustum.

& 22

& æquitati contrarium; aliter autem & populum sibi cōmissum perdent, & illis ipsis, quibus indulgēt, plurimū nocebunt: iniquitatis enim vulnus (quo nullū grauius esse potest) eorum animis inflicto minimè sanabūt, & reliquos impunitate proposita ad facinus incitabunt, & ipsi ignominia sempiterna maculabūt, & ipsum Dominū, cuius vicē in terris gerunt, grauius offendēt. Hoc autē in vniuersum, quod ius diuinū & humanū, & vniuersa natura postulat, cōstantissimè retinendū est, vt semper cōmune bonū priuatis cōmodis præferatur; maxime verò cū publi. fides interponitur, Vnde sit, vt iudex aut magistratus, qui vel commodi sui gratia aut familiaribus atq; domesticis suis morem gerit: pub. vtilitatē in aliquo negotio minimè curat, & neglecta fide, quam dedit, & contempta execratione, qua se diuinxit, iura transgreditur; non solum communis vtilitatis euersor, sed perfidiosus & Dei cōtempтор existimandus sit. Qui enim publicam personam gerit, nullam priuatam necessitudinē, quæ illum possit ab officio deducere, debet agnoscere; aliter enim nō solum erit, in homines iniustus: sed in ipsum Deum sceleratus. Quod si magistratus aliquis, cū aliquod aliud nōmē in functione publici muneris agnoscit, pter illud, quod illi publicę obligata fides imposuit, impius & sceleratus est, quid de rege dicemus,

cūm

cum fuerit illi nomen aliquod nomine regis antiquius? nullum profecto scelus erit cuius perfidia & scelere comparandum. Sed quod sum hæc omnia à nobis afferuntur? ut intelligatis planè, quatum sit regis nomen, nempe eius magnitudine, claritate, & splendore, omnino nomina summe etiam necessitudinis obsecratur & euanescent; tantumque inter omnes, quod publicum aliquod munus gerunt, excellat, & omnia ad illius amplitudinem referantur. Reliquum igitur est, ut huius nominis ortum & solo repetamus, quando è terris, ut videtur, ortum non potest. Diuinum siquid em est, non in se habet gratia, non incendi cupiditate, non in se habet libidine, non labefactari amore, non deus ulla animi perturbatione à recta ratione, & mentis statu detorqueri. Diuinæ etiam benignitatis est, propriæ utilitatis obliuisci, & communi consulere. Diuinæ virtutis est, caput obijcere periculis, & Rempublicam conseruare, iniuriososque labores perpeti, & patriæ quieti atque tranquillitati prospicere. Ut autem vno verbo omnia complectar; non humanæ, sed diuinæ virtutis est, Rempublicam vniuersam beatam efficere. Hoc enim regi propositum est, huius tantum atque tam præclari operis artifex est, & in eius finem omnia illius officia & studia conferuntur: ut Respublicam omnibus bonis, quæ vel ad corporis victum & cultum, vel ad animi statum

ornamentum pertinent, egregiè cumulata sit. Hoc autem qui sine diuina quadam mente, & ratione fieri posse credit, mentis expertus habendus est. Primum igitur opus est, ut is, cui tantum, atque tam præclarum munus incumbit, diuina sapientia præditus sit, sine qua nemo beatus esse potest: siue enim in sola virtute vita beata consistit, omnes virtutes complexu & gremio sapientiæ continentur: siue ad beatæ vitæ cumulum aliorum etiam bonorum vsus requiritur; sapientia sola est, quæ rerum omnium rectum vsus & moderatiõem præscribit. Quod si cui libet homini sapientia necessaria est, ut eodem tandem, quod illum vis & impetus naturæ vocat, aspiret, quali tandem sapientia conuenienter excoli & ornari regem, cui hoc tantum munus assignatum est, ut non ipse solus ad beatam vitam perueniat: sed ut omnes, qui imperio illius continentur, beatæ vitæ compotes efficiat? Non mediocri quidem, sed singulari atque propè diuina. Neque hoc satis est, parum enim iuuat rectum & verum intueri, nisi virtutis excellens, & inuictum robur insit in animo, ut id, quod mens honestum & vile esse statuit, diligenter & strenuè peragatur, si enim homo acuto ingenio præditus, quid quid optimum factu sit, acutè perspicit, id tamen implicatus metu, excogit qui non audeat; tantum abest, ut ex ea sapientia fructum ferat, ut potius miseriam, in qua versa

tur,

ur, amplifcet. Quid enim intelligētia calat
tatis impendentis, quam non auertere aude
acerbius? accedit ad maiorem miserig cum
lum, quòd timor omnia multò grauora &
cerbiora fingit, quàm sensus experiundo per
cipit; nihil em est tā asperum, perpeffuq; diffi
cile, quod humana natura nō perferat. Timor
verò omnia intollerabilia suspicatur; sic enim
sæpè fit, vt multò magis miseri sint, qui adue
tans malum multò antè præsentientes extime
scunt; quàm qui illud idem patiuntur. Sensus
enim præsentis acerbitatis, aliquid interdum
laxamenti habet: attimor animum a fidiuè re
xat & excruciat; & vsus atque patientia malum
in dies leuius efficit, at timor quotidie omnia
acerbiora proponit. Is igitur, qui beatus esse
studet, animo forti & inuictò sit necesse est,
nullo metu impediatur, quò minus id, quod
utile & honestum fore perspicit, diligenter de
ficiat, & mente semper quieta atque tranqui
la sit. Quid enim miserius & funestius, quam
sine virtute animi omnia dura & horribilia præ
sentire? Qui magno & forti animo non sunt,
quòd magis abundant ingenio, & acutius futu
ra mala prospiciunt, eò diuif & acerbius tor
quentur, omnes enim rumores extimescunt
& strepitus omnes exhorrent, & perpetuis cru
ris afflictiuntur, & tremunt, & pallent, & hor
bili pauore concutiuntur. Quod si omnibus

qui ad beatam vitam enituntur, magnitudo a
nimi comparanda est, multò certè magis Re
gibus, nempe qui hoc susceperunt: vt animo
maximo intestinam fraudem refecarēt, & ho
stium ferociam inuicta virtute reprimerent, vt
non ipsi solū quieto & securo animo sint: sed
es qui in præsidio illorum acquiescunt, sine
la solitudine atq; metu vitam degant. Nec
nim pauca, nec mediocria pericula Regibus
enduntur: sed multa & grauia, partim scele
ntestino ciuiū conflata; partim ab externis
hostib. iniecta, quæ omnia sunt intrepidè sub
ianda. Opus igitur est, vt sit animo maximo &
inictò p̄ditus, & diuino quodā robore muni
tissimè: aliter enim nunquam animo consistet, tan
tū abest, vt à suorū animis metū, quo torquen
s abstergere aliquando possit. Quantū verò
suis honestatis: quantū specimē moderatio
nis & ordinis: quantū dignitatis lumē eluceat,
tantū est in eo, quæ ocs intueri, quæ imitari, ad
quos se exemplū effingere debent, est explica
tissimè difficillimū. Quomodo enim aliorū libidi
nes cōtinebit, qui suas primū nō cōtinet? Pœ
nitentia iniquies, & supplicio coercebit eos, qui fla
gitiū aliquod in se cōtra leges admiserint. Sed
tantū impudētis est, id in alio vindicare, quod
in se palam suscipis. Deinde nunquam solus
suis Reip. statum firmo præsidio stabiliuit.
Postremò officium vi atque minis expressum,

non potest esse diuturnum. Vt igitur sese
 quam ad aliquod tempus metu contineat
 primùm spes cæladi & occultandi oblata
 rit, inclusa atq; vi compressa libido, multo
 lentius erumpet, & omnia, quacunq; tulerit
 impetum, immoderatione sua perturbabit. Pe-
 ceptus igitur, qui moribus ornare Remp. sta-
 rit, opus est, vt id non tam minis atque sup-
 cijijs à lege propositis, quàm illustri-
 nētix & moderationis exemplis efficiat. Quo-
 admodum enim corrupti Principum mo-
 Rempub. inficiunt, & flagitioso exemplo cor-
 taminant: ita Principum decus & integritas
 cilè Rempu. à libidinis intemperantia (vnde
 omnia mala oriuntur) ad honestatis studium
 ducit. Videte igitur, quantus splendor decus
 ris & honestatis eluceat opus est in eo, qui
 solùm omnes animi sui partes cōtinere debet
 ne dissideant inter se, turbulentisque motibus
 mentis elegantiam & decus euertant: sed
 id efficere, vt omnes, qui sub illius imperio
 illius dignitatem ament & imitētur, & sint
 ter se sententia congruentes, & mutuo amore
 coniuncti; quod sine diuina quadam regis
 intemperans, non iracundus, non leuis &
 constans, non libidinosus regis officium
 poterit vllō modo; sed continens, mansuetus
 & moderatus, & grauis, tantiq; honestatis

namētis excultus, vt omnes admiratione sui
 commoueat; & ad imitationem tanti decoris
 atque dignitatis alliciat. Quid de iustitia dicē-
 dum? in cuius studium omnes regis curæ & co-
 gitationes, omnes labores atque vigilix, om-
 nia denique studia consumenda sunt; ea nam-
 que à principio reges creauit, & ornauit, ad
 summamque amplitudinem decoris atque di-
 gnitatis euexit; ea populorum vulnera sanat:
 motus omnes comprimit: pacem & otium cū
 dignitate constituit: vires reip. firmat: opes &
 imperium auget: Dei numen piè atque sanctè
 generatur. Nullū est enim sacrificium Deo ac-
 ceptius, quàm iustitiæ munus: nulla gens, nul-
 la ciuitas, nullus hominum cœtus, nulla postre-
 mō domus, sine iustitia potest salua consistere.
 Iustitia deniq; cælum terræ deuincit; ima sum-
 mis amore coniungit; omnes mundi partes
 cedere connectit: iustitiæ igitur vi, & ratione
 vt ex tam diuersis formis, vnica tamen lege
 atque vinculo colligatis, & inter se mirificè cō-
 iunctis, hic tantus, & tam admirabilis mū-
 ni totius ornatus existat, ex quo tam multæ v-
 litates oriuntur. Quid igitur esse poterit, vel
 ad fructum melius, vel ad decus & gloriam
 magnificentius, quàm in terris rationem & or-
 dinem, quo summus rerum omnium condi-
 tor & moderator cælum regit & temperat,
 imitari? omnes igitur, qui cum iustitia vixerint,

opus est, vt Deo egregiè chari sint, opibus
 diuinis augeantur, sunt enim Deo simillimi
 contrà verò qui iustitiam violant cùm à Deo
 valdè dissideant: necesse est, vt sint illi odiosi
 & inuisi, & ab eo acerbissimis scelerum poenitentia
 agitati. Quod si omnibus, qui beati esse volunt
 iustitia vnice colenda est: multò certè magis
 regi, cui hoc munus præcipuè impostum est,
 vt non solù ipse iustus sit: sed vniuersam Rempublicam
 iustitiæ ornamentis afficiat, & tanquam sol
 mundo, æquitatis splendorem lógè lateq; diffu-
 fundat. Quid hic fidè, mansuetudinem, lib-
 eralitatem, & reliquas iustitiæ comites oratione
 commemorem? num fieri potest, vt rex illiberalis
 bendus sit, qui fidem frangit? qui acerbis-
 simis iracundus est? qui auaritiæ studet, & pa-
 triam patriæ salutis, & ciuium omnium commo-
 dibus anteponit? nullo modo. Omnia
 igitur his virtutibus Rex excellat opus est,
 sit omnibus in illo egregium quoddam si-
 mulque probitatis exemplum ad imitandum
 propositum. Ijs omnibus virtutibus accu-
 ratè opus est acce studio, celeritas, & diligen-
 tia: sine qua nihil rectè fieri, nihil laudabile
 geri & administrari potest. Nec enim bo-
 colonus erit vnquam, qui non fuerit nauis
 industrius, & rusticarum rerum studio ve-
 hementer incèsus: sic etiam, qui pecuariam facit
 nisi fuerint in ea diligentes & attentè, minime

certè fructum ex ea curatione percipient: opi-
 fices item qui nò de multa nocte vigilauerint,
 neq; tota mente operi, cuius artificium tenet,
 incubuerint, quid possunt efficere, quod sit
 in eo genere aliquo pretio & estimatione dig-
 num? quid mercator, ignauus num magnum
 si quod lucrù facere aliquando poterit? quid
 miles, si piger & segnis extiterit, quam laudem
 fortis & strenui viri còsequetur? iam verò to-
 ta laus imperatoris in mira celeritate, vigilan-
 tia, & industria posita est; nisi enim vigilauerit,
 & laborauerit, & aciem mentis in omnes casus
 intenderit, & hostium consilijs occurrerit, &
 militaria etià munerap se multis in locis obie-
 rit: nunq̄ decus sibi magnù & glorià compa-
 rabit. Quid dicà de studijs artium maximarù?
 in quib; nemo vnq̄ progressus est, sine singu-
 lari studio, diligentia, & alacritate. In diligen-
 tia igitur omnium artium, & disciplinarum,
 & officiorum laus, & (vt ita dicam) vita con-
 sistit. Si enim diligentiam remoueris, iace-
 bunt omnia, & quali veterno consopita, in te-
 nebris & caligine delitescēt. Est enim otium, in-
 ertia, & lentitudo tacitum quoddam venenù,
 quo paulatim omnes virtutes infectæ langu-
 unt, & laudes intereunt, & artes omnes præ-
 claræ in obliuionem adducuntur. Sed illud
 est animaduertendum, cùm diligentia in
 omnibus artibus, ad vtilitatem communem

inuentis, tam necessaria sit, quòd clariores illi sunt, ed acriorem diligentiam requiri. Res igitur Demosthenes assererat se molestissimè ferre, quoties opificum antelucana superabantur industria; illi namq; victus quotidianè sa laborabant: Demosthenes verò omnem laborem in sempiternæ gloriæ studio, & in rep. salute consumebat. Cùm ergo in multò more arte versaretur, & longè maiorem fructum sibi proponeret, sapièter iudicabat: multò certius esse sibi, quàm fabris omnibus vigilantiâ. Si igitur constat omnium artium vim diligentia contineri, & quòd ars præstatio est, ed acriore studio, diligentia colendam esse: nullamque in rebus humanis esse cum artis regiarum claritate & amplitudine conferendam: contra certè à nullo artifice, tam acre studium, tamque industriam atque diligentiam iure, & que meritò postulari. Sapienter Homerus:

Fas non est regi tanta sub nocte soporem

Carpere, cum tanta curarum mole prematur.

Præclarè igitur Epaminondas, cùm enim Thebani diem festum agerent, vinoq; soluti sine villa curâ iacerent, Epaminondas solus vigilabat, & armatus concursabat; quam rem agens (inquit quidam illi familiaris) tu solus publicæ voluptatis expers eris? ita sanè inquit ille meum namq; officium est vigilare, vt ciues meo securi dormiant; & à vino abstinere, vt illi sine

ullo metu perpotare valeant. Præclara certè vox, & tanto principe digna: intellexit enim vir ille summus, nihil esse magis principis officio consentaneum, quàm summam in munere suo perfungendo alacritatè, & vigilantiam: nihilque magis omnè principis dignitatè deformare posse: quàm somnū atque desidiam. Quid enim cædus & flagitiosus, quàm dum fabri, dum agricolæ, dum mercatores vigilat, solū regem dormire? quid enim? num in maiore & clariore arte versantur? num grauius & difficilius munus exequantur? nū maiora illos pericula circumuallat? num cum maiore hominum pernicie delinquit? num postremò clarius & amplius sibi laboris sui præmium proponunt? non certè. Quid igitur indignius, quàm eo tempore, quo homines humiles & obscuro, omni plerumq; metu liberi pecuniæ tantum gratia somnum capere non possunt: Regem, cui tantū onus impositū est, & quem tam multa pericula circumstant; qui hoc in se recepit, vt Remp. ab omni calamitate tutam & incolumem cōseruaret; & omnibus opib; copiosam & opulētam redderet; & cui sunt immortalia, si Remp. benè gesserit, præmia contutata, ad multam etiam diem somnum prolicere? itaq; hoc positum sit, & quasi quoddam pub. decretum in mente defixum remaneat: cùm pigritia omnib; turpis sit, tum regi

maximam labem turpitudinis afferre, & flagitij sempiternā maculam, quæ nunquam deleri possit, inurere. Vt enim nihil aliud dicā, quæ flagitiosius fingi potest, quàm magis avariciam ab avaro, quàm à Rege regnum? mor enim operibus indicari solet. Cùm igitur avarus, vt pecuniam infinitam conciliari quietem pati nequeat: cùm dies atque noctes vt cupiditatem nefariam expleat, elaborat multis etiam se periculis exponat: quid esse potest indignius, quàm regem non regni tuenda cupiditate multò acrioribus stimulis incitantis fatis enim demonstrabit, si piger extiterit, regni opes negligere, & patriæ minimè debent tam voluntatem persolvere. Tria autem sua quæ regis diligentiam excitare possunt, quibus si caruerit, erit regis nomine prorsus indignus, nempe fides, patriæ caritas, & religiosum studium. Fides autem omnem vitam continet. Si enim nemo erit in vita, cui vel pecuniam, vel salutem, vel dignitatem credamus atque committamus; si nemo, cui arcana nostræ mentis aperiamus; si semper nobis insidias fieri suspicabimur; vitam odiosam & infestam agemus, & assiduis curis atque molestijs afflictabimur. Cùm igitur multa scelera, passim ab improbis hominibus suscipiantur, nullum tamen est peccatum, quod magis tetrum, infestum, acerbiorè, & periculo vindicandum; communionem enim

lit è vita, officiorumque vicissitudinem, & animorum securitatem: quibus sublatis, nihil relinquitur, quam obrem quis velit viuere; mori enim multò satius est, quàm in metu perpetuo, & in assidua curarum acerbitate versari. Nihil igitur ijs est, qui dignitatem & officium tueri volunt, & infamiam sceleris extimescunt, maiore studio, cura & sollicitudine colendum, quàm fides. Quò autem res illa, quæ creditur, præstantior est, id diligentius est fides præstanda. Nihil autem maius est, quàm salus hominū, quàm ciuitatū status, quàm nationū tutela atque patrocinium; à nemine igitur fides maiore studio & sollicitudine colenda est, quàm à regibus, nempe quibus innumerabilium hominum salus credita atque commissa sit. Cùm igitur rex animo cogitauerit, quantum negotium sibi delatum sit, quantum prouinciam susceperit, quantum onus sustineat, quomodo totius Reipubl. status vigilantia illius inuitatur, dormire certè non poterit: si enim qui pecuniam debet, & non omnem pudorem amisit, cùm soluendo præstituta dies appropinquet, sollicitus est, quomodo fidem suam liberet: ne si ad diem non soluerit, quidquam de existimatione deperdat: quid regi faciendum existimamus, qui tantis debitis obstrictus est, ne si id, quod debet, minimè dissoluerit, infamiam sempiternā subeat? debet enim patriæ curam, sollicitudinem,

vigilantiam: debet fingulare & eximium co-
munis salutis studium: debet firmissimum ve-
præsidium, munitissimumque ad pericula
pellenda propugnaculum. Si igitur fidem
sanctè colendam existimauerit, & perfidiam
nominiam pertimuerit, ea cura satis illius di-
gentiam incitabit ad omnia munera pro patri-
salute alacriter exequenda. Quid de carita-
dicam? Amor enim acuit ingenium, stimule
admouet, alacritatem incitat, rebus indora-
re non patitur; at boni ciuis & sapientis hono-
nis est, caritatem patriæ priuatis necessitudi-
bus anteferre. Patriæ enim institutis & legibus
in lucem editi, & humanitatis disciplinis excu-
ti, & ad omnem ratiõem officij eruditi sumus.
illa nobis parentes, illa cognatos, illa amici
donauit: illius beneficio non modò vitam, sed
humanitatem retinemus: illa deniq; oēs ratio-
nes sanctissimæ necessitudinis, ambitu suo co-
plectitur: illa incolumi permanente, nostra be-
na omnia facillimè tuemur: illa euerfa, concu-
m^o & omnib. bonis euertimur: meritò igitur
omnib. bonis sanctissima quædã mater habe-
tur, pro qua vitam ponendam censent. Quo-
si quilibet homo priuatus, maiorem caritatem
debet patriæ, quàm propinquis, quàm liberis,
quàm parentibus: ita vt vitam pro illius salute
profundere, in summa quadam atque sempiterna
gloria pónatur; quid Regibus facientibus

est, cum sint ab illa summis honoribus ornat-
& amplificati, & in cælestium numero quodã-
modo repositi? Quamuis autem omnia studia
in illam conferant, nunquam tamen quidquã
de caritatis studio remittent: quia intelligent
nunquam se illi parem gratiam relatu-
ros. Præterea quemadmodum artifices excellentes, o-
peribus suis delectantur: ita rex in omni gene-
re virtutis excellens, quò magis Rempublicam
conseruauerit, adiuuerit, auxerit, eò ardentius
illam amabit: fieri igitur non poterit, vt nõ ex-
cubet, vigilet, labore, pericula subeat, omnes
que pro illa contentiones impigrè suscipiat, &
mortem etiam (si fuerit opus) libèter oppetat.
Nam verò religio illum tantum munus negli-
genter obedire minimè sustinebit. Intelligit e-
nim is, qui purè & castè religionem colit, nihil
esse Deo accepti^o, quàm pro omnium salute la-
bores ingentes excipere, atq; cum id commu-
nis vtilitatis ratio flagitauerit, propriam vitã pa-
triæ largiri. Cernitis ne iam animo, quantũ, &
quã excelsum hoc mun^o sit? quã sanctũ, & quã
augustum Regis nomen? quàm diuinis virtuti-
bus exaggeratum? nec enim cum mediocri vir-
tute, res tanta suscipi potest. Diuina siquidem
sapientia admirabili quadam mentis altitudi-
ne, excellenti modestiæ concinnitate, cælesti
iustitiæ splendore, summa fide, summa carita-
te, incredibili vigilantia, studio, & industria o-

pus est, ad tantum, tam præclarum, tam quæ
uinum munus obeūdum. Diuinū, mihi credi
te, munus est, idcirco non humana virtute, sed
humanis opibus: sed diuina virtute atque diuini
nis opibus efficiendum. Est igitur Rex, si ob
cio suo fuerit cū laude perfunctus, quasi quod
dam Deus in terris, singulari cultu, & venera
tione dignissimus. Appellat Homerus Reges
pastores populorum: eosque Iouis fatu præ
creatos esse dicit. Vtrumque præclare, nec
nim armentorum, aut pecudum pastores ta
ri aut arietes sunt, sed homines: quātum igitur
homines brutis animantibus, quorum cura
runt, dignitate præstant, tantum consentaneum
est, vt reges ipsis hominibus, quos regēdō
que pascendos suscipiunt, antecellant: quia
tem tantum inter reliquos homines excellunt
diuini profecto habendi sunt: non igitur
merito, Homerus regum genus ad Deum
uocabat. Vnde sequitur, nihil esse magis regibus
quàm studium religionis & sanctitatis: Rep
enim virtus à Deo emanauit, & idcirco ad
cultum & gloriam est ardētī studio præcipue
referenda. Sed de religione alio in loco dicitur
remus, nunc verò, quod instat, persequamur.
Cū igitur regibus omnes istæ virtutes, quæ
recensui, ita necessariæ sint, vt sine illis non possunt
sint vllō modo officio suo satis facere: sequitur
tur, vt omnis eorum institutio sit ad eas par-

as accommodanda: quod quidem plerumque
non fit, imò contra, multi dant operā, vt ne me
diocri quidem virtus in illis emineat: vmbra
illis enim & delicata vita non virtutem, sed ig
nauam in generat; & cū regius luxus & opes
modicæ, & amor inbitus in natura, tantis le
pocinijs atque blandimentis excitatus, multis
errorem pestiferum obijciat, & indolem virtu
s obruat, & extinguat: ita vt contra hanc te
meritatem & insaniam sint animi Principum
præclara quadam institutione fulciendi, & fir
missima rationis præsidia comparanda: longè
tamen secus fieri solet. Accedit, n. impurus ho
minum perditorū comitatus (vt diximus) qui
per sum mū scelus teneri Principis imbecillita
tem occupat, omniaque præsidio humano at
que diuino nudat, illumque multò magis te
merarium, & insanum, & arrogantem, & infe
rum efficit, quàm ipse sponte sua fieri potuif
set; non solum igitur nō errore vllō liberatur:
sed in fraudem multò magis pestiferam eorū
fidij impellitur. Nunc igitur inquit T. vide
re cupio, quod tandem remedium his malis
adhibeas. Non quidem inquam, aliquod nimis
conditum, & exquisitum: sed id, quod cui
us in mētem venire possit. Eò, inquit Tauora,
maiorē à nobis gratiam inibis, si remedium
non salutare solum, sed facile & expeditum at
tuleris. Quàm salutare id inquam sit, postea ap
pare-

parebit: quàm facilè verò, statim iudicabitur. Quæro em̄ à vobis, si egrotus, qui sese medicum parùm sapienti sanadum tradiderit, morbo nimè se leuari senserit, imò illis ipsi remedijs quæ medicus imperitus adhibet, morbi videri geri perceperit, quid faciendum censeatis? Teri medico, qui illi primo successerit? Ego quidè arbitror curationem esse illi prorsus immutandam, contrarijsque remedijs damnum quod prima illa remedia fecerant, rescandendum; vobis si aliud videtur, aliam magis exactam rationem cõsiderate. Non ita sumus, inquit T., in medicina versati, vt aliam viam commodiorè excogitare possimus; sed quomodo hæc pertineant, intelligere cupio. Iam, inquit, intelliges. tenetis, ne memoria, quàm multum sumus de molli & effœminato Principum metu? de mulierum delicijs atque blandimentis quibus illos eneruant? de adulatorum maiestati & improbitate, qua Principes obseffos tenent, ne possit vnquam ad illos probitatis atque virtutis lumen intrare; Tenemus, inquit, omnino quid deinde? Hanc quidè inquam, instituta di Principis rationem minimè probandam estimatis: sed tanquam tetram, & odiosam, pestilentè reijciendã censeatis. Nos verò inquit ille. Reliquum igitur, inquam, est, vt contraria remedia huic tanto malo comparemus: vt tandem experiamur, an morbus hic depellatur

tam facili ratione possit. Experire igitur inquit T. vt sic tandem, quid magis rectum, & salutare sit, iudicemus. Non longius, inquam, faciam, hoc tamen in primis animaduertendũ, in omnibus artibus tradendis, esse diligentiam naturam illius, quem erudire volumus, explorandam: vt enim quisque in genere aliquo disciplinæ, ad summam laudem perueniat, tria necessaria sunt; natura primũ, deinde ars, postremò studium & vsus assiduus. Plurimum enim refert, quali quisque ingenio præditus sit. Ingenium verò nisi certa quadam via & ratio dirigatur, quò maius extiterit, eò confidens ruet, maioremque significationem temeritas & inscitia dabit. Ratio verò & ars atque disciplina, sine studio atque meditatione est prope inutilis: hoc tamen intelligi oportet, vix inphiri tam hebes & tardum ingenium, quod in arte institui, & vsu atque meditatione augetur, & excoltri aliqua ratione possit; qui tamè ingenio maximo est, multò facilius discit, & multò citius ad perfectionem artis peruenit, & multò maiorem & vberiore fructum de arte in qua sibi elaborandum putat, studio & meditatione cõsequitur. Vt igitur de ingenio atque natura Principis, qualis optanda sit, in principijs differamus; volo equidè, vt sit ingenio vehementens, & acer, & curiosus, & memoria firma prædis-

præditus; qui multa querat, multa peruestiget, multa scire desideret, & omnia, quæ audierit, in animo infixæ contineat. Sit deinde præter modum laudis appetens. non enim in puero virtutis perfectionem, sed virtutis materiam querimus. Quod autem animus natura ardentius laudem expetit, eò temperatione, quam recta ratio sancit, adhibita, maiores honestatis fructus percipiet. Modus autem, qui seruari in gloria studio debet: est animum vehementem multis in locis refrenare, & extimulare languentem. Facilius autem est animo vehementi, & impigro modum constitui, quam ex animi tarditate celeritatem incitari; malo igitur Principem, qui freno, quam qui stimulis indigeat. Sit deinde verecundus: in hac enim natura maximè viget honestatis & laudis appetitus, & infamie metus, & turpitudinis acris offensio. Volo etiam illum interdum ita paulò vehementius commoueri: magnam enim languoris & lentitudinis argumentum est, non acriter interdum irasci; vix autem fieri potest, ut qui animo lento est, acer in scelere vindicando sit, aut impigre & animosè bellum cõparet. Sit deinde lenis atque flexibilis, & ad morum disciplinam docilis, & ab omni suspitione perniciæ & obstinationis alienus; nulla enim bona spes de illo principe concipi potest, qui nimium sui iuris est, & in opinione, quam semel recipit, animo ita obfirmato perseue-

seuerat, ut ab ea nulla ratione deduci possit. Postremò optandum etiã est, ut sit natura clemens, atque benignus, & magis ad lenitatem & mansuetudinem, quam ad iracundiam & acerbiteriam propensus; clementia enim & mansuetudo, & liberalitas, & reliquæ virtutes, quæ ex natura clemente oriuntur, regem maximè decet, & amorem summum conciliant, ipsamque Principem Deo simillimum faciunt. In primis autem danda opera est, ut regem habeamus ex egregia animi magnitudine, & singulari modestiæ laude temperatum: aliter enim nec illum hostes metuent, neque ciues amabunt; magnitudo enim animi sine moderatione, furor immanis est, & odium acerbum concitat: moderatio verò sine animi magnitudine, negligẽtia quædam est, & dissolutio, & idè non sine ratione contemnitur. Ut igitur neque rex odio haberi à suis possit; nec à perditis hominibus merito contemni, vtrumque necesse est: ut modestus atque temperatus sine vlla suspitione timiditatis, & fortis atque magnanimus sine vlla temeritatis infamia sit; harum autem duarum virtutum indoles atque materia laudis appetitu, & in ignominia metu posita est. Appetitus enim laudis animum maiorem & altiorrem facit, metus autem ignominia pudorem & verecundiam confirmat. Hinc autem omnis causa rectissimæ voluptatis, atque iustissimi

mi doloris exoritur. Qui enim id assequitur, quod vehementer optabat, in voluptate sit necesse est: & qui incidit in id, quod metuebat, dolore etiam necessariorum cruciatur: sic igitur fit, ut qui natura magnanimus atque verecundus est, laudis incredibili voluptate capiatur, & ignominia atque dedecore mirum in modum crucietur; voluptatis autem cupiditas sic est in nostris animis insita, ut euelli nequeat: sic etiam doloris metus in nobis insidet, ut demum non possit hoc tamen ratione & disciplina fieri potest, ut futilis & inanis voluptas, alterius voluptatis compensatione respuatur: & dolor etiam corporis, maioris doloris metu, constanti animo toleretur: id igitur perficiendum est iis, qui Principis instituendi curam suscipiunt, ut nullam voluptatem corporis, laudis & gloriæ illecebris anteponant: nullum dolorum corporis magis, quam ignominiam & dedecus extimescant. Sic enim fiet, ut omnis illorum cura & studium in honestate paranda atque fruenda consumatur, & illius colendæ atque retinendæ gratia mortem etiam, & omnem corporis cruciatum pro nihilo habendum putent. Sed antequam de institutione animorum plura dicam, aliquid etiam est de corporum constitutione dicendum. Nec enim tutum est virtutem corpori ægro & imbecillo committi; multæ namque atque præclaræ virtutis functiones, corporis ministerio susti-

susti-

sistentur. Persæ quidem olim aliquid celeste atque diuinum in regibus inesse statuebant: & idem enim operam dabant, ne quid in eorum forma & specie deformis & indecorum apparet: si quid igitur in regum filijs erat prauum atque distortum, dabatur ea cura certis mulieribus, quæ, dum corpora erant tenera, & emendari poterant, ea quodam modo fingerent, & ad rectitudinem sensim atque leniter reuocarent; indignum enim cælebant regis nomen, apud illos sanctissimum, aliqua corporis insigni prauitate deformari. Aethiopes olim, qui supra Aegyptum habitabant, eum regem eligebant, qui omnibus proceritate corporis anteciret. Ius enim esse statuebant, ut is tantum omnes dignitate vinceret, quem natura specie & magnitudine præcellentem finxisset; cum autem animi magnitudinem inueniri non possent, ad corporis magnitudinem oculos referabant. Ne Spartani quidem ab hac Aethiopum opinione nimis abhorrebant: cum enim Archidamus illorum rex uxorem pusillam duxisset, eum grandi pecunia multarunt, quod illam mulierem sibi matrimonio copulasset, quam sperare poterat filios statura pusillos esse parituram; indignum enim Spartano imperio iudicabant, eum regem habere, qui non corporis etiam magnitudine & dignitate nomen regum tueretur.

Q

Quam

Quam autem parū referat ad regis officiū, quantum rex vel corporis specie, vel magnitudine prestat: in hoc tamen laudandi erant, qui in rege pulchritudinem vel proceritatem requirebant, quod iudicabant in rege nihil deforme & indecorū, aut paruum & angustum esse tolerandum. Si igitur illos id in rege offēdebat, sine quo rex officiū suū facile administrare potest: quāto vobis diligentius animaduertendū est, ne aliquid sit in regis corpore, quod illum à munere suo fungendo remoueat? quamuis enim rex sit statura pusillus, qualem Homerus Tydæum fuisse memorat: aut parum specie venustus, qualem multi Hercule fuisse fingunt; non idē minus hominū expectatiōi respōdebit. At si fuerit imbecillus, & infirma valetudine præditus, nullo modo regni pondus sustinere poterit. Præterea corpus pusillum nullius industria crescere, neque facies deformis fingi denuō potest: at bona valetudo & corporis etiam robur est plerumque in manu nostra positum; possumus enim facillimē ab immodicis cibis abstinere & corporis vires labore & exercitatione cōfirmare. Si placet igitur à lautissimis mulieribus; & ab hominibus vrbanisissimis summa ope contendamus, ne regem nobis mollissimo cultu debilitent: non enim ignoratis, quantum momenti sit, in omni rerum initio atque finem

men-

meinto ponendum, qualia namque sunt rerum principia, tales plerumque exitus consequuntur. Videamus igitur, an impetrare possimus ab illis, ne nobis Regem cibus inferant, ne fragrantissimis odoribus & vnguentis emolliant: ne immodicis delitijs & blandimentis effœminent, & eum sole colorari; & labore etiam paulatim durari sinant. Non sum ad eō inhumanus, vt velim Principes naturæ illo vesci, quod erat olim (vt est apud Xenophontem) Persarum filijs obsonium; non tam inquisitā rationē roboris atque sanitatis habeamus, demus aliquid moribus, indulgeamus aliquid tēpori, muliebri imbecillitati aliquid etiam condonemus: ea tamen lege, ne tantum operæ & studij in rege saginādo consumant; non enim pullum anserinum, sed Reipublicæ custodem nutriunt. Ciborum autem redundantia cruditatem efficit, vires debilitat, aciem mentis obtundit, languorem animis affert, desidiam, ignauiam, stuporē, tarditatem ingenerat: atque postremō vitam breui temporis spatio consumit; si igitur nobis opus est cunctode sano atq; valente, & ad mala præcauenda sagaci; & ad pericula propulsanda magnanimo: quid minus conuenit, quā eam adhiberi educationē, quæ morbos innumerabiles corpori, & tarditatē animo inferat, & quod longè miserius est, Principē insigni ignominia deforma-

Q 2

met.

met. Nihil est em̄ scedius, & flagitiosius Principe ructante, oscitāte, nauſeante, somno desidiaque languente. Censuit Plato non potuisse virtutem tradi Siculis, & Italis eo tempore, quo ille eas oras peragravit: propterea quod se bis in die extractis epulis fatiarent; & rectè quidem censuit, corpus enim cibis expletum, faginaque grauatum, non solum virtutis imperium sequi minimè potest, verum etiam mētis altitudinem deprimit, indolemque totius honestatis extinguit. Accedit etiam illa deformitas, quæ in corpore ex nimio adipe & aruina redundat; abdomē enim prodigiosè distenditur, labra tumēt, malæ fluūt, oculi obruuntur, aspectus hebecit, eoq; tandem species humana redigitur, vt non hominem, sed monstrum hominis teintueri putes. Adde ponderis grauitatē, quæ vix loco moueri potest, is enim, qui ex nimia luxuria saginam contrahit, mole sua grauissimè laborat: neque mancus solum, aut claudus, sed membris omnib. captus. Quid dicā de misera seruitute? Illa namq; seruitus sola misera & detestabilis est, quæ abstrahit ab honestate, impotentique dominatu turpitudinem subire compellit; at ingluuies adeò morosa atque difficilis domina est, vt eo tempore, quo populi vniuersi salus agitur, quamuis occasio rei benè gerendæ instet & vrgeat, hominem tamē à studio

odio salutis communis auertat, vt ventrem expleat, & turpissimè cupiditati satisfaciat. Ergo nec in bello, nec in pace potest aliquod honestum munus exequi is, qui gulæ seruit: in media namque muneris functione, insaturabilis abdominis imperio coactus, officium repentè deseret, totumq; se ad studium impurissimè illius cupiditatis applicabit. Cū igitur hoc vitium tantam malorū vim in res communes inuehat, maximè autē cū Principes opprimit; & cū tantum momentum sit in omnibus principijs, vel ad honestè viuendum, vel ad turpiter agēdum: caueamus diligentissimè, ne mulieres istæ, vel homines non multum ab illarum moribus abhorrentes, regem nobis assuefaciant epulas semper intueri: hoc est, ne languidum & infirmum, et tardum, & hebetē, & ignauum, & deformem regem industria & vigilantia sua constituent; intelligātque tandem, omnem sanitatis atque firmitatis rationem esse in mediocri victu & in corporis exercitatione ponendam; quæ quidem vitæ ratio nō solum ad sanitatem atque vires: sed etiam ad voluptatem necessaria est. nulla enim voluptas extare potest, nisi labor antecedit, nec enim cibus erit iucundus, nisi fames antegressa sit; neque ex potu voluptas vlla capitur, antequam antecedit sitis: extincta enim fame atq; siti, comedēdi etiam

atq; bibēdi voluptas extinguitur. Quies verò quā potest afferre voluptatē, nisi prius corpus vel saltu, vel cursu, vel palēstra, vel ambulatio-
ne, vel quouis alio labore exerceatur? & ne oīa persequar, omne genus voluptatis deside-
rio præcedēte cōficitur. Darium illū, quē Ale-
xāder magnus bis acie superauit, cū ex fuga
defessus aquā lutulentā & cadauerib' inquina-
tam biberet, dixisse ferūt, se nunquā in vita bi-
bisse iucundius: nunquā em̄ bibendo sitim de-
pulerat, quā videlicet nunquā expectarat. Vn-
de colligitur, omnes, qui in summa rerum af-
fluentia vixerint, si fuerint intemperātes, nul-
lius voluptatis participes esse posse. Præterea
cū res humanæ non semper eodē statu ma-
neāt, euenit fortassè aliquādo, vt Rex cogit-
tur labores ingentes excipere, qui certè erunt
intolerabiles ei, qui ita fuit à primis incunabu-
lis institutus, vt nullum laborē sentiret, nullam
iucunditatē perciperet, nulla ne minima qui-
dem molestia afficeretur: omnes em̄ labores
consuetudine leues, & faciles, & iucundi sūt:
at otiosis & delicatis asperi sunt, & perpe-
dit difficles, nec vllō modo tolerandi; si Rex igitur
vmbatilis & delicatus fuerit, non solum
nullam voluptatem percipiet: sed intolerabili
etiam dolore interdum cruciabitur. Postre-
mò intelligendum est, beatā vitam nō in cessa-
tione, nec in otio isto, quod homines quidam
omni

omni studio persequuntur: sed in honestis la-
boribus esse collocandam; est enim humana
natura quietis impatiens, vsque ad eò, vt si no-
bis omnia ad vitam suauissimè degendam sup-
petant, ita tamen vt non liceat nobis aliquid
agere, id mortis instar esse putem⁹, quod qui-
dem in pueris facillimè apparet; motus enim
semper liberos requirunt, & hūc & illūc cur-
sitant, & ludis laboriosis oblectātur, à quibus
auocati, querelis & ploratibus ostendunt, se
non tantam ex cessatione, quantam ex labore
voluptatem percipere. Vultis igitur experi-
num his argumentis mulieres elegantes, &
homines etiam lautos in vestram sententiam
traducatis, illisq; persuadeatis, ne Regem
nobis multis delicijs emolliant: sed ad om-
nem laborē iucundè perferendum instituāt?
Quibus inquit T? Illis inquam, quæ vel ad sa-
nitatem & vires, vel ad speciem & pulchritu-
dinem, vel ad perferēdam voluptatē pertinēt.
Illa em̄, quæ de cura, vigilantia, sollicitudine
(quam Reges debent in cōmuni salute tuen-
da suscipere) dicta sunt, ad illorum animos
minimè permanabunt: ostēdite igitur illis istā
rationē, quam excogitant Regis enutriendi,
esse illorum rationibus valdè contrariam; illa
namq; valetudinem Regis affligi, speciem de-
formari, voluptatem corrumpi, materiamque
multis minimè ferendis doloribus inconfide-

ratissimè præberi. Hæc quidè de corporis exercitatione dicèda, prius arbitratus sum, nunc ad animi cultum redeamus. Hic quâta sit adhibenda cura & diligentia, quanta vigilantia, quantis precibus Dei numen, & quanta religione placandum, nemo consequi dicendo poterit: vt enim agricolæ in teneris plantis omnem diligentiam consumunt, postquàm verò arbores exurgunt, & grandiores fiunt, multùm de studio colendi remittunt, quia vident illis se ipsas facillè truci robore & firmitate tueri: ita qui hominum culturam suscipit, quândiu teneri animi sunt, & faciles ad opiniones, quas in illorum mentibus inserere velis, accipiendas: omni tunc studio, & diligentia in illis colendis, & rectissimis opinionibus imbuendis, intentus esse debet; postquàm verò virtus adulta fuerit, verissimèque laudis suauitatem gustauerit, tanta cultura nõ indiget: ipsa namque honestas per se, suis illecebris inuitata crescit, & fructum reip. salutarem profert, & in reliquis quidè pueris instituendis, nõ ita multum refert, qualis illorum cultus atque disciplina sit, & illorum cupiditates multò facilius tenentur: non enim tam multæ insidiæ contra illos comparantur, & eorum libido nõ ita facillè potest ad perniciem reip. totius erũpere; at in regis virtute, omnis reipu. florens status atque beatitudo consistit, & multò difficilior est

est illius animum regere, cum opibus summis efferatur, & adulatorum insidijs oppressus se penumerò sit, & illius libido, cum plerumque immanis & infinita sit, rempub. perturbet atq; labefactet. Nec enim reges, cum delinquant, mediocriter delinquant: quò enim potentia maior, & licètia solutior est, eò cupiditas illorum violentius feruet, & maiorem bonorum omnium stragem efficit; si igitur, vt antè diximus, ad populum regendum atque moderandum summa sapientia, singularis continentia, admirabilis virtus, & summa laus æquitatis, & iustitiæ, cum industria summa requiritur: nec em̄ mediocri virtute, neq; mediocri diligentia tantum munus obiri atq; sustineri potest, quid eueturum suspicamur, cum summa temeritas & iniustitia, cum summa decoris totius negligentia & obliuione, in animum Regis inuasent? necesse profectò est, omnia tunc permisceri, atque perturbari, & indignissima clade consumi. Nihil est igitur in tanta re negligenter, nihil dissolutè gerendum; nullum enim mediocre erratum in primis regis disciplinæ rudimentis committi potest; multa enim in principio leuia atque ludicra putantur, quæ tandem magnum malorum omnium pòdus, cum multis lacrymis important. Nec enim cogitandum est, quam parum Reipu. nocere possit Regis pueri negligenter educati flagitium:

tium: sed quantam pestem sit illa Regis libido, postquam adoleuerit, allatura; quò igitur minus est amplius, & in sidia plures, & periculum grauius: eò diligentius instituendus, fingendus, & informandus, & ab omni turpitudine contagione custodiendus est; in primis igitur ex omni Rep. homo grauis, & sapiens, & omni virtute ornatus eligendus est, qui illius affectiones regat atque moderetur. Is autem in eò industriam suam consumat, vt in Rege puero, quantũ fieri potest, indoles virtutis & moderationis emineat. Sæpè enim iam diximus, omnẽ qui vir magnus futurus est, his duabus virtutibus, nempe animi magnitudine, & modestiã laude in primis ornandum esse. Cũ autẽ omnis immoderata cupiditas, tribus modis frenanda sit, nempe timore, lege, atq; disciplina & puerorum ætas tenera non possit legibus alligari, disciplina verò robustiorem etiã animũ, & ingenium cupiditate maximarum artiũ incensum desideret, reliquum est, vt pueri solũ metu contineri debeant; Metus autẽ duplex est, vnus dedecoris & ignominia, alter doloris & acerbitatis; vterque autem metus est, cũ opusita fuerit, obijciendus; opera tamẽ danda est, quantũ fieri potest, vt regum filij non tam virgarum, quàm ignominia metu coerceatur. Doloris enim metus cum extra modum procedit, frãgit atq; debilitat animũ

& à

& à studio dignitatis abstrahit; metus autem ignominia, continet in dolis excellentis indicium. A principio igitur sic Principes institui cupio, vt rarò virgarum formidine, sæpissimè autem infamia timore à flagitio reuocentur; cũ verò simus omnes natura ad voluptatem propensi, maximè autem pueri, omnis eorum disciplina, quantum illius ratio patitur, est voluptate condienda; ea autem ratione *παιδεία* à Græcis appellatur, à Latinis item ludus, illa puerilis institutio, quia per ludum quodammodo traditur & inculcatur, vt facilius in eorum animis imprimi & insculpi possit, quod quidem eò diligentius in principum institutione faciendum est, quò eorum fastidium est magis delicatũ: ita vt maiore quodã artificio sint in officio continendi; vt igitur doctores (inquit ille poeta summus) crustula blandi, dant pueris, elementa velint, vt discere prima: ita Regũ filij, dulcedine laudis alliciendi sunt, vt velint facilius ad officium paulatim institui. Ad hunc etiam modum sunt ignominia timore à flagitio deterrendi: is tamẽ modus seruandus est, ne vel nimia laude inaniter efferantur, vel nimia vituperatione frangantur, & spem dignitatis abijciant. Nec enim arrogans & insolenter elatus, nec abiectus atque demissus animus poterit vllò modo in regia dignitate versari; omnis igitur institutio ad regiam dig-

dignitatem & amplitudinē cōferatur. Quam
admodum igitur (vt antē diximus) pueris, qui
opifices futuri sunt, vtile est illis ludis oblectari,
quibus ad artem illam percipiendam magis
prompti & expediti sint: sic etiam qui Rex
turus est, in pueritia ludendo discat æquitatem,
discat liberalitatem, discat modestiam, discat
virtutem, & aliquod honestū certamen in ea,
ex quo laudem aliquam sibi vindicare conetur.
Caucatur autem diligentissimè, ne fabulas
quidem audiat, quæ ab hoc instituto nimis
abhorreant, sed omnes ita compositæ sint, vt
ex illis etiam intelligat iniuriam & iniquitatem
esse rem tetram, odiosam, & detestabilem, sempiternoq;
supplicio vindicandam; petulans & obscœnum
verbum ex ore illius nō exeat, imò cum alios
obscœnè loqui perspexerit, id indignè patiatur.
Ad quod quidem multum refert, quales sint
nutricis mores. Vellem equidem in omnibus
naturæ instituta seruari, quæ nō minus Reginis,
quàm reliquis mulieribus binas mammas attribuit,
quibus filios, quos partu ediderūt, sui lactis
vbertate sustentarent; sed quando tantum
deliciæ atq; perditio mores potuerunt, vt non
reginæ solū, sed omnes ferè honestæ mulieres,
illud dulcissimū matris nomē potius mallent
cum alijs mulieribus communicare, quàm
laborem aliquem in nutriendo suscipere: id
saltem cauendum est,

est, vt non ea nutrix sit, quæ verbum petulans
& obscœnū efferre minimè vereatur. Id em̄,
quod primū puer infans arripit, perpetuò in
illius animo intixum permanet. Quod si praua
consuetudine infectus, obscœnè loqui didicerit,
multa etiam cū obscœnitate & impudentia geret.
Loquēdi enim consuetudinem, mores & instituta
vitæ sequuntur; leue namq; & tollerabile
flagitium illud videtur, quod in ore frequenter
habemus. Et quamuis nullum aliud incommodū
ex hac sermonis obscœnitate pueniret, quàm
pudoris interitus; id tantū malū est, quantum
verbis explicari nō potest. Amisso enim pudore:
totum etiā studiū dignitatis & honestatis
extinguitur; ad pudorem autem conseruandum,
illud est etiā vtilissimū: vt non solū parētes
summa pietate colat, & eorum offensionem
valdè vereatur, neque solū magistrum & pedagogum
metuat; verū etiā senes autoritate & prudentia
graues in honore habeat; & ne in illorū
offensionem incidat, se multis in locis à concessis
etiam iocis abstineat. Præclare em̄ illud, quod
est apud Xenophontem. ita enim Cyrum Magnū
cū mors instaret, loquentē cum filijs inducit,
vt cū eos multis verbis ad omnem virtutem
erudiret, tū præcipuè illis studium pudoris
& modestiæ commendaret, ait enim: Patrijs
quidem institutis & moribus sic institutus sum,
vt

vt semper natu maioribus, non fratribus solis, sed omnibus ciuibus cederē via, sedeatq; sermone. Similiter autem ô filij sic vos à primis anis institui, vt ijs, qui vobis antiquiores essent, vos etiā honore præcederent: ijs que tantū vos præpositos esse putaretis, qui vobis iuniores essent. Non igitur nouum aliquid & inusitatū vobis præscribo, sed antiquū morem, & publicè receptum atq; legitimum. Hæc quidem Cyrus ille (qui virtute sua à paruis inijtis, ad tantā amplitudinē peruenit, vt imperiū suum extremis Asiæ terminis definiret; & cui sanctę literę diuinę virtutis testimonium dant; & cuius nomē ab Isaia multis antè seculis, quā nasceretur, egregiè celebratum fuit) moriens filijs suis dixit, atque testificatus est: Nec enim regiæ dignitatis interitum fore putauit, si senes se coram filijs suis non abijcerent: imò in eā sententia fuit, vt censeret fieri non posse, vt filij sui regio nomine digni aliquando essent, si in prima ætate non senibus grauitate præditis assurgerent. Intelligebat enim vir sapientissimus, maximum regiæ virtutis fundamentum pudore & verecundia puerili contineri: Pueris autem vile esse regi, non regere, verent alios, non metum incutere: assurgere senibus, non senum assentationibus inflari. Hoc igitur præceptum siue Cyrus liberis suis dedit; siue Xenophô ad effigiem institutionis regiæ atque

atq; legitimæ datum fuisse finxit, ego diuinū puto, quod tamen quantū à nostris moribus abhorreat, vos ipsi considerate. Theodosius Magnus Arsenium (virum eo tempore, eruditionis & eloquentię nomine florentissimū) Roma accersiu, vt filios suos Arcadiū & Honorium imperij successores, omnibus optimis artibus atque disciplinis erudiret. Constantinopolim igitur profectus Arsenius prouinciā suscipit, & Principes docere incipit. Cū autem Theodosius quadam die vellet oculis cernere, qualiter filij sui erudirentur, ad illos ingressus est, eo tempore, quo Arsenius suum munus obibat. Offendit autem filios in solijs sedentes, stantem autem Arsenium, id videns Theodosius, ira grauissimè commotus est, filijsque præcepit, vt iurgerent, magistro autem vt sederet, imperauit: deinde filijs ne vnquā corā magistro sederent, magistro autem, vt quoties ei videretur, eos verberibus cederet, nec vnquam in eorum erratis vlla ratione conuertet. Hæc quidē vir ille fortissimus, & omni virtute ornatus, qui orbem terrarū imperio cōtinebat, filijs atque filiorū doctori præscripsit, in quo quidem, si illi permāssent, patris certè vestigijs insistere potuissent, neque tantum naufragium imperij factum fuisset. Sed cū pater bellis implicitus necessario abesset, & illi in potestate mulierum &

homi-

hominum lautorum relinquere, euenit
 vt magistrum à se minis expellerent, & delin-
 quere effeminarerunt: ita vt nemo eorum posset al-
 laudē parētis optimi principis aspirare. Nosta-
 mē eò, vnde defleximus, redeam⁹. Cū igitur
 in principis institutiōe magna verecundiæ ra-
 tio habenda sit, ad eam verecundiā confirmā-
 dam valdē interesse censeo, constipari regem
 hominibus prudentia & autoritate grauib⁹,
 quos tāquā parētes vereatur, & magistri of-
 fensionē metuere: ne si illum cōtemnere coe-
 perit, frustra in illo instituyendo oīs labor im-
 pendatur. Volo p̄terea scurris aditū interclu-
 di, intempestiuus enim iocis verecundiā tollit,
 & conuitijs multos homines honestos exag-
 itant: quorū vtrūq; est nimis à regijs moribus
 & institutis alienū. Est enim boni principis vr-
 banitatē à scurrili loquacitate discernere: & ita
 delectari facietijs, vt semper impudentiam atq;
 petulantiam excretur; ita laxare animum festi-
 uē dicitis, vt conuitia plectat, & maledicendi
 licentiam vlcisatur. Maledictum igitur ipse
 neque conijciēt vnquam in aliquem, nec ab
 alio conijci patietur. Præterea mendaciū odio
 maximo persequatur, opus est is, qui est ad
 magnam nominis regij laudem peruenturus.
 Est enim veritas bonum stabile atque sempit-
 ternum Deo gratisimum, ad amorem homi-
 num alliciendum aptissimum, ad præsidia

com.

comparanda firmissimum. Omnes enim se illi
 libentissimē tradunt, quem sperant summum
 vitę discrimen potius aditurum, quā aut da-
 tam fidem violet, aut mendacio quempiam
 circumueniat. Mendacium præterea est animi
 parui & angusti flagitiū, omnia quantumuis
 leuia pericula metuentis. Omnes quidem
 natura veritatis appetentes sumus, eamq; sum-
 ma diligentia peruestigandam arbitramur,
 eoq; studio ducti pro veris verisimilia inter-
 dum libenter arripimus. Magnum profectō
 signum est nihil esse magis aptū humanæ nat-
 uræ, quā veritatem, quod illius etiam fallā-
 cis specie delectemur. Quā turpe autem
 mendacium, quā indignum hominis præ-
 stantia sit, ex eo liquet; quod ij etiam, qui sæpē
 mentiuntur, maximum laborem atque solici-
 tudinem in mendacio concinnādo atque cę-
 lando suscipiunt, manifestoq; deprehensi ve-
 hementer erubescunt, nunquā certē eos mē-
 daciij puderet, nisi vi naturæ victi iudicarent,
 foedum atque flagitiosum esse mentiri. Si igitur
 omnes natura veritatē exquirimus, & men-
 dacium turpitudini semper affine iudicamus;
 quid est, quod tam multos homines mentiri
 cogat? nihil aliud profectō, nisi metus. Om-
 nes enim qui mentiuntur, aut pœnam, aut in-
 commodum, aut offensionē, aut aliquid aliud
 eiusmodi pertimescūt; & ea de causa mēdaciij

R sibi

sibi perfugia comparât. Cùm verò metus hominum sit animi fracti, & abiecti, atq; turpiter seruiantis ægritudo; in animos liberos, & excelsos cadere non potest: sed in seruos furaces atq; fugitiuos, minas & verbera metuentes. Rex autem hoc nomine dignus esse non poterit, nisi fuerit animo magno & excelso, omnia horribilia dignitatis gratia contemnente; & ita colligitur illum nulla conditione adduci debere, vt mentiatur. Præterea mendacij totius origo est in animi tenebris, & amentia constituta. Animus enim lumine mentis orbat, ignorantiaq; tenebris & caligine demersus, sibi ipsi mentitur, se ipsum fallit, & in capitale fraudem impellit. Cùm autem nihil sit amentia detestabilius; sequitur omne mendacium esse detestabile. Quod enim à pestifero fonte profluit, pestiferum sit necesse est. Sed inquit multi, vt M. noster asserebat, Reip. rationes interdù postulare, vt rex inuerecundè mentiatur. Quo nihil flagitiosius dici potest. Primùm em̄ nulla vtilitas est, cum turpitudine cõiuncta; nec em̄ ea est vtilitas appellâda, quæ multò magis nocet, quàm iuuat. Qui autè vtilitatis gratia mentitur, nulla vtilitate potest id, qd damni facit, resarcire. Dignitatè enim, qua nihil in rebus humanis præstantius est, amittit: vt vel pecuniã augeret, vel imperij fines dolo atq; fraude propagaret, sic igitur fit, vt quod

lucra-

lucratus est, nõ sit cum eo, quod amisit, vlla ex parte cõparandum. Vt enim qui vt stannum coaceruet, aurũ atq; gemmas effundit, nõ est in re familiari diligens existimandus: ita qui vt aliquod lucrum faciat, dignitatem abijcit, nõ vtilitati seruire: sed omnes vtilitates euertere putandus est. Qui autem mentitur, dignitatem suam abijcit; auari enim atque perfidi, & iniusti famã colligit: nullo igitur modo mendacium vtilitatem constituit: sed magnũ potius detrimentum sibi, atque rebus suis importat. Quid illud? quòd etiam ea, quorum cupiditate is, qui nimis vtilitatem respicit, discelsit à dignitate, frequenter amittit. Præclare Aristoteles ait, falsum bonum in principio, verum malum esse, temporis progressu cõuinci. Quàm falsum autem bonũ sit id, quod mendacio comparatur, ipsius mendacij nomen apertè declarat. Præterea nihil stabile potest esse, quod non est hominum fidelitate munitum. Qui autem fidem sanctè non colit, non potest aliorũ fide muniri, nemo enim illi credit; sic autem fit, vt omnes vtilitates mendacio partæ, facillimè dissipentur. Vt enim mercator, qui specie p̄sentis vtilitatis illectus aliquè fraudat, illud, qd fraudulenter auertit, animo securo non possidet, & omnes sibi vias pecuniæ maioris intercludit; nemo enim cum illo commercium habere vult, quem

R. 2

semel

semel fidem violasse constat: ita princeps, qui vraliquam ad suas opes accessionem faciat, mendacij turpitudinem subire nō metuit, nec illud quod fraude parauit, firmo præsidio retinere poterit; & omnem sibi in posterū spem amplioris vtilitatis incidit. Sed inquis, multos mentiendi artificio fuisse nomen sapientix consecutos. Verū id quidem est, sed quàm falsa esset illa opinio, rerum exitus comprobauit; illæ namque opes, quæ erant nixæ mendacio, vastatæ sunt; illæque solūm stabiles atque firmæ permansere, quæ veritate fuerant stabilitæ, quandiu veritas ipsa inuiolata permansit. At Lysandri dictum de vulpis pelle, quam Hercules, vt dicebat, pelli leonis assueerat, vt argutum atque festiuum ridetur. Verum. Sed intra breue tempus illam dicti festiuitatem, & risum multæ ciuitatis illius, cuius Lysander Princeps erat, lachrymæ consecutæ sunt. Postquæ enim Lacedæmonij prisce virtutis atque simplicitatis oblitī, illam astuti ducis calliditatem secuti, multis iniurijs socios alienauerunt, à socijs relictī; Epaminondæq; virtute fracti ita conciderunt, vt nunquam post Leutricam pugnā pristinas opes, & Imperium recuperarint. Idem de reliquis omnibus, qui dolis & fraudibus ad summas opes peruenere, iudicandum est. malè enim parta (vt est in veteri prouerbio) malè dilabuntur. Quem enim

fructum

fructū (vt de reliquis sileamus) Principes illi, qui nostris tēporibus mendacijs, & fraudibus vsi sunt, sibi aut rebus publicis attulerunt? sibi quidem perfidiæ & calliditatis infamiam, hominum odium & offensionem, Rebus autem publicis inopiam, egestatem, vanitatis exemplum, & flagitiorum omnium ex diuturna militum impunitate licentiam, ex quo sequitur, rationem imperij tuendi & augendi totā esse in veritatis studio constitutam; omnes enim facile deserunt eos Principes, quorum fidem suspectam habent, & ad eorum nomen, quos fideles esse vident, se libenter adiungunt. Postremò omnis beatę vitę ratio, vna veritate cōtinetur. Cū enim omnes homines beatæ vitæ cupiditate teneantur, & ea in honorum virorum copia cōstituta sit; sequitur vt qui beati esse volunt, verissima bona summo studio consecrari debeant; falsum enim bonum, vt dictum est, verum malum esse constat. Omnes igitur, qui ex mendacio & inanitate pendent, miseri sunt existimandi; ex falsa enim voluptate, verus dolor existit; ex honore falso verum dedecus exoritur; ex vtilitate falsa vera perniciēs erumpit. vana igitur & inanis species illud hominibus amentissimis, eosque ita omnī sensu spoliāt, vt abiecta dignitate vmbra fallacissimæ vtilitatis sequantur: qui si splendorem, & magnificētiam, & vtilitatē, & stabilitatem

tē verissimā dignitatis oculis aspexissent, nunquam tam amentes fuissent, vt vllis opibus & imperijs illecti, honestatem contēnerent, nempe præ cuius studio vita etiam contemnenda sit. meritò igitur plerumq; & honestate, quam despexerūt, & vtilitate, quam secuti sunt, spoliantur; & dignas amentię pœnas luunt. Vt igitur ad Regem nostrum redeamus, cū nemo possit Regis nomen atq; personam tueri, nisi sit & virtute magnanimus, & honestate splendidus, & fide firmus, & sapientia moderatus, & opibus veris opulentus, mendacium verò flagitium sit animi pusilli, & turpis & malitiosi, & amentis, omnibusq; veris bonis euersi, constat certè nihil esse magis regis officio et dignitati cōtrariū. Sic igitur assuescat opus est à teneris annis Princeps execrari mendacium, vt appareat illū fore semper vanishominibus, & perfidis, & fraudulentis infestum. quod si fecerit, adulatorum opes, quæ mendacio fulciuntur, labefactabit: & Deum, qui veritatis tutor & parens est, sibi coniunget. Obsidione igitur perditorū hominum liberatus, diuinoque præsidio munitus cum summa felicitate vitam deget, & regnum feliciter administrabit. Maxima igitur institutiōis regię pars in eo posita esse debet, vt intelligat à primis annis rex, totius calamitatis & pestis initium esse in mendacio & vanitate constitutum. In primis autem

autem est regis animus religione imbuendus, & ad cæli conspectum frequēter excitandus; vt, si fieri possit, cum lacte nutricis disciplinā pietatis hauriat. nec enim impudens, neq; pusillo animo præditus, nec iracundus, nec inhumanus, neque mendax, nec vlli denique flagitio affinis esse potest is, qui religionem vnice colit. Omnium enim virtutum fons, & origo, & incrementum, & perfectio; denique & absolutio, vna religione continetur. Illius igitur fundamentum est à primo statim ætatis initio ponendum, vt facilius omne genus virtutis extrui & exaggerari possit; præcipue autē regibus, quòd munus illorum altius & difficilius est, & magis ad dignitatem diuini muneris accedit; ita vt, quem admodum ostendimus, sine diuina virtute obiri non queat. quòd igitur magis rex ætate progressus fuerit, eò magis intelligat se diuino beneficio susceptum fuisse, vt in terris vice illius sempiterni rectoris imperium gereret; cū igitur diuinū munus ministraret, diuinis opibus atq; præsidijs indigere. Neminem vnquam Principem magnum, bellorumq; omnium victorē, sine diuino auxilio fuisse; Deū namq; solū esse, qui mentem dat, qui animū confirmat, qui opes elargitur, qui fraudes intestinas comprimit, qui hostium impetum retundit, qui victoriam omnibus, qui pietatem & iustitiam colunt, & Rempublicam

virtute & vigilantia tuentur, cum magna no-
 minis gloria concedit. Multum autem iuuabit
 ad religionis studium commendandū eorum
 Principum, à quibus Rex originem ducit, res
 gestas, & illustres victorias exponere; quas in-
 telligat, non tam hominum viribus, quàm ar-
 mis diuinis partas fuisse, votis autem, & preci-
 bus cū magno studio pietatis adhibitis, opem
 numinis impetrasse: Discat tamen interim ini-
 quitatem, & intemperatiam, & ignauiam atq;
 desidiam, & reliquas animorum lases, esse Deo
 vehementer inuisas; ea autem ratione fieri, vt
 neque improborum, nec incontinentium, ne-
 que timidorum, neque inertium preces exau-
 diat. Omnibus igitur Principibus, qui cum il-
 lo summo atque sempiterno Principe amici-
 tiam firmare velint, vtrunq; necessarium est; vt
 integra vita sint, & laude fortitudinis excellēt:
 aliter enim sine vllō fructu, in religione pro-
 curanda laborabunt. Quamuis igitur ædes sa-
 cras ædificent, & dona ingentia templis offer-
 rant, & Deum precibus assiduè venerentur: si
 tamen scelus, quo sunt infecti, non detestati
 fuerint, & nō omnem virtutem, & in industriam
 ad Reip. defensionem cōtulerint, Dei numen
 placare nō poterūt. Pravam enim opinionem
 de numine diuino concipiunt ij, qui cū in
 iniquitate perseuerāt, illud tamen donis inflē-
 ctū, & à seueritate ad lenitatē traduci posse cō-
 fidunt.

fidūt. Qui enim hoc credit, Dei iudicium pe-
 cunia corrumpi posse credit; quo nullū gra-
 uius in Deum scelus excogitari potest. Rursus
 autem qui à Deo postulat, vt sibi dormienti, om-
 nemque laborem fugienti opes, & dignita-
 tem, & omnia ornamenta conferat, iniquita-
 tem Deo attribuit. Poscit enim vt præmia in-
 dustriæ atque virtuti debita, ad ignauiam, &
 desidiam transferat: vt igitur agricola, qui neq;
 terram arat & subigit, neque semen tempore
 spargit, neque denique diligentiam adhibet
 in agricultura, frustra frugum copiam & vber-
 tatem à Deo petit: ita Princeps qui non sum-
 mo studio in Rempub. incumbit, neque cū
 armis res gerenda est, diligentissimè bellum
 comparat, sine vllō fructu opem à Deo postu-
 labit. Deum enim grauitè offendit, qui putat
 illum ignauia, & timiditati fore propitiū. tan-
 tum enim abest, vt socordiam & ignauiam ca-
 ram habeat, vt sit etiā omnibus timidis, & ne-
 glientibus. & in Repu. gerenda dissolutis ve-
 hementer insensus. Caput igitur religionis est
 vitæ castimonia cum fortis & inuicti animi vir-
 tute coniuncta. Admonendi præterea sunt
 Principes, vt cū res secundæ sunt, tunc dili-
 gentius dent operam religioni atque pietati.
 vt enim qui opem hominum, nisi in rebus per-
 ditis requirunt, & non se fidelibus amicitijs
 multò antè communiunt, se penumerò ab illis,

quos sero sibi amicos parare contendunt, excluduntur: ita qui secundis in rebus religionem negligunt, frustra sæpenuerò in aduersis opem diuinam implorabunt. Is enim, quem metus tantum religiosum facit, ficto plerumque animo ad placationem numinis accedit; & cum primum tempestas, quæ illum terrebat, sedatur, religionis memoriam deponit, & ad pristina flagitia redit. Hac autem ratione fit, ut non semper Deum exoret. Ne id igitur regibus accidat, frequenter admonendi à pueritia sunt, ut tunc vel maximè, cum res ad voluntatem fluunt, Deum sanctè venerentur: intelligantq; nihil esse Dei amicitia, nec ad nominis amplitudinem clarius, nec ad opes firmãdas utilius. Discant autem à rectoribus suis multa quidem esse dona atq; munera, quibus Dei gratia conciliaripossit: sed nullum esse iustitia & humanitate præstantius. Principem enim, qui nunquam ius & fas vlllo modo violauerit, omniaque studia vitæ ad populi salutem contulerit, amicitiam profectò cum summo illo Domino & optimo parète foedere sempiterno confirmatur. Audiant etiam Deum semper præsentem esse, & per omnia cõmeare, & ea etiã, quæ sunt densissimis occultata tenebris, intueri. Valet enim hoc multum ad pudorem, ad vitæ puritatem, & animi constantiam, si enim cum nos oculis hominum notari posse suspicamur, cupidita-

piditates omnes continemus: certè multò diligentius, cum cogitauerimus nos Dei aspectum effugere nõ posse, nos ipsos ab omni flagitio & turpitudine reuocabimus. Religionis igitur studium continet verissimam iustitiæ, virtutis, humanitatis, pudoris, honestatis & constantiæ disciplinã. & idcirco nihil est Principibus tãto studio, cura, & assiduitate tradendum & inculcandum. Perficiendum est etiam, ut paulatim intelligant, quantum religio à superstitione intersit, atq; differat, Superstitio enim est inanis metus numinis, cum animi quadam imbecillitate coniunctus: Religio verò, cultus Dei sanctissimus, illius maiestati debitus, animum simul & pio quodam timore deuiciens, & inuictò robore confirmans. Qui verò nimiam religionem vituperant, non intelligunt se, quod est superstitionis proprium, religioni tribuere; vera namq; religio non est anilibus curis implicata; non inani formidine conturbata; non diffidentia quadam fracta & impedita, quò minus opem diuinã sibi in tempore ad futurã confidat. Quod enim rectum & honestum est acutius videt, & fortius suscipit, & constantius exequitur, & feliciter absoluit; nihil enim sine diuino consilio, & ope, & gratia molitur & efficit. Cũ verò ad etatè peruenerit, quæ iam est habilis ad pueriles saltè disciplinas capiendas, summo studio & diligentia magister

Res quærendus est, qui nec indoctus, nec infans, neq; qd' caput est, immoderatus sit. Magistorū enim vitia, discipulos quasi quadam lue, & pestifera contagione contaminant. Quantus vir fuerit Philipus, Alexandri Magni pater, omnes nōrunt, qui Græcam historiam legerunt. Virtutes autem, quibus ornatus extitit, eo tempore, quo obses traditus Thebanis fuit: à viro summo Pythagorico, cui simul cum Epaminonda operam dedit, & ex æmulatione Epaminondæ didicit; Pater enim Epaminondæ, cū esset Thebis summa autoritate præditus, illum communi suffragio totius ciuitatis asseruabat. Quamuis igitur Philippus multis laudibus abundaret, nescio an quidquam fuerit in illo maiore laude dignum studio illo, quod in Alexandro instituendo & erudiendo posuit. Cū enim Alexander ortus esset, ad Aristotelem scripsit, se non tantas dijs gratias agere, quod filium ex vxore Olympia suscepisset, quàm quod eo tempore suscepisset, quo posset ab illo clarissimis discipulis institui. Nec solum id scripsit, sed re etiam præstitit. Ex Aristotelis igitur disciplina tantus vir euasit Alexander, vt orbem terrarum imperio suo subiugaret; aut, vt rectius dicam, innumerales orbis terrarum nationes, à morum feritate, ad humanitatis cultū, imperij sui mansuetudine & lenitate traduceret. Optimorum

nam.

namque Principum victoriæ ipsis etiam victis salutem afferunt. Res enim illorum perditas recreant, & mores atq; disciplinas conferunt, & tyrannides vbiq; delent, & innocentia patrociniū suscipiunt. Quod cū Alexander præstitisset, eueniebat, vt carior interdum victis, quàm ciuibus suis esset. Victi enim illius clementiam amabāt, ciues autem virtuti illius inuidebant. Quod nunquam euenire potuisset, nisi doctissimus vir Aristoteles, Alexandri naturam acrem atque vehementem, & studio omnia vincēdi mirabiliter inflammatam, multarum rerum cognitione, & disciplinarum humanitate moderatus fuisset. Sepè enim iam diximus animi vim & acrimoniam, sine modestiæ temperamento furorem esse, non virtutem nominandam. Si igitur Alexander Aristoteli operam non dedisset, tantas victorias obtinere minimè potuisset; nec optimus imperator & rex: sed fulgur, & fulmen, & Græciæ pestis appellandus esset. Quod quidem vbi primū à doctoris institutis & placitis desciiuit, facile declarauit; ea namque furoris & amentia signa dedit, vt si in eo perseverasset, omnia intemperantia sua peruertisset. Quam diu verò doctoris instituta persecutus est, nō plura virtutis, quàm humanitatis vbicunque vestigiū impresit, monimenta constituit. Vellem igitur vt aliquē Aristotelem, si fieri posset, eligeretis.

animantium imagines delincant, & illustrant, mendaces habendi non sunt; nec enim id faciunt illa, quæ extant, & eminet in tabulis, vera animantia esse credamus, sed vt quàm aptè vera animantia referât, cogitatiõe iudicemus: ita cùm poëtæ aliquid verbis & oratione depingunt, cùm non id agant, vt nobis id, quod scribunt, verũ esse persuadeant, sed vt veritatis ipsius imaginem oculis penè subijciant, minime vanitatis insimulandi sunt, id enim, quod receperunt, optima fide præstiterũt, id autem receperunt, vt hominum mores, bellorum tempestates, instituta ciuilia, virtutis amplitudinem, sceleris deformitatem verbis luculenter exprimerent; & quo magis id, quod animis infigere volebant, firmiter & cõstantius adheresceret: portenta etiam finxerunt, vt non solum amplissimo & dulcissimo, sed etiam admirando genere orationis vterentur. Ea namque maximè animis imprimuntur, quæ simul cum iucunditate admirationẽ incutiunt. Non est autem mendacium vel in imitatione, vel in imitationis amplificatione, sed in fraude & in malitia cõstitutum. Is igitur tantũ, qui fingit oratione aliquid, vt lædat, & errorẽ perniciosum imperitis obijciat, mendax existimandus est: non is, qui faciem atque vultum rei alicuius exprimit, & vt magis, & cum maiore vtilitate intuẽtes oblectet, id quod vult, grandio-

ribus

ribus verbis, & illustrioribus ornamentis exag-
gerat. Nõ sunt igitur omnes poëtæ à regis aditu repellẽdi; sed illi tantũ, qui facillè possunt regis animum rerum turpissimarum imitatione deprauare. Sunt em̃ quidã petulãtes, obsceni, molles, effœminati, lasciuus & impuris carminibus animos à pudore & induitria, ad libidinem & ignauiam turpiter auocãtes, qui quidem quò dũsciores sunt, eò peius nocent, & tanquãm Syrenes quædam omnibus, qui aures illis præbêt, perniciem & interitum molliuntur. In rebus enim turpibus ille capitalior est, qui maius ingenium adhibet, quod in poëtis valdè perspicitur. Vt enim durum, & incultum, & ineptum carmen, auribus & animis aspernamur: ita concinnum & elegãs libenter legimus, & ediscimus. Facillimè igitur lasciuus carminis venenum in animos influit & elegantia suauitate cõditum prius interitum dignitati affert, quàm aliquid remedium adhiberi possit. Quod si rectè Philosophi statuerunt, omnes picturas, quæ possunt incitare & inflammare libidinem, esse à iuuentutis aspectu remouendas; quid est de carminibus lasciuus & obscenis statuendum? Est enim poëma viua quædam pictura, multò magis animos in quamcunque partem se contulerit impellens, quàm omnes excellentium pictorum tabulæ; omnes igitur poëtæ, qui non honestatem, sed

S

tur-

turpitudinem mollibus & lasciuvis carminibus exprimunt, non ab aula tantum regia, sed à totius patriæ finibus exterminandi, & eiecidi sunt. Principibus autem illi tantum sunt enarrandi, quorum omne studium in regia virtute, & honestate describenda consumitur. Nec enim satis laudari potest id, quod Philippo filium eius Alexandrum quidam dixisse commemorat, cum pater de illo quaereret, cur nullum alium poetam nisi Homerum in manus sumeret; quia, inquit, solus Homerus mihi poeta regius esse videtur, solus enim regiam disciplinam tradit. Qua quidem sententia haud facile dixerim, magis ne Homerum laudauerit, an firmissimam spem suæ virtutis, atque futuræ claritatis ostenderit. Iam enim in ætate puerili sapienter admodum iudicabat, omnem otij iucunditatem disciplinæque liberalis oblectamentum esse ad regiam virtutem & gloriam conferendum. Sed ut ad regem nostrum reuertamur, necesse est, si nobis per M. licet, qui palestre nimis infensus est, ut legem etiam Solonis obseruemus. Quam legem inquit T? Eam, inquam, quæ cum literarum studio palestram atque Musicam coniungebat. Omnem enim (ut iam antè dictum est) liberalem eruditionem ad duas illas virtutes, nempe animi magnitudinem & moderationem referebat. Quamuis autem magnitudo animi, spe proposita magni nominis excitetur,

tetur, & clarorum hominum exemplis augeatur; mirum tamen est, quantam alacritatem ad res acriter & animosè gerendas sanitas, atque robur corporis adiungat. Ut enim corpus infirmum animi vires frangit atque debilitat: ita robustum corpus, animum acriorem reddit, multoque magis in omni labore & periculo confidentem. Est igitur corpus regis cursu, saltu, palestra, armorum exercitatione atque venatione firmandum; sunt illi nemorum lustra peragrandi; sylvarum exitus difficiles explorandi, frigus, æstus, sitis, inedia, lassitudo, multaque alia incommoda eiusmodi perferenda; quæ quidem venandi studium paulatim facili reddit. Hæc autem omnia quantam vim habeant, ad bellicos usus atque militarem disciplinam, vix explicari potest. Qui enim venandi studio tenentur, de multa nocte vigilant, insidias moliantur, saltus omnes oblidant, alas scienter instruunt, cursu feras insequuntur, easque telocofodiunt, multaque alia facere coguntur, quæ non multum à bellicis laboribus, & disciplinis abhorrent. Sed cauendum, quod sapienter M. dicebat, ne dum nimis venationibus oblectatur, plus nimio duretur; & ex nimia sylvarum consuetudine nimis agrestis & immanis euadat. Est igitur, ut ad illam alteram laudem, quæ modestia continetur, simul erudiri possit, à syluis auocandus, & humanitatis artibus excolendus. Ut enim ex acuto & graui sono,

medijs interuallis aptissima ratione cōiūctis, dulcis concentus elicitur: ita ex animi robore & firmitate, & clementis naturæ lenitate, suavis quædam animorum symphonia, atq; modi inter se mirificè concinnētes oriuntur, non igitur incommodè poëtæ finxerunt, ex Marte atque Venere harmoniam fuisse procreatam, Mars enim acris animi vim atque robur: Venus autem animi clementiam, & suauitatē designat. Omnis autem virtutis elegantia, & naturæ concinnitas est in harum duarum virtutum modulatione constituta: vt quasi quibusdam musicæ medijs pro rata portione distinctis Martis acutus sonus, cum Veneris graui (vt ira dicā) sono, & humanitatis suauitate cōsentiat. Aliter enim animi status non poterit vllō modo gratus esse Musis. Aut enim erit nimis acer & infestus, aut nimis lenis & dissolutus. Quod ne regibus accidat, & illius vis & acris industria, musicę etiam suauitate temperanda. Quid? inquit M. Musicam etiam regibus perdiscendam censes? Ego verò inquam. Musicæ namque odium est barbarę immanitatis argumentum. Nisi fortè præbatis illam Atæ Scytharum regis feritatem, qui cūm Ismeniam aulæ dum ad epulas canere iussum omnes qui aderant, cum voluptate audirent, & magnis laudibus ornarent; testatus est, sibi multò iucundiorē esse hinnitū equi omnibus Ismeniz

niæ cantibus. In quo quidem declarauit, sibi nihilo plus humanitatis esse, quàm in quavis immani quadrupede. Qui enim à musica alienus est, humanitatis expertus habendus est. Non igitur immeritò omnes summi viri, qui Respubl. condiderunt, ingenuam iuuentutem illa in primis institui voluerunt: vt illius dulcedine molliti atque mitigati, facilius ad ad omnem laudem moderationis & humanitatis aspirarent. Lycurgi enim atque Solonis legibus, erāt omnes adolefcētes musicis eruditi: quod etiam in alijs Græciæ ciuitatibus, nō mediocri studio fiebat. Agyptios prætereo, & Hebræos, & alias nationes, apud quas hæc disciplina in summa laude floruit. Plato autē in Rep. quam finxit, ea iuuentutem ad humanitatem excoli præcepit, atque ad omnem rationem virtutis & honestatis paulatim institui. Aristoteles præterea, & alij quàm plurimi philosophi, multa de huius disciplinæ studio sanxerunt, quasi de illo, quod valdè pertineret ad animorum cultum, & liberalem nobilitatis institutionem. Nam primū quidē Musica cōtinet honestatem, voluptatem, quæ quidem cūm valdè necessaria sit cunctis ciuibus, quod em̄ caret alterna requie (vt inquit Ouidius) durable non est; tum in primis Regibus, quorū assidui labores sunt, aliqua suauitate atque iucunditate leniendī. Deinde ani

mum paulatim sedat & mitigat, & vim regiam
 moderatur, & ab immanitate ad humanitatē
 reuocat; qua quidē nihil aptius ad amorē cō-
 ciliandū cogitare potest. Postremō, q̄ multo
 maius est, in cantibus discere possumus, quan-
 ta vis sit in legibus; quanta in ordine vitæ cō-
 moditas; quanta deniq; in animi moderatio-
 ne suauitas. Quo tandē modo? inquit T. Non
 vides inquā, vocem sine modo profusam, esse
 dissonam & absurdā, audiendiq; sensum vul-
 nerare? Video inquit; sed quid id ad legis &
 ordinis rationem facit? Multū sanē, inquā, ex
 eo em̄ intelligimus, non esse suauitatem positā
 in vocibus, sed in lege, numero, atque modo,
 qui vocem moderatur. Ex quo facilius appa-
 ret, tum demum animū suauitate cōpleri pos-
 se, cū omnes suas partes habuerit modo, &
 ordine, atq; lege deuinctas, & inter se aptis-
 simē congruentes. Imō tantō suauior erit ani-
 mi cōcentus, quātō nobiliores sunt partes illę,
 quę musicæ numeris vincuntur. Si igitur tan-
 tum præstat vis animi vocibus corporis, quan-
 tum explicari nō potest, ne explicari quidem
 poterit, quantum hæc animorum harmonia
 illā, quę est in vocibus suauitate, superet, ma-
 ximē verō cū vocis cōcentus repentē fluat,
 animorū verō harmonia constans & fixa per-
 maneat. Non igitur solū Regi colenda mu-
 sica est, vt animum à labore recreet, aut naturę

vehe-

vehementiam leniat, atq; temperet; sed etiam
 vt ex musicæ legibus intelligat, florentē atque
 beatum statū, in iuris & ordinis moderatione
 cōsistere. Duo autē vitia in cantibus Regi vitā-
 da sunt; primū quidē ne dum vocis harmoniā
 studiosē persequitur; harmoniam animi te-
 merē dissoluat. Nec em̄ tantā gratiā à Musis
 inibit, leuiorem harmoniā componēdo; quā-
 tam offensionē illis afferet, multō præstantio-
 rem harmoniam dissipādo. Non intelligo quę
 dicis, inquit. M. Iam intelliges inquā, diximus
 omne verbū petulans, & obscœnum esse præ-
 stantia Regis indignissimum. Ea autē de cau-
 sa poëtis lasciuus, & mollibus, & eneruatis adi-
 tum ad Regē omninō præclusimus; quō em̄
 sententia poëtarum numeris astricta concin-
 nior, & elegantior, & dulcior est; eō sunt las-
 ciui poëtæ nocētiores ijs, qui sine carminis vl-
 lius venustate, impuris sermonibus vtuntur.
 Quid, si vocis etiam suauis concentus accesserit?
 Tanta certē vis erit mali, vt sustineri non
 possit. Oratio enim contorta numeris, & mu-
 sicæ virib. emissa, quasi vibratū telū, in animo
 vehemētius adhærescit. Sic verō fit, vt cū ser-
 mo impurus noceat: molle atq; lasciuum car-
 men animi statum labefactet: cantio flagi-
 tiosa animū perturbet; omnesque virtutis
 nervos incidat. Nihil est enim ad animum
 commouendum & flecendum cantu atque

S

4

nume-

numeris efficacius. Sapiēter igitur Plato, cūm videret mores immutari cū cantibus, seuerat musicæ leges sanxit, atque prohibuit, ne quis quo vellet genere cationis vteretur; id igitur tantū genus musicæ probat vir ille sapiētissimus, quo vel Dei numen celebratur, vel virtus diuinis laudibus ornatur, vel clarorū hominū fortia facta referuntur. Memorię traditum est, cūm Alexander se Ilium cōtulisset, vt fortissimorū hominū, qui Troiam expugnarūt, monimēta cerneret, & quasi impressa vestigia notaret; fuisse illi oblatā citharam Paridis, quę ab incolis summa religione seruabatur. hoc ille donum reiiciens, Achilles, inquit, citharam inuenire cupio, Paridis cithara nō indigeo. Præclara certē vox, Alexandriq; virtute dignissima, qua significauit nihil languidum, & molle, & effœminatum, ne in cantu quid ē & fidibus, Regem decere. Quare hominis flagitiosi, & adulteri citharam, qua ille Veneris impuræ dona atque munera canebat, aspernatus est: Achilles verò citharam, qua is, vt est apud Homerū, illustria fortium hominū facta celebrabat, se dignam existimauit. Ad hūc autem modum vellem, vt Reges omnem musicam lasciuam, & flagitiosam non solum non admitterent; sed etiam ab omnibus patriæ finibus ablegarent. Vt igitur sermo impurus, ita lasciuū carmen, & molles etiam in cantu flexiones, &

falsæ

falsæ voculæ regibus detestandæ sunt: illudq; solum genus musicæ illis colendum est, quod optimis verbis, & præclaris sententijs, & certa atque seuera cantus lege, & ratione cōficitur. Aliter enim si mollibus & lasciuis cantibus aures præbuerint, animi ordinem & conuenientiā peruertent, atque moderatiōnis harmoniam, dissoluent. Sic igitur dulcedine musæ fallacis irretiti, veram animi musicam euerrent, & exemplo nequitie totam Rempubicam in magnum discrimen iniicient. Vt enim lentum venenum suauibus cibus admixtum, prius vitā eripit, quàm mortifera illius vis sentiri atque reprimi possit: ita turpes & effœminati cantus, prius Rempub. vniuersam pestifera tabe inficiunt, quàm malum quod afferunt, ratione præcaueri queat. Hoc igitur vitium est regi in musica maximè fugiendum. Alterū vitium est, nimia opera in musicę studio consumpta, quod etiam vitare debet. Nec enim est illi tantum operæ in illa ponendum, quantum illis, qui nihil aliud agunt. In vniuersum autē omnes artes Rebus. vtilis & necessariae sunt, in Principum tutela & patrocinio constitutæ: ita tamen, vt quædam nullo modo sint ab illis tractandæ, quædā verò mediocriter attingendæ, aliæ postremò summo studio colendæ. Quæ enim in fabrili artificio versantur, indignæ sunt principis amplitudine & dignitate:

S 5

quę

que autem honestum aliquod oblectamentū,
& cognitionē nobilitate dignā cōtinent, dig-
næ quidē sunt regibus, non ita tamē, vt in illas
tanquā in munus & officium sibi præcipuē de-
latum, omne studium & industriam, & omnes
curas & cogitationes cōferendas existiment.
Aliæ postremò sunt, in quibus omne regis stu-
dium cōsumi debet, nempe quæ ad Rempub.
tuendā & conferuandam, omnibusque bonis
egregiè cumulandam diriguntur. Musica ve-
rò neq; fabrilis, neq; sordida est: sed in primis
honestā atq; liberalis disciplina, non tamen ita
splēdida, vt in illius cognitionē patriæ salus atq;
dignitas collocanda sit. Est igitur ex illis artib.
& disciplinis, in quibus mediocre studium re-
gis erit, iure laudandum: nimium verò in sum-
ma vituperatione ponendū. Auertit enim ani-
mum à rebus gerēdis, & efficit multò mollio-
rem, quàm salutaris seueritatis ratio postulat,
& tempus, quod erat Reip. tribuendum, in vo-
luptate illa immoderata consumit. Meritò igitur
cantor ille laudari solet, qui cū rex Philippus,
cum illo de solertissima modorum ratio-
ne disputaret, nunquam diuinquit, ó Rex, tri-
tantum mali faciant, vt tu me canendi atque
psallendi artificio vincas. Acutè enim regis
ineptam ambitionem, ad laudem, quæ regis
propria non erat, aspirantem fregit. Neque
regi tantum musica modicè colenda est; sed

omni

omni etiam nobilitati. Intra modum enim re-
primit animi impotentiam & ad moderatio-
nem mirabiliter instituit; cū verò extra mo-
dū procedit, emollit paulatim animos, & no-
bilitatem à studio sui muneris abducit. Hoc
em̄ nobilibus impositum munus est, vt Remp.
armis atque virtute tueantur, & artibus omni-
bus, quæ ad regni custodiam necessariæ sunt,
instructissimi sint, quod efficere certè nō po-
terunt, si nimiam operam in canendi artificio
atque musicæ subtilitate posuerint. Hoc im-
pulsit Aristotelem, vt præciperet ciues institui
eo genere musicæ, quod nec nimium stu-
dium, nec operam flagigaret. Tam seuera au-
tem fuit olim apud Lacedæmonios musicæ
disciplina, vt Timotheum Milesium, sum-
mum citharædum, quem ad erudiendam iu-
uentutem ascuerant, eo solum nomine in exi-
lium pellerent, quod vnam chordam septem
chordis, quibus illi utebantur, addidisset: in-
dignum enim statuebant, cū musicam om-
nem ad animorum modestiam conferri vel-
lent, id musicæ genus institui, quo ciuium a-
nimi paulatim ad mollitiem laberentur. Idem
secutus Plato in legibus sanxit, vt genus mu-
sicæ non esset multiplex & effœminatū:
sed simplex, & seuerum, & graue, ad insti-
tutionem moderationis & virtutis accom-
modatum. Nos quidem in omni genere
discipli-

DE REG. INSTITV. ET DISCIP. LIB. IIII.
disciplinæ, volumus esse in Republica artifices
excellentes, quorū industria ij, qui mediocri-
ter in ea versari volent, erudiantur. Nec enim
facile mediocris in re aliqua eruditio, nisi ab
ijs, qui sunt artifices summi, percipitur. Hoc ta-
men dicimus, summam canendi laudem regi-
bus minimè conuenire, neque aliud quidquā
quod animos illorum possit à summo studio

regiæ dignitatis abstrahere: musicæ ta-
men profusus imperitos esse,
minimè ferendum ar-
bitramur.

DE

DE

145

REGIS INSTI- TUTIONE ET DI- SCIPLINA,

LIBER QVINTVS.

AE C autem, quæ de Musica
disputauimus, eò pertinent, vt
dictum est, vt regis animus pos-
sit honesta voluptate pfundi; &
ad humanitatem paulatim in-
stitui, & quāta sit vis in legibus
& moderatiōe, auribus iudicare. Sed illud est
intelligendum, cū Musica illa, quæ animo-
rum Symphonia continetur, sit multò iucun-
dior ea, quæ in vocum & sonorū modulatio-
ne consistit, & ex ea, quæ modulatis vocibus
constat, tam multæ utilitates oriuntur: illā cer-
tè, quæ animorum concinnitate perficitur,
multò plures utilitates allaturam. Omnis igitur
opera & studium, omnis cura & industria
eò conferenda est, vt rex moderationis atque
temperatiæ laudibus excellat. Ad hanc autem
modestix laudem facilius comparandam, vix
quidquam vtilius esse potest bonarum artium
disciplinis: acuunt enim ingenium, mentemq;
ad veritatis notitiam instruunt, & ad honesta-
tis

tis considerationē egregiē viā muniunt. Continēt enim ordinis, & modi, & conuenientia rationem, totiusque dignitatis, quæ tota polita est in certa numerorum dimensione, decus & elegantiam. Qui igitur sine illarum præsidio modū & ordinem in vita conseruat, opinione tantum cæca ducitur; & ita faciliē potest perditorum hominū machinis in fraudem impelli. Id enim tantū in animo fixum permanet, quod est perceptum, & cognitum, & constitutum, & firma atq; stabili ratione confirmatum. Ergo quemadmodū is, qui sine recta morum constitutione, sapientiæ institutis viuere conatur, importuna vi libidinis ab eo conatu repellitur: ita qui sine certa ratione moribus honestis imbutus est, faciliē potest à recto cursu dimoueri. Vtrūq; igitur opus est ad vitæ constantiam: nempe recta morum constitutio, & artium bonarum cognitio; alterutrum enim sine alterius ope imbecillum est. Homo enim incontinens, qui ad bonas artes ingenium applicat, intelligit quidem artibus illis adiutus, nihil esse dignitate præstantius, illud tamen iudicium vi libidinis victus, diu seruare nequit: qui verò sine certo iudicio continens est, faciliē poterit fallaci quadam specie voluntatis, aut vtilitatis obiecta, à studio honestatis abduci. Vtroque igitur modo fit, vt animus, fit varius & inconstans, sibi que dissimilis, nec vnquam

in vlla

in vlla certa officij regiōe cōsistat. Pugnāt scēnū penumē: ò voluptatis aut vtilitatis species, cum honestate; tunc igitur animus illius, qui vel honestatē sine disciplina colit, vel sine studio honestatis sese ad præclaras disciplinas adiungit: quasi in bruiō constitutus hæret, & dubitat, & se interdum reuocat, & hac ratione sæpē à recto sensu deducitur. Quod certē non fecisset, si simul & bonis moribus ornatus, & optimis disciplinis excultus fuisset, intellexisset enim tunc nullam partem veræ & liquidæ voluptatis, aut vtilitatis attingere posse id, quod est ab honestate seiunctū. Quæ enim voluptas purior & constantior esse potest ea, quam ex honestate homines benè morati, & eruditi percipiunt? Cumulatur præterea gaudio animus illius, qui fuerat antè moribus & vita rectè constitutus, cū disciplinis eruditus intelligit, id quod antea consuetudine faciebat, esse id, quod est pulchrum, & honestum, & naturali lege atq; diuina sancitum. Si verò vtilitatem quærimus, omnis perfectò ratio vtilitatis est in veritatis cognitione (vt iam diximus) collocanda: at istæ disciplinæ caliginem paulatim dispellunt; tenebrasque discutunt, aciemque mentis illustrant; vt faciliē possit vera atque simplicia bona conuerti: falsa autem & insidiosa modis omnibus aspernari. Cū igitur artes præclaræ tan-

tum

tum valeant ad honestatis constantiã, Regemque conueniat summis honestatis opibus exornari, & dignitatem singulari constantia retinere, possumus ne quidquã elegãtius, si per homines quosdam licuerit excogitare, quam ut is artibus istis imbuatur, quibus facilius ad summum tandem regiã virtutis gradum perueniat? Nihil inquit T. si tantam vim habent artes istæ ad honestatem retinendam, quantam tu illis attribuis. Id quidem inquam, cerniam poterit: primùm quidem igitur censeo, ut Rex Arithmeticam discat. Quid, inquit ille, tu pro Rege nobis mercatorem institues? Mercatorem inquam minimè, sed Principem in Republica tuenda & administranda vigilantem. Nec enim regis officio dignus est, qui numerare nescit; quomodo enim sine exacta numerãdi ratione, exercitum in bello recensèbit? quomodo castra locabit? aut qua ratione pro numero militum aciem instruet, si numerãdi fuerit imperitus? deinde quomodo præmia pro virtutis ratioe distribuet? æquitas enim in præmijs atque muneribus rata portione & numero continetur, ita ut sine Arithmetica iuris constantia conseruari nõ possit. Iam verò in pace, quomodo ratione vectigalium habebitis, qui numerãdi artẽ prorsus ignorat? Vt enim patens milias domũ suã tueri atque sustetare nõ quibit, nisi in re familiari diligens & attentus fuerit:

ita neque rex poterit villo modo Rempub. saluam & incolumẽ conseruare, nisi vectigalium rationem penitens exploratam habuerit, aliter enim neque bellum mouere, nec vrbes munire, neque dignitatem tueri, nec hostes repellere neque pericula propulsare poterit. Ut enim aliquod clarum facinus moliri velit, copiã tamen illum in medio apparatu deficient; & ita cum magna & imbecillitatis, & temeritatis infamia superabitur. Sunt igitur illi, ne quidquam temerè moliantur, omnes pecuniarum & sumptuum rationes exactissimè putandæ; quod si nõ fecerit, omnia officia conturbabit. Multa enim donabit indignis, multa denegabit ijs, qui sunt præclare de Repu. meriti, multa cum magno Reipub. detrimento largietur, quod non est mediocre flagitium existimandum. Nec enim par est, nec villo modo ferendum, ut quod est in Reipub. custodiam impendendum; in potentium hominum priuatos vsus & magnificentiam odiosam & iniusam conferatur: nec vlla ratio patitur, ut vectigalibus rebus serijs atque necessarijs destinatũ, rebus ludicris seruiat; & quod est populi fructibus ereptum, ad paucorum tyrannidem referatur; neque sit publicæ salutis, sed intemperantissimæ cupiditatis instrumentũ. Ne autem tam indigna flagitia committantur, oportet Regem esse in vectigalium ratione, & intuen-

do ærario vigilantem, quod quidem faciet, si intellexerit illam pecuniam non esse suam, sed publicam, sibi tamen creditam atq; commissam, ad populi ipsius, qui eam arrogauit, custodiam. Secus autem necesse erit, omnes regni opes ministrorū auaritia & improbitate averti, comminui, dissipari; multa perditis hominibus condonari, multa per luxuriam & dedecus effundi, intolerabiliaque tandem tributa populis imperari, & miseros homines infinitis incommodis affligi. Tres autem virtutes in rege, qui numerare nescit, locū habere non possunt, prima quidem est prudentia, altera iustitia, tertia liberalitas. Quod enim ad prudentiam attinet, quid a mentius esse potest, quam præsentem pecuniā sine vlla necessitate consumere, & cum necessitas vrget, absentem frustra requirere? Quid magis temerarium est, quam inopia gazæ furenter absumptæ, totum regnum in summum discrimen salutis iniicere? Iustitia deinde intereat opus est. Rex enim, qui Arithmeticam ignorat, nō tenet vllō modo rationē qua pro virtutis magnitudine præmia diuidat; & vniuscuiusque meritum ea, qua debet, muneris æquabilitate compenset. Iam verò liberalitas nulla potest esse, vbi neq; dantis facultas expenditur, nec accipientis dignitas æstimatur; qui enim dat, quod non potest, stultus & amens est, non liberalis existimāndus:

qui

qui verò munus aliquod elargitur indigno, flagitiū hominis impuri, temeraria largitione confirmat. Non erit igitur tunc vlla ratione liberalis æstimandus: sed amens & flagitiosus iure atq; meritō reputandus; nam si liberalitas virtus est, ea certē temeritati & flagitio affinis esse potest. Is igitur tantum liberalis est, qui & facultates suas respicit, & pretium rei illius, quā donat, expēdit; eam tamen summa voluntate virtutū meritis elargitur, & frugalitati etiam studet, vt benē de Rep. meritos queat debitis muneribus afficere. Neq; hoc solum præstat Arithmetica, vt Rex & prudentiæ, & iustitiæ & liberalitatis officio perfungatur: sed ad maiora etiā paulatim viā aperit. Esse ne potest inquit T. aliquid virtute amplius? Est quidem in quā, status diuinus. diximus autē (si meministis) hominum pastorem, non hominem tantum esse debere sensibus humanis præditum: sed etiam diuinis instructum, ad rerum cælestium considerationem; inde enim necesse est, vt similitudinem ducat, ad quam totam Reip. formam (quoad fieri potest) effingat. Ad hanc autem similitudinem diuinitatis arripiendam, necesse plerunq; est animum à sensibus auocari, & à consuetudine corporis abduci; vt possit ordinem & pulchritudinem earum rerum, quæ nullam in omni æternitate mutationem subeunt, intueri. Ad hoc autem mirum est,

T 3

quan-

contēplatur? an patiemur regem nostrum tam præclarā artem ignorare? magno certè illum afficiemus incommodo, si tanto fructu nostra culpa caruerit. Nec enim mediocris illa vilitas habenda est, quā animis capit, cū cælum suspicit, magnitudine immensum, splendore clarissimū, ordinata varietate pulcherrimum, constantia & stabilitate firmissimum. Itaq; illius contemplatione fit animus altior, & moderatior, & in omni vitæ ratione constantior. Qui enim rerum cælestium amplitudinem & immensitatē cogitatione peragrat, terrestrium regionum angustias admirari non potest; & qui definitos tyderū cursus, & ordinatas conuersiones ad numerum cadentes, quo cælestia mouentur, mente cernit: facile sibi atque vitæ suæ modum constituit, & qui cæli firmam stabilemq; naturam, in omni temporum varietate considerat, nulla rerum varietate, aut illo motu, de mētis statu deturbatur: assidua namque rei alicuius excellentis animaduersione, imitandi studium incendit: ita verò fit, vt qui cælestia animis spectat, cælestis etiā virtutis splendore colluceat. Accedit etiam admirabilis naturæ diuinæ cognitio, quam ex cæli contemplatione percipimus. Illud enim nobis quantum Dei potentia sit, quā singulari ornatu omnia distinxerit, quanta benignitate generi humano prospexerit, apertè demonstrat. Nostris enim

enim vtilitatibus omnia, quæ in cælo perfecit, seruire videmus: Ex cælestiū igitur rerum studio pietas extitit: inde benignitas exorta est: inde reliquæ virtutes extiterunt: cæli namque splendor, & ornatus, & vtilitas, virtutis diuinæ imitandæ studium incitauit, & homines amore immortalitatis incēdit. Adde nunc eximiam illam voluptatē, quā percipit animus supera atq; cælestia contuendo; flagramus enim oēs sciētix cupiditate, & ea, quæ latent obscuritate inuoluta naturæ, puestigare nitimur; & ea de causa cū aliquid antea nobis ignotum cernimus, ingenti gaudio cumulamur, maximè verò cū ea, quæ euoluta perspicimus, magnitudine claritatis antecellunt. Non solum igitur cæli consideratio facit animos excellos, & moderatos, & constantes, & pios atque benignos: verum etiam homines summo ingenio præditos, voluptate quadam eximia permulcet. Vnde perspicitur hanc etiam disciplinam, esse maximè cum Regis amplitudine & dignitate congruentem. Illud tamen animaduertendum est, illum modum in his disciplinis regi adhibendum esse, vt ex singulis ea tantum carpat atque delibet, quæ magis necessaria sunt, vt illis tanquam gradibus, ad omnem rationem Regiæ disciplinæ, & diuinæ cuiusdam virtutis ascendat. Nolo vt in singulis infuset, vt illi faciunt, quibus nihil aliud est in vi-

ta propositum: nolo rursus eas negligenter attingat: negligētia namque est tarditatis, aut diffidentia, atq; timiditatis argumentum. Qui enim non videt, quā honesta hęc studia sint, hebes & stupidus: qui verò illa pulchra & eximia putat, eorum tamen cognitionem se assequi posse diffidit, ignauus & animo pusillo præditus existimandus est; quorum vtrum minus Regem deceat, haud facilè dixerim. Ut igitur minimè probo, multum tempus à futuro Principe in harum artium studio consumi ita negligentiam in tam honesta disciplina vitupero. Nihil est enim ab eo, qui vir magnus esse, & haberi vult, segniter & pigrè gerendū. Sed hic occurrit mihi illud argumentum, quo uti posse dicebas eos, qui minimè patiuntur Principes artibus ingenuis atque literis infici. Si non multum temporis (inquiunt) in earū studio cōtrierint, aut eas minimè percipient, aut ea, quæ perceperint, è memoria confestim elabentur. Quod non est ita: si non omnia ex singulis disciplinis, sed necessaria tantū, & ad vsum magis accommodata didicerit, omnes facillimè cum fructu & iucunditate percipient, & quæ ex singulis hausserint, multò facilius memoria continebunt. Diligentiam igitur & acrem attentionem in istis artibus à Principe flagito: diuturnum verò in singulis studium, valdè alienum Principis officio puto.

Sapienter

Sapienter enim admonēt viri doctissimi omnes, qui ad tractandam Rempublicam accessuri sunt, ut orbem istarum disciplinarū ita cōficiant, ut intelligant non esse præter modum in singulis immorandum. Perinde igitur, atq; illi, qui ut multos hominum mores, & instituta cognoscant, peregrinantur, tantum temporis in qualibet vrbe consumunt, quantum sat esse putāt, ad prudentiam ex multarum nationum facili notitia comparandā: similiter Principi tantum est è qualibet istarum artium sumendum, quantum sat sit ad egregiæ virtutis vsum, & ad regiæ sapientiæ disciplinam. Si enim omnes earum minutias & subtilitates persequi voluerint, exitum nullum inuenient: si verò illarum modum vtilitate terminauerint, non mediocrem vtilitatem ex illis capient. Reliqui quibus est manus otii, dent, si velint, operam, ut earum perfectionem consequantur, quod facit hic noster Franciscus Portugallensis. In Mathematicis enim (ut de reliquis artibus si leam) tantum progressus est, ut ad laudem Petri Nonij (cui parem & equalem in artibus istis non nouimus) aspiret. Sed nos non de illis, qui abundant otio, & qui non alio grauiore onere premuntur: sed de regiis disciplina & officio disputamus. Regi igitur futuro has disciplinas tradendas, & hac ratione tradendas existimo. Velim deinde in ea se arte exerceat, quæ

T 5 rem

rem definiendo explicat, & in partes exactè distribuit, & argumentum ratione concludit, & consequentia, & repugnantia videt, ambiguaque distinguit, & in omni sermone quid verum, quid falsum, quid verisimile, quid absurdum, minimeq; probabile sit, animaduertit. Quam rem agis inquit T. ridens, regem etiam in Dialectica exerceri vis? Ego verò in quã, si id mihi per vos licuerit. Per me, inquit, minimè licet. Nec enim decorum est, vt is, qui principis personam induit, importunam loquacitatem Sophistarum imitetur, & clamet intempestiuè, & aures hominum obtundat, & veritati impudentissimè repugnet, vt ij faciunt, qui isti studio dediti sunt. Quo quidem sit, vt ego illam interdum non artem liberalem homineque ingenuo dignam: sed impudentiæ atque fraudis disciplinã putem. Iam verò quid minus nostris moribus conuenit? aut quid esse poterit regiæ virtutis candori atque simplicitati magis aduersarium? quomodo id igitur nobilitas vniuersa feret? aut quali animo id viri militares natura, & voluntate literis insensipatiètur? quare vide, ne si fuerit aliquo rumore disseminatum, te huius sententiæ autorem esse, vt leuissimè tecum agatur, risum plerisq; moueas, & omnium sibilis eiiciare. Equidem in quã id metuens Dialecticę nomen reticebã, vimq; illius tantùm indicabam, & tñ neque sic

offenso.

offensionem, quàm vitare cupiebam, quiui effugere. Quod si te hominem literis & vrbantate limatum, & bonis disciplinis deditũ hæc sententia offendit: quid ij facient, qui literas oēs oderunt? Quid facient? inquit ille. Profectò vereor, nisi ab ea desiteris, ne te tanquam publicæ salutis æterforem exterminandũ current; vel saltem vt rusticanum hominẽ, & vitæ cõmunis ignarum ludis atque iocis exagitet. Quid inquam, non mihi afferetis opem? ne illud saltem ab hominibus istis impetrabitis. ne me indicta causa condemnèt? Vereor inquit, vt difficilè sit, vellè tamẽ scire, quib. argumentis ad ductus, censet Dialecticã artẽ dignã esse, in qua principes elaborent. Nũ obliuiscitis in quã id, quod est inter nos firmè constitutum: omnẽ beatæ vitæ rationem in veritate cõsistere? Minimè inquit. Cũ igitur inquam, planè cõstet beatam vitam veris bonis contineri, & huius vitæ beatæ rex effectus & architectus sit: omnem artem & disciplinam, quæ falsam speciem veritatis à veritate secernit, vitilẽ regibus esse confirmo. At Dialecticæ hoc munus est, vt omnem sermonis fallaciam atque fraudem aperiat, & sophistarum insidias exploret, & veritatem demonstrat, eamque validis argumentis sepiat. Neque si multi eorum, qui hanc artem se tenere profitentur, imprudentes & inepti sunt, eaque ad corroborandam im-

imprudentiam sanè diligenter abutuntur, id continuò artis vitium est: sed eorum, qui contra ipsius artis disciplinam faciunt. Artis enim huius munus est, lucè rebus obscuris afferre, confusa modo & ordinè collocare, mendaciù & vanitatem reprimere, veritatem argumentis firmissimis stabilire, rectamque rationem & sententiam valido præsidio confirmare. Ergo cùm regis sit, odio acerbo mendaciù persequi, & veritatem summo studio & contentione tueri: quid magis illius muneri & officio consentaneum esse potest illa disciplina, quæ obsistit fraudibus, & mendacijs, & veritatem diligenter inquiri? nec enim solùm in studijs artium maximarum occurrere solent multa, quæ sunt impedimento, quo minus veritas explorari & perspicì queat, verùm tam in familiari sermone, quàm in consilio maximis de rebus initio sepè rationes afferuntur, specte quidem probabiles, re autem vera fallacissimæ, quibus reges impulsì fraudes capitales in Rep. gerenda concipiunt, quas vitare potuissent, si Dialecticæ armis atq; præsidij circumtecti fuissent. Præterea Dialectica est eloquentiæ fundamentum; rectè enim dicèdi finis est, fidem facere; fides autem vt argumentorum, & copia exemplorum sit; Dialectica verò docet, vnde argumenta sumenda sint, qua ratio ne concludenda, quo etiam artificio exempla

tractanda:

tractanda: vsque ad eò, vt sine Dialecticæ præsidio, omnis plerumque oratio inepta, ieiuna, elumbis, & eneruata sit. At regem minimè decet infantem esse: sed eloquentia non vulgari præditum. Ita ne censes inquit T. Rhetoricam artem esse regibus instituendis accommodatam? ego verò inquam, & id multis de causis. Primùm quidem, quod nihil ineptum & stolidù, nihil nisi purum, & elegans, & ornatum in regibus tolerandum arbitror. Vt enim nihil est in communi vita regum amplitudine magnificentius; ita conuenit, vt nihil sit illorù cultu decentius & elegantius, maximè verò in rebus illis, quæ vi & vtilitate præstant. Quid autè esse potest oratione sententijs grauibus, & verbis splendidis ornata & instructa vehementius? quid ad alliciendas volùtates, & animos impellèdos vtilius? quid ad Remp. multis in locis constituendam efficacius? Est enim eloquentia dicendi prudentia. Rex autem & prudentissimus sit necesse est, & omnem prudentiam ad Reip. vsum conferat. Prudentiæ verò vsus est in verbis & in operibus constitutus. Vtrumq; igitur regiù est, & prudenter dicere, & officio prudèter incumbere. In vtroque autè studio, & benè dicendi, & rectè agèdi olim omnis regia disciplina consistebat; vt autor est Homerus, apud quem Phænix ait, sibi Achillem à patre Peleo traditum fuisse, vt illum

illum & verborum oratorem, & rerum actorem efficeret. Quod quidem fuit ab illis priscis hominibus, satis sapienter excogitatum. Multa enim sunt, quæ rex sapienter, & fortiter, & vigileranter administrare per se debet: multò tamen plura, quæ alijs faciendæ præscribit, quod quidem non est semper imperio & nutu, sed accurata sæpè oratione faciendù. Non enim seruis imperat, sed liberis; liberi autem non tam minis atque metu cogendi, quàm explicatione cõmunis utilitatis incitandi sunt. Vt enim (quemadmodum ait Plato) non eodem modo, quo medici liberis medentur, seruos curant, liberis enim assidunt, & morbi vi penitus explorata curationem instituunt, cuius rationem egrotis explicant; seruis autem stantes verbo tantum imperant, quid illis faciendù ita sit: non simili ratione leges omnibus imponendæ sunt, cum liberis enim populis datur, ratio cõmunis utilitatis exponenda est; cum verò aliquid ijs, qui tyrannide oppressi sunt, imperatur, id non est ita necessarium: sed id tantum inculcandum, quod est à Iuvenale de mulierum tyrannide eleganter scriptum:

Sic volo, sic iubeo, sit pro ratione voluntas.

Cum verò ea cõmunis salutis explicatio, sine eloquentia fieri cõmodè non possit, concluditur eloquentiæ regis munus esse, valdeque ad illius amplitudinem & officium pertinere. Est enim illi opus, ut animos suorum ad se alliciat, &

amorem

amorem excitet, fidemque faciat, ea, quæ sancit atque decernit, ad Reip. salutem cõducere, neque sibi quidquam esse studio cõmunis utilitatis antiquius. Nec enim in bello tantum milites regis oratione cohortandi sunt: sed ciues etiã multò sæpius in pace, studio iuris incedendi, & firmo vinculo concordiæ, & ciuilibus societatis alligandi. Vtrumque enim regium est, & hostis impetum virtute reprimere, & statum Reip. æquitate tueri; quæ cum sine multorum auxilio facere non queat necesse profectò est, animos eorum, qui illi operam nauaturi, vi & amplitudine orationis incedi & incitari; multò enim alacrius homines id exequuntur, quod voluntate suscipiunt, quàm id, quod imperio & metu coacti faciunt. Cum autem magna vis sit in oratione ad impellendas voluntates, tum verò cum ab homine virtutibus ornato, & eo, qui multum auctoritate valet, habetur, mirum est quãtas vires habeat ad animos variè flectendos. Quid igitur fiet, cum rex hoc nomine dignus, suis, quibus est propter virtutem carissimus, & propter auctoritatem grauissimus, oratione sapiente stimulos admouerit? quãtam illis alacritatem afferet? quo ardore illorum mentes inflamabit? quantum & quomodo honestum inter illos certamen instituet? Quilibet enim tunc summa contentione laborabit, ne ab alijs sedulitate atque diligentia superetur. Verissimè quidem dictum est, non dicentis orationem,

sed

sed probitatem fidem facere. Nemo enim sanus improbo credendum existimat. Illud tamen est etiam verissimum, probitatem eloquentiæ præsidio nudatam in rem esse. Homines enim infantes quamvis optimè sentiāt, non possunt tamen propter hælitantiam linguæ, multa Reipub. vulnera sanare; multaque pericula propulsare, qui si fuissent orationis armis instructi, facillimè depulsi sēt, vt igitur in bello turpe est, armorū inopia vinci: ita in pace turpissimum, infantia iustitiæ & æquitatis causam deserere. Quod si hæc orationis inopia dedecus affert omnibus, à quibus aliquid opis Reipub. flagitari solet, quid fiet, cum is, cuius autoritate summa totius Reip. salus innititur, fuerit infantissimus? Præterea cum multò magis regium sit (vt antè dictum est) alacritatem voluntarijs addere, quàm inuitos cogere, illudque eloquentia fiat, hoc minus atque supplicio quis non videt, multò clariora munera esse regi, vi orationis, quàm iure imperij sæpenumerò sustinenda? Postremò (vt etiam antè diximus) quo pacto ferendum est, vt Reges, quorum vita nihil clarius & illustrius esse debet, hoc tã egregio cultu & ornatu careant? quid enim minus decet, quàm nimiam operam in corporis vestitu & ornatu consumi; summamque diligentiam adhiberi, vt regius cultus mirificè inter omnes excellat: quàm or-

nat

natè verò aut incultè Rex loquatur, id pro nihilo putare an aliquis purpuræ nitor, aut auri splendor, aut gemmarum pulchritudo est cum splendore eloquentiæ conferenda? aut aliquid mirabilis esse potest, quàm ea re, qua homines brutis animantibus præstant; vnum hominem reliquis hominibus antecere? ferèdum neigitur est, vt rex hoc tam admirabili ornatu & cultu nudatus incedat? Non profectò. Omnibus enim rebus splendeat opus est ille, qui est splendorem ijs, qui illius ditioe & imperio continentur, allaturus; itaque primùm necesse est, vt animus illius sit cultus disciplinis, & ornatus virtutibus. Deinde, vt ex illustri animi cultu, illustris etiam efflorescat oratio. Postremò, vt omnes illius actiones eodè nitore splendean, vt sic demum animi decus, cum orationis elegantia; & actiones præclaræ, cum orationis claritate consentiant. Non solùm igitur in regibus eloquentiæ ad vsū Reipub. desideranda est, sed ad regium decus, & elegantiam, eximiamque dignitatis amplitudinem. Illud tamen est animaduertendum, tam in Dialectica, quàm in Rhetorica Principibus tradenda, summam doctōris prudentiam requiri; sunt enim in Dialectica quædam nimis spinosæ subtilitates omittendæ, verborum quorundam insolentia fugienda, negligendâ denique omnia, quæ magis ad ineptas Sophistarum

V

rum

rūm concertationes, quā ad rectum disse-
rendi vsū valent; illaq; tantū inculcanda,
quæ argumentorum copiā suppeditant, & ra-
tionis iudicium confirmant. Nec enim licet
Principibus tantum otij, quātum reliquis ho-
minibus, in hac disciplina consumere. Simili-
ter de Rhetorica statuendū est, non esse Prin-
cipes multis præceptis nullum vsū habenti-
bus obruendos. Quamuis enim nunc in foro
atque iudicijs eloquentia dominaretur, vt o-
lim; non tamen esset regis officium, lites inten-
dere, crimina obiecta diluere, iudicibus ora-
tione blandiri, humiliter supplicare, lachry-
mis seueritatem ad misericordiam inflectere.
Nec illud quidem orationis genus regibus ap-
ptum est, quod olim in laudandis primarijs ho-
minibus illi, quos Græci Sophistas appellabāt,
ingenij ostentandi gratia sequebantur; tame-
laborata numerorum concinnitate perpoli-
tum, & tam crebris verborum & sententiarum
luminibus illustratum, vt omne illorum stu-
dium eò conferri videretur, vt auditores sine
vllō fructu nimia voluptate perfunderēt. Nec
enim regis amplitudini cōuenit lites persequi,
aut aliquid suppliciter atque demissè rogare,
aut adulari & assentari, aut in orationis floscu-
lis, pueriliter colligendis exerceri. Illud igitur
tantū eloquentiæ genus authoritatis & di-
gnitatis plenissimum illi relinquatur, quod est

in

in consultando, & deliberando, & in senten-
tia sapienter explicando, & in ciuium animis à
flagitio deterrendis, & ad officium incitandis
constitutū. Iraque nihil subdolum, nihil veter-
ratorum, nihil astutum & fallax, nihil nimis
depictum & elaboratum, nihil multis verbo-
rum lenocinijs instructum in oratione Regis
emineat. Hæc enim omnia sunt simplicitatis
inimica, regiæ bonitati contraria, & magis ad
hominum voluntates alienandas, quā ad al-
liciendas apposita. Genus igitur tantū di-
cendi colat, rectum, purum, elegans, enuclea-
tum, verbis grande, sententijs graue, oratione
pressum nō redundans & effluens, nec inue-
recundis verborum festiuitatibus expolitur.
Hoc iacētes excitet, afflictos recreet, languen-
tes stimulet, vigilantes inflammet, bonis præ-
mia constituat, improbis periculum denun-
ciet, & omnes denique, quantum poterit, ef-
ficiat legibus obsequētes. Materia enim, quam
Regem præcipuè tractare dicendo conuenit,
est ea, quæ iustitiæ studio continetur; qua nul-
la maior, & amplior, regisq; officio dignior
esse potest. Finis enim, quæ intueri, & in quem
studia vitæ conferre debet, in eo consistit,
vt omnes ciues iustos efficiat; hoc autem vel
iudiciorum metu, vel honestatis amore fit:
metus autem iudiciorum, est remedium ne-
cessarium illud quidem, minus tamen fir-

inim & stabile, multisque fraudibus & doli obnoxium. Amor autem honestatis, prudentia orationis incenditur; quæ quidem oratio tantò maiores vires habet, quantò status illius, qui loquitur, excelsior est, omniumque virtutum opibus opulentior. Nihil igitur esse poterit, ad præsidium & ornamentum Reipublicæ. Splendida oratione optimi regis accommodatius. Sed venit in mentem mihi interdum admirari, cum in eloquentia tantæ regis dignitatis ornamento atque præsidia sint; cur illius studium in plebisque Principibus ita refrixerit, ut paucissimi illam attingant? quod quidem olim non ita fiebat. Ut enim Homeri reges omittamus, & de illis etiam sileamus, qui propius à Troiani belli temporibus abfuerunt: certè constat Philippum Macedoniæ regem eloquentiæ operam dedisse; quod exemplum strenuè etiam secutus est filius Alexander. Multi deinde illius successores dicendi laude floruerunt; & ne omnes antiquos Reges oratione commorem, omnes ferè sic instituti sunt: ut non infirmum status sui præsidium in dicendi facultate constitutum arbitraretur. Iam verò in liberis populis ea semper floruit, atque dominata est, usque ad eò, ut nemo principem locum in illis obtinere posset, nisi eloquentia princeps esset. Ut enim hic præteream Athenas, Spartam, Thebas, Carthaginem, & alias imperio-

fas

fas nationes, quæ huic dicendi prudentiæ plurimum semper honoris atque dignitatis detulerunt; in ea profectò ciuitate, quæ orbis terrarum finibus imperium terminauit, innumerabiles ciues summam auctoritatem & potentiam dicendo consecuti sunt. Tantum enim Romæ, postquàm imperium latissimè propagatum est, eloquentia valuit; vt nemo consideret, quamuis & nobilitate, & reb. fortiter gestis excelleret, facilem sibi aditum ad summam potentiam datum iri, nisi dicendi laudem cum militari virtute coniungeret. Inde illi Claudij, Lelij, Scipiones, & Calbæ, Cato-nes, multique alij in dicendo principes extitère; donec gradibus quibusdam ad illud perfectum & absolutum eloquentiæ specimen peruentum est, ad quod nemo deinceps aspirauit. Sed nos hinc non de Ciceronis eloquentia, sed de mediocri differimus, quam in Rege desideramus. Iam verò postquam Respub. in vnus potestatem peruenit, num fuit in Principibus eloquentiæ studium neglectum? Non certè. vt enim de Iulij Cæsaris elegantia, & vrbantate nihil dicam: Octavianum certè constat, fuisse dicendi laude præstantem: ne Tiberius quidem, quamuis multis vitijs cooptus fuerit, hac dicendi laude caruit. Nec solùm Principes humaniores hanc vnam artem summo studio coluerunt: sed etiam, quod

est

est magis admirandum, immanes tyranni, qui non persuadendo, sed cogendo omnia sibi conficienda putabant, multum operę & studij in dicendi peritiam contulere. Nec enim Caligula, neque Nero, neque Domitianus, nec alia pestes hominum, quas dirum Reipub. factum in imperio collocauerat, sese ab hoc studio remouerunt. Quodd etiam de Græcis tyrannis affirmari potest. Quod si tyranni, quorum imperium erat vi atque metu, non æquitate & humanitate fundatum, existimabāt tamen esse sibi necessariam eloquentiam; quid regibus faciendum est, qui non vt seruire iugum subditis imponant, sed vt pro eorum libertate pugnent, sunt in tam alto honoris & imperij gradu locati? Quid igitur inquit T. causę censēs, cur si ars ista tā utilis atq; præclara est (vt dicis) qua multi perditī homines abusi sunt, apud bonos Reges obsoleuerit? vtenim cupio linguam hominibus sceleratis abscondi: ita erat optandum, vt boni dicendi gloria præstarent, maximè verò reges, quorum oratio, vt probare contendis, innumerabiles utilitates populis afferre potuisset. Primū quidem inquam, vitæ inollitiem, & luxum, atque desidiam in causa fuisse puto. Eloquētiæ enim laus non sine labore & studio paratur. Deinde suspicor eorum animos, qui otium nimis in principio fuerant amplexi, diffidentia to-

tum

tum hoc studium abiēcisse; Otij namq; & languoris comes, extrema desperatio est. Accesserunt adulatores, qui a populi totius rationibus principes abstraxerunt, in eam opinionem eos adduxerunt, vt arbitarentur id, ad quod imperio cogere possunt, non esse oratione flagitandum. Postremò diuturna temporis cōsuetudo, tantas vires apud imperitos habet; vt quod est in summa laude ponēdum, vitio datur; & quod vitio verēdum, grauitatis & amplitudinis laudi tribuatur. Sic autem factum est, vt regis infantia, summa quædam auctoritas existimetur. Qui autē in hac sententia sunt, non mihi vidētur regem: sed regis imaginem habere velle. quid enim inter infantem Principem, & mutam imaginem interfit, non video. Sed multi in huius disciplinæ utilitate explicāda sumus; quare ne diutius aures vestras eloquentiæ minimè necessarijs laudibus obtundam, ad reliqua veniamus. Hoc tamen in vniuersum dicā de omnibus artibus, quas sumus oratione persecuti, multæ quidem ex illis utilitates oriūtur; sed ego in duas potissimum respicio, quarum vna est ingenij acumen: altera modestiæ concinnitas. vtrumq; autem armat animum contra perditorū hominum fraudes & insidias; qui enim ingenio valet, facilius verum videt, et mendacium acriori animi contentione repellit; qui verò moderationis lau-

de floret, non facillè perturbari atque de constantia depelli potest. Quomodo autem artes istæ acuant ingenium, satis perspectum & cognitum est: quomodo verò ad humanitatem erudiant, non est exploratu difficilimū. Quid enim numerum, modum, atque rationem in omnium rerum peruestigatione cōsiderat, quid quid naturæ constantiam & pulchritudinem summo studio contemplatur; quid quid verum à falso diligenti examine secer nit, quid quid se ad hominū mores ciuilemque societatem accommodat; necesse profectò est, vt animi partes numero definiat, moderatione componat, amore conglutinet, & ad humanitatem instituat. non igitur is, qui artibus istis deditus est, facillè in fraudem induci, aut temerè insolenter efferrī poterit. Multi tamen illas insectantur. Scio, sed ego hoc potissimum argumento illas salutem atque dignitatem regibus allaturas confirmare possum: quod tanto odio & contentione ab hominibus profligatis atque perditis oppugnentur. Vt enim quod laudandum censent, est Reip. vniuersæ pestiferum: ita rationi consentaneum est, vt intelligamus, id, quod ab illis vituperatur, esse Reip. saluberrimum. Redigite quæso in memoriam quod in principio dixi, mihi eam principis institutionem maximè probari, quæ fuerit maximè adulatorum institutioni contraria. Quæ quidem

quidem certè rationem, in nostra disputatione secuti sumus. illi enim vitam vmbatilè & delicatam regibus dignam esse perhibent: nos solem, & puluerem, & laborum patientiam, regem decere censemus. Illi ad effrænata libidinem reges instituunt; nos ad summum studium honestatis & laudis excitamus. Illi ad superbiam & odium hominum Principes instruunt: nos illos ad omnem rationem temperantiæ & humanitatis excolimus: illi postremò principes sensibus & iudicio spoliare conantur: nos verò illorum mentem acuere & illustrare contendimus. Ea autem de causa fit, vt quemadmodum illi omnes bonas artes regibus indignas esse confirmant: ita nos liberalem eruditionem dignissimam esse regis amplitudine iudicemus. Sed vt illis spem omnem decipiendi regis incidamus, cauendum est, ne illud adulationis initium, quo impuri homines innituntur, nimis excitari & exurgere patiamur. Iam enim, si meministis, à nobis dictū est, non tam facillè fieri posse, vt in hominum potentum sensus adultores irreperent, nisi prius societatem cum adulatore illo primario, qui intra pectus vniuscuiusque latet, inirent. Hoc quidem inquit, T. rectè memoria tenemus. Nec illud quidem, inquam, vos oblitos arbitrator, adulatorem illum summum, qui in suam familiaritatem adultores aduentitios admittit,

vit, esse amorem illum, quo se quisque nimis insanè complectitur, qui tantò vehementior esse potest in regibus; quantò status illorum est amplior, & opulentior, magisque ad diuinitatem quandam inter homines accedit. Rex tamen inquit, sed quorsum hæc modò repetatur, expecto. Periculum igitur, inquam, est, ut se tantum ament, ut omnem imbecillitatis humanæ memoriam deponant, & quemadmodum poetæ fingunt, Narcissum ex sui ipsius amore contabuisse: sic ipsi amore sui pereant. Nam cum omnis amor errore imperitis obiciatur, tum is, quo sibi quisque blanditur atque lenocinatur, animum omni sanitate spoliatur. Ed igitur magis principum animos excæcabit, quò se illi amant acrius atque vehemētius. Quare prius hoc intestinum malum sanandum est, quam externa & aduentitia repellamus; hoc autem multis rationibus fieri poterit. Est igitur statim à primis annis opera danda, ut Principi arrogancia minuatur, itaque dum pueri sunt uideamus, an possimus impetrare ab illis, quod Principi in nutricis adhuc gremio constituto, quasi cælesti numini hostijs propemodum imitant, ut aliquid de tam immodica superstitione detrahant. Deinde in ætatis progressu, uel in delicias paulatim imminui, & seueriorem disciplinam adhiberi; tum etiam illorum cultum ita temperari, ne uel nimio uestitum nitore inani-

ter efferantur; uel sordido & obsoleto animi demittant. Illud etiam admonendi sunt omnes, qui Principes instituunt, ne minimi faciant ea, que postquam sunt adulta, & usu uitæ confirmata; sensim ad perniciem publicæ salutis illabuntur. Quid autem est, quod maiorem aditum ad omne malum patefaciat, quam crebra legum atque morum commutatio? quam Reipublicæ uarietas & inconstantia? quam frequentes rerum, sine magna aliqua uilitate nouitates? uel enim arbor crebrius agitata, & à loco in locum mota, altas radices agere nequit: ita Reipublicæ stirpe firmari non poterit, si fuerit sæpè legum mutatione & uarietate couulsa. Accedit quod cum leges sæpè mutantur, facillimè contemnantur; legibus autem contemptis, uitæ perturbatio sequitur, & sæda morum confusio, reipublicæque totius exitium. Quod ne eueniat, statim à primis annis rex admonendus est, ut patriæ mores amet, & patriæ leges, & instituta, & patriæ etiam cultum atque uestitum: hoc enim primum est regis grauitatis & constantiæ. Deinde continet amoris in patriam argumētum; deinde sumptibus immodicis modum statuit; omnes enim non in moribus tantum atque uita, sed etiam in uestitu reges suos imitari cupiunt. Si rex igitur uestitum sæpè mutauerit, omnes idem certatim facient: & ita opes quæ erant in uitæ præsidium conferendæ, in leui-

Icuitate confument. Quis autem non videt
 profusis sumptibus egestatem, ex egestate de-
 sperationem, ex desperatione facinora capita-
 lia, quibus Resp. in extremum discrimen indu-
 citur, exoriri? Quid illud deinde, quātum ma-
 li est? diuites enim culti paulò elegantius in-
 solefcunt, pauperes autem vel animos abij-
 ciunt, vel vt possint similiter vestiri, furantur
 & latrocinantur; aut ne illam indignitatē sub-
 eant, patriæ interdum insidias moliuntur. Po-
 stremodè hæc animorum mutabilitas, qua potē-
 tes homines principum vestigijs ingressi, die-
 bus propè singulis externis cultibus ornari
 gestiunt; facit vt moribus etiam externis obli-
 ni gaudeant, inde igitur paulatim legum &
 Reip. immutatio nascitur, quod cum fit, ne-
 mini dubiū esse potest, quin patriæ fatalis eu-
 tus appropinquet. In omnibus autem rebus,
 qui maximum malum vitare cupit, opus est, vt
 malum exoriens extinguat, postquam enim
 fuerit vetustate corroboratum, frustra illud
 depellere conabitur. Cùm igitur hæc vestiti-
 trebra mutatio, tantum in se malorum semi-
 narium contineat: caueant omnes, qui regni
 filios moribus informant, ne illi vestium exter-
 narum varietate gloriētur. Multa quidem re-
 media animi turgentis attulimus, sed nullum
 eorum, meo quidem iudicio, adeò efficax est,
 vt omnem tumorem sanare possit. Alia igitur

remedi

remedia vehementiora nobis videnda sunt;
 sed valdè timeo, ne mihi malè procedat hæc
 medicina. Quomodo inquit, T? Quia inquā,
 hæc leuiora quæ perstrinximus, vix homines
 urbani atque lauti ferre possunt; quo igitur
 modo grauiora tolerabunt? Quid? inquit ille,
 offensionis alicuius metu aliquid, quod ad
 cōmodum publicum pertineat, silentio præ-
 teribis? Nullo inquam modo: veruntamen ad
 hanc sententiam à moribus nostris abhorren-
 tem explicandam, cum timore ingredior. Ve-
 reor præterea, ne fastidio vobis sim, si tam sæ-
 pè eandem iterabo sententiam. Sed fieri aliter
 non potest. Dictum est non semel, fieri non
 posse, vt aliquis imperare sciat, nisi obedire
 multò antè didicerit. Nec enim bonus guber-
 nator nauis exitit, qui non prius multis annis
 nauata fuerit: nec imperator egregius esse quis-
 quā potuit, qui non prius diu sub aliquo bono
 impatore militauerit: nec architectus quidē
 nisi multis annis operā alicui architecto præ-
 stanti dederit. Et ne singula recenseam, nemo
 scū laude alicui artificio p̄esse vllō modo pote-
 rit, nisi prius diligētissimè artis illius magistro
 paruerit. Quid igitur de rege dicendū? nonne
 videtis quam difficile sit alios regere illum,
 qui nullius vnquam imperium passus est? quò-
 igitur Regis munus est amplius, & difficilius
 cō diligentius obtemperare debet, & alacrius
 imperata

imperata conficere, vt imperādi scientiam faci-
cilius consequatur. Hoc enim obediendi illu-
dium, & regendi scientiam efficit, & animo
moderatur; quorum vtrumq; tam necessa-
rium est, vt aliter regnum feliciter administra-
ri nequeat. Nec enim rex imperitus, nec immo-
deratus, ferri villo modo potest. Est igitur ne-
cesse, vt non modò parentes sanctè colat: sed
etiam magistris obediat, pædagogum timere
scenes vereatur, monitoribus auscultet, & om-
nibus deniq; qui illū bonis moribus informa-
re possunt, morum gerat, obsequatur, obtem-
peret. Seruiat deinde (vt iam diximus) pudori
seruiat laudi, seruiat honestati. Cū verò at-
te processerit, intelligat etiam, se multò magis
esse legibus, quàm oēs, qui illius imperio con-
tinentur, alligatum. Omnes enim eum intuetur
& mores quisque suos illius exemplo & imita-
tione conformat. Si viderint igitur leges
illo cōtemni, illas etiam perrumpere conabun-
tur: si verò eas sanctè ab illo cōseruari per-
seruerint: nemo illarum religionē violare aude-
bit. Præterea regis officiū est, omnia, quæ rem-
p. cōseruant, summo studio, cura, vigilantia, so-
llicitudine tueri. Nihil est aut, quod magis Rem-
p. cōseruet, quàm leges. Est enim lex mens omni per-
turbatione vacua, à mente diuina hausta atque
delibata; honesta atque salutaria prescribens,
prohibensq; contraria. Rex igitur est legum

custos

custos, & vindex, publiciq; iuris administer,
ergo cū leges transgreditur, officium suum
perdit, Rēp. fidei illius cōmissam labefactat, Dei
in se numen acriter incēdit. Deinde, quid pro-
derit ciuibus legis metū iniicere; si eos dē ciuēs
exemplo nequitiae ad cōtemptionem publici
iuris induxerit? nec enim metus diu in officio ho-
mines continere potest, maxmè verò cū ea
opinio accepta fuerit, non esse dignitatis legi-
bus parere; at vbi leges à populi rectore ne-
gliguntur, oēs qui aliquid in Rep. opibus & gra-
tia valent; opinantur ignominiosum esse legi-
bus astringi. Itaq; vbi viderint violādi iuris fa-
cultatē oblatā, eam minimè præteribunt. Rex
igitur, qui leges cōtempserit, vniuersam rem-
p. exemplo sceleris, & iniuriæ dissipabit. Præter-
ea quæ maior dementia potest esse, quàm id
dedecus existimare, quod decus & dignitatē
cōstituit? sunt enim leges diuinę benignitatis
munera, sapientiæ decreta, humanæ societatis
cœdera sacrosancta. Illæ iniquitatis violētiam
coercent: insidijs & fraudib. obsistunt: hone-
statis disciplinā cōtinent: turpitudini & flagi-
tio repugnāt: discordiarū materiam amputāt:
belli subsidia comparant: pacis & otij digni-
tatem constituunt: totumque Reipub. statum
firmo præsidio corroborant: multisque opibus
& ornamentis afficiunt. Qui igitur se legi-
bus addicit, seruit sapientiæ, seruit honestati,
seruit

seruit immortalitati, seruit officio & religio-
 ni, illustribusque in Rempub. meritis vici-
 cælum præclare munit. Quid igitur, seruire fla-
 gitio & impuritati, hoc dignitatem habebit?
 Principes qui suis effrenatis cupiditatibus sue-
 rint obsecuti, dignissimi habebuntur, quibus
 reliqui homines vitam atque salutem suam pe-
 mittant? parere autem legibus, hoc est, hono-
 statis & officij sanctissimi disciplinæ, id regem
 dignitate spoliabit? Græci quidem olim status
 Reipub. *κόσμον*, id est, ornatum appellabant,
 quo quidem Homerum sequuti sunt, qui re-
 ges *κοσμητῆρας* nominabat, quasi orname-
 torum, quibus populi excoluntur, effectores
κόσμος autem nomine Græci mundum etiã signifi-
 cant, propter naturæ pulchritudinem & con-
 cinnitatem. Eodem igitur nomine, quo nate-
 ræ vniuersæ ornatum & cõuenientiam nomi-
 nabant, statuerunt hominum cætum iure de-
 uinctum appellari posse. nec enim dubium est,
 quin status Reipu. legibus fundatus, moribus
 ornatus, in quo ciues omnes inter se publica
 fœdere colligati, de publica salute vna me-
 te & voce consentiunt ordine conuenientia
 & pulchritudine mundi ornatum, & constan-
 tiam imitetur. Neque malè Lacedæmonii
 qui rectores populorũ *ἀσμοσιᾶς* appellabantur
 quasi harmoniæ & publici concertus archi-
 tectos, & concordiæ mutuæque ciuium imi-
 tatos

ciues coniunctionis authores. Ad hunc orna-
 tum Reipub. hanc pulchritudinem & elegan-
 tiam, hunc admirabilem animorum concen-
 tum & harmoniam leges efficiunt. Principes
 igitur, qui leges contemnunt, Rempublicam,
 omni ornamento nudant, & de statu conuel-
 lunt, & omni crudelitate dilacerant. Non igitur
 inconsideratè quidam homines doctissimi
 hoc discrimen inter regem atque Tyrannum
 esse decreuerunt, quod tyranni imperium
 legibus solutũ & infinitum sit; regis verò im-
 perium legibus & æquitate definitum, itaque
 præclare Theodosius, vt ostenderet quàm lon-
 gè à tyranni immanissimis moribus abesset, se
 legibus alligatum esse professus est. Præterea
 quæro, quis vnũ hominẽ ad tãtam dignitatem
 extulit, vt reliqui omnes illum venerabundi
 suspicerent, colerent, obseruarent? illius im-
 perium sine vlla recusatione sequeretur? quis
 illius statum omnium ciuium studio, caritate,
 atque fidelitate muniuit? quis autem, vt de re-
 liquis sileamus, efficit, vt omnes nos regẽ pue-
 rum, qui decẽ annos natus est, certatim ame-
 mus, obseruemus, veneremur atque adeo pro il-
 lius salute & dignitate mori cupiamus? Leges
 profectò, cùm leges dico, non leges tantum,
 scripto quod volunt sancientes: sed etiã pu-
 blicè receptos mores, qui eãdem omninò vim
 habent intelligo. Princeps igitur, qui legibus

interitum affert, impius atq; parricida est. Le-
ges enim, quæ eum in lucem ediderunt, abue-
runt, & auxerunt, quantum in se est, de medio
tollendas curat. Deinde furiosus & amens est,
status enim sui præsidia conuellit, potentiaq;
sue nervos elidit, cum leges, quibus illius salus,
& dignitas, & imperiû nititur, evertit. Possunt
illæ quidem ferri, si nondum latæ sunt, aut
remendari, si ita tempus & ratio flagitat, aut
æqua interpretatione molliri, si duriores visæ
fuerint; negligi verò, aut violari, aut contem-
ni, sine summa Principis ignominia, sine dig-
nitatis totius interitu, sine Reipub. peste atque
pernicie non possunt. Sed occurrit alia adu-
latorum turba, prudentiæ nomine commen-
data, qui ut se in gratiam regû insinuent: illis
persuadēt eos esse supra leges. Cambyfes Cy-
ri filius, cum vellet sororem, quam perditæ
amabat, sibi matrimonio coniungere, de Ma-
gis quæsiuit, vtrum id legibus liceret: negante
illi matrimonium illud apud Persas esse com-
muni iure concessum, esse tamē apud illos le-
gem, quæ decerneret, Regibus licere quid-
quid liberet; ea igitur lege matrimonij illius
licentiam regi permitti, quæ erat alijs omninò
præcisa. Anaxarchus cum Alexander ob Clyti
necem, quem occiderat, in summo luctu ver-
saretur, his verbis regem à mœrore auocauit,
Num ignoras ô Rex Themim atque Iustitiam

a. si.

assidere Ioui, ut quidquid illi cordi fuerit,
confestim sanciant? quod quidē ille sic inter-
pretabatur, ut omne, quod regibus facere col-
libuisset, ius & fas esset, quamuis id nefariû &
iniustum multis esse videretur. Thrasymachus
Calcedonius Principû utilitate & libidine ius
omne definiebat, iustitiam enim in eo sitam esse
se dicebat, ut subditi Principum iussis obtem-
perarēt, Principes autem omnia ad utilitatem
suam reuocare; & ita fieri, ut nihil aliud esset
ius, quàm eorû, qui plurimum in Repub. pos-
sunt, utilitas: vnde concludebat Iustitiam esse
bonum alienum, & malum proprium. mihi
enim, si iustitiam colerem, iustitiam nocere, il-
lisque tantum prodesse, quorû utilitati serue-
bam. Sed quorsum hæc in mediû attulimus? ut
planè intelligatur, nūquam in regnis & ciui-
tatibus homines sceleratos defuisse, nec ho-
die deesse, nec vllò vnquam tempore defuturo-
rum, qui Principes erroribus turbulentis infia-
ciant. Quibus quidē illi annuerādi sunt, qui
cum se iure cōsultos existimari velint: regibus
persuadēt, illos omninò solutos esse legibus.
At iniquis Cæsarē Octavianum olim senatus
decreto fuisse legibus solutū. Quid mirum? Ar-
mis enim, & potentia Cæsaris afflictæ Respub.
nihil aliud poterat liberè decernere, nisi se li-
bertatem amisisse: cum igitur Cæsarē legibus
soluebat, illum planè Tyrannum nominabat.

fuit quidem ille natura clemens, atque benignus; qui tamen Tyrannum fuisse negauerit, mentis expertus existimandus erit. si enim Tyrannus est; qui imperat inuitis, qui non populū utilitatem precipuè, sed propriam dominationem & emolumētum respicit; quo modo tyranni nomine carebit is, qui oppressit armis Rempub. qui omnia consilia ad amplificatiōnem suæ potentix reuocauit? cuius imperium non fuit vllō iuris termino circumscriptum: nos autem hoc in loco non de Tyranno: sed de rege differimus. Regis autē officium esse disputamus, leges sanctas habere, earum mentem intueri, illarum sanctionibus obligari. si enim Lex est recta ratio deterrens à flagitijs, & ad studium honestatis impellens, regisque officium sit omnes flagitiorum labe à Republica summa contentione repellere, & studia laudis & dignitatis excitare; quid magis illius muneri consentaneum esse potest, quàm se legibus astrictum profiteri? sic enim magis exemplō, quàm imperio Rempublicam facillimè gubernabit. Inquit tamen adulator, imminuit tu quidem Principis maiestatem, imò tu auges amentiam. Parui & angusti animi est, vereri leges. Imò profligati atque perditī eas despiciere. Non est regium habere voluntatem alligatam: Imò nihil magis regium est, quàm vinculis arceri libidinem. Miserum est non face-

cere

cere omnia quę velis. Miserius certè multò est, velle facere quod nō licet: id tamē longè miserimum, posse facere, quod ita velis. Vt em̄ amens & furiosus, quò se confidentius ferro succinxerit, eò facilius in se pestē machinabitur: ita tyrānus quò maiores opes habuerit, eò grauiorē sibi calamitatē importabit: hoc autē statuendū est fieri nulla ratione posse, vt nō seruiamus. Aut em̄ legitimū rationis imperiū sequimur; aut importunæ tyrānidī libidinis obtemperamus; si rationem sequimur, laudis & diuinitatis serui efficiamur: si verò libidinem, dedecoris atque turpitudinis dominatu premimur. Plurimum verò inter vtramq; seruitutē interest, seruitus enim, quā a honestati paremus, non est propriè seruitus; sed libertas appellanda. si enim libertas est facultas viuendi, vt velis, certè cū natura mentis nostræ sit honestatis appetens, & à turpitudine vehemēter abhorreat, sequitur vt cū seruit honestati, id faciat quod vult; cū verò seruit libidini, id in vita molietur, quod eam importuna vis cupiditatis facere compellit. Ego igitur cū regem legibus astringo, illius libertatem atque dignitatem tueor; tu verò cū eum legibus soluis, eum effcis assentatione tua libidinis effrenatę mancipium. Preclarè Demaratus, cū apud Xerxem exularet, eum admonebat, vt Lacedæmoniorum, qui Thermopylas infi-

debat, congressum formidaret: non enim inquit, omnino liberi sunt, legibus enim seruiunt: ita ut pro illarum sanctitate minimè dubitent vitam profundere. Quod autem Demaratus prædixit, euentu comprobatum fuit, omnes enim pro libertate Græciæ, ut eos leges facere admonebant, fortissimè dimicantes occubuerunt. vnde colligitur, leges non modò in pace Rempub. florentem, omnibusque bonis affluentem reddere; verùm etiã in bello fortem, strenuam, & inuictam. Tollunt enim discordias, animosque militum fœdere firmo confociant, ignauiam plectunt, virtutem remunerant, signa sequi, ordines seruire cogunt. Vnde factum est, ut omnes Respublicæ, quæ fuerunt olim legibus optimè constitutæ, imperium latissimè propagarent, & tandiu in eo permanerent, quamdiu leges apud eas plus rebus omnibus valuerunt. At postquam leges hominum potentium libidine conuulsæ sunt, ne vestigium quidem pristinæ dignitatis & imperij in aliqua illarum remansit. Cùm igitur Reipub. salus, dignitas, ornamentum: cùm regis ipsius officium, maiestas, & amplitudo: cùm pax, libertas, omniumque bonorum affluentia: cùm regni securitas, imperium, & propugnaculum, in legibus constitutum sit, possumusne quidquam facere conuenientius, non solum ad tollendâ

inflata

inflatæ elationem: verùm etiam ad ipsius regis statum valido atq; firmo præsidio muniendû, quàm inculcare illius animo, ut neque se, neq; quemquam alium plus in Repu. valere patiat, quàm leges? Hoc igitur remedium, quod in iure consistit, non opinor negabitur esse commodum atq; salutare. Sed aliud adhuc restat, ad arrogantiam sedandam (ut arbitrator) efficacius. Quid? inquit, T. aliquid ne potest esse ijs remedijs, quæ attulisti, ad arrogantiam morbum sanandû vehementius? Potest quidè inquam, meo iudicio. Quod illud tandè inquit est? Pulchritudinis in quâ verè cognitio; vos igitur admoneo, ut me nunc multò attentius audiat: de pulchritudinis enim elegantiâ, & venustate, de decoris excellentiâ, de amoris vi atq; ratione, de morbis, qui amorè sæpenumerò cõsequuntur, edisseram. Hic M. ridens inquit, quod ad pulchritudinem & amorem attinet, auditores habes minimè ab ista materia, quam tractandam suscipis, alienos; nimis enim diu nos amor, atque vehementer afflixit. Nunc autem partim quia suspicor eam disputationem nobis nõ mediocri voluptati fore: partim verò quia scire aueo, quid amor, aut pulchritudo valeat ad arrogantiam minuendam, multò libentius tibi operam dabo. Id quidem inquam, ostendam, si potero. Dixi, si meministis, omnem tumorem animi, omnem insolentiam atque

X 4

fasti-

fastidium ab illo amore nasci, quo se quisque plus omnibus rebus amat. Id quidem inquit T. memoria tenemus. Id etiam (inquam) velim recordemini positum esse, amoris insanivi, mentem excęcari; id secuti quidam sunt, vt amorem cęcum fingerēt. Cũ verò hic amor, quo nos ipsi amamus, omnium vehemensissimus plerumque sit; consequens est, vt nos omninò, nisi fuerimus in nostrĩ custodia vigilantes, mentis oculis orbet, animisque nostris maximas tenebras offundat. Qui quidem tantò plerumque maior est in Principibus, quàm in reliquis hominibus: quantò plura illis suppetunt amoris huius lenocinia. Sic autem euenit interdum, vt is, quem sapientissimum esse oportet, summa amentia perturbetur. Possumus ne igitur quidquam elegantius facere, quàm amori oculos restituere? nec enim ferendum est, vt venustatis & elegantia, & totius pulchritudinis ardens studium, excrucanda cęcitate laboret: ita vt pro pulchris se penumerò deformia furenter amplectatur. Quod ne eueniat, vtilissimũ arbitror demonstrare, quæ sit vera pulchritudo. Amor enim nisi specie pulchritudinis obiecta, excitari nõ potest. Est enim amor (vt iam dictum est) pulchritudinis, & honestatis appetitus, cum ardenti cupiditate illius fruendæ coniunctus. Vt igitur omne, quod est turpe, ineptum, & inde-

corum

corum, offendit oculos, alienat animos, & ab amore auertit: ita quidquid est venustum, & elegans, oculis gratum & iucundum est, & animos ad se amandum inuitat & allicit. Qui igitur se nimis amat, se valdè pulchrum opinatur; aliter enim se amare nõ posset. Nunquam ne vidistis deformem & insulsam mulierem, amore sui ipsius insanire? hoc certè fieri non posset, nisi se pulcherrimam iudicaret; hac autem stultitia fit, vt iucundè interdum viuat: ita tamen, vt risum multis moueat. Ad hunc modum statuite hominem qui sibi valdè placeat, hæc secum cogitare: ne ego bellus sum, & mihi pulchre est, lepore enim & venustate circumfluo: huius autè morbi remedium, quod salutaris excogitari potest, quàm veram pulchritudinem oculis intueri? fiet enim vt qui se sine ratione atq; sine riuali (vt aiunt) amabat; multum de illo amore aut potius insania remittat. Quod si regi hoc persuaderi (vt confido) potest, totum negotium confectum existimabo. Vultis ne igitur illi pulchritudinis rationẽ tradamus, ne vnquam sine ratione, vel se, vel quidquam aliud amet? Imò inquit, T. percupimus. Meditabor inquam, igitur, an illum possim in meam sententiam hac ratione traducere; sic igitur existimate me cum illo loqui. Sæpenumerò Princeps maxime & potentissime, venit in mentẽ mihi admirari; quid

X 5

fit

fit illud, quod impulerit hominum multitudinem, ad tantum honorem vni homini deferendum: vt illum omnes ament, illi obtemperent, illi seruiant, ex illius vultu pendeant, illum denique in Dei loco venerentur. Quod quidem non temerè, neque sine causa fieri videtur; id enim, quod in omni loco ab omnibus tanta consensione fit, nec ad fortunæ temeritatē, nec ad hominū statuta, sed ad naturę legē videtur esse referendum. Quę autem gens est aut tanta humanitate culta, aut tam immanis & barbara, apud quam regis nomen non sanctissimum habeatur? in quāto autem amore reges sint omnibus, vel ex hoc intelligi potest: quod quoties pedē extra limen efferunt, pueri cursitant, viri festinant, senes quantum possunt accelerant, virgines etiam, & honeste mulieres pudore teneri non possunt, quo minus exeant, vt illius aspectu fruātur. Quacumque autē vehitur, omnes illi omnia bona precari, manus in cælum tendere, & faustis acclamationibus studium suum apertissimè profiteri. Hoc igitur cum nō rarò, sed plerumq; non ab vna gente; sed ab omnibus fieri videamus, tanti amoris causa est nobis diligentius exploranda. Non enim aliquid humanum; sed diuinum videtur esse id, quod tam ardēs studium multitudinis incendit. Et re vera, cum imperandi munus diuinum sit, consentaneum est,

vt

vt arbitremur illud ipsum, quo Reges excellunt, non mortale & caducum esse, sed cęlestē atque planè diuinum. Illa igitur tam clara & illustis regum species, quę tam admirabiles amores excitat, velim scire vbi consistat; num in summis opibus & imperio? Minimè, non enim Regis dignitas ex imperio pendet: imò totius imperij decus est ex regis amplitudine petendum, nec enim summum imperium principem flagitiosum exornat: Princeps autem honestate præcellens, plurimum toti regno dignitatis, & honestatis adiungit. Et opes quidem per se, non conciliant amorem, sed inuidiam constant; at nos in Rege quærimus id, quod homines illius amore incendit. Quod si imperium totius honestatis regię causam contineret: sordidissimus quisque posset, si aliquo Reipub. peccato ad imperium perueniret, potentia & opibus instras sordes eluere. Quod longè secus est, si enim quoduis munus viro alicui permissum, qualis sit ille vir ostendit; certè multò magis regium munus, quis sit illo vel dignus, vel indignus indicabit. Ibi enim maximè conuincitur amentia, vbi sapientia summa requiritur: ibi facilius deprehenditur ignauia, vbi virtus eximia flagitatur: ibi dedecus animos grauius offendit, vbi maius exemplum decoris & honestatis expectitur. Idcirco factum est, vt quamuis immanes

Ty

Tyranni ingentes opes habuerint, nullum ex imperio decus assequerentur, sed oēs sceleris infamia conflagrarent. Præterea aliud est ipsa dignitas, aliud id, quod dignitate cōparatur. Ineptissimū igitur est, cū inquirimus quid illud sit, quod reges imperio dignos efficiat, ipsū imperio causā totius dignitatis adscribere. Præterea id, quod regem honestū & admirandum facit, non est extra regē, sed in ipso rege collocandum. Aliter enim nō regi honorē, sed opibus illius haberemus. Quō igitur indignius est tua maiestate, te non propter te, sed propter opes tuas obseruari, eō pluris facere debes obsequium hominis, qui tam sedulō peruestigat illud, quod nomen tuum luculenter exornat, vt omnes honores posthac non opibus tuis, sed tibi ipsi deferantur. Summa autem hæc est, cū de regis pulchritudine differimus, vt non pulchrum imperium, neq; pulchrum aurum, neque pulchras vestes, neque pulchra monilia, sed pulchrum regem exquiramus. Illa igitur pulchritudo tua, quæ tantum tibi amoris & gratiæ conciliat, vbi sita est? num in corporis istius specie? fateor equidem, neq; tibi formam regiæ dignitati congruentem, neque oris decus & elegantiam deesse, sed illud cogitare debes, si tantum esset corporis formæ tribuendū, cū multæ virgines sint, & non pauci forsitan adoleſcentes, qui te coporis venustate

te ſu-

te superēt: sequi necessariō, vt vniuersa ciuium multitudo te relicto, eos, qui te pulchriores essent, admiratiōe quadam attonita sectaretur. Præterea quicuis morbus (quod omen Deus auertat) facile istum candorem inficere, & speciem deformare potest. Vt autem nihil aliud interueniat, ætas certē ingrauescens faciem istam rugis exarabit, omnemq; florē venustatis extinguet; q̄ si propter formā corporis amandus esses, cū formæ interitu, tuorum in te amor, & studium tui nominis interiret. Nos igitur in te, non virginis speciem & venustatem, sed regis excellentem dignitatem intueri cupimus; eamq; minimē regiam formam arbitramur, quam morbi vis contaminet, ætas deflexa corrumpit, vitæ pestis interimit, sed quæ semper eodem lumine splendet, & ne morte quidem extingui atque deleri potest. Restat igitur, vt hæc tam illustis species, quam non præſentes tantum, sed etiam absentes admirentur, quæ non paucos homines, sed innumera-biles ad sui amorem excitet, quæ non in vita tantum, sed multō etiam clarius post mortem omnium commemoratione vigeat; nō in corpore, sed in animo collocanda sit. Opus est igitur, vt altitudinem tuæ mentis excites & ingenium istud præclarum ad considerationē regiæ formæ conuertas; itaque operæ pretium erit; vt id fieri facilius possit, vim & rationem:

pul-

pulchritudinis explicari. Est autem pulchritudo forma conueniens & apta, modo & ratione dimensa, claritate coloris illuminata, omnes partes continens inter se mirificè concinnes: & ratio quidem pulchritudinis eadem propemodum est in rebus omnibus, quæ pulchræ sunt: ita tamen, vt quò res natura præstantior est, eò pulchritudo illius admirabilior sit. Sint igitur pulchræ vestes, pulchri torques, pulchræ gemmæ, fulgentes etiam & instratae fellæ pulchræ sint: dū modo intelligatur corporis speciem & pulchritudinem, multum inter omnes res pulchras, quæ oculis cernimus, excellere. Inde factum est, vt nemo vnquam amore vestis pulchræ, vitam in discrimen intulerit: & multi pulchri corporis amore mortem sibi conscuerint. Non enim, vt est apud Plautum, vestem amatores mulieris amant, sed vestis fartum. Quod si tãtas vires habet amor insigni specie corporis excitatus, vt multos stupore mentis opprimat, & ad insaniam redigat: quantam tandem admirationem commouebit animi pulchritudo, mentis, oculis vsurpata? an non est consequens, vt quem admodum nihil esse potest, in omni natura, mente & ratione præstantius: ita nullū decus sit animi decore magnificentius? accedit q̄ nemo ex amore huius pulchritudinis insanit: sed potius minoros sapientiæ fructus excipit. Vt autem melius

possit

possimus, quanta sit animi dignitas, intueri; commodū erit illius partes oratione perstringere. Prima igitur pars est mens & ratio, cum mente diuina & muneris similitudine, & celesti (vt ita dicā) agnatione coniuncta. Huic deinde pars illa subiecta est, in qua irarum ardor existit, cōtumeliam & indignitatē acri contentione repellēs. Tertia pars est voluptatis appetitio, ea quæ videntur suauia atq; iucunda vehementer arripiens. His autem singulis partibus aliæ subijciūt, quas ne longior sim, quàm instituta ratio postular, omitto. Cū verò hæ partes omnes numero & modo continentur, & ratione coniungūt, & mentis lumine collustrantur: tantus ex illis ornatus exoritur, vt diuinam pulchritudinem & dignitatem referant. Nec enim flagitiosa voluptas animo decus inurit: nec inanis dignitatis species mentem de statu conuellit: nec vllus tumultus excitatur, qui rationē perturbet. Honoris enim studium rationis imperiū sequitur; voluptatis autē libido, honestatis moderatione comprimitur; mēs autem, & ratio clarissimum lumen præfert, atq; pro iure suo: obtinet enim natura in animo principatum: partes languentes incitat, impotētius elatas cōercet, et singulas sedibus proprijs cōtinet, & quousq; illis progrediendum sit, lege præscribit. Itaque dissipata coniungit, dissoluta conglutinat, omniaq; lege & ordi-

ordine moderatur, & magnitudine diuinitatis
iusdam splendoris & claritatis illuminat. Sic
autem fit, vt nihil impedire possit ratione, quò
minus vitę finem videat; & quò sint omnia stu-
dia referenda cognoscat: & quid sit verum, &
rectum, & simplex, sapienter exploret; & statum
totius animi consilio salutari prospiciat. Illa
verò pars, in qua summa decoris appetitio, &
turpitudinis acris offensio viget, nunquam te-
merè ruet, illudq; tantum certamen inibit, quò
rationis imperio fuerit institutum. Nec illa qui-
dem pars, quę voluptates exquirat, immoder-
ratè iactabitur: nec ita se proiciet, vt animi
dedecus inurat & pro voluptate grauem do-
lorem efficiat. Ergo cum voluptas cum hono-
ris appetitu consenserit; honoris autem &
laudis studium à rationis imperio minimè de-
sciuerit; extabit & eminebit illa summa digni-
tas & pulchritudo, admirandaque honestas
elegãtia, qua nihil possit aptius, & conuenien-
tius, & illustrius excogitari. Hinc autem colle-
gitur illos tantum esse pulchros, qui sunt sa-
pientes & fortes, & moderati. Quid enim esse
potest amentia & temeritate deformius? qui
vel præcipiti ambitione turbulentius, vel timi-
ditate & ignauia turpius; quid libidinis imma-
nitate flagitiosius? hæc enim mala animi totum
statum euertunt; decus insigni flagitiorum o-
mnium labe maculant, omnemque pulchritu-

elegantiam scedè atque flagitiosè contami-
nant. Accedit ille angor & cruciatus, quibus
assiduè torquentur illi, qui animum flagitijs
deformatum gerunt. Vt enim animi pulchritu-
do est cum alijs omnibus tum illi ipsi, in quo in-
est amabilis atque iucunda: sic deformitas & turpi-
tudo non alijs tantum, sed etiã illis ipsis, qui eam
deprauati sunt; est odiosa & inuisa, grauissi-
misque in omni vita supplicijs obnoxia. Ex
quo sequitur omnes deformes esse miseros &
calamitosos; pulchros autem, florentes, atque
felices, omnique stabili & firma voluptate,
& singulari gaudio cumulatos. Cum igitur
nemo diu amari possit, nisi pulcher sit; pul-
cher autem nemo sit, nisi qui & sapiens & ma-
gnanimus, & in omni vita moderatus est, effi-
citur; si verè te omnes tui amant, vt his laudibus
omnibus cum omnium admiratione circum-
fluas. Præterea cum pulchritudo nihil sit aliud,
quàm illarum partium, quas memorauimus, lumen;
consensus; & conspiratio: Iustitia verò sit ani-
morum concordia, partium conuenientia, sta-
bile scedus, atque firma conuètio, & prudens
& fortis & apta moderatio; cõcluditur omnè
clarissimæ formæ dignitatè, splendor iustitiæ
contineri. Primum igitur videamus an sis iam
sapientiam assecutus; labi enim, errare, decipi
cum omnibus flagitiosum & turpe sit, tum il-
lis, qui reliquos homines prudentia & mô-

deratione sua tuendos suscipiunt, longè tur-
pissimum. Quòd si nondum sapientiam es ad-
eptus, nec alijs quidem laudibus ornari poteris.
Nec enim fortis est is, qui nō intelligit non
esse contra animi dignitatem: sed pro digni-
tate dimicandum, & omnem viam verissimæ
dignitatis ignorat: neq; moderatus is, qui mo-
dum & rationem, quo est coercenda libido,
omnesq; partes animi in officio continenda,
non tenet. Iustitiæ verò laus cū in illarū par-
tium conuenientia & moderatione consistat,
qua tandē ratione extare poterit in illo, cuius
animus fuerit partiū dissensionem perturbatus,
& immoderatione cupiditatis euersus? ergo
vbi sapientiæ studiū non viget, ibi nullus splen-
dor honestatis eminebit. Sin autem iam tibi sa-
pientiam parasti, qua nō te solū, sed vniuer-
sam Remp. feliciter regas, quæro rursus, unde
illā accepisti? Benignitate tua singulari fretus,
ô Princeps humanissime, hæc omnia serutor,
omnibusq; vestigijs indago, confidoq; futu-
rum, vt cū intellexeris quò animo hæc ad eò
curiosè vestigē, mea sedulitas minimè tibi mo-
lestā sit; nō mediocrem enim opinor fructum
ex ea percipies. Hoc igitur scire sanè velim,
num tu ipse sine vllō magistro sapientiam asse-
cutus sis: an illius magistrum habueris. Si per-
nixus ad sapientiam peruenisti, vehementer
admirabor. Si enim ne alea quidē ludere quis-

quam

quam potest, nisi sibi magistrum ludendi peris-
tum adhibeat; quo tandem modo quisquam
sapientiam, rem vnā omniū clarissimā at-
que difficilissimā sine doctrina percipiet? Si ve-
rò sapientiæ regiæ magistros habuisti, rursus
quæro, an illi fuerint ostentatione tantum &
leuitate: an verissimo studio, & vitæ grauitate
& constantia sapientiæ disciplinā professi. De-
inde quomodo id constare tibi potuerit. Vt
autē planè constiterit, cupio scire, quanta illis
attentione aures præbueris: postremò quan-
tum temporis in artem tam vtilem & necessa-
riam contuleris. Nec enim res tam præclara à
quouis magistro tradi, aut quouis animadu-
ersione percipi aut breuissimo tempore perdisci
potest. Ergo cū vt alia omnia tibi fuerint ad
sapientiam comparādā valdè oportuna, ta-
men & ætate puerili impetus, & temporis an-
gustis admodum spacijs exclusus, sapientiam
assequi nequies; reliquum est, vt minimè ti-
bi sapientiam arrogare debeas. Quod si non-
dum sapiens es (pace tua dixerim) ne pulcher
quidem habendus es. Quid igitur est, quod
in te tam vehementer amemus? ingenium mi-
rabile, indolem ad virtutē planè regiam, spern-
denique ipsam, quam de futura tua pulchritu-
dine & dignitate concipimus. Nec enim dubi-
tamus, quin, si istius præstantis naturæ vim ex-
citaueris, & te diligenter ad disciplinam ho-

nestatis applicueris, & homines ad tuam familiaritatem in omni genere virtutis excellenter adsciueris, sis ad illum sapientiæ gradum peruenturus, in quo diuinæ in te formæ splendor eluceat. Tibi igitur tunc dulcis, & amabilis, atque iucundus esse poteris, hominumque admirationem commouebis, tuorumque voluntates ad te amandum vehementer allicies; nec enim tunc te libidinis impuritas inquinabit, neque mortis metus à pulcherrimis factis auocabit, nec vlla dementia te opprimet: & cum firmè constitueris aut honestè viuendum, aut honestatis retinendæ gratia moriendum, nullum periculum, quod ad augendam & amplificandam dignitatem pertineat, effugies. Nulla igitur tunc labe commaculari poterit, tam excellentis decoris amplitudo. Et cum omnium turpitudinum notas summa contentione vitaueris, tum vel maximè illud insigne dedecus à te longissimè propulsaabis, quod superbia & arrogantia cõtinetur. Nihil est enim inani mentis elatione & leuitatè furiosius atque detestabilius. Si igitur hæc tam dira pestis in animum tuum inuaserit, & tibi falsa specie grauitatis illuserit, omnes opes honestatis tibi detrahet, omniumque in te omnium hominum acerrime concitabit. Vt enim voluntates humanitate & modestia conciliatur: ita fastidio & insolentia offenduntur. Præterea si perditorum hominum

sermo

sermonibus inductus existimaueris, nihil iam tibi ad summam gloriam deesse; languescet industria tua, studiumque virtutis omnino restinguetur, nec ad eam laudis amplitudinem, ad quam te naturæ præstantia vocat, aspirabis: sed fallaci honestatis imagine delusus, sempiternum dedecus & ignominiam subibis. Quò enim indoles animi tui clarior est, eò turpius erit ignauia & detestandæ flagitium. Nullam igitur opem asserunt tibi quidem homines perditissimi, qui ita omnia tibi tribuunt, quasi iam pridem sis dignitatem istam, de qua differimus, assecutus: imò tibi pessimè nocent, excellenti enim mentis assituti altitudini impedimento sunt, quo minus decus immortale sibi comparet. Quomodo enim summa contentione pugnabis, vt ad amplitudinem dignitatis summam peruenias, si te iam eam planè cõsecutum esse suspicatus fueris? at sine ardenti studio, sine summa industria, sine acri totius animi contentione, nemo vnquam poterit specie & claritate regis dignitatis excellere. Quare tam sceleratam hominum nationem, qui tibi dedecus æternum imprimere volunt, à te repelle, tuamque naturam bonitatem consule; & quantum opibus excellis, tantum te submitte, omniumque te commoditatibus, qui imperio tuo continentur, accommoda. nec enim in summis opibus inaniter extollis: sed in maxima potentia animum moderari,

maximam dignitatem conciliati: neque plurimum sibi quemquam tribuere, sed ad altissimum dignitatis gradum eniti excellentē gloriam parit. Quatuor autem vitijs illos contuminari necesse est, qui insolenter efferuntur amentianempe, & humilitate, & inhumanitate, & impietate. Quid enim amentius, quàm minimè videre, quàm fluxa & caduca sint omnia, quæ versantur in vita; quàm breui res humanæ commutentur; & quàm graues & inopinati casus opes valdè florentes euertat? quàm humilius & abiectius, quàm humi defixā mentem habere, nec cælestia atque sempiterna, sed terrestria tantum & mortalia cōtueri, opibus quæ fluxis & interituris extolli? quid inhumanius, quàm homines reliquos cōtemnere, nec villo sensu cōmunis doloris ad misericordiam commoueri; sed vltro etiam in alienis calamitatibus insultare? quid scelestius, quàm ita quemquam in opibus suis gloriari, quasi ea non à Deo accepisset, sed ipse viribus & industria sua omnes illas sibi parauisset? itaque homo superbus & insolens in odium hominum irruit; & odium grauissimum in se cælestis numinis accendit. Non igitur poterit villo modo vlla veræ pulchritudinis species esse cum superbia coniuncta. Is igitur tantum, qui est sine ostentatiōe sapiens, sine temeritate fortis, sine desidia moderatus, sine auaritiæ suspitione

frugi

frugalis, sine leuitate magnificus: ita grauis, vt non insolescat; ita modestus, vt non contemnatur, qui omnes opes suas in communem vtilitatem conferendas arbitratur, neque se sibi, sed patriæ natum existimat, & pulcher, & honestus, & clarus, & illustris est, & gratus, & amabilis atque iucundus, summoque imperio & gloria immortalis dignissimus. Hæc autè tam diuina forma, facilius haberi, quàm simulari potest. Vt enim mulieres falsi candoris atque ruboris medicamentis infectæ, acres etiam interdum amatores immunditiæ mentis coloris offendunt, & cum primum illitus fuco color eluitur, id vitium, quod illæ emendare conabantur, magis apparet: ita qui sapientiam & virtutem simulant, ipsius picture fallacis odio homines à se abalienant, & cum breui omne, quod est simulationis artificio tinctum, ad naturam suam redeat, euenit, vt flagitia, quæ latere videbantur, in odium multò acerbius incurrant; & mulierum quidem fraus multò leuior est: minus enim nocet, & damnum illud ad pauciores pertinet, & in eo sunt aliqua venia dignæ, quod eam pulchritudinem, quàm vehementer expetunt, si deformes natura fuerint, studio adipisci nequeunt, ita vt quodammodo faciem medicamentis illinere compellantur. Atqui honestatis personam induunt,

Y 4

cum

cùm sint flagitiosi & impuri, capitales sunt & pestem in Rempu. vniuersam machinantur, & illius regi simulationem sustinere cõtendunt, quam studio & disciplina cõsequi potuissent. Formam enim corporis fingere non possumus: animi verò formam possumus. Cùm igitur nihil amari constanter atq; diligere possis, nisi pulchrum, & elegans, & decens sit, verissimamque dignitatis opibus illustratum: & cùm dignitas & pulchritudo non in amplitudine imperij, nec in magnitudine pecuniæ, nec in venustate corporis: sed in animi cultu sita sit, qui quidem in sapientiæ splendore, in virtutis robore & constantia, & in modestiæ laude & ornamento consistit; quid aliud in omni vita faciendum est ijs, qui amari, qui diligere, qui in omnium ore versari, qui gloria immortaliter frui cupiunt, nisi vt rebus alijs neglectis, malis suavoribus repudiatis, & bonis & sapientibus ad suum nomen adiunctis, arrogantiam & fastidium excrentur, totoque pectore in studium sapientiæ, virtutis, & moderationis incumbat? Ergo si laude circumfluere, si omnium prædicatione celebrari, si ardentem ab omnibus pulchrum existimasti, si vnquam ad cupiditatem immortalitatis exarsisti; sapientiam inflammato studio consecrare, virtutis inuictum robur assumere, toto animo elegantiam moderationis amplectere, easque laudes omnes ad Reip. tibi

com:

commissæ fructum accommoda; & sic demum eam formam indues, quam omnes ament, admirrentur, atque suspiciant, immortalique laude celebrent. Habes summum ingenium, habes naturam ad res maximas strenuè gerendas aptam, &abilem, habes animum gloriæ studio ardentissimè concitatum, habes opes summas: fac igitur vt cùm tantis & naturæ & fortunæ opibus abundes, tibi ipsi ne desis, & cùm aliquod pulchrum facinus obieris, aliquod præclarior & excellentius esse cogita, ad quod sit tibi omnibus viribus enitendum. Parui namque animi est mediocri laude esse contentum, & non maiora semper & altiora moliri. Eueniet igitur, vt si identidem ad tuas pristinas laudes aliquid addendum curaueris: in animo tuo nouus quotidie ornatus oriatur, & dignitatis tuæ species clarioribus indies opibus illustretur. Quamuis autem ad excellentem dignitatem, acri quodam studio & summa contentione peruenias, illud tamen reputare debes, nihil esse tam excelsum atque magnificum, quod non sit illud, ad cuius exemplum effectum & informatum fuit, multò altius & magnificentius. Vt enim in reliquis rebus est quædam naturæ perfectio, cuius participatione & similitudine res singule coherant, & in natura consistunt: ita in pulchritudinis ratione, est quædam species sempiterna, ad cuius similitudinem

Y 5

omnia,

omnia, quæ honestate excellunt, effecta sunt.
 Hæc est illa pulchritudo, quæ nulla labe maculâ
 culari, nullo vitio contaminari, nulla ægritudine
 corrumpi, nulla vetustate deleri potest.
 cùm summa atq; sempiterna sit, sibi que simi-
 lis in omni æternitate permaneat, totiusque
 honestatis in se fontem & principium contineat,
 & omnibus rebus splendidis & honestis claritatis
 & honestatis causam afferat. Hæc igitur intueri,
 hanc amare, hanc imitari conuenit omnes, qui
 magni viri futuri sunt, & hominum immortali
 memoriæ consecrandi. Non solum igitur opus est,
 vt maiorum tuorum exemplum tibi imitanda pro-
 ponas, sed multò etiam magis in diuina pulchritudine
 mentem tuam defigas vt illius similitudine conformari,
 & opibus excitari possis ad summam decoris
 laudis excellentiam. Sic autem te presentes in-
 tuebuntur, absentes tui desiderio flagrabunt,
 de te omnes loquentur, laudes tuas in celum
 ferent, nomen tuum nulla vnquam inobscu-
 rabit obliuio. Hæc me regi dixisse putate, ve-
 strum autem est admonere, quæ sint huic orationi
 detrahenda, vel adijcienda: vt si fuerit aliquando
 necesse illa vt, non prorsus ineptum existimer.
 Quanquam ineptiarum suspitione vitare non potui,
 cùm in ficta causa tam longa oratione vsus fuerim.
 Sed soli sumus, & otio nunc abundamus, & si quid ineptum nobis
 exciderit

exciderit, secretum tenebimus. Oratio quidē
 inquit, M. benè longa fuit, sed ea iucunditate
 conspersa, vt confidam fore, vt faciliè in ani-
 mum regis influat. Id quidem, inquam, si fiet,
 non tam orationis iucunditate, quàm regis
 ipsius benignitate fiet. Sed velim intelligatis
 quid actum sit. Tribus enim rebus (si memi-
 nistis) diximus virtutem tradendam esse: in-
 stitutione, legibus, & disciplina. Primum enim
 est animus moribus honestis imbuendus: de-
 inde legibus instruentus: postremò ratione
 atque disciplina confirmandus: de morum con-
 stitutione non pauca diximus; de legum etiam
 sanctionibus multa disputauimus, nõ medio-
 crem verò sapientiæ disciplinam in honestatis
 ratione positam arbitramur, de qua à nobis
 hæc oratio habita est. Quod si hæc omnia ad
 regis eruditionem conferantur, fieri certè po-
 terit, vt nihil illo clarius existat. Cùm enim
 ratio & disciplina non pugnat cum legibus,
 & leges cum institutione puerili consentiunt:
 non potest animus tumultuari, & in contra-
 rias partes distrahi, & ita fiet, vt omni pertur-
 batione vacuus, quid optimum factu sit in vi-
 ta perpiciat. Quamuis igitur nihil aliud
 dicerem, hæc mihi satis esse viderentur. Sed
 hominum impudentium insidiæ, quas ex-
 timeo, faciunt, vt plura mihi dicenda
 putem. Quare nisi vobis aliud videtur,
 reli-

reliquum est, vt statum regis moribus, & legibus, & ratione optimè constituti, validis etiam præsidijs muniamus. Vt libet inquit, M. totum enim hunc diem tibi dicatum existima, vt institutam disputationem absolvas. Hic Portu. gallensis, mea inquit sententia, sermo in pomeridianum tempus differendus est, vt commodius ad finem perducipossit: nunc enim commodum videtur, vt Solis ardorem vitemus, & valetudini consulamus. Tu verò, me autè nominabat, apud nos hodie manebis. Nescio inquam, an id mihi per hospites liceat: & præterea erat mihi sermo de reb. magnis cū Michaele Valentino (homine religionis opinione præstante) statim post prandium habendus. Non poteris inquit, vilo modo tergiuersari: nam quod ad culpam attinget, ego pœnam, si qua tibi fuerit imposita, sustinebo; & sermo iste, quem dicis, poterit in aliud tempus commodè reseruari. Non repugnabo inquam voluntati tuæ, maximè verò ob eam causam, vt longioris temporis opportunitate, possimus intra hunc diem totam de regis institutione disputationem concludere.

Hæc vbi dicta fuere, in villam deducti ab illo sumus.

DE

DE

REGIS INSTITVTIONE ET DISCIPLINA,

LIBER SEXTVS.

POST prandium verò paululum quieuius, & varijs sermonibus animos ab illa disputandi contentione relaxauimus; inclinato deinde in pomeridianum tempus die, admonitus ab illis sum, vt impositum mihi munus exequerer. quod quidem differre nolui: sic igitur interruptam orationem contexui. Iam & naturam regis, & institutionem, & studium, & mores, & disciplinam oratione persecuti sumus; nunc verò restat, vt genera præsidiorum, quibus regis status muniendus sit, oratione etiam complectamur; quod vt rectius videre possimus, referamus animos ad eos homines, quos plerique reges in delicijs habent: & intelligamus, quæ sit eorum mens, qui sensus, quod studium, quid velint, quid nolint, quid sperent, quid metuant: vt tum demum statuere possimus, quæ nobis præsidia comparanda sint. Hoc quidem inquit T. scire cupio,

cupio, quid faciat ad regis præsidium, nosse mentem eorum, cum quibus reges iucundissime viuunt. Dixi inquam, vobis me non tantum ingenio valere, vt possim excogitare, quid regis statum conseruet: cum tamen videam omnes hominum istorum machinas ad regni perniciem comparari, opinor quiquid fuerit illis aduersarium, salutem regibus allaturum. Si enim constat, nihil esse tam infestum regibus, quam adulatores; consequens est, vt nihil magis regium statum firmet, quam id, quod maximè est adulatorum menti studio, cupiditati contrarium. Sunt enim adulatores maximi amatores Regum (vt antè diximus.) Amatoris autem est, multum de propria voluptate, parum autem de rei, quam amat, utilitate & existimatione cogitare. Quid enim quæso (vt illa similitudine vtar, qua iam superius vsus sum) cupit nefarius & flagitiosus adulescens, qui virginem amat, num vt singulari pudicitia sit? vt bene atque diligenter asseruetur? vt parentibus offensionem asserre non audeat? vt infamiam magis, quam mortem horreat? vt denique religionem vnice colat? Non certè. Quid contrà, parentes, fratres, cognati, & omnes, quibus illius vita atque dignitas cara est? nihil aliud profectò, nisi id tantum, quod amatores exhorrent: nempe vt benè morata & singulari honestate prædita

fit vt nunquam ad suam familiaritatem mulieres impuras admittat: vt honestarum foeminarum familiaritatibus implicetur: vt exitus earum, quæ sunt amatorum libidinibus obsequutæ, reformidet: vt postremò sanctissimam religionem violare non audeat. Hoc idem igitur nobis faciendum est, quando aliam magis exquisitam rationem excogitare non possumus. Vt igitur qui virginis famam tutam ab omni labe conseruare nituntur, id efficiunt, quod amatores molestissimè ferunt: ita & nos quibus Regis dignitas cara est, in ea pugnare debemus, vt rex sit illis virtutibus ornatus, & illis præsidijs circumseptus, quibus facillimè possit amatorum effrenatas libidines, a suis opibus atque dignitate cohibere. Est autem exploratum adulatoribus inutile esse regis pudorem, honestatem, vigilantiam, acumen, modestiam atque sapientiam. Danda igitur opera est, vt his laudibus omnibus cumuletur; & sic in omnibus artibus, & studijs id videndum & faciendum est, quod valdè sit ab adulatorum moribus & institutis alienum. Cum verò nihil sit, quod eos magis excruciet, quam rivalitas; fit vt perinde atque reliqui amatores nimis anxie reformidant, ne rivalalem habeant pulchriorem vel vrbaniorem, vel ditiozem, vel aliqua alia re præstantem: ita qui gratiam regis ambiunt, solliciti sunt.

ne

ne quisquā in regis familiaritatem veniat, quā
illos dignitate superet, & diligentissimè cau-
ne Princeps vlllo studio & amore teneatur, quā
illum ab eorum coniunctione diuellat. No-
igitur solū omnes homines virtute præsta-
tes oderunt, sed omnes etiam præclaras ar-
suspectas habent, & tanquam riuales moleste
simos execrantur. Dant igitur (vt iam dictū
à nobis) obnixè operam, primū quidem,
rex se multorum hominum sapientia, atque vir-
tute præstantiū fidelitate & benevolentia
piat: deinde ne statum suum literarum cog-
tione & maximarum artium disciplina com-
muniat: postremò ne regnū & imperium suo
mo religionis studio, diuiniq; numinis auxilio
& ope corroboret. hæc enim omnia illorum
fraudibus aduersantur: & sunt eorum cupis-
tatibus vehementer infesta. Quid igitur ali-
est nobis, qui omnia ad regis dignitatem con-
ferimus; faciendum; quā, vt hoc tibi tripli-
præsidio, quod adulescentes minimè volun-
regis statū muniamus? Hoc igitur saltē homi-
nibus istis tā lepidis & vrbis nos debere fa-
tendum est; quod nobis regis nostri non con-
nandi tantū, sed etiam tuendi viam mōstrant.
Admonent enim dum regem euertere conat-
tur, quid cōtrā nobis ad illorum insidias præ-
cauendas comparandum sit. Triplici igitur
præsidio regis opes muniendas statuo: bono-

rum hominum coniunctione, artium maxima-
rum cognitione; & religione atque sanctitate.
Vt autē de hominum auxilio primū dicam,
hoc certè constat, nullum negotium, quod ali-
quam vtilitatem vitæ contineat, sine multo-
rum hominum auxilio confici posse: nec enim
ex agro quisquam vberēs fructus colligere;
nec in re pēcuaria cum magna vtilitate versari,
neq; mercatura rem augere poterit: nisi mul-
torum hominum opera & industria fuerit ad-
iutus. Magister autem nauis nisi multorum
nautarum operis vsus fuerit, quomodo cur-
sum tenere, & nauem appellere ad portum op-
tatum poterit? quid imperator; nū sine mul-
torum militum robore & alacritate, & sine bo-
norum præfectorum opera & consilio, bel-
lum feliciter administrabit? ne autem reliqua
munera vitæ recentem (nec enim necesse est)
hoc planè liquet, neminem posse in aliquo
negotio & munere cū laude versari; nisi mul-
tos muneris illius socios fideles asciuerit. Hoc
tamen animaduertendum est; temerarium
esse, cū sint aliqui in muneris alicuius societa-
tem conuocandi; non peritos, sed imperitos
accerfiri. Veluti cum is, qui bellum aliquod
difficile suscipit, non veteres duces, sed mer-
catores in consilium adhibet, aut cum merca-
tor ad suas rationes decidendas, non alios
mercatores: sed milites accersit; similiter qui

in agricultura, non agricolas, sed homines
 rebus rusticis abhorrètes consulit, mentiser-
 pers habendus est. Hoc igitur manifestum est,
 in omni negotio, quod magnam utilitatem
 cõtineat, multorum hominum, qui peritissimi,
 operam esse summo studio flagitandam; nec
 enim homo solus, nec imperitorũ turba con-
 stipatus, poterit villo modo quidquam vtiliter
 administrare. Quid igitur de maximo on-
 nium atque difficillimo munere, cuius admi-
 nistratio & providentia reliqua omnia con-
 tinentur, existimandum est? fieri ne potest,
 Rex aliquis tantam personam tueri, tam mul-
 ta negotia conficere, tantum statum incolu-
 mem conseruare queat; nisi fuerit multorum
 hominum prudentum consilio, virtute, fide-
 litate munitus? Nullo modo. Quo pacto enim
 vno tantum ingenio cuncta, quæ sunt, regibus
 excogitanda prouideri, aut vnis oculis om-
 nia, quæ sunt in Repub. diligenter speculan-
 da cerni, aut vnis auribus omnium postulatæ
 & querelæ audiri, aut vnis postremò manibus
 res innumerabiles effici, & ad exitum destina-
 tum perducì possunt? hoc qui fieri posse cre-
 dit, stultus; qui periclitatur, insanus & fu-
 riosus; qui in eo perseuerat, miser & infelix
 est. non solùm enim illius amentia conuince-
 tur, sed vniuersam Rempub. funditùs perdet.
 Rex igitur, qui munere suo cù laude perfungit

cupit, multos Reges muneris socios habeat
 necesse est; aliter enim frustra studium, & in-
 dustriam, atque ad eò vitam in regno tuendo
 consumet. Reges autem appello, qui virtute
 regia ornati sunt, quamuis regnum minimè
 possideant. Vt enim citharædam non citharæ
 faciunt; sed citharæ pulsandæ artificium: ita
 non qui regni opes possidet, sed qui regnan-
 di scientiam tenet, meritò rex appellandus est.
 Quis autem ille est? Is certè, qui (vt antè dixi-
 mus) & sapiens, & magnanimus, & in omni
 vita moderatus est: quem nulla vexat amen-
 tia, nullus motus de statu deiicit; nulla cupi-
 ditas immoderata labefactat; qui nullas pro-
 prias opes publicis commodis & æquitati iu-
 ris anteponit. homines igitur, quærendi, &
 vestigijs omnibus persequendi, & tenebris
 etiam extrahendi sunt; vt regibus operâ suam
 nauare possint. Nec ij tantùm, qui in omni re-
 gia virtute excellentes extiterint: sed ij etiam,
 qui mediocribus officijs ornati fuerint, sunt
 ad familiaritatem & obsequium Regis admit-
 tendi; vt omnium operis vti possit, & ex maio-
 re bonorum numero seligere eos, qui virtute
 præstiterint, quorũ consilio & autoritate fa-
 cilius officio suo fungatur. Sed ij, quos regi fa-
 miliares & domesticos esse volo, ex vno tantũ
 ordine hominum deligèdi sunt? an ex omni-
 bus, si in illis specimen aliquod virtutis atque

probitatis eluxerit? sed vt de hac materia melius differamus, statuendum est, tribus rationibus quempiam à plebis turba segregari; diuitijs nempe, aut nobilitate, aut virtute. & quemadmodum refert Aristoteles, omnes ciuiles diffensiones, harum trium rerum cõten-tione excitari plerumque solent. Iustitia quidem ciuium animos deuincit; iniuria verò dissoluit, & ad intestinum bellum impellit. Iustitiæ verò munus est, vnicuique dignitatẽ suam tribuere. summa enim iniquitas est, non ponderari vniuscuiusque dignitatem: sed velijs, qui minus digni præmio sunt, maiora præmia condonari; vel saltem æqualia præmia & munera dignitatibus inæqualibus statuere. Quantum enim quisque; reliquos dignitate antecellit, tantò par est eum maioribus præmijs atque bonis honorari. Rectè igitur Achilles apud Homerum, de Agamemnonis iniquitate conqueritur, quod eodem honore, & homines obscuros, & claros efficeret. Hac autem querela vtuntur omnes, qui se putant reliquis dignitate præstare, cum se præteritos animaduertunt; aut nihilo sibi plus, quam ceteris, quos ipsi dignitate vincunt, attribui. Inde igitur odia, inde dissidia, inde clandestinia colloquia, inde fraudes in Repù. capitales, inde ciuiles tumultus erumpunt. Omnes enim illud bellum legitimum arbitrantur, quod pro dignitate susci-

susci-

uscipitur: dignitatem autem suam violari & imminui putantij, qui plurimũ possunt, cum se reliquos hominibus exæquatos esse vident. Causa tamen ciuilis discordiæ concitandæ, nõ eadem est apud omnes, aliæ namque alibi maius momentum habent, vbi enim multum valet pecunia, ibi qui ditissimus est, minimè ferèdum arbitratur, homini egenti eundem honorem haberi, quo se affectum cernit. Vbi verò multum nobilitati tribuitur, quoties homo nouus è tenebris emergit, & honoribus illustratur, indignum facinus esse clamitant omnes nobiles, hominem è terra natum ad honores nobilitati debitos aspirare. vbi tamen virtus in honore est, ibi quamuis interdum virtute excellentes præteriti sint, & honoris repulsam iniuriã patiãtur, minimè molesti sunt. Virtus enim seipsa contenta est, & honoris cupiditati faciliè modum cõstituit: neque valdè gloriã à populari celebritate petèdam arbitratur, cum se vera & stabili gloria florentem considerat. Illi igitur solum seditio nes non excitant, qui soli iure, de facta sibi iniuria queri poterãt. Sed quia non semper de virtute perfecta loquendum nobis est; sed est etiam ad virtutem popularem oratio nobis accommodanda, militaris etiam virtus cum plerumque sit intemperans, & nullam indignitatem pati possit, hac etiam ratione Remp. perturbare solet. Quoties

enim vir militaris sibi antelatum aliquem cernit, quem se virtute superare cenfet, id mortis instar esse putat. Homines igitur etiam fortes & magno animo præditi, sæpenuerò hac specie indignitatis offensi, tetra dissidia moliantur, & patrias interdum suas euertüt. Nos verò, qui sub rege viuimus, minus sumus his motibus expositi, propterea quòd rex est quasi quidam ludorum Gymnicorum præfectus, vt præmia diuidat, & oës contentiones æqualitate summa dirimat, & nos ita sumus illius placitis addicti, vt illius etiam in iudicando iniquitatem multò patientius tolerandam arbitremur. Quamquam & in regno etiam soleant hac de causa seditiones atque dissidia concitari, & coniurationes contra regis statüt atque vitam ferri: quemadmodum sub Ioâne rege hoc nomine secundo (viro multis virtutibus ornatissimo) maiorum nostrorum memoria factum fuit. Ne tamen id sæpius eueniat, est impedimento & nominis regij maiestas, & muneris amplitudo, & ciuium fides erga reges sanctè culta, & diri proditorum exitus, & sempiterna perfidiæ & proditiõis infamia, in qua posteri nõ mediocriter erubescunt. Quãuis tamen id rarò accidat, vt in regno qui se læsos esse putant, dissidia concitent, & interitum vel regi, vel Reipub. moliantur; non tamè mediocrem malum existimadum est, cum mul-

tude

vide regis iniuria queri meritò possunt. Vt enim nullum aliud incommodum Respubl. sciat, illud non leue reputandum est; quod multi homines fortes & industrij, cum vident virtutis dignitatem minimè perpendi, multù de virtutis ipsius alacritate remittüt. Fieri quidem non potest, vt rex omnibus ex æquo satisfaciat; id tamen illi prouidendum est, quoad fieri poterit, ne quisquam iustis querelis utatur, aliter enim neque suum officium faciet; & homines industrios, quorum opera plurimù iuari potuisset, alienabit. In Lusitania verò, cum summum honoris præmium videatur esse in regis familiaritate & gratia constitutù; nec enim Lusitani dignitatem tam in opib. & facultatibus, quàm in regis hilari vultu ponendam arbitrantur; videndum est maximè nostris regibus, quales sint ij homines, quos ad suam familiaritatem admittant; quos rufus excludant. Videamus igitur, cum non placeat homines inæquali dignitate præditos æqualibus præmijs atque muneribus donari: & indignis intramissis, homines fortes excludi, quibus sit ponderibus vniuscuiusque dignitas examinanda. Omnes autem, qui se honore dignos existimant, aut diuitijs abundant, aut nobilitate generis effertur, aut virtute præditi sunt. Quos igitur familiaritate digniores esse iudicatis?

An id dubium est inquit, Te eos esse præferen-
 dos, qui virtute præstant? Quod virtuti inquit,
 summum premium honoris adiudicas, laudor,
 quod indicta causa reliquos eijs, nõ probo.
 Si placet igitur, antequã feramus sententiam,
 eos audiamus. Rectè mones inquit, Par igitur
 inquam est, vt illos loquentes audiamus, vt fa-
 cilius quod æquum est statuerere possimus: ex-
 periamur igitur, an diues possit ad hunc modum
 causam suam tueri. Ego inquit, cum essem in
 magnis opibus enutritus, fui admodum libe-
 raliter educatus, & artibus homine ingenue
 dignissimis institutus. Nunquam enim egesta-
 te compulsus fui opus aliquod sordidum & vile
 suscipere, quod me ab honestatis studio retraheret,
 vt ij faciunt, qui rei familiaris angustia
 laborant. Reliquis igitur vitæ curis expeditus
 honestatem vnicè colui, illisque me disciplinis
 dedi, quibus instructus facillimè possem
 magnam Reipu, opem in magnis rebus affer-
 re. Multa igitur præclara didici; multum
 operæ & studij in re militari consumpsi; mul-
 tum patriam consilio & armis adiuui; nec mi-
 hi in opibus meis materiam libidinis, sed in-
 strumentum virtutis inesse constitui, multos
 namque milites alui: multos bello captos re-
 demi: multos ære alieno liberaui, maximisque
 sumptibus maxima & difficilima munera
 diligenter obiui: opera mea Regi difficilimè
 tempo-

temporibus semper prompta atque parata
 fuit. Nec enim vnquam exercitum scribi, aut
 classem instrui necesse fuit, quin ego pecu-
 niam meam in communem vtilitatem confer-
 rem, & omnes meas facultates regis oble-
 quio destinarem. Quocirca rationi consen-
 taneum est, vt illis omnibus, qui inopia coacti
 tantas Reipu, vtilitates afferre minimè potue-
 runt, anteferar. Hæc si diues diceret, nõne
 tibi videretur iure niti, atque meritò causæ
 suæ confidere? Videretur inquit, si ea, quæ
 dixisset, factis probare posset. An vera inquit
 sint, quæ dicit, testibus cõfirmanda relinqua-
 mus: hoc tamè interim ex illius oratione col-
 ligamus, illum qui ita loquitur, non in pecu-
 nia, sed in virtute omnæ suæ causæ firmamen-
 tum collocare, nec enim quantos pecuniarum
 acervos domi congestos habeat, sed quàm li-
 beraliter pecunijs vtatur, & quomodo omnes
 suas opes in Reipu, studium cõtulerit, oratio-
 ne commemorat. Omissio igitur virtutis stu-
 dio, nescio quomodo probare diues possit, se
 dignum esse, quem rex in familiaritate suam
 recipiat. Si enim ita loquatur. Ego multò lau-
 tius omnibus istis, qui mecum certare volunt,
 epulatus sum: multo quæ mollius & delicias
 vixi: multò magnificentius conuiuui, quoties
 hospites excipiendi fuerunt, instruxi: multò
 plura scurris & parasitis donavi: alea multis

In locis ingentem pecuniæ iacturam feci, me
 retrices multas alui, solem vitæ, laborem su-
 gi, vestibus preciosissimis excultus, & fragri-
 tissimis vnguentis delibutus incesis; id que se-
 dulò curavi, ne id, quod maiores mei tanto
 labore quæsierunt, in res laboriosas & im-
 cundas impenderem, sed in omni voluptate
 perfruenta consumerem. Non igitur æquum
 est, ut ij, qui non ita splendide viuunt: sed ve-
 multis in bello laboribus attriti, vel literarum
 studio confecti sunt, & tenui victu & cultu
 contenti esse possunt, mihi præferantur. Hæc
 si diceret, audiendum existimares? Non pro-
 fus, inquit. Quid, inquam, si diceret, nõ pe-
 tiar equidem vllò modo ex opibus meis ter-
 ræ in honore leuitates, aut in futiles volup-
 tates insumi, sed pecuniam coaceruabo, ne
 vllum quæstum me indignum iudicabo, the-
 saurum circumplexus noctes & dies asserua-
 bo, & diligentissimè cauebo, ne quid qua-
 de argenti structis aceruis imminuam; facilius
 autem patiar filios meos in seruitutem abduc-
 meque morbo molestissimo cõstictari, quàm
 pecuniam, quam tâto labore paravi, insipienter
 absumi. Nec enim mihi affines, neque co-
 gnati, nec amici, neque filij honori & emolu-
 mento sunt, imò omnes me oderunt, me ex-
 tinctum cupiunt, vt pecuniam meam diripi-
 piant, atque per summum flagitium effusa-

ant. Pecunia igitur tantum mihi honorem,
 mihi delicias, mihi voluptatem afferre potest;
 in illa igitur habeo vitæ propugnaculum, mi-
 erix per fugium, senectutis oblectamentum,
 Nam colo, illâ veneror, cum illa me oblecto,
 in illa tantum omnia præsidia vitæ constituo.
 Cùm igitur ita sapiens sim, vt spretis volup-
 tibus, neglectis honoribus, repudiatis amicis,
 omne studium vitæ in pecunia paranda con-
 sumperim; quid causæ est, cur nõ anteponar-
 is stultis, qui quoties aliqua species honoris
 & honestatis eorum oculis obuersatur, omne
 patrimonium repente pfundunt? Si hæc diceret,
 iures illi præberes? an potius hominẽ sordidũ,
 & in humanum, atq; adedò impium & scelera-
 tum, qui in Dei loco pecuniam colit, ex totius
 regni finibus exterminandũ putares? Extermi-
 andũ certè, inquit. T. dũ modo pecuniam se-
 cũ minimè asportaret. Nec enim equum est, vt
 cui supplicium meritò cõstitui debet, vlla sor-
 didæ & impuræ voluptatis materia tribuatur;
 & ratio flagitat, vt qui pecunia vti nescit, non
 tam impunè possideat. Minimè, inquam, im-
 punè possidet; semper enim eget, & in mendi-
 citate versatur: neque tam quod iam com-
 pressum domi continet, quàm quod ni-
 mis sitienter appetit, secum recogitat. Opes
 quas habet, attingere non audet. earum quas
 non habet, infinita cupiditate cruciatur; in
 quæren-

quærenda pecunia, labore conficitur; in fru-
uanda, cura & sollicitudine cõtabescit: si quæ-
quam emittit, intolerando dolore, & morbo
tota laceratur. Nemini credit; omnes suspensio-
nem habet; familiares & domesticos extimescit. In
alios fortunis suis inhiare verissimè suspicatur. In
strepitu muris attonitus fores effringi, & in
domum penetrare putat. Cum domi est, in
augendæ sollicitudine victus, in forum ex-
citatur: inde autem ne quid, dum ille abest, fa-
miliares auertant, domum se proripit. Nunquam
igitur lætum diem videt; nunquam ne in su-
mo quidem animo conquiescit: sed semper
tristis, semper attentus, semper vel spe, vel
 metu sollicitus afflictor. Dum igitur huic vitii
ræ incumbit, neque sibi, neque Reipub. vitium
esse in vita potest; id quæ tantum agit, ut heredes
in morte illius exultent. Ergo cum omnes
diues, si virtute caret, vel prodigus, vel auarus
sit; & vtrumque vitium sit impedimento, quo
minus opes illius aliquam Reipub. utilitatem
afferant: consequens est, ut omnis, qui sine vir-
tute diues est, à Regis familiaritate repellatur.
Quod si secus euenerit, & contempta virtute
diuites honorati fuerint; eueniet tandem, ut
nemo virtutem colat, & omnes pecuniæ tes-
tuariu[m] existimant. In regno enim omnes
tantum summo studio consecrantur, quod
Principibus honorari vident; si igitur hono-

res honorem virtuti debitum ad pecuniam
transferri perspexerint, studium virtutis negli-
gent, & in cogenda pecunia certatim elabora-
bunt, neque quomodo Reipub. pro parte sua
conuenient: sed quomodo rem suam accessioni-
bus infinitis amplificent, sibi curandum arbi-
trabuntur. Virtutis igitur industria languescet;
iniquitas, & fraus ad Reipub. perniciem erum-
pet; totiusque regni status funditus interibit.
Quid de nobilitate dicemus? poterimus ne illis
aditum ad regem claudere, quibus omnium
consensu maximè semper apertus est? flagitium
profectò fuisse villo modo tolerandum; ma-
ximè verò, cum eorum quilibet his verbis a-
gere causam suam possit: fingamus igitur ali-
quæ nobilem hominẽ in hanc sententiã loqui:
Ego claro & illustri loco natus sum, & si vo-
luero genus meum à stirpe repetere, multos
fortes, & in omni genere virtutis excellentes
vitos enumerare possum, qui cum Reipub.
plurimum opibus, & consilio, & virtute iuui-
serunt, à regibus eam ob causam summis hono-
ribus & ornamentis illustrati sunt. his igitur do-
mesticis exemplis stimulatus neque dormire,
neque quietem pati possum, eo namque studio
flagro, ea cura sollicitor, id animo molior, ut
meorum gentilium decori ne desim: sed illorum
etiam laudes labore & vigilantia mea su-
perem. Nec enim si labe aliqua aspersus fuero;

vitia mea obscura esse poterūt, cū in tam claris generis luce & celebritate nomen meū reseretur; vt mihi à maioribus meis degenerare liceat, sine insignis infamiae turpitudine. Non igitur opes, non pecuniā specto, non flagitiosas voluptates exquiro: sed omnes curas & cogitationes meas ad gloriam & honestatē confero, tantaque verissimae laudis cupiditate incendor; vt praecclare mecum agi poterim: si dum ad immortalitatem hominis aspirantem mortem oppetam, & pro breui vita corporis, vitam gloriae sempiternam adipiscar. Igitur generis claritas, si maiorum exempla, artes ingenuae, quas à pueritia colui, si signa quae iam insita indolis atque virtutis egregie dedi, mihi hos stimulos admouent: nonne mirandum est, vt multò clariora facinora pro salute, & pro regis dignitate suscipiam, quam si quis, qui nullis exemplis domesticis ad amplitudinem laudis & dignitatis excitari possunt, quum igitur est, vt eundem locū apud regem obtineam, quem mei maiores tenuerunt: nec mihi quisquam nouus homo, in hac contentione dignitatis anteponatur. Hæc si dicat homo nobilis, potestis ne tam honestae orationi repugnare? Minimè inquit, T. Et rectè quidem inquam cœsetis, hæc enim oratio stirpe virtutis inimitur: neq; germanam nobilitatē ab honestate seivigi posse statuit. Sed si idem dicat: eg-

generis mei fiducia subnixus ambulo, nulloq; metu nobilitatis amittendae conturbor. Nec enim mihi quisquam meam nobilitatem eripere vlla ratione potest. Ego lautus & urbanus sum, & specie etiam venustus, & omni lepore circumfluos; nemo me dexterius alea ludit, nemo conuiuia festiuior, nemo in omni nobilitate dicacior, nemo innuit oculis argutius; nemo cubito tangit eos, qui prope sunt, malitiosus. Iam verò amorum blanditias & venustates, quis maiore studio confectatur: me virgines aulicæ libenter aspiciunt; mecum iucundè fermocinantur; quacumque autem incedo omnia vnguentorum fragrantia redolent; & vbiq; suavitate meae impressa vestigia relinquo, multaque alia voluptatis & deliciarum causa facio, quae maximè nobilitatem decent. Occurrat hinc aliquis, & dicat: quid si dum tu steritis, & torpore deliciaeque langues, & vitam in istarum deliciarum festiuitate consumis, aliquis homo nouus industria singulari praeditus ad honestatem enitatur, tibi que dignitatem praeripiat? Mihi ne homini utraque stirpe nobilissimo, vt homo sine gente, sine nomine, in fece infimae plebis educatus, anteponatur? Certè si ius & ratio vim habuerit, & ille dum tu dormis, sese vigilanter & acriter ad studiū virtutis applicuerit. Colat ille virtutem, quantum volet, ego tamen, qualis sim, nobilis sem-

perero. Si igitur fieri nequit, ut aut ille parètet
mutet, aut ego insignia meæ gentis amittam:
quid erit indignius, quàm illum mihi in aliqua
dignitatis ratione præferri? benè profectò se-
res habebit, si nouus homo rusticano patre na-
tus homini natalium splendore clarissimo fue-
rit antè latus. Quid si fiat? Ità ne verò id fieri
aliqua ratione poterit, ut is mihi præferatur,
quem ne in domesticis quidem meis nume-
randum existimo? Sit facinus quantum volēs
indignum, id tamen aliquādo fit. Quid igitur
tunc facies si idem tibi euenerit? Non ego in-
quit, solus mihi conuictum fieri vociferabor:
sed omnis nobilitas eam ad se contumeliam
pertinere putabit, & fidem regis implorabit,
aut suum ius questibus obtinebit, aut iniuriam
suam constanti animo persequetur. Quomo-
do? aut qua tandem ratione? A rege semigre-
bimus, inquit, & illum perinde atque dignum
est, hominum ignobilium turba constipatum
relinquimus. Quo quid Sol videre potest in-
dignius? Principem clarissimum ignobilium
hominum turba circumfundit? eorumq; con-
tagione pollui? infirmorumq; ministerio re-
gis maiestatem imminui? illum ne regem ap-
pellabis, cui nouus homo poculum ministrat
quem manibus suis vestit, & ornat? Non pro-
fectò dignus est nomine regis is, qui tantam
dignitatē subire potest. Faciat igitur ille quod

libue-

libuerit: nos verò iniuriam nobis illatam,
minimè impunitam, & inultam relinque-
mus. Eum namque plebis infimæ sordibus
illini & contaminari patiemur, & tum demum
intelliget, quantum regis flagitium sit, homi-
nes genere illustres & claros offendere. Hæc
si dicat homo nobilis, qua ratione poterimus
illius iracundiam reprimere? aut quomodo re-
gem si nobilium hominum penuria coactus
fuerit poculum è manu hominis noui sumere
consolabimur? Fieri vix potest. Experiamur
tamen & primùm quidem hominem amplitu-
dine generis illatum admoneamus, ne sit vir-
tuti, è qua omnis verà nobilitas ortum habet,
insensus. Nobilitatem enim ex virtute natam
esse confirmabimus, atque tantisper dignita-
tem iure atque merito retenturam; dum in illa
splendor virtutis eluxerit. Virtutem verò sem-
per & specie illustrem, & amplitudine admi-
rabilem, & fructu salutarem extitisse dignam,
quæ summis honoribus & titulis illustraretur,
docebimus deinde illū nobilitatis authorem
& Principem, à quo hic, cum quo nobis sermo
est, gentis ducit, hominem à principio obscu-
rum fuisse; virtute tamen imagines posterita-
tis mirificè consecutum, nullam autem nobi-
litem extare, quæ possit à primordio gene-
ris humani suæ claritatis ortum repetere. Ut
enim aliquis possit seriem maiorum suorum

Aa

recen-

recensendo multos homines claros enume-
rare, ad opifices tãdem perueniet, & in ipsam
fecem plebis, quã fastidiosè contemnit, in-
currerit. Quod si ea mens Principum fuisset, eo
tempore, quo ille primus nobilitatis suæ pro-
pagator è tenebris emergere cœpit, vt nullo
modo paterentur aliquem hominem obscure
loco natum, quamuis magnitudine virtutis
excelleret, in nobilitatis lucem vindicari: ne-
cessariò accidisset, vt hic & multi alij nobiles
quos generis nouitas offendit, in perpetuis te-
nebris & obscuritate sempiterna laterent. Il-
lum deinde obnixè precabimur, ne nouorum
hominum virtuti inuideat: imò in ea Prin-
cipum suæ nobilitatis & claritatis agnoscat: pro-
clarũ esse cũ virtute, virtutis dignitate con-
cedere, non virtutis inuidia, virtuti interitũ ma-
chinari: propriam nobilitatem tueri, nõ aliam
nascentẽ irritis conatibus impedire. Nullũ
nim inanitatis & leuitatis impetum posse vir-
tutem infringere. Iubebo deinde illum, vt an-
mauertat, quomodo illum nobilitas tuenda
& conseruanda sit; vt enim illius initiũ, & fun-
damentum est in virtute positum: ita virtutem
conseruari & augeri, & flagitijs interire. Am-
cè igitur illum admonebimus, ne nimis nate-
lium splendori confidat: sic enim natura com-
paratum esse, vt quod virtute splendet, ob-
scuretur flagitio, & quod indultia partũ est

amit-

amittatur ignauia. Tum etiã ridiculum esse
dicemus, regi nobilitatis discessione minitari.
Tantam enim potestatem in regibus, tantum-
quẽ (vt ita dicam) numen inesse, vt facilè pos-
sint meritis excellentibus excitati, & generis no-
uitatẽ nobilitare, & inertẽ nobilitatẽ cõtemne-
re. Quod si Rex non potest villo modo digni-
tatem suam sine præsidio nobilium tueri, nihil
ab illo fieri posse sapientius; quã omnes fam-
ilias, in quibus aliquod lumẽ honestatis splẽ-
dere viderit, nobilitatis insignibus ornari, ne-
vnquã relinqui à nobilitate possit. Vt enim di-
ligens agricola nouas arbores serit, quæ dum
aliã vetustate consumuntur, exurgant, atque
fructum ferant: ita regi necessarium esse, vt af-
fiduè nobilitatis plantaria seminet, vt semper
vetustæ nobilitati succrescant nouæ nobilita-
tis propagines. Hortabimur etiã illum, vt re-
colat animo, quorum sit sanguine procreatus,
& maiorum suorum egregia facta memorabi-
mus; & quantũ dedecus illius futurũ sit, si non
illorum vestigia fuerit persecutus, admonebi-
mus: obtestabimur denique, vt ineptias vitet,
& insolentiam fugiat, & virtutem colat, & ho-
nestatẽ retineat, si vult clarus & amplus esse;
nec aliena dignitate, nec vanis nominibus ef-
feratur: sed omne amplissimi decoris orna-
mẽtum propria atq; vera dignitate constituat.
Ex his quidem locis argumenta sumemus,

quibus si fieri possit illius, qui omnia dignita-
tis ornamenta in nobilitate ponit, arrogantiam
miruamus. Regem verò quibus præsidij con-
tra minas insulsæ nobilitatis armabimus? aut
quibus rationibus admonebimus, ut neminem
in suam familiaritatem recipiat, nisi virtute &
industria præcellens extiterit? date igitur hanc
veniam mihi, ut illum rursus alloquar. Ut lu-
bet, inquit Tridès, dum modo ne te ista con-
suetudo sæpius cum rege differendi, ab ami-
corum colloquio & familiaritate disjungat:
timeo enim, ne orationes istæ cum rege sæpius
habitæ animos tibi efferat. Quid? inquam iam
ne vos inuidia lacerat? quid facietis, cum me
penitus in familiaritatem Principis ipsius im-
merfero? Hic postquam arrisere, ego sic exor-
sus sum, quasi cum ipso rege loquerer: sic igi-
tur orationem institui. Nullam esse Prin-
ceps inuictissime, artem maiorem, aut diffici-
liorem, quam tractare Rempublicam, pro tua
singulari prudentia iudicare potes. Quamuis
igitur ingenij acumine, & animi magnitudine
præcellas, multisque opibus instructus & or-
natus sis; difficillimè tamen imperium geres, nisi
fueris multorum hominum consilio, fortitu-
dine, atque fidesitate munitus. Cum igitur cõ-
stet tantum munus ab vno solo homine, sine
multorum operis, & sine sapientium hominum con-
silio administrari non posse, reliquum est, ut

videa-

videamus, è quo genere hominum seligendi
sint ij, quos in familiaritate admittere, & quo-
rum operis uti debeas. Tria namque sunt ho-
minum genera, quæ dignitate certant. alij nam-
que diuites sunt; alij nobiles; alij virtute præ-
stantes. Quæro igitur num difficilis delibera-
tio sit, qui potissimum à te diligendi sint? Non
arbitror. Nam si diuites opes suas tibi & Reipu-
svi futuras esse pollicentur, si bonis artibus
student, si pecuniam ad honestatis studium
conferunt; cum bonis certè numerandi sunt,
& ob eam causam digni iudicandi, qui pluri-
mum tuæ humanitatis obtineant. Si verò seclu-
sa virtute & honestate, pecuniam ornamentis
affeceris, & homines diuites, quamuis omni
virtute vacui sint, & tuam familiaritatem ag-
gregaueris, avaritiam ornabis, insolentiam con-
firmabis, ignauiam sustentabis, pessimumque
in Rempublicam certamen induces. Nemo enim, ut
virtutis laude præcellat, elaborabit; sed ut om-
nes pecuniæ magnitudine superet, enixè con-
tendet. Si igitur fraus & iniuria dominabi-
tur, honestatis studium interibit; iniquitas &
imprudencia Rempublicæ peruerterit; duæque ma-
ximè Reipu. pestes eam mortifera tabe confi-
ciēt. Quæ nam illæ sunt? inquires, Diuitiæ quo-
rundam ingentes, aliorum verò mendicitas.
Vix enim potest quisquam opes suas præter
modum augere, quin multi ad inopiam redi-

gantur: quod enim nimis accrescit vni de multorum victu detrahitur. Sic igitur eueniet, si auaritia fauore tuo confirmata fuerit, vt alij ditissimi sint: alij in mendicitate versentur. Diuitias verò immanes, luxus, ignauia, nequitia, fastidiū, insolentia, alia præterea flagitia innumera- bilia consequuntur. Extremæ verò inopiæ comes est desperatio; inde verò erumpit amētia, rixæ, furtum, latrocinium, publici status odium, & reliqua mala, quibus Respublica in summū discrimen adducitur. Vt autē nullum aliud malum inde proueniret, illud certè non mediocriter putandum est, quòd in tenui admodum fortuna nemo liber esse potest. Egestas enim eripit mentem & deprimit animum, atque seruire compellit. Postremò ijs, qui sine virtute ditissimi sūt, inopes inuident; inopes verò à diuitibus contemnuntur; & ita necessariò odium inter illos acerbissimum concitatur; & Respublica in contrarias partes distracta, atque contentionebus dilacerata cōcidit: aut certè faciliè externorum hostium armis opprimitur. Si igitur tantam vim malorum inuehit in Rempublicam, ingens hominum quorundam pecunia, cum magna & graui multitudinis clade coaceruata, quid minus regis officio conuenit, quàm auaritiæ fauere? auaritiæ autem is Princeps nimis fauebit, apud què diuites, qui probi & honesti non sunt, in gratia fuerint. Quod verò ad homines nobiles attinet,

net, eorum causa honestior esse videtur. Nobilitas enim plerumque è fonte virtutis & honestatis emanat. non nego multas familias diuitijs, ad aliquam etiam nobilitatis rationem peruenisse: vera tamen & germana nobilitas, non aliunde, quàm ex virtutis fonte, profluit. Illi namque primi, qui suæ nobilitatis fundamenta iecerunt, cum essent ignobiles & obscuro: bonis tamen artibus, præstanteque virtutis industria, hoc affecti sunt, vt claram stirpem in multa secula propagarent. Habent igitur homines nobiles, quorum exemplis ad virtutem & gloriam excitari possint. Si igitur maiorum suorum vestigijs institerint, & in studium verissimæ laudis incubuerint: æquū est, vt illos in fidem & amicitiam tuam recipias multisque opibus & ornamentis augeas. Sic enim illorum virtutem debitis præmijs afficies, & eorum memoriam, à quibus generati sunt, grata voluntate prosequeris: si verò maiorum gloria contenti, opes, quæ ad illos hæreditate uenerunt, in nequitia & leuitate consumpserint, nec vllum virtutis genus in vita coluerint: duplici ratione non tantum à familiaritate tua; sed etiam à congressu prohibendi sunt. Nempe quòd & se turpitudine contaminauerint, & claritatem maiorum suorum dedecore maculauerint. Quò autem clarius est eorum genus, eò maiore odio digni sunt, qui generis sui gloriam

magnitudine libidinis & impuritatis obscurant: quando ne domesticis quidem exemplis stimulati, sese in aliquod studium honestatis & laudis incitauerint. Sunt igitur repellendi, & eijciendi, & cōtemptione leuitatis & iactationis acerrimè coercendi. Si em̄ illos, quamuis sint ignauissimi, tua gratia dignos, eò tantum, quòd nobiles sunt, existimaueris: ales arrogantiã, corroborabis impudentiam, confirmabis ignauiam atq; desidiam, eoque rem deduces, vt eorum superbiam atque fastidium tolerare non possis. Deinde quod est miserimum, libertatem tuam hominibus leuibus, superbis, ingratis addixeris. Quid enim leuius esse potest eorum temeritate & amentia, qui nominibus tantum inanissimis, sine vlla ratione solidæ & expressæ dignitatis insolescunt? Quid superbius illis, qui tantum sibi arrogat, vt omnes, qui nobiles non sunt, ita præ se contemnant, vt homines esse non putent? Quid ingratus illis, qui, quamuis summis afficiatur muneribus & beneficijs, semper tamē fremit, multò sibi minore præmia delata fuisse, quam generi atque nomini suo debeantur? Sic enim nobilitatis opinione tument, vt omnia præmia virtuti constituta, nomini tantum suo deberi contendant: & cum multa fuerint adepti, multo plura quotidiano propè conuitio flagitent; eueniet igitur, vt cum præmia virtuti pro-

proposita, ad inertem nobilitatem trãstuleris, fortes & spectatos homines ab alienes, & nobilitatem minimè tibi deuincias. Præterea si dū nobilium offensionem metuis, virtutem ignobilium non ornaueris, duas res valdè salutares è Repub. tolles, nempe metum & spem; metus enim honestatis amittendæ nobilitatem stimulat, & in studio dignitatis vigilantem efficit; spes autem honestatis consequendæ homines fortes, obscuro loco natos mirè sollicitat, & studio virtutis incendit. Ergo si metum hunc nobilibus ademeris; & si spem hanc ignobilibus, concederis, vtrosque desides & ignauos efficies, dedecoris em̄ metu sublato, quis ex omni nobilitate volet cum vitæ periculo, præclarum aliquod facinus obire? Spe verò dignitatis erepta, quis erit ex omni plebe, qui pro Reip. salute vitam in summum discrimen iniiciat? Principis autem officium est, ad virtutem omnes incendere: non studium virtutis extinguere, indolem honestatis, in quocunque illa vigerit, excitari: non certi cuiusdam generis ignauiam noui hominis virtuti præponere, & insitam nouitatis indolem, vt satisfaciat arrogantia nobilitatis, opprimere. Nullo igitur modo remp. virtutis præsidio firmare poteris, nisi nobilibus metum amittendæ nobilitatis incutias; & ignobilibus spem illius adipiscendæ proponas, & ita certamen illud præcla-

rum instituas, quo bene constitutæ Respu. re-
rum potitæ sunt. Nihil enim præclarior esse
potest ad imperium propagandum, quàm illa
plebis & nobilitatis contentio, qua pars vtra-
que in eo pugnat, vt virtute præcellat. Illud
præterea velim Princeps animaduertas, vt di-
ligens paterfamilias esse nequit, qui suos otio
torpere finit: ita neque rex officio suo strenuè
fungi potest, si otiosis atque negligentibus
se benignum præbuerit. Rex autem qui ig-
navam nobilitatem, nouorum hominum in-
dustriæ præferendam arbitratur; industriam
frangit, alacritatem debilitat, desidiam ornat,
& confirmat ignauiam, & sic tandem omnia
Reip. præsidia labefactat. Qui hostem feriet,
dicebat Annibal, is mihi Carthaginensis erit,
Si dicat opus est rex in omni genere virtutis
excellens. Qui hostem ferit, is mihi nobilis erit:
finge nunc animo maximos hostium exerci-
tus in regni tui fines irrumpere, tantamque
vastitatem inferre, vt nisi illos vi atque virtute
represseris, sint tibi omnes regni opes amitten-
dæ. Si esset igitur necesse tibi signis collatis
cum hostibus dimicare, quo præsidio liben-
tius aciem tuam firmares? fortium ne hominū
robore, quamuis essent ignobiles & rusticani:
an mollis & delicatæ nobilitatis elegantia? nõ
dubium est, quin libentius & cõfidentius ho-
mines robustos, & acres, quàm nobiles, si esset
parum

parum fortes, educeres. Quid igitur magis
absurdum est, quàm eos, quorum virtuti atq;
fidei vitam, salutem, atque dignitatem tuam in
maximo periculo committeres, inferiores ha-
bere ijs, quorum ignauia & imbecillitati diffi-
dis? Quid enim aliud hostes tui optarēt, quàm
vt hoc animo esses, vt fucatæ imaginis inanem
splendorem, claritati & splendori virtutis an-
teponeres: & hominem bellum & venustum,
qui principes in maiorib. suis numerare pos-
set, quamuis esset iners & timidus; ita vt hostis
vultum aspicere non auderet, homini forti &
industrio præferres? intelligerent enim ea ra-
tione profligari in regno tuo virtutē, & igna-
uiam in dominatu constitui. Id ne igitur
fieri vllò modo patieris, quo simul & regni tui
opes infringas, & hostibus lætitiæ causam af-
feras, & quoties signa contuleris, illis necessa-
riò victoriam cum insigni clade tua & igno-
minia, concedas? Præterea libenter ex te au-
dirē, quid malles annales de te ad annos sex-
centos prædicare? num quòd te semper præ-
bueris hominibus nobiles, quamuis essent
ignauis & flagitijs omnib. infames, obnoxii, &
eorum cupiditatibus obsequentem? an quòd
nullum inane nobilitatis nomen plus apud
te valuerit, quàm egregiæ virtutis ornamen-
tum? Dubium certè non est, quin mal-
les memoriæ tradi te nihil vnquam in vitâ
pluris,

pluris, quàm virtutem æstimasse. Id igitur nūc fac, quod posteritati commendari, & hominū sempiternæ memoriæ consecrari ardentissimè cupis. Illud deinde considera, neque iustitiæ æquitatem pati, nec vllam prudentiæ rationem ferre, vt qui nullam omninò Reip. vilitatem afferunt, opibus Reipu. saginentur; & quod erat fortibus & spectatis hominibus tribuendum, ignauis & otiosis sine vllò modo tribuatur. Imò vt apes fucos arcent, eò quòd fuci neque ceram conficiunt, neque cellas extruunt, nec eas melle complēt, sed ipsum mel apium labore, cura, & sedulitate confectum intemperanter absument; sic omnes homines desidēs & ignaui, qui tanquam fuci cū nullam operam Reipublicæ nauent, omnes tamē Reipu. opes liguriunt atque deuorant, à regni finibus expellendi & eijciēdi sunt. Si enim boni principis est, turpe otium & desidiam non impunitam relinquere: summum certè flagitiū erit, ipsam segnitiam muneribus industriae debitis ornare; & si ad officiū boni regis pertinet, virtutē remunerare, non mediocresce-
 lus regis erit, virtutem negligere; & beneficia, quibus virtus erat afficiēda, ad ignauitatem & dedecoris ornamentum transferre. Quibus autē quæso artib. & disciplinis, vel Cyrū, vel Alexandrū, vel Cæsarem, vel alios imperatores, qui regiones innumerabiles armis inuictis per-
 agrarunt,

agrarunt, tantum potuisse suspicari: vt nihil esset vel tam natura & arte munitum, vel tam firmo præsidio vallatum, quod non armis atq; virtute superaret? hac vna certè disciplina, qua virtutis institutio & amplificatio continetur. Non enim diuites, qui malis artibus pecunias quærebant, & domi congestas habebant, non homines opinione nobilitatis inaniter inflatos, sed sapientes & fortes ornabant, nec vlli generi hominum, modò in illo vigeret virtus & industria, aditū ad honores summos intercludebant. Quidquid autē erat virtutis ornamenti nudatū, quamuis auro & gemmis splenderet, & titulis magnificis ornaretur: despiciebant & contemnebant, atq; pro nihilo putabant. Satis diuitē esse putabant, quem virtute cumulatū esse viderēt, & satis nobilē esse censebant, qui factis egregijs notus esset. Cū igitur multi nobiles, ne nomen maiorum virtute partū aliquo dedecore macularent, multū operæ in virtutis studio ponerēt: cū multī rursus ignobiles ad spem dignitatis amplissimæ raperētur, eaque de causa virtutis studio flagrarēt, necessariò eueniebat, vt multi virtute excellentes extarent. Minimè igitur mirum erat, cū Principes illi se multum fortibus & spectatis hominibus stiparent, eos orbem terrarum sub imperium ditionemque suam subiungere. Hac etiam ingressi via Hispaniæ
 Principes,

Principes quorū stirpe procreatus es, res memorabiles in rebus bellicis effecerūt; & Mauros ex Hispaniæ finibus expulerunt, multasque Solis orientis & occidentis oras armis expugnarunt. Sed quid Hispaniæ principes memoro? cū nemo vnquam vel apud Græcos, vel apud Latinos, vel apud barbaras & incultas nationes vir magnus extiterit, qui non virtutem omnibus opibus, & titulis, & generis ornamentis: siue in pace, siue in bello prætulerit. Principes enim vsu rerum periti, virtutibus instructi, cupiditate laudis incensi, bonorum consilio firmati, fortium hominū comitatu circumsepti: quo tandem modo vincti atque superari potuissent? Si igitur, Princeps clarissime & humanissime, eod, quod te istius animi magnitudo vocat, intendis; si ad summum & amplissimum decus eniteris; si vel pacis ornamentis in otio honesto redundare, vel firmissimis præsidij in bello muniri cupis; si maiorū vestigijs ingredi, & optimi regis officio perfungi desideras; non opes ingentes, si virtute nudatæ fuerint, magnificiendas existimes; non generis nobilitatem, si fuerit honestatis expers, ornandam arbitreris; virtutemque tantū, qua nihil neque pulchrius, neque iucundius, neque salutaris esse potest, amplectere. Iure tuo vtere, libertatem retine, ne vllius inanem fremitum vereare, nullius hominis arrogantis offen-

offensionem pertimescas; fac tuæ excellentis indolis atque virtutis indicium. Contemne igitur ignauiam, coerce temeritatem, refeca libidinem, comprime superbiam: nemo sit in toto regno vel tā nobilitatis opinione timidus, qui tibi leges imponat, tantumque sibi summat, vt te à studio ornandæ virtutis abducere conetur. In quocunque igitur hominum genere virtutē nitere perspexeris, illud honestū dum suscipe. Si id fuerit ignotum, nobilitas; si fuerit egens, locupleta; si fuerit humile, in altum gradū dignitatis extolle, factis ostēde, nihil apud te plus valere, quàm splendorem iustitiæ, quàm animi excellentis altitudinē, quàm admirabilem totius decoris & honestatis elegantiam: sic tandem fiet, vt hostibus timorem injicias, ciues ad amorē allicias, omnibus admirationem commoueas, fortium hominum firmo præsidio muniaris, diuina semper ope & auxilio confirmeris, gloriaque immortalis circumfluas, nullaque posteritatis memoria de tua præstāte virtute sileat. Hæc me regi dixisse putate, quod si illi persuasero, vt in hominum delectu nihil virtuti præferendum existimet, illum minimè officio suo defuturum esse confido. Quantam autoritatem sis apud illum habiturus, inquit M. si ad illum orationis istius vim & ornatū contuleris, augurari non possum. Hoc planè scio, me tuis argumentis adduc.

adduci, vt credam, omne status regij tuendi & conseruandi præsidium esse in bonorū studio, consuetudine, & familiaritate ponēdum. Quod, inquam, magnum adiuuētum bonorum hominum familiaritas regis afferat, rectè iudicas: quòd verò omne regis præsidium in ea collocas, falleris quidem meo iudicio. Sunt enim alia multò maiora & firmitiora, vt statim videbimus, sed prius pauca quædã de fructu, quem reges ex bonorum consuetudine percipiunt, dicenda sunt. Primum quidem earegibus plurimum dignitatis adiungit, vt enim vix quidquam est, quod maiorem labem & maculam decoris inurat Regibus, quàm improborum familiaritas: ita consequens est, vt bonorum conuictus, illis multum dignitatis afferat. Talem enim opinionem de Principum moribus & vita recipiūt homines: quales sunt eorum mores, quorum familiaritate eos implicatos animaduertunt. Deinde prudentia, prudentium consuetudine non paratur solūm; sed etiam augetur. Rectè Theognis:

Recti recta monent, prauos si audiueris, illi

Quidquid habes mentis, si audibus eripient.

Accedit animus magnus, atque rei benè gerendæ fiducia. Intelligit enim Princeps, qui bonos atque sapientes viros ad suum nomen adiunxit eos, quibus suam salutem atque dignitatem credidit: neque temeritate labi, neque mentis

frang

frangi, neque perfidia coram impij villo modo posse. Nec illud mediocre subsidium putandum est, quòd ij Principes, qui bonis hominibus vtuntur, partim eorum exemplo, partim etiã verecūdia facilius libidines suas tenent, & modestiæ atque temperatiæ dulcedine capiuntur. Postremò Princeps ille, qui sibi bonos studio atque beneuolentia deuincit, illa iucunditate perfruitur, quam plerique principes sentire nō possunt. Quid enim est in vita amico fideli dulcius? quid ad fructum melius? quid ad securitatem munitius? hoc autem tanto bono carent omnes feruē Principes. Ita verò fit, vt ij, qui maximè fidelibus amicitijs firmandi atque fulciendi sunt, nullum fidelem amicum habeant. Quod quidem duplici ratione contingit: vna est, quòd amicia, iuris quadam æquabilitate, & pari atque simili ratione continetur; regis autem maiestas & amplitudo sublimior est, quàm vt quisquam ad illius æqualitatem & similitudinem aspirare queat: altera quòd reges non omnem curam & sollicitudinem ad bonos viros eligendos conferunt, sed eos tantum, qui se simulato officio inferunt & intrudunt, in familiaritatem recipiunt. Primum impedimentū modestiæ & humanitate, secundum prudentia atque delectu tolli potest. Non quidem fas est aliquem Regi dignitate exæquare, illud tamen præstat regis humanitas atque

Bb

que

que modestia, & in priuato saltem colloquio, & in secretorum communione, eos quos videt esse sapientia atque fide præstantes, secum exæquari patiatur, neque se illis anteponat, quos regia virtute præditos animaduertit. Similiter etiam Principes sapientes non eos, qui se venditant & ficta sedulitate simulataq; virtutis se regibus insinuant, sed eos, qui verè virtutis opibus florentes, & ab omni leuitate & ostentatione remoti sunt, secum beneuolentia & amore coniungunt. Quod qui faciunt, neque prodi, neque deserui, neque in fraudem induci possunt. Cùm enim beneficia sua apud homines gratos, memores, & fide atque virtute præstantes habeant collocata, fieri non potest, vt non eorum fide, virtute, cura, studio, vigilantia sepiantur, & in omni graui casu, & in omni fortunæ iniuria, non eorum opes, atque ad eò vitam pro suo statu in discrimen offerri perspiciant. Hac igitur ratione Princeps, qui statum suum hominum excellentium fidelitate cõmunierit: in illorum virtute conuiescet, illorum opibus cum opus ita fuerit, perinde vtetur atque suis; cõsilia sua cum illis libentissimè communicabit; in illis denique ponet laboris totius alleuamentum, honestissimum pacis ornamentum, firmissimum belli subsidium, summam in secunda fortuna iucunditatem, tutissimum in aduersa per-

fugium:

fugium: ita vt non solum regis dignitas, sed animi etiam securitas & oblectamētum, in amicorum sapientia, & virtute, & fide cõsistat. Ex quo sequitur nõ esse principis opes tam in auro & argento, & in gemmis, & in vectigalibus immèlis, & imperio latissimè propagato; quàm in hominum honestissimorum amicitia collocandas. vt enim Dion ad Dionysium scribens ait, Non videmus in Tragædijs Principes argenti inopia, sed amicorũ penuria concidi. Nemo enim eorum conqueritur, quòd egestate compulsus in coniuratorum manus inciderit, sed quid dicit? Orbatis amicis ah miser scèdè interimor. Apud Persas olim quidam reges oculi nominabantur, alij verò aures, alij postremò amici, quo quidem nomine illæ etiam oculorum, & aurium functiones facillimè continentur. Sic autem fit, vt rex, qui fidelibus amicis stipatus est, multis oculis omnia, quæ sunt illi speculanda atque animaduertenda, prospiciat; multis item auribus omnia, quæ sunt audienda, cognoscat, ita vt labi & errare minimè possit. Princeps igitur, qui hoc sapienter animaduerterit, multos homines virtute & honestate claros secum sancto & inuiolabili amicitiaæ fœdere coniunget: imprimis verò eos, qui sapientia student, ad suam familiaritatem aggregabit. Sapientum namque familiaritas Principes sapientes efficit. Cùm sa-

pientes nomino, viros etiam singulari studio, certę religiõis attractos intelligo. Genus enim Philosophiæ colunt grauisimum atque sanctissimum. Vt igitur olim reges, dum res Iudæorum vigeant, sibi in consilium Prophetas adhibebāt: sic Christiani Principes, quorū nomen est immortalis memoriæ propter egregia facinora consecratum, viros huiusmodi, quos nomine sapientiæ & religionis excellere sentiebant, in rebus difficilimis consulebant; maximè verò cum diuinum auxilium erat ardentius implorandum; illorum autem monitis & consilijs fuere in maximis periculis adiuti. Sed in omnium, qui student Philosophiæ, delectu, singularis sapientia flagitatur. Cauendum enim est, ne Princeps eos, qui falso sapientiæ nomine gloriantur, cum bonis inconsideratè coniungat. Improbi namque homines, quò magis disciplinis omnibus instructi fuerint; eò erunt in adulandi artificio callidiores, & maiorem Reipub. perniciem importabunt. Si autem omnes, qui genere claro & clara virtutis indole præditi sunt, sese studio sapientiæ dedidissent: multò certè melius pro parte sua Reipu. consulissent, quàm nunc consulunt, cum otio atq; delictijs indolem suam corrumpi; animiq; vires elidi permittunt. Cùm verò multi non eundem animū & studium ad Philosophiam conferant, mirum non est, esse quam plu-

plurimos ex illis Reipu. parum salutare. Sunt igitur illi, qui recto & simplici animo Philosophiæ student, ab ijs, qui fraudulentè & malitiosè sapientiæ laudem aucupantur, diligentissimè discernendi, & illud argumentum, quò tu, T. vtebaris, non tam verbis, quàm re ipsa diluendum. Quod nam? inquit ille, Illud inquam, quo asserabas omnes Philosophos aut rebus publicis inutiles, aut pestiferos exitisse, Quod quidem tibi faciliè concedam. Cur igitur, inquit, Philosophiam laudas, cum Philosophos crimine & culpa non liberes? Quia inquam regis sapientia perfici potest, vt neq; boni inutiles sint, neque mali pestiferi. Hoc inquit, ex te libenter audierim, qua ratione fieri possit. Audi igitur, inquam. Primùm quidem boni, qui verè & ingenuè Philosophantur, pestiferi esse non possunt. Inutiles si sunt, non sua culpa inutiles sunt, sed illorum stultitia, qui eorum sapientia vti nesciunt. Vt enim non est hominis opulenti mendicare: neque sapientis ad Principum fores assidere, & quemadmodum non est boni medici, se, cum non est vocatus, intrudere: sed ægroti prudentis, medicos sapientes accersere, qui sibi salutarem medicinam adhibeant: ita neque sapientis hominis officium est ostentare disciplinam, & multis allegationibus gratiam Principis expugnare, sed Principis prudentis officium est, homi-

nem sapientem cogere, vt secum perpetuò sit, vt illius monitis & exemplis ad Regis officium facilius instrui possit. Sapiens enim nullius eget, cum paruo contentus esse possit, neque summas diuitias in augendis opibus, sed in ressecanda cupiditate constituit. Otio frui cupit, vt eximiam voluptatem ex naturæ contemplatione percipiat. Non igitur ingenium venditat, neque se multis negotijs implicatum videre cupit, nec omnes vitæ rationes tò confert, vt regis gratiam acquirat. Cum igitur neque Princeps, neq; quisquam eorum, qui Principi familiares sunt, tam sapiens sit, vt illum inuitum etiam & recusantem extrahat, atque in Principis domo versari cogat: caret tunc Respu. utilitate, quam ex illius sapientia consequi facillimè potuisset. Contrà verò, qui scientiam ostentant, & scelera sua falso sapientiae nomine contegunt, vbi primum in gratiam Regis irrepserint, & autoritatè suam apud illum constituerint, pestem, mihi credite, rebus communibus machinabuntur: tantoque grauius malum, quàm reliqui adulatores Rebuspub. afferent, quando perniciosus est scelus instructum, & armatum, quàm inerme atque planè nudum. Liberalis enim eruditio & humanitatis studia sunt arma & instrumenta quædam ad salutem data, quibus improbi homines ad pestem atque perniciem

abu-

abutuntur. Vt igitur benè moratus homo, si fuerit liberalibus disciplinis instructus, multò facilius Remp. iuuare poterit, quàm si omni doctrina caruisset: ita qui flagitijs coopertus est, si fuerit eruditus, & singulari dicendi ratione limatus, multò maiorem perniciem afferet, quàm si scelus omni eruditione nudatum in res communes inuexisset. Rectissimè igitur Rebuspub. consulet, qui perferet, vt Philosophi, qui erant inutiles, magnas Reipub. utilitates afferant: qui autem Reip. pestem comparant, ne Reipub. nocere possint. Quomodo inquis hoc assequemur? Facillima ratio est; si enim qui multum in Republica possunt; hoc sophistarum genus, falsa sapientiae opinione tumidum, & auaritia flagrans, à regis familiaritate repulerint; & homines, qui veræ sapientiae dediti sunt, ad Regis familiaritatem perduxerint; eueniet, vt sapientes salutem dare possint: sophistæ perniciem afferre non possint. Sed dicetis fortasè, quomodo tandem fallax sapientiae nomen, à vera sapientia internoscere licebit? Nihil erit facilius, iactatio enim, & leuitas, & arrogantia, & pecuniæ studium, & animus abiectus atque demissus, & reliqua deinde flagitia, quæ nullo modo diu cæleri & occultari possunt; facillè declarant, quàm sit à veræ sapientiae splendore remotus is, qui sapientiam inaniter & insolenter assumit.

Bb 4

Nihil

Nihil enim tumidum & inflatum, nihil fordium & abiectum, nihil flagitio & scelere corruptum, cum vera sapientia simul habitare poterit. Multa quidem de bonorum hominum præsidio, quo regis status muniendus est, disseruimus; nunc consequens est, ut de literarum cognitione, atque de philosophiæ studio aliqua etiam dicamus. Si igitur hominum, qui nunc viuunt, sapientia & consilio Regis status fulciendus est: multò certè magis eorum, qui vita iam functi sunt, consilio & autoritate Principes omnes, qui munus suum tueri cum laude uoluerunt, instruendi sunt. Primum quidè, quia illi, quorum scripta extant, omnes fermè fuerunt summo ingenio, summa doctrina, summaque eloquentia præditi. Vix enim fieri poterat, ut monumentum aliquod illius eruditissimæ antiquitatis, ad nostra usque tempora permaneret: nisi fuisset diuino quodam ingenio excogitatum, summa singularique industria elaboratum, & admirabili eloquentia perpolitum. Quæ enim tanto acumine & vigilantia perfecta nõ sunt, cum in aliorum splendorem incurrunt, protinùs euanescent. Deinde quod ea, quæ literis mandarunt, non suotantum ingenio pepererunt, sed antiquissimorum hominum scriptis adiuti, & multis etiam rerum euentis edocti, & usu longissimo vitæ confirmati: ea, quæ uiderunt esse magnas utilitates

litates rebus humanis allatura, posteritati consecrarunt. Adde quod illi homines ingenio atque doctrina præcellentes, non quidquid illis in mentè subito ueniret: sed quod lentè & fastidiosè probarent, & diu comprimerent, & sæpè corrigerent, & summo studio limarent, in lucem edendum esse putauerunt. Tum illi, qui iam ex hac vita exceßerunt, inuidia, & obtreptione, & odio, & cupiditate, & reliquis motibus animi carent; neque rem suam augere student, neque principum offensionem metuunt: ita ut illorum decreta & consilia suspecta esse non possint. Postremò id, quod est antiquitate confirmatum, habet quandam religionem, quam violare à plerisque nefas existimatur. Si igitur illum, qui ingenij sui confidentia ita subnixus ambulat, ut nullius sapientis consilium accipiat, nullius monitis atque præscriptis obtemperet, temerarium & insanum meritò iudicamus: quo satis digno nomine temeritatè illius notabimus, qui illorum monita, instituta, præscripta negligit, qui temporibus eruditissimis & florentissimis, inter omnes, qui multum ingenio & prudentia ualebant, excellentes exitère? optimoque animo & singulari diligentia, se ad scribendum cõtulère: neque quidquam literis, & ad mirabili artificio persecuti sunt; nisi quod esset ad ingenij cultum aptissimum, & ad instituta vitæ clarissimum;

simum; & ad Reip. securitatem firmissimum; & si reliqui, qui philosophiam colere possunt; illiusque fructum & utilitatem contemnunt; mentis expertes habedi sunt: quid de regibus statuendum est, quorum opes sunt amplissima, ad quas moderandas sapientia non mediocris, sed præstans & eximia flagitur; cum consilia sapientium, quæ monumentis elegantissimis continentur, aut ignavia impediti, aut amentia cæcati aspernantur atque repudiant? Si enim sapientes nondum sunt, sapientia illis paranda est, aliter enim sibi commissum munus obire non poterunt: si iam sapientiam affecti sunt, ea certè non modo summo studio retinenda, sed etiam augenda & cumulanda est: Si enim in rebus omnibus, ea quæ bona esse iudicamus, non solum nobis parari, sed indies augeri, & amplificari vehementer expetimus; tur modum vllum rei omnium pulcherrimæ atque maximè salutari statuemus? Quid enim sapientia clarius, quid magnificètius, quid iucundius, quid salutaris, quid regis officio còveniètius fingi & excogitari potest? Qui enim naturæ rationes, & rerum initia, & causas perscrutatus inspexerit, & cæli constantiâ, & pulchritudinem, & siderum fulgorem, & orbium cælestium conuersiones, & totius mundi convenientiam & utilitatem norauerit: & quantæ solertia omnia designata & constituta sint, & quam

quam arctè inter se fœderis naturalis vinculo colligata permaneant, contemplatus fuerit: non solum summam voluptatem ex tantarum rerum cognitione percipiet, verum etiam omnia regia virtute cumulari poterit. Facile namque ea, quæ libenter aspicimus, imitamur; & ad illorum nos similitudinè studio & voluntate conferimus. Qui igitur mundi magnitudinem intuetur, & infinitas cæli atque terrarum regiones animo paragratur, & æui etiâ aternitatem mente considerat, pusillo animo esse non potest, aut rebus exiguo adeo temporis spatio definitis, miserè còturbari. Qui verò mundi ordinem, modum & pulchritudinem totiusque naturæ concinnitatem perspicit, nullo modo quidquam perturbatum, confusum, fœdum, turpe, & flagitiosum aut agere, aut pati poterit, omnemque turpissimæ cupiditatis immoderationem acerrimè profligabit. Qui postremò legem atque rationem considerat, quæ singulæ naturæ partes suis in locis continentur, & quomodo omnes inter se consentiunt, & firmo, & stabili amoris fœdere coniunguntur: ita ut nulla in alienam sedem & locum violenter inuadat, aut alienum munus insolenter vsurpet: imò aliæ alijs stabilitatem dent, & aliarum vicissim opibus enixè fulciantur, non alienis opibus manus afferet, nec vim vllam civibus intentabit, neque Republicam vllam iniquitate & iniuria perturbabit.

sed

sed iustitiam sanctissimè colet, omneque vitæ studium ad reip. salutem conferendum existimabit. Iustitiæ namq; munus est, ciuium multitudinæ in ordinem conuenienter & aptè redigere, singulos homines in officio continere, nemini permittere, vt neglecto suo munere alienum appetat, aut vim inferat, aut fraudem machinetur, & omnes denique ciues inter se mutua caritate & officio deuincire, vt alij opibus aliorum sustententur, & cõiunctis viribus aduersus hostilem impetum muniantur. Naturæ igitur cognitio, & tam admirabilis fabricæ contemplatio, non solùm sapientiam continet; sed etiam ad animi grauitatem & constantiam, ad honestatis & modestiæ rationem, ad iustitiæ moderationem & æquitatem mirabiliter erudit. Illam verò philosophiæ partem, quæ humani animi naturam explanat, quæ partes illius solertissimè perspicit, quæ de virtutibus & vitijs acutissimè differit, quæ mores & instituta vitæ persequitur, quæ beatæ vitæ rationem, bonumq; illud summū, quò sunt omnia vitæ cõsilia referenda, describit, quis non videt ad regis officium maximè pertinere? Quid de rerum publicarum rectione dicendum est? num ea, quæ doctissimi atq; prudētissimi homines scripta reliquere; de rerum publicarum generibus? de populi totius regendi atque moderandi sapiētia, de artibus

& disc-

& disciplinis, quibus imperia ab initio pariuntur, deinde conseruantur, & amplificātur; de vitijs, quibus paulatim labuntur & cõcidunt, atque tandem intereunt; de remedijs, quibus impendentes vniuersæ Reipub. calamitates auerti atq; propulsari possunt. Hæc, inquam, omnia, quæ homines diuino ingenio præditi, literis mandauerunt, de Reipub. administrandæ scientia: num baiulis & operarijs tradenda sunt? an potius illis, quibus totius Reipu. temperandæ atq; conseruandæ officium & munus incumbit? Quid illud? num tantum onus sine admirabili quadam prudentia sustineri poterit? magna verò prudentia sine magno rerum vsu, & multorū negotiorū assidua tractatione minimè comparatur; vsus verò in tam breuis vitæ curriculo magnus esse non potest: ita verò fit, vt quāuis homo multis negotijs interfir, ad summamq; senectutē perueniat, si nihil aliud nouit, nisi quod ipse vidit atq; transegit, semper adolescens, atq; penè puer habendus sit. Hoc igitur, quod vitæ breuitas negat, literæ cumulatè largiuntur. Historia namq; quæ Cicero testem temporū, lucem veritatis, vitam memoriæ, magistram vitæ, nunciam vetustatis appellat; prudentiam nō vnus ætatis vsu; sed multorum seculorum experientia comparatam tradit, & ea rerum cognitione legentes instruit, quam nemo sine lectione potuisset, quam

quamuis ad Nestoris annos peruenisset, ad-
 pisci. Totius enim antiquitatis memoriam re-
 plicat, infinita rerum memorabilium exempla
 oculis penè subiicit, casus varios, euentus an-
 cipites & multas Rerumpu. conuersiones ex-
 ponit; prudentum cōsilia, & fortium hominū
 præclara facta cōmemorat; temeritatis & amē-
 tiæ exitus diros & exitiales enarrat, atque pla-
 nē demōstrat, quibus artibus imperia à paruis
 iniitijs excitata, ad summum fastigium perue-
 nerint; quib. institutis & legibus diu perman-
 serint; quib. deinde vitij paulatim lapsa sint,
 atque tandē funditus eueria corruerint. *Quæ*
igitur disciplina utilior esse potest? quod stu-
dium salutaris, aut magis regibus accōmo-
datum? Princeps igitur, qui rerum olim gesta-
rum monumenta legendo contriuerit, in simi-
litudinem earum rerum, quas quotidie acci-
dere videmus, incurret: ita vt facilē cum præ-
teritis præsentia coniungat, & coniectura ex
antegressis causis euentura prouideat. Histo-
rijs igitur eruditus multa Reipub. perniciofa
vitabit; multa rufus salutaria constituet; neq;
solum, vt quamdiu vixerit, Remp. incolumem
præstet; sed vt in multa secula p̄pagari possit,
sapientissimē videbit. Si igitur literæ, & philo-
sophiæ studia tam multa adiumenta regibus
afferūt; quomodo possunt sine maximō Reip.
detrimēto ab illis contemni? an non planē
 liquet,

liquet, philosophiam verissimæ sapientiæ præ-
 cepta continere? an obscurum est maximum
 munus, sine maxima sapientia administrari nō
 posse? an dubium est, nullum munus in terris
 esse Regio munere maius? cū igitur in rege
 maxima sapientia requiratur, quomodo po-
 terit illud studiū cōtemnere, quo sapientia cō-
 tinetur? quod autē maxima sapientia illis val-
 dē necessaria sit, ex hoc facillimē concludi po-
 test: quōd tria sunt, quæ in rege flagitātur, quæ
 sine summa sapientia obtineri non possunt,
 nempe Honestas, & Autoritas, atq; Felicitas.
 Vt enim subditi imperiū illius, qui tenet om-
 nia, libenter atque fidenter, & diligenter acci-
 piant, tria illis necessaria sunt, amor, & fides, &
 alacritas. Nec enim eorum, quos amamus, vo-
 luntatem negligere, neq; consilium eorum,
 quos multum in posterum providere suspi-
 camur, aspernari, neque quæ feliciter euen-
 tura putamus, negligēt obire possumus: ho-
 nestas autem amorem conciliat, autoritas fidē
 facit, opinio felicitatis alacritatē incitat. Cū
 igitur in ordine recto sal^o Reip. consistat, ordo
 verò nullus esse possit, vbi non omnes ciues
 imperiū rectoris libenter accipiunt, & vt om-
 nes libenter imperata cōficiant, hæc tria, quæ
 diximus, flagitentur: quis non videt omne re-
 gis studiū eō cōferendum esse, vt multum ho-
 nestate præcellat, & plurimū autoritate valeat,
 & vt

& vt ab omnib. felix existimetur? de honestate iam diximus, eam complexu & gremio sapientiae cōtineri. Qui enim sapiens est, idem fortis, & moderatus, & iustus est; idem etiam laudibus humanitatis & lenitatis excellit; quæ quantum ad amorem excitandum valeant, est explicatu difficilimum. De autoritate, sine qua imperium constare non potest, etiam disputauimus; imperium enim multò magis Principis autoritate, quàm potentia stabilitur. Cùm enim subditi aut vi, aut spontè pareant, & potentia quidem vim inferat, autoritas autem voluntatem ad parendum alliciat & impellat; & qui vi cogitur, in officio diu permanere non possit: relinquitur, vt magis necessaria sit Principis autoritas summa, quàm summa potentia. Omnis verò autoritas est in opinione sapientiae constituta; cuncti enim libenter se ad ductum & imperium illius applicant, quem existimant acutè perspicere, quid illis ipsis, qui eius consilio & voluntati parent, vile futurum sit. Vt igitur ægroti sapiēti medico, vt vectores sapienti nauclero, vt milites sapienti imperatori; sic omnes subditi sapienti Regi obediunt, & quidquid ille præscripserit, diligenter exequuntur. At inquit hominum multitudinem, in sapientiae opinione plerumque falli, sæpenumerò sapientiae laudē illis tribuere, qui sunt amentissimi. Verum id quidem est,

id ta-

id tamen intelligendum est, sapientiae auctoritatem mendaciam, non esse posse; diurnam; facillimè namq; temeritas falsa sapientiae opinione commendata, rebus ipsis redarguta conuincitur; & desipiens arrogantia manifestò deprehēditur. Quod cùm in omnibus artibus manifestum sit, tum in illa omnium clarissima clarè perspicitur; frustra namq; rex temerarius & infans, sapientiae nomen obtinere cōnabitur: quotidie enim cogetur, cum magno Reip. detrimento stultitiam & amentiam suam operibus indicare. Qui igitur sapientiae famam vehementer expetit, sapientiam comparet opus est: secus enim stultitiam suam omnibus deridendam exhibebit. Dum igitur in autoritate regum tantum momenti sit, vt sine illa nemo commodè possit imperium gerere; autoritas verò tota in sapientia collocanda sit: atque sapientia maximè ex sapientissimorum hominum scriptis, & monumentis egregijs comparetur, quis est tam auersus à ratione, vt hæc præclara studia regibus parum utilitatis & dignitatis afferre dicat? Vt autem aliquid etiam de felicitate dicamus, intelligendum est, felicem esse illum, quæ Græci appellant *εὐροχίαν*. Is autem ille est, qui id assequitur, quo animus illius intēdit; qui à proposito minimè aberrat; qui rarò admodum à cursu, quæ tenet, abducitur. Quis autem ille est? Is profecto,

C c

cōd,

Ad qui scientiam rei illius tenet, quam tractat, & in qua commodè versari desiderat. Quis enim sagittarius felix est, nisi qui scienter collineat, & eum locum, quem vult, telo cōfigit? Quis medicus felix est, nisi qui scienter remedia morbis accōmodat, nec ab artis suæ instituto & præscriptione recedit? Quis imperator felix est, nisi is, qui tenet disciplinam, qua vires hostium frangat, & suos milites alacres & cōfidentes efficiat, & aciem prudenter instruat, & omnes boni imperatoris artes diligēter & studiosè persequitur? Quis ita felix gubernator est, vt nauē sibi cōmissam in magnis tempestatibus tueatur, & saluam, & incolumē in portu constituat: nisi qui est nauigandi peritissimus? Deniq; ne in singulis rebus insistam, omnis felicitas in quouis genere rerū, in arte & cognitione consistit. Summi enim artifices, euentum felicem vt plurimum cōsequuntur. Sapientiæ igitur, non fortunæ est omnis felicitas ascribenda. Rectè igitur ille inquit:

Nullum numen abest si sit prudentia, sed te

Nos facimus fortuna deam celoq; locamus.

Ea enim, quæ fortunæ tribuuntur, neque cōsilio prouidentur, neque frequenter eueniūt, sed rarè & inopinacō contingunt. Nos autem felices eos appellamus, quibus ea, quæ sunt optimè cogitata, prosperè cadūt, raroque admodum coniectura falluntur. Cum igitur felicitas

licitas

licitas à sapientia distrahi atq; diuelli non possit, & oēs pro regis felicitate vota faciamus, cōsequens est, vt nihil magis optare debeamus, quam regem omnibus sapientiæ opibus affluentem. Summa namq; sapientia opus illi est, qui velit summa felicitate potiri. Quòd si regi diuino cōsilio acciderit, vt singularem sapientiā cōsequatur, facillimè modestia p̄stigabit incontinentiam; benignitas coercebit improbitatē; iustitia refecabit malitiā; vis & fraus omnis compressa silebit, odium, temeritas, & imprudentia, & reliquæ animorū pestes in exilium pellentur; ius & fas, & ciuium inter ciues cōsentio, pacem & otium cum dignitate cōstituet; & virtus vniuersam Remp. contra omnes hostium conatus armis diuinis armabit, neq; solū rex ipse felix erit, sed oēs, qui imperio illius continentur, erunt beatę vitę participes. Omnes em̄, qui sub rege sapiente sunt, sapientię compotes habendi sunt, nec enim insipientes appellari possunt, qui sponte & voluntate sua sapientiū iussis obtemperant, vniuersa igitur Respu. bonis om̄ib. redūdabit. Nec enim solū erit honestatis opib. florentissima; sed etiā reliquis bonis affluet, quæ ad virtutis & honestatis vsū conferuntur. Iam enim demonstratum est, diuitias & facultates non esse in possessione; sed in recto vsu collocādas. Ea enim, quæ possidētur ab hominib. furiosis & insanis,

Cc 2

non

naturæ principijs tradiderat, in lucē edidisset. Qua nā inquit, re alia, reliquis hominib⁹ præstabo, si disciplina ista fuerit cum omnibus cōmunicata? malo enim me rerum altissimarum cognitione, quàm opibus atq; potentia reliquis antea. Hæc Alexander negare certè nō potest, inuidi animi esse: indignè pati, sapientiæ studia perulgari. In hoc tamē egregiè laudandus erat, quòd iudicabat nihil esse magis regium, quàm sapere. In medijs itaq; bellis sæpè legebat, & intermissa philosophiæ studia recolebat, & Hom. lectione animum à laborib. recreabat, & philosophis utebatur, & tempus, quod alij Principes in aleam, cum magno desidiæ & immoderationis exemplo conferunt; ille in philosophia consumebat, & hanc vnam voluptatē animo planè regio maximè dignam existimabat; quod certè declarat, animo maximo & ingenio acutissimo benè atq; sapiētèr instituto, nihil esse difficile. Ne hoc in Alexandro tantū, sed in patre illius Philippo, in Pericle, in Epaminōda, & in quàm plurimis Græciæ Principibus perspicere potuit, qui sapientiæ studia cum imperatoria atque ciuili disciplina coniunxerunt. Quod etiam à Romanis principibus, postquam philosophia Romam commigravit, fuit cum magna gloria, & Reipub. salute factitatum: nisi parum vtilem Reipub. fuisse Lælium credimus, aut Africanū, aut Cætonem,

conē, aut Principes alios innumerabiles simul & sapientia, & rerum gestarum gloria florentissimos, Sed inquires, omnes, quos nominare possum, mediocriter eruditos fuisse, me autē in rege non mediocrem sapientiā, sed summam requirere. Verū id quidē est, sed ego summā sapientiam non tam in literis, quàm in literarū fructu ponendam existimo; omnia namque Principum studia ad vsum conferenda sunt. Is igitur sapientior multò est, qui pauciora quidē legit, & ea tamē omnia, quæ legit, ad officium refert, & vsū rectissimo vitæ confirmat; quàm is, qui totam vitam in legēdo sine vtilitate consumit. Cū igitur summa regis sapientia non ostentatione disciplinæ, sed officiorū diligentissima ratione, & publica vtilitate definienda sit; reliquum est, vt rex mediocriter eruditus, qui ad patriæ salutem eruditionem suam dirigit, sit multò sapientior illo, qui à libris auelli non potest, eo tempore, quo patria opera illius indiget. Vt enim medicus sapiens nō est, qui ætatem in studio medicine sine vtilitate cōterit: sed qui salutarē medicinā facit, multosq; in sanitatē restituit: ita sapiens rex non erit ille, qui sapientiæ disciplinā, sine sapientiæ fructu confectatur: sed qui omnia Reipu. vulnera sanat, & ea, quæ didicit, in publicam vtilitatem confert. Cū igitur Regem mediocriter eruditū, nō tamē mediocri

sapientia præditū esse volo, non repugnantū
 dico, sed id, quod facili mē fieri potest. In quo
 quidem nunquam satis laudare potero mul-
 tos Lusitaniæ Principes, qui temporibus illis
 incultis, in quibus omnia præclara studia se-
 pulsa esse videbantur, multū tamen legebant,
 quod eorū conciones, quas in annales trans-
 latas legimus, plenæ Philosophorum senten-
 tijs facili declarāt. In literis autem sacris sum-
 mo studio versabētur: ita vt si quid ab illis La-
 tinè scribendum esset, eodem planè stylo scri-
 berent. Veluti Rex Alphonsus primus regni
 huius conditor, cuius diuina virtus cum admi-
 rabili sapientia coniuncta, meritò est in omni
 eternitate celebranda. Is igitur, cum Scalabim
 urbem & situ, & arte munitissimā, & militum
 multitudine, & vigiliū diligentia, & præfe-
 ctorum vigilantia defensionem: centum & vigin-
 ti tantū hominibus fortissimis stipatus, no-
 cte vna cepisset: & vrbis situm, & regionis fer-
 tilitatem, & expugnationem illam non incom-
 modè literis Latinis complexus est: ita tamen,
 vt appareat illum ex sanctis literis non viuendi
 tantū disciplinam, sed dicēdi etiam stylum,
 & rationem percepisse. Post illius autem mor-
 tem vsque, ad Dionysij Regis tempora viguit
 Latinarum literarum studium, quantum illa
 ætas rudis, & impolita, & continuis bellis ex-
 ercita ferre potuit: ita vt nullum monimen-

tum illius temporis extet, quod non purè, &
 dilucidè, vt nihil aliud dicā, Latinè scriptum
 sit. Inuasit deinde barbaries, quæ pristinam lin-
 guæ Latinæ puritatē cædè contaminauit: non
 ita tamen, vt studium illius in Principibus ex-
 tingeret. Nam Odoardus rex, Ioannis hoc
 nomine primi filius, nō solū literis valdè de-
 ditus fuit, sed librum etiam de regni modera-
 tione scriptum reliquit. Fratrem autem illius
 Petrum constat eruditum fuisse, & Henricum
 etiam illū, qui primus ignotas insulas explo-
 rauit, viamque aperuit, qua nostræ classes in
 Indiam, & in omnes solis orientis regiones pe-
 netrare possent. Ij omnes cum essent in armis
 enutriti, non tamen artes ingenuas, & maxi-
 mas disciplinas neglexerunt, sed multū operæ
 & studij in illis posuerūt. Non enim tunc alea,
 non libido, non ignauia, nō desidia, non mol-
 lities, non desperatio illorum animos impe-
 diebat, quò minus ingeniū excolerēt: quantū
 igitur temporis illis à regni procuratione va-
 cabat, tantū in studijs artium maximarū con-
 sumebant. Intelligebant enim omnem homi-
 nis liberalis & ingenui cultū, virtutib. et scien-
 tia contineri. mens enim quæ in animo domi-
 natur, disciplinis instruenda est; reliquæ par-
 tes animi virtutibus ornādæ sunt, vt possimus
 officio atque munere nostro perfungi. Om-
 nes enim & ad intelligendum & agēdum nati

sumus. Ita, vt nihil sit magis humanæ naturæ cōsentaneum, quàm rerum multarum scientia, & virtutum omnium disciplina, qua simul & alta suspicere, & ea, quæ pulchra esse videmus, laudabiliter exequamur. Hoc intelligentes illi nostri Principes, quos memoravi, & multi, quos causa breuitatis omisi, cum essent militaris virtutis gloria præstâtissimi, non mediocriter tamen studiū in disciplinas artium maximarum contulerūt, & operam etiam dederunt, vt nobilitatem artibus præclaris instituerent. Vbi sunt igitur ij, qui dicunt maiores nostros nullū omninō literarū cultum habuisse nec enim si quidam nobiles, nomine nobilitatis inflati, & tarditate, aut stupiditate potius mentis oppressi, nullas literas attigerūt, id vitium continuō ad reliquos transferri debet; cum bona eorum pars fuerit studio bonarum disciplinarum acriter incensa. Sed vt iam huic parti finem imponamus, cum constet in Principe summā sapientiā requiri, hæc autē sapientia plurimū literis adiuetur; nemini dubium esse potest, quin Princeps ille, q̄ velit amplissimi nominis gloria florere, & ad summorū hominū, q̄ immortalitati, egregijs monumentis cōsecrati sunt, laudes aspirare; sit & literis, & Philosophia, & omnibus summis artibus orandus & instruendus. Nunc ad illud tertium præsidium omnium firmissimum, atq; munissimum,

num, quod in religionis cultu positū est, tandem veniamus. Vt igitur hinc initium sumamus, omnibus nationib. (quantūuis feræ & immanes illæ sint, & à Christianæ religiōis sacris abhorrentes) insitū est, esse quodam sempiternum numen, immensa sapientia atq; potestate præditū, cuius vi, cōsilio, volūtate omnia, quæ super subterq; sunt, moueātur atq; gubernentur. Id igitur, quod antiquissimi poetæ prædicant, est omnib. valdè persuasum, imperia operibus summis amplificata, deleri, vt appareat eiusdem rectoris atq; moderatoris esse, virtutis industriam imperij ornamentis afficere: & superbiam potētia & imperio sublatam de omni statu deturbare, cum igitur sibi, & naturæ operibus admoniti, & patrijs disciplinis instituti persuaderent, res humanas diuina mente gubernari: consequēs erat, vt crederent illius numen esse bonis propitiū, improbis autem & sceleratis insensum, idcirco homines ingenio præcellentes, qui primi dispersam atq; dissipatam in syluis multitudinē in vnum locū compulerunt, vt eam à vitæ feritate ad humanitatis cultum traducerēt, cum leges atq; iura describerent, omne iuris fundamentū in religione collocarūt. inepta quidem illa fuit plerisq; in locis, & malè cōstituta religio. Quis negat? In hoc tamen laudādi sunt, q̄ tolerabilius esse cre-

crediderunt, quamvis speciem religionis aspicere, quàm omnem religionem aspernari. Qui enim religionem aliquam habet, quamvis ea minimè sapienter instituta sit, credat saltem, omnia esse diuino sensu, & mente completa, & res humanas à Deo animaduerti, illiusque munere & beneficentia hominum vita sustentari: hoc autem qui secum habet animo constitutum, Dei metu fidem colit, iururandum seruat, ius humanæ societatis violare non audeat, à flagitio & scelere sæpè numero reuocatur: ita ut facillimè publico iure deuincti, & imperio legitimo contineri possit. At qui nullam religionem colit & omnes sanctitates irridet, neque fidem seruat, nec humanitatem retinet, nec vllò iure coerceri potest: sed quantum in illo est, omnem societatem humanam dirimit, & statum Reipub. intemperantia sua peruertit. Frustra enim leges sanciantur, vbi numen cæleste contemnitur. vbi enim primùm spes celandi & occultandi sceleris homini impio proposita fuerit, quòd fieri sæpè contingit, nullum erit tam immane facinus, quod non aggrediatur. Iure igitur primi urbium conditores Reipub. fundamentum in religione ponebant, & eos, quos religione minimè astrictos animaduertebant, aut morte, aut exilio multabant. Nec enim illam Rempublicam felicem fore statuebant, in qua homines impij & sce-

& scelerati, & cõmunibus rebus infesti, impunè possent pestilenti contagione ciues inficere; & iram numinis metuebant, si religionis hosti parcerent. Cum verò religio in omnium animis infideret, tùm reges nihil tam regium esse putabant, quàm religionis sanctimoniam. Primùm enim existimabant regendi munus esse diuinum, neque sine sempiterni regis auxilio & numine administrari posse. Deinde plurimum ad auctoritatem suam constituendam pertinere credebant, intelligi ab hominibus se Dei amicos esse, neque sine illius mente imperium gubernare. Postremò ad hostium metum nihil vtilius esse censebant illa opinione, qua crederetur ab hominibus se diuino præsidio custodiri. Id autem efficit, ut priscis temporibus, qui reges erant, simul & sacerdotes essent. Arbitrabantur enim eiusdem muneris esse, numen diuinum hominibus placare, & homines cum Deo iustitiæ & pietatis studio coniungere. Ut enim hic nihil de Melchisedecho, de Iobo, & de viris alijs sanctissimis dicam, quos constat & reges & Sacerdotes simul existuisse, apud Aegyptios & alias nationes quam plurimas, & diuturna cõsuetudine receptum fuit, ut reges sacris præessent, summoque sacerdotio fungerentur. Reges verò Hebræorum quamvis diuinæ legis instituto fuisset illis cum sacerdotibus officium dispertitum: nec enim

enim fieri poterat, vt idem homo vtrique officio satisfaceret multa tamen religionis munera tuebantur; ita vt viderentur quodammodo in sacerdotij societatem conuocati. Reges etiam Græci, qui nullam cognitionem diuinæ legis habebant, sacra procurabant, & religiones expiabant, sacerdotum officium & munus obibant. Cùm verò progressu tēporis, vt Reipub. ratio flagitabat, plures sacerdotes crearentur, multa tamen sacra regibus reseruata sunt, quæ nefas erat ab alio confici. Itaq; reges Lacedæmonij, Messenij, Argiui, Athenienses & alij præterea multi, quamuis alios sacerdotes haberent, ipsi tamen certas hostias per se, patrijs institutis & legibus immolabant. Vnde factum est Athenis post Codri mortem, cùm Athenienses propter recētem memoriā optimi Principis alium Regem habere nollent, & vim & potentiam regis de Repu. tollerent, regis tamen nomen religionis gratia retinerent. Ex illis enim nouem principibus, qui singulis annis creabantur, vnus rex appellabatur, qui præter alia religiōis munera, quibus erat præpositus, in eos, qui religionem violabant, inquirebat, & impietatem in Deos patrios seuerissimè vindicabat. Romæ verò similiter expulsis regibus, cùm essent certa sacrificia, quæ non licebat per alios, quàm per reges fieri, ne religio aliqua ex parte labaret, fuit sacerdotium

tium quoddam institutum, cui is, qui præerat, rex sacrorum appellabatur. Consules autem, qui potestatem regiam obtinebant, & Prætores etiam, qui iisdē auspicijs creabantur, quanta erant obstricti religione? quantum in sacris ritè peragendis occupati? quæ templa, quæ munera, quos ludos vouebant? quā sæpè manus in cælum tendebant, & cæleste numen in belli periculis implorabāt? quāta cæremonia sacras ædes, & quam solenni ritu dedicabant? non loquor hic de Camilli, de Scipionis, de Marcelli, de quorundam aliorum singulari religione, qua ciuium animos in sui admiratione cōuertebat: non Deciorū pietatem, qua se pro patriæ salute manibus deuouerunt, oratione commemoro: de cōmuni religione, qua omnes ciues erant obligati, disputo, quæ quidem tanta fuit, vt constet multos sponte sua sese imperio abdicasse, propterea quòd auspicato creati consules minimè fuissent. Inepta inquis, & inanis supersticio Romanos homines implicabat. Verum; sed ea supersticio, qua augurijs parebāt, exta inspiciebāt, & de cælo seruabāt, ab ea opinione profecta erat, qua existimabant res humanas Deo curæ esse, hominesque religiosos diuina monte præmoneri. Ne igitur plura dicam, hoc sanè liquet Romanos Principes tanto studio religionem coluisse, vt in medijs bellis magis viderentur esse

esse sacrificijs, quàm bellis gerendis intenti; belli namque victoriam, magis ad opem diuinam, quàm ad industriam humanam referebant. In quo quidem Numæ Pompilij institutum sequebantur; qui, vt proditum memoria est, cum ei quidam dixisset: Hostes ô Numa bellum contra te comparant. At ego (inquit illeridens) sacrifico. In quo quidem significabat, hostium vires magis esse propitio Dei numine, quàm exercitus robore frangendas: Non quidem quòd virtus negligèda sit; Deus enim virtuti fauet, & est timidus & ignavis infensus. Sed tam victoria, quàm virtus, qua victoria comparatur, in diuinis beneficijs numeràda est. Hoc igitur Romani principes cõsiderantes, tanto studio religionem procurabant, vt magis sacerdotes, quàm imperatores interdum viderentur. Hoc autem quidam Græci T. Quintio viro clarissimo obiectabāt, quòd magis sacrificuli cuiusdam personã tueretur, quàm imperatoris strenui dignitatem. Non videbant enim homines sacrilegi illum, qui tanto studio religionem colebat, inuisitũ semper extitisse; & ipsos, qui religionem optimi principis irridebant, illius dominatũ pati. Sed quorsum hæc tam multa? Vt facilius intelligi possit, in illa etiam rerum caligine, & in illis ignorantie tenebris insitum fuisse illis, qui multum reliquis & ingenio, & industria, &

præ-

præclaris factis antecellebant, nihil esse magis decorum Principibus, quàm religionem atque pietatem. Videbant enim regiam maiestatem non solum esse Dei prouidentia constitutam, sed singulari etiam illius ope & beneficio cõseruatam. Quod vt significarent tam Hesiodus, quàm Homerus, aiunt reges esse Iouis factu procreatos; & sapienter quidem: diuinum namque munus, nisi à diuinis viris administrari non potest. Regium vero munus qui diuinũ esse negat, mentis compos habendus non est. Non intelligit enim continere dititione populos, multitudinis inconsideratos impetus ratione comprimere, tam multas hominum, & tam inter se repugnantes naturas alligare, & fœderis arctissimo vinculo deuincere; tantumque vnum inter omnes excellere, vt omnes illi supplicandum existiment, maius esse, quàm vt humana tantum ratione & industria præstari possit. Qui igitur tantum munus facile tuentur & sustineant, diuinis certè virtutibus instructi & ornati sunt; qui verò diuinis ornamentis excultus est, is planè diuinus est. Meritò igitur est illius genus ad Deum autorem & principem referendum. Ergo si meritò rex Deum parentè agnoscit, de nulla re alia attentius, quàm de illius honore cogitare debet. Præterea sanctum & augustum regis nomen obtinere non debet, qui iustitiæ gloria non

D d

præ-

præstiterit. Iustitia: verò potissima pars illa est, qua Deum honoribus debitis. quantum humana imbecillitas præstare potest, afficimus; illiusque beneficia gratissimo animo tuemur, & sempiterna memoria conseruamus. Cùm verò reges reliquis hominibus antelati sint, & multò amplioribus beneficijs obstricti: reliquum est, vt omne illorum studium, sit ad religionem conferendum. Quid enim magis cõuenit homini magno & excelsò, atque planè diuino, quàm ardens ipsius diuinitatis studiũ? quid autem aliud continet Religio, quàm optimi illius parentis amorem? quàm fidem atque voluntatem, meritis excellentibus atque diuinis obligatam? quàm animum cum Deo coniunctum & cupiditate diuinitatis inflammatum? Si hæc parua & minuta sunt, minimeque principe digna, summa ope contendite, ne se rex religione astringat vlla; ne fidè & officium summo omnium rerũ dominatori persoluat; ne cælum vnquã & astra suspiciat, sed Dei memor, & verissimæ dignitatis oblitus, se in quadrupedis naturam conuertat, vt tum demum vir magnus atq; sanè fortis habeatur, sed tum certè minimè Homerum & antiquos poëtas audiemus, neq; regium genus ad Deũ autorem, sed ad belluarum stirpem, & immanitatem reuocabimus. Quo quid dici aut animo fingi potest absurdius? Quid ergo; id quod

quod homines antiqui multis tenebris oppleti viderunt, nos tantis radijs diuinæ lucis illustrati, non videbimus? Illi natura tãtum ad moniti perspexerunt nihil esse, quod magis principis nomẽ illustraret, quàm religionem: nos per vnicum Dei filium cælestibus disciplinis eruditi, contrà disputabimus? maiorem vim habebit apud nationes Christianæ religionis expertes obscurus naturæ sensus, quàm apud nos clarissima Euangelij disciplina? quod scelus tantum fingi potest, quod sit cum hoc tam immani facinore comparandum? qui enim Christianæ religionis studio, dignitatem imminui censent: tacitè iudicant esse Christianæ pietati aliquid dedecoris & indignitatis admixtum. Conuitium igitur facit Deo, & Christo Optimo Maximo impurissimè maledicit. Videte quãtum inter istos, qui Christiani nominãtur, & illos, qui densissimis erant immerfũ tenebris, interfit; illi cùm veræ religionis rationem ignorarent, summam tamen inesse dignitatem in religione iudicabant: isti contrà, qui in verissima & sanctissima religione nutriti sunt, parum inesse dignitatis in religione constituunt. Nunquam enim C. Fabius cùm Roma capta Capitolium à Gallis obsideretur è Capitolio sacra manib. gerens descendisset, atq; per medias stationes hostium in Quirinalem collè, vt sacrarità perageret, euasisset, nisi

D 2 iudi-

iudicasset nihil esse ad dignitatem & gloriam religione præclarior. Nunquam certè P. Decius in prælio contra Latinos inuito, se ipsum conceptis verbis, & capite velato pro Repub. deuouisset; si non existimasset ea religione sibi uiam ad immortalitatem gloriæ muniri. Nunquam illius filius in pugna contra Gallos atq; Sammites acerrimè utrinque pugnata, patris religionem & fatum expleuisset, nisi gloriæ dulcedine mortis dolorem mitigasset. Innumerable antiquitatis exempla prætereo, quibus confirmari potest, nihil fuisse apud illos homines clarius, quàm religionis cultum, atque cæremoniarum sanctitatem. Ita ne verò? illis principibus honestum & gloriosum erat superstitione conflictari, falsisq; numinibus honores diuinos habere: nostris principibus uerum Deum colere & venerari, summoq; Domino, qui cælum & terram infinita potestate complectitur, amore coniungi nõ erit honestum? Sed inquirunt, non religionem in rege damnari, esset enim id scelus infandum sempiternis cruciatibus eluendum, sed modum religioni constitui. Cur igitur non eundem modum diuitiarum cupiditati, non honorum ambitioni, non reliquis bonis, quæ pulchra putant, atque uehementer expetenda, præfiniunt? Quid hoc est? Ea, quæ nisi modum illis adhibeas, bona esse non possunt, instrumeta namque

quæ tantum virtutis sunt; non ipsum summum bonum, ad quod sunt omnia uitæ consilia referenda, sine modo parabimus: nullisque finibus eorum cupiditatem arceamus: illius uerò summi boni cupiditatem modo aliquo & humana ratione terminabimus? quæ enim tanta pueritas est, ut ea, quæ modicè appetenda sunt, infinite appetas: ijs uerò, quorum infinita cupiditate flagrare debemus, certos fines terminosq; constituas? ea namq; quæ ad certum finem diriguntur, certis finibus circumscribenda sunt: ipsum uerò finem, in quem omnia uitæ studia & officia conferenda sunt, sine alio terminare nõ licet. Modus igitur, quæ in appetendo summo bono seruari debemus, est, nullo modo cõtineri, sed immensa cupiditate illius inflammarî. Isti uerò contra faciunt: cum enim nullum in rerum humanarum cupiditate modum teneant, in Dei sanctissimo cultu modum præscribunt: ut facillè appareat, illos pecuniam & opes humanas, ut ultimum uitæ finem spectare, Dei uerò opera ad illas tantum parandas abuti. Quod quid aliud est, quàm Dei cultum ad terrenas opes transferre? Ut autem melius iudicari possit, non modò quàm impia & scelerata, sed etiam quàm difficilis & absurda sit hæc religionis temperantia, quam isti tradunt; par erit ut videamus quantum sit in illa regis ornamentum, quantumque præsidium. Pri-

mum enim sapientia regibus necessaria est, vera sapientia purissimę religionis studio continetur. Mens enim hominis sancti atque religiosi deum in hac vita, quo ad fas est, intuetur; in illa quę sempiterna luce detixa lumen in se clarissimũ recipit. quo non solum omnia, quę possunt humana intelligentia comprehendere, sed alia multa, quę sunt ab humana cognitione remotissima, clarę & acutę perspicit. Ex rerum igitur cęlestium atque diuinarum contemplatione incredibilem voluptatem percipit; & cum se rursus ad humanarum curam, caritatis & humanitatis necessario studio dimittit, multo certius de illis iudicat, quàm si nunquã ab eis oculos auertisset. Nec enim tam in eas, quàm in rationes & consilia, quibus coherant & permanent, aciem mentis intendit; & omnia ad causas & principia reuocat, & ita multo facilius omnium rerum naturas explorat. Quemadmodum enim de umbrarum dimensionibus multo melius differtis, quicquid ad rationem corporum, quorum obiectu umbrę sunt, reducit, quàm qui eas sine ullo respectu ad corporum soliditatem metiri conatur: ita de rebus humanis multo rectius statuit is, qui diuinas rationes, ex quibus humana pendunt, mente & ratione complectitur, eo, qui tantum in ipsis rebus humanis insistit. Quamuis enim in principio propter earum insolentiam

tiam

tiã perturbari & hesitare videatur, vbi primũ se colligit, multo certius & clarius de omnibus rebus, quę in communi vita versantur, iudicium facit, quàm si illarum perpetuis curis implicitus extitisset. Vt enim quę nocte videtur, nõ exploratę cognoscuntur, multa enim in tenebris oculos fallunt, multę rerum inanes species occurrunt, quę simul atque lux Solis appropinquat, euanescent: ita homines diuinę lucis expertes, in vita multis rerũ imaginibus illusi, in capitales fraudes impelluntur; & quod magis ingenio valēt, eò maiorem sibi pestę & exitiũ machinatur. Omnis enim vita, quę luce diuina non fruitur, tetra nox & caligo putanda est. Vt ergo in obscura nocte arborum trunci, & umbrę nemorũ, & eminentes petrę, & alia eiusmodi, quę inanem speciem rei alicuius metuendę referant, terrorę imperitis iniiciunt, qui interim fortasse minimę latronũ insidias propę locatas animaduertunt: sic in vita cõmuni res inanes, quasi quędam nocturnę formidines, hominibus splendore diuinę lucis orbatis obijciuntur; quas dum summo studio declinant, veram atque sempiternam pestem, in quam furenter irruunt, minimę contuentur. Vnde colligitur, humanam prudentiam diuino consilio destitutam, summam esse temeritatem & amentiam reputandã, summa namque dementia est (vt iam sæpę diximus) stultitia,

D d 4

fal.

falsa sapientiae opinione subnixā, quod quidem in humanū ingeniū & calliditatē à diuina luce seiunctā mirificè conuenit. Cū enim maximè à via salutis aberrat, tum vel maximè se rectam viā tenere confidit: & cū firmissimè statum suum tueri putat, tum multò furentius eundē statum deturbat, atque dissipat. Mortuo Solomone Hebræorum Rege, magnum regni dissidium factum est, temeritate Roboami, Solomonis filij, ad quem regnum hæreditate peruenerat; ex duodecim namque tribubus duæ tantum Roboamum secutæ sunt, decem verò Regem creauerunt Ieroboamum, nouum quidem hominem, sed ingenio & industria præstantem. Is cū rebus suis diffideret, & intelligeret statum Reipublicæ esse cum religionis institutione coniunctum; timuit, ne si religio antiqua maneret, regni sui nouitas firmari non posset. verèbatur enim ne si faceret suis potestatē eundi ter singulis annis in templum, quod erat Hierosolymis, in Roboami Regno sanctissimum, vt lex diuina sanciebat: sui capti templi sanctitate paulatim animos ad Roboami opes inclinarent; & fortasè etiam indignè patiebatur, aurum & argentum vt offerretur in templum, ex regno suo asportari. Quid igitur facit? Nouam religionem in regno suo constituit, ne necesse suis esset, religionis gratia alienas terras cum labore &

mo

molestia peragere; pro vno deinde templo duofana diuersis in locis extruxit, vt esset religiosi hominibus via numinis placadi facilior. In vtroque autem sano vitulum aureum dedicauit, vt illa forma salutarem vim numinis in omnium oculis & aspectu proponeret; figura namque animantis illius, cuius opera terra proscissa & arata fruges ex se fundit, existimabant Aegyptij, vnde hoc institutum Ieroboamus acceperat; benignitatem numinis qua alimur & sustentamur aptè significari. Sic igitur gratiam à suis inibat; & regni opes firmabat; & omnes subditos, domi cum opibus & pecunia continebat. Nihil igitur ab illo nisi callidè & acutè excogitatum fuit. Illa tamen calliditate quid assecutus est? pestem & cruciatū, dirumque regni totius exitium; Reges enim qui illi successerunt, illius prudentiam imitati, in eandem calamitatem inciderunt; vsque eò, dum sceleris pertinaciā regno interitū molirentur: nec enim cernebāt nullas opes regni cum numinis offensione cōfirmari & constitui posse. Postquā Israelis regnum deletum ab Assyrijs fuit, Iudæa regnum simili scelere Deum offendit. Fuit igitur ab ope illius derelictum, multisque bellis & incommodis vexatū. Quid Principes consilij publici molitur? Ab Aegyptijs auxilium petunt: in Aethiopiam legatos mittunt: amicitia cum vicinis Principibus firmat:

D d 5

ex-

externosq; milites magna mercede conducit. Dicit interim Isaias, frustra contra Deum iratum auxilia humana conquiri; malum, quod erat impietate inuectum, pietate depellendum esse. Vt enim nullis humanis opibus potest irasæsi numinis auerti: ita nullis opibus humanis posse eorum statum, quibus Deus propitius est, labefactari. Reipublicæ igitur inuectum præsidium, integra vitæ conuersione, & firma fide contineri. Antequam id fiat, frustra opem hominum flagitari; clamat, orat, obsecrat, implorat, & cum lacrymis obtestatur, ne se prius humanis opibus, quàm auxilio diuino cõmuniant. Quid illi interim, ad hæc? irrident hominis optimi simplicitatem, qui id, quod erat armis & consilio gerendum, religionis purissimæ studio confici posse consideret. In instituto igitur perseuerat, & statum Reipublicæ non pietate, sed humana ratione sepiunt; neque cum Deo, sed cum hominibus fœdus percutiunt. Sed quem fructum tam illi, quàm posteri illorum ex hac prudentia consecuti sunt? Horribilem cladem, ignominiã, seruitutem, atque tandem patriæ totius occasum. Postquam Iudæi, euerfa Babyione in libertatem vindicati, & in patrias sedes restituti sunt; prius domos suas, quàm templum Dei ædificare cœperunt. Eam autem rationem afferebant, quod nondum tempus instaurandi templi di-

uino

uino oraculo prædictum aduenerat. Annonæ etiam difficultas eos afflictabat; ita ut ædificationem templi melioribus annis referuandam exillimarent. non intelligebant enim illa, terræ sterilitatem, & annonæ caritatem, & argenti inopiam, esse pœnam à Deo religionis negligentia constitutam: quemadmodum Agæus diuinus vir maxima voce testabatur; quod quidem fuit exitu felicissimo comprobatum. Cùm primùm enim Iudæi templi fundamentum iecere, terra lætissimas fruges extulit: vineæ, oliueta, & reliqua arbores floribus onustæ, maximam spem vbertatis attulerunt; illudque religionis studium, non solum annonæ summa utilitas: sed magna etiam copia auri & argenti cõsecuta est. Multa eiusmodi exempla commemorare possum, quibus planum fiat, humanam prudẽtiam & rationem cum est diuina luce orbata, esse summã dementiam. Clamant diuini viri, neq; bellum, neque famem, neque pestilentiam, nec inopiam, neque vastitatem, nec vllum eiusmodi malum esse, quod non diuino iudicio in Rep. inuectũ & importatum sit. Vnde concluditur omnem mali depellẽdĩ rationem, in numinis placatione consistere; quæ potissimum vitæ conuersione, & insãmato pietatis & humanitatis studio continetur. Qui igitur hoc vno remedio neglecto, alia comparant, frustra malum à se propulsare

con-

contendunt, & cùm rebus suis publicis consulere student, eas euertūt. Sed quid exemplis opus est, cum id sæpè accidere videamus? Sit aliquis Christianus Princeps oppressus ære alieno, & magnis ea de causa difficultatibus implicatus; si illi venerit in mētem se peccatis suis in eas difficultates incidisse, dabit operam sedulo ne se eisdem erratis deinceps irretiat: si verò nihil eiusmodi cogitauerit, immania tributa imperabit, homines tenues vestitu etiam spoliabit, nec à sacris rebus manus abstinebit. Quæ igitur maior esse potest amentia, quàm cùm Principum inopia, iniquitatis & iniuriæ pœna sit: existimare quempiam se iniquitate & sacrilegio locupletari posse? Princeps quidem ille ad breue aliquod tempus abundabit pecunia; & fallaci gaudio triumphabit: sed ita, ut deinde grauioribus malis obruatur, maioreq; rerum omnium penuria crucietur. Imminet aliquod periculosum bellum, qui secum reputauerit, id non absque diuino iudicio moueri, priusquam ad resistendum se paret: Dei sibi numen, & precibus, & pietatis studio placare conabitur: qui verò id tātum videt, quod est obiectum sensibus, nec vllum respectū ad verissimam belli causam habet: suscepta flagitia & scelera alio scelere immaniore cumulabit, & Rempub. iniurijs onerabit, & Christiani nominis hostes secum foedere coniunget; ita

verò

verò fiet, ut malū quod sanare studet, augeat: & inflictum vulnus exulceret; quòd quidem qui volet recordari, quàm malè quibusduam id, quod magis astutè, quàm piè cogitabāt, sæpè processerit, verum esse perspiciet. Sapienter igitur Dauid inquit, consilia Principum irrita fieri, cogitationes populorum inanes esse; soliusque Domini consilium ratum & fixum in omni seculorum æternitate permanere. Vt enim alibi sanctæ literę testantur, Deus omnes homines sapientiæ opinione tumentes, amentia conuincit; & euentibus illorum sententiæ valdè contrarijs frequenter illudit; ita ut iisdem conatibus, quos ad salutem comparant, sibi pestem & exitium maturent. Quis igitur est inter homines, qui rectè sentiat, cernat, intelligat? qui vitam optima ratione moderetur? qui deniq; sapiens appellari possit? Ille profectò, qui sanctissimum Dei numen purè & castè colit: qui Dei legem sempiternam consulit: qui mentem illius, qui nunquā falli potest, inquirat: qui diuinis monitis & consilijs instruitur: qui sibi commissam Rempu. ad similitudinem illius, quæ eadem semper est, sibi que in omni æternitate similis, transferre conatur; neq; res diuinas humanis similes esse fingit; sed potius humanas ad diuinarum exemplum quantum potest accommodat. Hic igitur cui Deus lumen suum porrigit, & cum quo cōsilia sua benignè

nigné cōmunicat, est, qui vera et stabili sapientia non modò suum statum tueri; sed etiam vniuersam Rempu. sapientissimè moderari poterit; ad beatamque vitam perducere. Vnde colligitur verissimam sapientiam studio religionis sanctissimè contineri. Multa quidem de sapientia diximus, multò plura tamen omisimus, sed ne nimis in singulis immoremur, ea quæ restant, celerius percurramus. Vt igitur in primis de animi magnitudine differamus, quis fortis & magnanimus, & inuictus esse potest? is ne, qui rebus fluxis, & interituris affixus est? an qui semper animo atq; spe de sempiterna vita, & immortalis gloria cogitat? is, qui lucis huius vsuram nimis iucundam esse putat? an qui facilè mortè & cruciatum præ verissimæ gloriæ studio cōtemnit? is, qui nullis firmis opib. semunitù esse videt? an qui se diuino præsidio confirmatum animaduertit? Nec enim vnquam is, qui se cultui sanctissimæ religionis addixit, fuit ab ope diuina derelictus. Cùm igitur in cælo mente, & cogitatione versetur, & Deum præsentem videat; quamuis omnia bellis ardeant, & terra ingenti motu concutiatur, & cælum fragore, & fulminibus, & incendio extremum exitum terris minitetur, nunquam animo concidet, neque de statu demigrabit, sed totius orbis confusione, diuinam constantiam retinebit. Quocirca Princeps, qui vir

magno

magno & elato animo esse cupit, & ad summam nominis claritatem, sempiternumque decus aspirat, omne studium in religionem conferat opus est; diuinamque virtutem ab illo summo totius decoris Principe & architecto fidenter efflagitet. Ille namque est, qui animum dat, qui mentem virtute corroborat, qui eam diuino præsidio sepit, & studio immortalitatis inflammat. Tam verò modestiæ laus & honestatis elegantia, in quo tandem splendere potest, nisi in eo, qui est studio religionis incensus? si enim metus hominum multis in locis temeritatem reprimat, & libidinem refrenat, multò certè magis metus diuini numinis omnem intemperantiam & libidinem refecabit. Et si formido dedecoris in oculis hominum constituti, homines sæpenuerò flagitiosos & impuros à flagitio deterret; multò certè vehementius pudor & verecundia homines religiosos, ne in Dei offensionem veniant, quem præsentem semper intuentur, ab omni incontinentia prohibebit. Adde quòd ij, qui religioni sanctissimæ dediti sunt, cùm in illam sempiternam pulchritudinem mentem defixam habeant, illius studio incenduntur; illius amore inflammantur, & ex illius aspectu voluptatem incredibilem capiunt: totosque se ad illius imitationem effingunt; vsque

vsque aded, vt in omnibus, qui sanctè religionem colunt, diuinæ cuiusdam pulchritudinis speciem, & admirabilem venustatē & elegantiam cernere liceat. Quid de iustitiæ claritate dicam? fieri ne potest, vt in illius animo locum habeat, qui non mentis diuinæ lucem assidue contempletur? Est enim Deus sempiternæ legis vis, æquitatis fons & origo, mens & ratio iuris, officiorum omnium regula, modus & temperatio rerum, qua omnes naturæ reguntur, & firmissimo inter se fœdere colligantur. Nihil igitur simplex, nihil rectum, nihil æquitatis ratiōe moderatum esse potest: quod non ab illo inexhausto atque perenni iustitiæ fonte profluxerit. Nemo igitur vllō modo iustus esse poterit, nisi qui se totum ad studiū diuinæ legis applicuerit; qui illius mentem & rationem diligēter inspexerit; qui illius imperium, nūmen, & voluntatem, & moderationem fuerit tota mente & cogitatiōe complexus. Quod quoniam religionis est proprium, sequitur, vt omnis iustitiæ vis & ratio in purissima religione consistat. Quod si iustitiæ munus est, ius suum rei vnicuique tribuere; ille certè maximè iustitiam colit, qui Deum purè atque sanctè, mente, studio, ratione veneratur; illique, qui notantis beneficijs ornauit, pro humana imbecillitate, meritam gratiam animo inflammato perfoluit. Benignitas deinde, clementia, man-

fuctu-

fuetudo, patriæ caritas, & reliquæ virtutes eiusmodi, quæ iustitiæ comites sunt: vnde ad nos nisi ab eodem bonorum omnium fonte emanare potuerunt? Diximus præterea tria in rege postulari, vt omnes ei libētissimè pareant: nempe honestatem, & auctoritatem, & felicitatem. De honestate nihil est, quod amplius dici possit, cum planè constet, omnem dignitatis & honestatis splendorem esse ad Dei benignitatem, vnde omnes verissimæ laudes ortum habent, iure atque meritò referendum. Beneficia verò diuina religione consequimur. Vnde efficitur, vt omne lumen honestatis, quod admirationem commouet, & amorem conciliat, in religione collocandum sit. Quod verò ad auctoritatem attinet, quid est, quod maiorem habere possit, quàm religio? si enim humanæ sapientiæ opinio auctoritatem constituit. multò certè maiorem auctoritatem diuinæ sapientiæ fama cōstituet. Existimant enim homines cum principem, qui Deo egregiè carus est, illius consilij instrui, & ea de causa illum minimè labi & errare posse suspicantur; diuina igitur auctoritate compulsi, nunquam illius imperiū detractāt. Ea res impulit Numā, vt cum Dea Aegeria nocturnos congressus simularet, vt crederetur ea, quæ sanciebat, de Aegeriæ mente sancire. Lycurgus item, vt leges quas ferebat, aliqua religione consecra-

Et

ret;

ret, finxit illarum authorem Apollinem fuisse, Zaleucus item qui leges Locris dedit, finxit eas à Minerua accepisse. Fama etiã multò antiquior (vt author est Homerus) asseruit, Minoa qui leges Cretensibus dedit, nouem continuos annos se Ioui in disciplinã tradidisse. multi præterea alij Rerumpu. conditores aliquid eiusmodi fingebãt, vt imperij sui auctoritatem sacrosanctam redderent. Quid igitur dicendum? Si nictæ & commentitiæ religionis opinio, multis auctoritatem apud quamplurimas nationes attulit, quid tandem verum studium sanctissimæ religionis efficiet? & si homines rudes & imperiti ijs, quos dijs esse caros opinabantur, sine vlla recusatione parebant: quomodo non multò magis homines Christiani legibus diuinis instituti ijs, quos vero Deo videt esse carissimos, obtemperabunt? felicitas verò, quæ alia potest esse, præter eam, quæ benignitate diuina continetur? Nec enim est vlla fatorum vis, nec vllum imperium fortunæ, nec vlla Parcarum violentia, neq; casus & temeritas in rerum natura, sed diuina vis & ratio dominatur. Deus enim est, qui summa imperia delet, qui populos obscuros ad summum fastigium amplitudinis & dignitatis extollit; qui reges de folio detrudit, & quos vult in regia dignitate constituit; qui, vt de sceleratis hominibus debitum suppliciumumat,

vnam

vnam Rempubicã euercit: alteram verò contra illius superbiam & arrogantiam opibus summis instruit. Is igitur est, qui vulnus infligit: qui inflicta vulnera sanat: qui mortem immittit: qui in vitam restituit: qui perdit & affligit, qui perditam reficit & instaurat: omnia denique singulari illius consilio (plerumque nobis tamen incognito) gubernatur: ita vt illius sententia, numine, & voluntate quibusdam omnia feliciter procedant; quidam verò diram atque funestam cladem accipiant. Quid igitur magis perspicuum est, quàm omnem felicitatem esse in Dei propitio numine constitutam? Is igitur solus felix est, qui Deum purè colit, illiusq; præsentis numine confirmatur: solus enim est vera sapiëntia præditus, quam diximus esse semper cum felicitate coniunctam. Legite sacram historiã, & adnimaduercite quomodo dum Iudæorum regnum vigeat, corũ res singulorum regum ætatibus immutabãtur. Cùm enim aliquis rex pius regnabat, regnũ florebat opibus, & multis victorijs agebatur; & cùm rerum omnium abundantia erat laude atque gloria cumulatum. Cùm verò ad impium regem veniebat, flagitia per rumpebant, impietas eminebat, Respu. fame & pestilentia laborabat: regio ab hostibus impunè vastabatur; neque consilium in bello consistebat, nec vllum vestigium antiquæ vir-

Ee 2

tutis

tutis extabat; simulatque hostem aspexerant, terga repente dabant, & passim concidebantur. Qui verò Christianorum Principum annales diligenter euoluerit, intelliget profectò tantum etiam fuisse unicuique principum felicitatis diuinitus attributum, quantum in illo studiù pietatis atq; religionis extitisset. Quod quidem vel in Constantino, vel Theodosio, vel in Carolo Magno, vel in multis alijs Gallix & Germanix, & Britanniæ Principib. p̄spici certè potuit. Quid de Hispania dicã, in qua post illius euerionẽ & vastitatem à Mauris propter crimen impietatis illatam (erat enim Hispania, cum Mauri in illam inuaserunt, non solum luxu & delitijs effœminata: verum etiam impijs errorib. infecta) nullũ vnquã præliũ, postquam Hispani ad officiũ rediere, contra Mauros prosperè pugnatum fuit, in quo non appareret nostros magis pietate & religione, quàm armis victoriam fuisse consecutos. Illa namque plaga Hispaniæ superbiam compressit, & homines Hispanos ad fidem & pietatem erudiuit: ita vt quidquid in Hispania religionis negligentia & contemptu corruerat, facillè religiõis & pietatis studium resarciret. Que bella deinde à Principibus Christianis gesta sunt? quanta Regum optimorum sapientia, & quanto militum robore suscepta? quæ facinora in prælijs edita? quàm illustres victoriæ

partè?

partè? fieri enim nõ potest, vt qui sub pio rege militant; nõ eiusdẽ pietatis imitatores existãt, & religionis consciẽtia freti, non multò confidentius & alacrius in hostes inuadãt, Mirum igitur non est, fuisse tam sæpè præsentiam cælestis numinis, in multis prælijs in Hispania cõtra Mauros initis, apertissimè declaratam. Si igitur, vt hanc de religione quæstionem concludamus, sapientia, fortitudo, modestia, iustitia, fides, benignitas, & reliquæ virtutes; sine quibus nemo regnum administrare potest, religionis studio continetur; si religio sapientiam, authoritatem, felicitatem Principibus affert, & Rempublicam in pace constituit; in bello autè cælesti atque diuino præsidio confirmat: si denique reges diuinis virtutibus ornat, atque aded in cælitũ numero reponit, quid est quod magis Regem deceat illiusque nomen magnificentius illustret? istam igitur mediocritatem in religionis cultu non probo; sed summum & ardentissimum religionis studium, à Rege, qui hoc nomine dignus esse studet, assiduè flagitabo. Quid igitur, dicet aliquis, vis regem noctes atque dies religioni operam dare? Volo certè, Religionem enim semper colit, non qui deserit officium: sed qui illud ad Dei gloriam dirigit; qui Deum semper intuetur, qui vel in pace vel in bello omnia, quæcunque facit, ad voluntatem illius ad-

ministrat; qui in omnibus actionibus illius legem sequitur, nec vnquam voluntatem suam illius placitis anteponit, qui vt illum semper mente & cogitatione complecti possit, sæpe numero opem illius implorat, & sic Deū precetur vel hominibus consulat, vel quid quid aliud agat atque moliat, numquam studium religionis intermittit. sic autem imitabimur regem illum clarissimum & sanctissimū, quem nullus vnquam hostis in bello contempnit, cuius officium nullus vnquam ciuis in pace desiderauit; nec enim vnquam prælium sine Dei præsidio commisit: nec sine diuinæ legis studio negotium publicum gessit, nec vllis vnquam laboribus & curis ita distentus fuit, vt Dei immemor esse posset. Qui etiam, vt ipse in carminibus suis scriptū reliquit, oēs lachrymis eluebat, & à singulis noctibus lectum suum largis fletibus irrigabat. Nunquid vel David ipse, quem refero, vel reges illi sanctissimi, qui illius vestigijs ingressi sunt, propter religionē aliquam dignitatis imminutionem passi sunt? an non omnis illorum dignitas & gloria ad religionem referenda est? illa namque perficit, vt victorias innumerabiles obtinerent, & nomen eorum in omnium sermone versaretur, & gloria diuina circumflueret. Videte quantum rectius hoc Homerus iudicabat, qui *ἄσπασ*, quos immortalis gloria afficere cupiebat,

piebat, certis dijs carissimos esse fingebat: in quo quidem statuebat, nihil esse ad nominis immortalitatem religione præstantius. Hoc igitur Homerus falsæ religioni tribuebat, quod nos Christiani veræ denegabimus? quid igitur cogitari potest amentius? ne dicam sceleratius? Non certè, vt alios reges sanctitate præstantes omittam, ea mens erat Alfonso primi Lusitanæ regis, cuius animus semper fuit studio religionis inflammatus. Qui Christum cruci affixum sereno in cælo contemplatus, prælium illud memoria immortalis dignissimū aggressus est: in quo quinq; regis maximis exercitibus constipatos profligauit; qui cum Scallabim expugnaret, cum iam ciuitatis fores effractas & repagula conuulsa cerneret, in medio portæ genibus flexis antequam ferrum stringeret, tam incenso studio Deum veneratus est, vt in cælo versari sibi videretur. Qui cum maximo animo præditus esset & in bellis enutritus, multos impiorum exercitus fortissimos atque maximos funderet, fugaretque, nunquam sibi victoriā ascripsit vllam: sed omnes ad Dei clementiam & opem illius præsentissimam referebat: qui nunquam aliquod opus præclarum aggressus est, quin prius in cælum tota mente respiceret, & opem diuinam assiduis precibus, castissimis votis, inflammato studio flagitaret. Sed ne in re minimè (vt o-

E e 4 pinor)

opinor) dubia, nimiū immoremur: hoc certè probatum puto, Religionem esse regib. non mediocri, sed quantum fieri potest, acerrimo & ardentissimo studio colendam, ita tamen vt superstitionem repudient, & intelligant quantum vera & pura religio, ab inepta superstitione differat. Est enim religio excellens animi cultus, ex debita erga Deum pietate in dies efflorescens, cum ardente studio sempiternæ pulchritudinis imitadē. Superstitio autem est inanis quædam formido, non graues Dei offensiones sed offensionum ymbbras extimescens. Continet enim vera religio scientiā earum rerum, quæ sunt Deo gratissimæ, & ea de causa à Deo flagitandum, quid numini illius offerendum sit, exploratum habet: at superstitione cum sit sapientiæ præsidio destituta, allucinatur, & hæsitat, neq; satis quid sit metuendum, aut negligendum, explicare potest. Inde adeò fit, vt qui veram religionem colunt, sint animo alto & excelso præditi, maximaq; plerumq; facinora iuncta virtute moliantur: superstitiosi verò cum plerumq; animos demissos gerant, ad immortalem gloriam aspirare nequeant. Vnde concluditur nihil esse tā regium, quàm summum, ardens, & incitatum sanctissimæ religionis studium; neque minus quidquam Principis Christiani præstantia dignum, quàm ineptè superstitionis angorem,

inanes

Inanes formidines opponentem, & Principes à rebus gerendis insipienter auocantem. Hæc sunt illa tria præsidia, quibus Regis statum fulciendum esse dixi (si meministi) nempe familiaritas & consuetudo bonorum, bonarum artium disciplinæ, & quod est omnium firmissimum religionis atque pietatis studium. hoc enim postremum poterit sine aliorum ope regium munus sustinere, at illa sine religione non poterunt.

E 5

DE

DE
REGIS INSTI-
TUTIONE ET DI-
SCIPLINA,

LIBER SEPTIMVS.

VIDIMVS quibus præsidijs in-
structum & ornatum esse con-
uenit eum, cui est tantum & tam
difficile munus impositum; nūc
vero cōsequens est, vt videamus
quod sit regis opus, quod officium & munus,
ad quod potissimum hæc omnia naturæ, in-
genij, disciplinæ & institutionis adiumenta, &
bonorum hominum, & artium maximarum,
& religionis sanctissimæ præsidia (quæ sumus
oratione persecuti) conferenda sint.

Quamquam enim de regis officio multa
dicta sint; hic tamen locus postulat, vt de eo
nunc diligētius differamus; vt intelligatur nō
sine causa, tam multa in Rege præsidia & or-
namenta requiri. Vt igitur in reliquis discipli-
nis, sic in hac vna omnium præstantissima cer-
tum opus assignari debet, in quo perficiendo,
& absoluendo omnis Regis cura, labor, & stu-
dium consumatur, Vt autem id melius diju-
dicari possit, operæ precium erit animaduer-
tere,

DISCIP. LIB. VII.

224

tere, quæ fuerit prima regis institutio, quæ de-
inde progressio, quæ postremò perfectio: vt
intelligamus quod potissimum opus sit Regi
natura propositum. Qualis enim quæque res
est, postquam effectum operis absolute con-
sequitur, talis illius natura putanda est. Om-
nes enim res via quadam & insita naturæ cu-
piditate, ad perfectiones suas feruntur, & in il-
lis vt in naturali & optato fine conquiescunt.
Vt igitur hinc exordium capiamus: antequam
essent aliqui cœtus hominum iure sociati, ho-
mines suli per agros vagabantur: & pro arbi-
tratu suo vel certas sedes deligebant, vel à lo-
co in locum, quocumque illos ferebat volū-
tas, facillè commigrabant. Nec erat tunc alia
potestas præter eam, qua quilibet paterfami-
lias domum suam regebat. Dispersi igitur in
pagis habitabāt; & ex re pecuaria victum cō-
parabant, & is ditissimus habebatur, qui plu-
rimos greges & armenta possidebat. Atque
in principio pudor ingenitus, & vitæ simplici-
tas, & maiorū autoritas facillè homines in offi-
cio continebat. Crescente deinde multitu-
dine, disciplina paulatim labi cœpit. Pietatis
enim studio remisso, cupiditas omni vinculo
soluta in rusticanos illos mores inuasit; par-
tim igitur immanis & fera libido: partim infi-
nita plura possidendi cupiditas hominis ad
hominum dedecus & perniciem stimulabat,
& qui

& qui plus poterant, reliquos multis damnis & incommodis afficiebant. Erant igitur homines tenues & imbecilli contumelijs, & rapinis, & cædibus & quam plurimis iniurijs expofiti; summū tunc decus erat in iniustitia positum; ille namque qui omnia vi & manibus rapiebat, & per vulnera atque cædes opes suas augebat, se viri fortis officio functum esse putabat, illi autem qui vexatus & spoliatus erat, præter incommodi illius acerbitatē, erat etiā insignis infamia imbecillitatis & ignaviæ subeunda. Honestas enim erat nocere quam plurimis, flagitium verò & dedecus potentiū iniurijs & contumelijs exagitari. Ergo cum neque lex neque potestas esset vlla, quæ petulantiam & libidinem coerceret; cum furta & latrocinia infamiam nullam haberent; cum illi etiam, qui roboris opinione turgabant, aliorum similiter furentium impetu sternerentur; cum omnia essent stupris, & adulterijs, & mutuis cædibus infesta: factum tandem est, ut homines humanitatem exuerent, & in belluarū immanium naturam verterentur. Inde igitur illa monstra celebrata poetarum carminibus extiterunt, quæ fortium quorundam hominū virtute atque robore strata sunt. Nec enim Chymææ, neque Geryones, neque Centauri, neque reliqua eiusmodi monstra heroum viribus interempta aliud designant, quam tyrannidis

rannidis feritatem, vi regię atque diuinę virtutis extinctā. Cū igitur poetę aut Bellerophonem, aut Herculem, aut Theseū, aut aliqū eiusmodi heroa diuino semine procreatum, monstra domuisse aut extinxisse perhibent; hoc planè dicunt: tyrannidis immanitatem fuisse, magnitudine virtutis regię profligatam. Extitit enim illis etiam temporib. animi alicuius excellentis altitudo, qui odio sceles & improbitatem persequeretur, & iniustitię monstra deleret, & homines miseros & afflictos à tyrannidis crudelitate liberaret. Homines igitur, qui nullo loco præformidine consistebant, cū viderent nullam spem aliā sibi salutis esse, præter eam, quæ in illius virtute, cuius ope sibi auram afflari sentiebant, tota consisteret: illam gratissima voluntate profecti sunt, totosq; se ad illius studium contulerunt. Non solū igitur illos reges creabant, sed honorib. etiā diuinis afficiebāt. Refert Herodotus Medos olim cū essent, multis iniurijs vtrò citroq; habitis, vehemēter oppressi, nec vllū in tantis malis exitū inuenirēt, ad hominē quendam nomine Deiocem, quem virtutis & æquitatis opinione præstantem cognouerāt, omnē inter eos iudicandi potestatē delegasse, Malis em̄ docti perspexerunt iniurię feritatē iustitię tantū virtute placari: hominumq; salutem iniquitate perditā, æquitate solū posse con-

constitui. Hominem igitur, quem æquitate & constantia inter omnes excellere putabant, delegere; qui obuiam iret sceleri, iniquitatem rescicaret, ius & æquum unicuique tribueret, & omnes lites tanta æqualitate dirimeret, vt nihil neque potentia cuiusquam, neq; tenuitati concederet. Lux igitur oblata videbatur omnibus, iniquitate per illum depulsa. Cùm verò Deioeces non diu munus illud obire vellet, dicebat enim rem suam, dum ipse publica consulebat, dissipari, summumq; sibi periculum ex potentium offensione proponi: Medine, illius ope nudati, in eadem mala rursus inciderent, eum opibus auxerunt, & præsidio munierunt, vt omni alia cura solutus, liberè posset ius inter omnes dicere, vniuersamque Rempublicam æquitate moderari. Hoc autem, quod in Media accidit, credibile est multis antè seculis in alijs orbis terrarum regionibus accidisse: vt homines iniurijs afflicti, in illius tantùm virtute quem excellenti æquitate præditum animaduertissent, omnem spem salutis suæ collocarent. Hoc igitur fuit à principio regnorum omnium fundamentum; illi namque, quos tunc homines propter æquitatis opinionem deligebant, qui finem tantis malis imponerent, reges nominabantur; & hæc fuit prima omnium legitima potestas in terris. Potissimum autem

eorum.

eorum munus erat iudicare; itaque iudiciorum seueritate scelus acerrimè coercebant, & unicuique quod suum erat, tribuebant. Vt autem id commodius fieret, homines, qui erant in agris dispersi, regum autoritate & consilio vnum in locum compulsi sunt; vt facilius opè à regibus contra iniuriam flagitarent, & mutua ope conseruari, & inter se naturæ conciliatione deuinciri possent. Deinde cùm hæc partim naturæ admonitu: partim necessitate vbiq; fierent, & vrbes ædificarentur, & Reges in omni loco crearentur, necesse continuò fuit, inter vicinas vrbes bella frequenter excitari, aut enim de agrorum finibus certabant: aut alij ex aliorum terminis prædas agebant: aut dominandi libido reges stimulabat; & cùm ambitioni causas honestas obtenderent, de hominatione sua latius amplificanda cum ciuium periculo dimicabant. Erat igitur ei necesse cui bellum inferebatur, vt armis atque virtute resisteret. Vt autem commodius homines se contra hostium vim munirent; vrbes muris cingere, & mœnia ædificare cœperunt. Bella verò ab initia viribus tantum gerebantur. Accessit deinde ars atque disciplina multorum bellorum vsu comparata, quæ magnos Imperatores effecit. Itaque is, cui vniuersi populi salus commissa fuerat, minimè officio suo satisfacerebat, ni-

fi

sic cum iudicandi ratione, belli etiam administrandi disciplinā coniungeret. Sic igitur olim reges, non iudices tantum, sed etiam Imperatores extiterunt. Deinde cum rex aliquis virtute præstans regni fines propagasset, & civitatem locupletasset; euniebatur, ut ciues qui potentiores erant usuris & fraudibus tenuiores opprimerent, paulatimque possessionibus antiquis pellerent; & plebs tantis malis afflictis questibus omnia repletet, & militaris insolentia fremeret, indignumque facinus esse clamitaret, id quod armis quæsitum fuerat, non potissimum ad eos, quorum virtute partum fuerat, peruenire: seditiones populares excitabantur, extremumque periculum rebus communibus imminerebat. Hoc autem tantum malum non iudicij seueritate, nec armorum contentione extingui poterat; oratione autem poterat. Non autem cuiusuis oratio eam tempestatem facile sedabat, sed illius tantum, qui plurimum autoritate reliquis anteibat; & cuius virtutis & æquitatis homines se multis in locis defensos esse meminerant. Is igitur populares motus oratione comprimebat; & alios quidæ castigabat; aliorum vero dolorem leniebat; & omnes rursus cœdere coniungebat; & vsuque tandem compertum fuit, nihil esse ad populū moderandum optimi Principis oratione vehementius. Sic autem ad reliquas artes regias adiuncta

adiuncta fuit dicendi etiam facultas, rudis illa quidem, ut fit in principio: vsu deinde atque ratione perpolitata. Hac igitur dicendi prudentia reges instructi, non modò seditiones compecebant; sed ciuium languentes animos stimulant; ferocius exultantes refrenabant; ad arma, cum opus erat, excitabant; cum rursus ita Reip. ratio postulabat, à bello deterrebant, & ita populum moderabantur, ut facile perspici possit, omnes populi motus regis sapientis oratione conuerti. Postremò cum neque multis artibus adiuti reges populos tenere, & pericula omnia propulsare possent; multò clarius perspectum fuit, id quod iam antea communibus sensibus erat infixum, non posse vllomodo tam difficilem prouinciam absque diuina mente & consilio gubernari. Quod quidem efficit, ut nihil tam regium esse videtur, quàm diuinam mentem consulere, numquam hostijs placare, pacem à Deo exposcere, & homines diuina ope & auxilio communire. Hac autem ratione factum est, ut reges cum maiestate regia sacerdotij dignitate coniungerent. Hoc enim simul & ad Dei iram facilius auertendam; & ad populum maiore autoritate continendum; & ad regis ipsius nomen religione consecrandū aptissimum esse videbatur. Reges igitur præsci & iudices, & imperatores, & Oratores, & sacerdotes erant; quod apud Ho-

merum optimum antiquitatis autoremperspicimus. Quomodo enim ius dicerent, multis ex locis exploratè cognoscimus. Ideò autè sceptrà gestabant, quòd erat insigne iuris & æquitatis nihil neq; gratiæ, nec offensionis tributis, sed omnia obliqua & inflexa ad certam normam & regulam dirigentis. In bello autem summum imperium habebant. Quàm multis autem in locis eloquentia vterentur, declarant illæ conciones, quibus vel populū ad officium hortabantur: vel in consilio sententiam suam luculentissimis verbis explicabant. Quòd autem essent sacrorū antistites, ex hostijs, quas solenni ritu immolabāt, & ex fœderibus (quæ summa cæremonia feriebant) intelligi potest. Quæ deinde post illam memoriâ regum genera recepta sint, quàm variæ imperandi, populique moderandi rationes institutæ, dicere; nisi nimiam longitudinē orationis extimescerem: alibi enim regum imperiū erat infinitū: alibi legibus & certo modo atq; ratione temperatum; & in illis locis, in quibus regia potestas erat lege circumscripta, nō erat vnum in omni loco temperamenti genus adhibitum. Cùm enim summam potestatem penes leges esse debere multi populi iudicarent, alibi quidem plura, alibi verò pauciora, regiæ potestati permittebant. Hæc tamen omnia munera, quæ dixi, ab omnibus ferme antiquis

antiquis regibus administrabantur. Cùm igitur apud illos priscos homines regis officium & munus quadrifariam diuisum esset, quæro à vobis vtrum id probetis? Difficile inquit T. est, tam citò iudicare; refragari enim antiquitati sine diligentissima consideratione temerarium est: rebus autem à consuetudine nostra remotis assentiri periculosum arbitror. Rectè inquam censes; sed vt ea difficultate liberem, sic statuo, & olim non temerè illa munera omnia regibus permittenda fuisse; & post illa tempora eos, qui vellent reges illis omnibus muneribus simul implicari, Rempub. funditus euersuros. Tunc enim singulis ciuitatibus singuli homines imperabant; & ipsæ ciuitates erant exiguo ciuium numero definitæ. Postea verò reges nationes vniuersas sub imperium subiunxerunt; deinde ij, qui propius aberant à generis humani primordio, multò simpliciores erant, multoq; facilius ea de causa regū sanctionibus obsequentes, postea verò vafri & malitiosi plerique facti sunt, & cupiditate magis incensi minus ad imperium accipiendum parati: & idcirco maiore animaduersione, ac rioreque vigilantia coercendi, quod præstari nō poterit ab vno homine, qui se tam multis simul muneribus implicauerit. Primum igitur necesse fuit regi, officium sacerdotis omittere: vtrumque enim officium vnus

summi viri totam mentem, & integrum studium, & vigilantiam requirit. Non est enim commodum intermisceri religionem Reip. causa: neque rursus religionis obtentu Reip. curam dimitti. Ut igitur esset semper aliquis omnia cura solutus, qui rebus diuinis operam daret: & aliquis rursus, qui omnem curam & sollicitudinem in Repub. tuenda consumeret: opus fuit sacerdotis officium à regis officio distinguere; ita tamen ut alterum alterius ope firmaretur. Regnum enim sacerdotij religione & sanctitate stabilitur; Sacerdotium verò regni præsidio tutum, ritè suum munus exequitur. Præterea multa sæpè occurrunt, quæ nec à sacerdote purè fieri possunt: nec à rege sine flagitio præteriri. Hostiam cruentis (ut ita dicam) manibus immolare Sacerdoti fas non est: capitale scelus impunitum relinquere, regis summum flagitium est. Ut igitur neque sacerdos cogere se hominis facinorosi supplicio cruentare: neque rex scelestum aliquod facinus inultum ommittere, commodissimè facta fuit hæc amplissimorum munerum distributio. Postremò cum regius splendor animos afferat, periculum esset, ne si ad regiam dignitatem sacerdotij etiã dignitas accederet (quod olim Imperatores Romani factitabant, simul enim Pontifices Max. creabantur) cresceret fastus & arrogancia, minimeque toleranda superbia, quæ

reges

reges omni humanitate spoliaret, & pro benignis principibus eos tyrannos immanes & truculentos efficeret. Ut igitur frenari posset regis insolentia, congruè fuit, ut esset aliquis Sacrorum antistes pietate & religione præcellens, cuius autoritatè Princeps sequeretur, & cuius monitis & consilij posset institui, & à temeritate & insania, ad modestiam & sanitatem reuocari. His igitur de causis egregiè consultum fuit regnis, cum fuit interdictum lege atque religione regibus, ne se sacris peragendis admiscerent. Ozias Iudææ Rex in eam templi partem, in qua nemini, qui Sacerdos non esset, ingredi licebat, non solum ingredi, sed sacris etiã sufficientis dei numè placare conatus est. Cum clamaret Pontifex Max. & eum ab intollerabili audacia reuocare niterent, cum omnes sacerdotes illum magnis vocibus obtestarentur, ne religionem tam audaci facinore violaret, omnium monita & preces contempsit, atque pro nihilo duxit. Quid deinde euenit? Antequam ad aram accederet, lepra subito deformatus est. Cum igitur videret corpus suum Dei iudicio percussum, se repente domum proripuit, & in intimis ædibus inclusit; neque se post illud diem in conspectum populi dare, aut regnum administrare potuit. Hoc igitur & alijs eiusmodi iudicijs diuina feueritate constitutis, perterriti principes, qui pietatem vnicè coluerunt,

Ff 3

non

non modò ne Deum offenderent, sese ab sacerdotum officio & curatione remouerunt, sed ita illos venerati sunt, vt eorum etiam sanctiones, interdicta, decreta, summa quadam religione obseruanda censerent. Nec enim mediocrem religionem in ea moderatione, qua se illis submittebant, sitam esse statuebāt. Ea ratione Constantinus Magnus iudicium de sacerdotibus facere noluit: sed illorū semper iussis in ijs rebus, quæ ad religionem pertinebant, obtemperauit. Eadē ratione per motus etiam Theodosius Magnus Ambrosij sententiæ paruit, qua illum ab ingressu templi, & sacrorum communione prohibuit. Neque vir sanctissimus Innocentius idem exemplum sequi dubitauit, cū Arcadio ingressu templi, & sacris omnibus interdixit. Multa possem exempla eiusmodi commemorare, quibus intelligeremus multis in locis Pontificum autoritate regum licentiam immodicam fuisse cōpressam; quod fieri minimè potuisset, si illis cum rerum humanarum administratione, diuinarum etiam curationem vsurpare liquisset. Cū verò summa potentia, ne omnia insolenter & temerè peruertat, freno quodā moderationis coercenda sit, nihil certè salutaris poterit excogitari ea religione, qua principes pontificibus obsequuntur. aliter enim necesse erit sacra prophanis commiseri, diuina &

humana

humana iura perturbari, inexpressibiles religiones induci, numinis offensionem cum peste atque pernicie Reipublicæ concitari: quòd vtinam tam multis nostræ memoriæ exemplis non fuisset vbi principes vel avaritia stimulati, vel ambitione cæci, Pontificum iura neglexerunt, neque dubitauerunt sacra omnia ad suū compendium & quæstum reuocare, diuinaq; iura potestate sua cōplecti, graues pœnas esse seditionibus, & cædibus, & insidijs, & imperij contemptu, & quorundam etiā principū interitu, & rerū omniū perturbatione eorum temeritati & amentię persolutas. Quamuis autē id etiam Sacerdotum peccatis acciderit, ij tamen, qui sacerdotij statū affligunt, nefario crimine liberari non possunt. Nec enim tam in cuiuslibet vitam atque mores, quàm in totius ordinis sanctitatem respicere debuissent. Accedit, quod illi non tam sacerdotum flagitijs offensi, quam spe prædæ ingentis excitati sacra omnia prophana reddiderunt. Quamuis igitur summus ille iudex, eorum operis qui sunt infesti sacerdotibus, ad sacerdotum pœnam vtatur; illi tamen, qui eos vexant, pœnas sacrilegio debitas vitare non possunt, quas iam aliqua ex parte in hac vita inopia & egestate pendere incipiūt. Quo em̄ plura diripiūt, eò maiore rerum inopia torquentur. Diuino autem

Ff 4

iuo

iudicio fit, vt non solum fontes puniantur: sed tortores etiam acerbissimè crucientur. Timendum igitur illis est, qui se tam nefaria præda contaminant, ne tantò grauiora supplicia luant, quàm sacerdotes ipsi, quantò grauius est, sacra & diuina contemnere, quàm hominum offensionem humano aliquo flagitio concitari. sed nos ea vulnera, quæ sanare non possumus, refricare desinamus. Vt autem ad propositum reuertamur, id sanè constat, nec amplitudinem imperij, nec Reipublicæ. gerendæ rationem, nec periculi, quod ex Regis immoderatione nasci potest, magnitudinem, neque legis diuinæ sanctitatem pati atque tolerare posse, vt Rex sacerdotij munus vsurpet. Vbi autem id acciderit, valdè metuedum est, ne exitium atque vastitas rebus communibus inferatur. Regis igitur religio sit, sacerdotis authoritatem & sententiã in ijs, quæ ad religionem pertinent, reuereri, non perferes diuinas administrare. Quid deinde? regis officium esse dicemus, benè, ornate, & apposite ad persuadendum dicere? si ita est, non patiar villo modo esse aliquem in Repub. quillum dicendi artificio superet. Volo enim, vt rex sit sui muneris gerendi gloria præstantissimus. Opus igitur est, vt in vita nihil aliud agat: sed omnem curam & industriam in dicendi meditatione consumat. Quomodo igitur

Reip.

Reipu. negotia, quæ sunt innumerabilia, sustinebit? quãdo tam multa, quæ sunt illi diligenter administranda, conficiet? qua tandem ratione armis atque virtute periculum à Republica propulsabit? Præterea illius vox & oratio ad omnium ciuium aures peruenire non potest: at regis prouidentia ad longinquas etiam nationes, quæ illius imperio continentur, conferenda est. Augebit quidem regis dignitatem oratio, si verbis pressa, & sententijs grauis extiterit, & multum à sophistarum lenocinijs & intempestiua verborum festiuitate remota: si verò redundans fuerit & puerili quodam studio nimis elaborata, maiestatem illius imminuet. Non est enim regi ex vocis claritate, sed ex vite splendore dignitas & gloria quærenda. Scitè quidem Demosthenes, cùm enim simul cum Aeschine & Philocrate ad Philippum legatus fuisset, & illi Philippum egregiè laudaret, quod multum dicendi artificio valeret, quod forma & specie decoris esset, & quod esset festiuius conuiuator, & plurimum vini sanè iucundè biberet: prima (inquit Demosthenes) laus Sophistarum: secunda mulierum: tertia in spongiã quadrat. nullam igitur in laudibus, quæ propria sit regis, agnosco. Hac quidem Demosthenis sententia constat, Regis officium non esse in summa orationis copia & vbertate, & nimis elaborata dicendi concinnitate &

Ff 5

artifi-

artificio constitutum. Præterea oratoris proprium est aptè ad persuadendum dicere: Regis verò ea, quæ sunt oratione persuadenda sapienter animaduertere. Non est igitur regis officium ornate & amplè differere: sed, quod est longè præstantius, oratori leges imponere. Dicendi namque facultas, si non fuerit lege definita, non mediocrem perniciem Reip. importare poterit. Regis autem officium est modum præscribere, quo nulla ars perniciem afferre possit: sed omnes salutares sint, & quod ars est amplior & clarior, eò diligentius illam moderari, ne communibus rebus officiat. Opus est igitur, vt oratori legem præscribat, modum cõstituat, & materiam definiat: ne quicquam tractare audeat, quod nõ ad vtilitatem publicam conferatur. Nihil est enim dicendi licentia & impunitate funestius; non est igitur dicendi facultas regis disciplina, sed regis moderatiõni subiecta. Quid igitur? Imperatoris officium illi, vt proprium munus assignabimus? Ne id quidem. Imperator enim belli administrandi tantum disciplinam tenet: prescribere autè quo iure, aut quando, aut cum quibus bellum gerendũ sit, ad regis officium spectat. Nec enim semper vtile & honestum est bellũ mouere; sunt enim multa bella inuutilia, multa nefaria & iniusta, quæ tamen militares homines ardentes gloriæ cupiditate nimis in-

cõ-

consideratè suscipiunt. Sunt igitur isti regio imperio & disciplina coercendi, ne Rempub. publicam sine causa sollicitent, in extremumque discrimen salutis inducant. Bellum enim ad pacem referendum est, non honesta pax diri & exitiosi belli cupiditate perturbanda. Nec enim regi propositum est, vt gloriæ popularis causa Rempu. in summum discrimen iniiciat, sed vt eam tranquillam reddat, bonisque omnibus affluentem. Non igitur belli causas querit: sed quantum honestatis ratio patitur, elaborat, vt bellorum omnium incendia restinguat. Rex igitur non imperator est, sed imperatorum rector atque moderator, illorum opera cum id expedire Reipu. cernit diligenter vtens: & rursus bella pernicioosa fore prospicit, omnem impetum militarè sapientissimè coercens. Nec iudex quidem in causis debet esse; sed iudicia dare, & leges, cum opus fuerit, atque iura describere. Cum enim infinitis prope hominibus imperet, nulla ratione potest omnium controuersias & causas cognoscere. Quod si eas saltè causas, quas poterit, diiudicare voluerit, dũ paucas lites diremerit maiorũ litiũ causam dabit. Rẽp. enim, quæ multò malora interim ab illo, & magis necessaria officia requirit, ope sua nudabit; & ita dum minutis rebus intentus est, à grauioribus abducetur, & negligẽtia sua quorundam improbitatem & malitiam augebit,

gebit. Præterea Reipu. valdè conducit, vt rex ab omnibus mirificè diligatur; at qui iudicat, eorum animos, contra quos statuit, alienat, & illorum odium in se nimis acre sæpè concitat. Non igitur sapientis regis erit, aut infinito labore sine magno fructu confici; aut summo odio sine vlla necessitate flagrare. Rex igitur iudicare non debet; sed homines sapientes, & constantes, & integros, & incorruptos deligere, quibus iudicandi munus assignet: & eos, qui rectè munere suo functi fuerint, beneficijs augere, & ornamentis afficere: illos autem, qui vel pecunia corrupti, vel cuiusquã gratia per moti contra ius & fas causas improbis litigatoribus adiudicauerint, grauissimis pœnis & extrema ignominia plectere. Rex igitur non iudex est, sed iudicum princeps, iuris vindex, legum custos, iudiciorumque omnium conseruator. Cernitis iam animo, quantum sit regium munus? quam grauem & excellentem personam rex ipse sustineat? quomodo omnia officia, quæ sunt specie admiranda, claritate splendida, fructu salutaria, longè multumque superet regis officium? Quid enim admirabilius, quàm hominum voluntates dicendo tenere, & eò, vnde velis, deducere, & quocunq; velis impellere, & studio communis vtilitatis & amplissimæ dignitatis incendere? Quid clarius & illustrius, quàm impetum hostis ser-

dis

eis & infesti reprimere? bellum maximum profligare? & cum propriæ vitæ periculo patriam à summi periculi peste defendere? Quid melius & salutaris, quàm lites omnes æquitate summa dirimere? discordiarum semina tollere, & iniustitiæ stirpes amputare? cùm hæc magna & ampla sint, videte quatum id erit, quod est multò maius & amplius. Quanto maius autem sit regis officium, ex eo colligitur, quòd hæc oïa regis imperio, virtute & moderatione continentur. Sed inquires: Quid ergo? nunquam ne rex ius dicet? nūquam ne exercitum contra hostes educet? nunquam populum oratione ad officium cohortabitur? Imò sæpè hæc omnia per se vigilanter administrabit. Sūma namque imperandi ratio in eo posita est, vt magis exemplo, quàm verbis eos, quibus imperas, adhorteris. Id enim admirationem virtutis efficit; amorem summum conciliat; alacritatem incredibilem addit; ita vt nemo velit imperiū principis illius, qui se laboris socium præbet, vlllo modo recusare. Vt enim nemo, qui labore premitur, libenter obtemperat ijs, qui otio, vitæque mollitia deliquescunt: ita laborum societas, & periculorum communio rectoribus subditos amore deuincit, & ad obediendum acriter impellit. Quàm delectat Teletias Lacedæmoniorum dux? vt enim est apud Xenophon. in summa rerum inopia hac oratio-

oratione milites facillè continuat. Ego (inquit ille) milites sine pecunia ad vos aduenio, Deo tamen adiuuante, si vos comites meæ diligentia & alacritatis habuero perficiam, vt omni genere cõmeatus abundetis. Hoc velim sciat is quandiu vobis impero, non minus esse me de vestra omnium salute, quàm de mea sollicitum. Mirum fortassè videbitur, si dixerò, malle me vobis omnia ad victũ necessaria, quàm mihi suppeterè. Deos tamen omnes obtestans affirmo, multò me malle duos dies sine vllò cibo traducere, quàm vt vos vnus diei incediam toleretis. Otium meũ semper apertum est, nec ante hoc tempus, neque modò fuit cuiquam ad me aditus interclusus. Poteritis igitur exploratè cognoscere, me tum demum largius cibis vsurum, cùm vos similiter expleti fueritis: si verò me videtis frigora, & æstus, & vigilias tolerare, intelligite esse vobis similiter hæc omnia incommoda subeunda. Nec enim ideò vos ad hæc perferenda cohortor, vt molesticia cõsistẽmini; sed vt ex his laboribus lætũ fructum capiant. Ciuitas quidem nostra militibus omnium opinione florens atque beata est. Imperium verò & gloriam, quam sibi perperit, non domi per ignauiam desidendo; sed prompto & alacri animo laborando, & quoties necesse fuit pericula subeundo consecuta est. Et vos quidem ante hac fortes & strenuos

fuisse

fuisse scio. Date igitur operam, vt nunc multò clarius documentum virtutis vestræ præbeatis, vt omnes nos simul cum iucunditate labores excipiamus: & cum iucunditate parta felicitate perfruamur. Hæc quidem Teleutias, quæ oratio declarat quantus ille vir fuerit; nemo enim ex omnibus illius temporis ducibus milites magis sibi amore coniunctos habuit, aut magis imperio illius obsequentes. Hoc igitur faciendum est omnibus regibus, qui suos in officio continere voluerint; Princeps enim piger & ignauus frustra aliorum industriam requirit: & qui timidus est, frustra fortium hominum opem & auxilium implorat. Adulari enim & assentari timidis & delicatis Principibus, peruulgatum est: pericula verò contemnere; & labores excipere gratia illorum, qui nullum virtutis & industriæ signum dedere, rarissimum. Vt igitur vigilum præfectus in omnes partes sibi commissas excurrit, vt excubias excitet, & industriæ suæ magis acres & vigilantes efficiat: ita conuenit Principi in regia vigilia constituto, animo semper excubare, vt custodes à se diuersis in locis positos exemplo vigilantia suæ de somno frequenter exuscitet. Atque vt imperator quamuis non miles, sed militum præfectus sit, multa tamen sibi militiæ munera, vt milites stimulet, obeunda putat: ita rex quanquam supra omnes ho-

nores

nores illius amplitudo collocata sit, opus-
 tamen est, ut multis rebus occurrat, & per se mul-
 ta diligenter obeat, ut exemplo suo multos ad
 officium adhortetur, & omnes admoneat, nul-
 lam Reipu. partem esse sua prouidentia & au-
 xilio destitutam. Iudex quidem non est; sed iu-
 dicium rector atque moderator, quod officium
 tueri non potest, nisi aliquando iudicauerit:
 partim, ut iudices exemplo suæ æquitatis in-
 cendat: partim ut iudicibus præsit, & deli-
 quorum vel integritate, vel improbitate cog-
 noscat. Nullus enim ordo est in Republica
 in quem acrius animaduertendum sit, si in
 officio deliquerit; sunt enim iudices admini-
 stri iuris publici, & legum custodes & vindic-
 ces: ita ut maxima ex parte tota Reipub. salus
 in eorum fide consistat. Intelligent igitur illi
 potissimum, nec eorum equitati præmium de-
 futurum, neque iniquitati supplicium. Sapien-
 ter enim Solon pœna & præmio salutem Re-
 pub. contineri censuit. Mali namq; metu pœ-
 næ tardiores ad suscipiendum flagitium sunt:
 boni verò multò confidentius & alacrius præ-
 mio constituto in studium officij & æquitatis
 incumbunt. At neque supplicium irrogari, ne-
 que præmium vlllo modo constitui potest, ubi
 non fuerit animaduersum quid quisque me-
 reatur. Non solum igitur, ut exemplo suo iudi-
 ces ad officium adhortetur; sed ut diligentius

animad-

animaduertat, sint ne iudices digni, per quos
 tantum munus administrari debeat; vtile est
 interdum regem iudicij interesse. Non pos-
 sum igitur non laudare Lusitanorum regum
 morem, qui septimo quoque die sem conuen-
 tum Iudicium conferebant, & in maximis &
 difficilimis causis autoritatem suam interpone-
 bant, ut iudices in officio suo constantiores
 efficerent. Hac igitur ratione, quamuis potis-
 simum regis officium non sit, causas cogno-
 scere & iudicare: opus tamen est interdum iu-
 dicij præ esse; & sæpè summo studio, quam re-
 ctè aut flagitiosè iudicia fiant, diligenter explo-
 rare. Ad huc autem modum quamuis rex im-
 perator non sit, necesse tamen est interdum, ut
 imperatoris officium suscipiat. Mirum enim est,
 quatum momenti adferat ad victoriam aspe-
 ctus atque præsentia regis. Duces enim multò
 vigilantius sibi commissum munus efficiunt;
 milites multò confidentius in hostem inua-
 dunt, & quoduis periculum audacius aggre-
 diuntur coram eo principe, quem laboris &
 periculi socium animaduertunt, & à quo virtu-
 tis laudem & præmium expectant. Tum etiam
 illud mirum, quantum valet ad regij muneris
 perfunctorum, quod in militari labore experi-
 riundo cognoscunt, quantum debeatur ijs, qui
 laborem militiæ Reipublicæ causa perferunt,
 & vitam periculis infinitis obijciunt. Non

Gg

pa-

patietur enim rex, qui arma sumpsit, & acie cū hoste cōfixit, milites ludibrio haberi, eorumque postulata contemni, & agrestem & incultam sōrtium hominum simplicitatem, lautorum hominum dīctis exagitari. Quo quidem malo quid iniquius & periculotius esse potest? Vt enim qui canum custodia gregem nudat, gregem lupis dissipandum atque laniendum tradit: ita qui milites iniurijs expellit & eijs, Rempub. hostibus prodit, & omni crudelitate dilacerat. Sic etiam quamuis rex non omne studium ad benè dicendum conferat, mirum tamen est, quantæ Reipub. tempestates sedari, & quando studio ciuū animi ad patriæ defensionem excitari regis oratione valeant. Homines præterea, qui sub Rege viuunt, molestissimè ferunt sibi per internuncios, cū ille præsens est, voluntatem illius aperiri. Putant enim aditum sibi ad Regis gratiam minimè patere, improbitate eorum, qui laboribus alienis ad opes suas amplificandas abutuntur. Conuenit autem regibus, qui se caros vniuersis esse student, faciles aditus habere, multa signa benignitatis ostendere, homines nominatim appellare, dare signa lætitiæ, cū eos in felicitate versari vident, præse ferre mœstitiā, cū in commodis vexatos animaduertunt; sibi potissimū beneficiorum gratiam referuare. hoc autem assequentur, si non existimauerint esse regium

omniū

omnes à suo aditu & congressu arcere, qui nō fuerint nobilissimi, aut illis gratia & familiaritate coniunctissimi; etsi non infantia regiam grauitatem cōtineri putauerint. Facilitas enim ad amorē allicit, & inuitat; & eloquentia maxima regis munera cum illius amplissima dignitate sustinentur. Siue enim ad bellum cohortandi ciues sunt, siue ad pacem reducēdi, siue ad ciuilem societatem inuitandi, siue à seditione deterrendi, quid regis oratione vehementius, aut ad illius dignitatem aptius excogitari potest? Sacerdos quidem rex nō est, sed operā dare potest, vt ij sacerdotes fiant, qui doctrina, & moribus, & grauitate, & vitæ castimonia, & religionis exemplo facillimè tantā personā atq; dignitatem sustineant. Quod si sacerdotis est pietatē vnice colere, religionis puritatē omnib. vitæ commodis anteferre, diuinam mentē cōsulere, & omnia ad Dei voluntatē administrare, Rex quodammodo sacerdos appellari potest. In hoc tamē pietas, & sanctimonia regis maximè perspicitur, quod in religionis institutione sacerdotibus subditur, illorumq; sententiam veretur, nec ab illorum placitis qui summo sacerdotio funguntur, vnquam discedit. Reliquis autem officijs & artibus quamuis regis officium præcipuum minimè contineri dicamus; hoc tamen dicimus, illorum omniū moderationē, & vim salutarē,

ad illius officium pertinere. Quælibet enim ars ad vtilitatem Reipu. vtiliter inuenta noxiæ esse poterit, si nõ fuerit regis moderatione gubernata. Vt enim architectus omnium fabricarum operis, quæ ad ædificium necessariæ sunt, sapienter vtitur; aliter enim erit architecti nomine indignus: ita rex cui totius Reipu. fabrica commissa est, omnium artificum operas ad ipsam rempublicam benè atque sapienter ædificandam confert; in eoque nervos omnes intèdit, vt eam factam, tectam summo studio conseruet. Est enim Rex vrbium cõditor, ciuium moderator, legum custos, & publica salutis & incolumitatis architectus. Hoc igitur illius munus est, vt omnes artes siue illustres & claræ sint, quas ipse per se sine dignitatis imminutione tractare potest: siue humiles & sordidæ, dum modo ex illis Respublica aliquod emolumentum capiat, sapienter & aptè moderetur, & in Reip. salutem dirigat. Nulla est igitur ars, nulla disciplina, nullum opus, quod in illius tutela non sit. id enim, quod ab illius moderatione relictum aut pestiferum, aut saltem inutile poterat esse: illius moderatione deuinctum salutare est, & magnam aliquam vtilitatem continet. Est igitur rex (vt eodè verbo sæpius vtar) publicæ felicitatis atq; beatitudinis architectus. Publica autem felicitas, & beatus Reipub. status, omnium bono-

rum.

rum ratione & multitudine cõtinetur. Bona autè Academici, & Peripatetici trifariâ diuidunt; alia namq; sunt in animo, qualia sunt ingenij acumen, solertia, sagacitas disciplinæ, virtutes vel illæ, quib. ingeniu excolitur, vel quibus animus ipse diuinis opibus & ornamentis afficitur; alia verò sunt in corpore, quæ vel ad bonã valetudinẽ & firmitatẽ, vel ad corporis speciẽ & dignitatẽ pertinet: alia postremò extra corpus quibus vel vita alitur, & sustentatur vel vitæ cultus & elegantia, & salutis atq; dignitatis subsidiũ continetur. Hoc igitur propositũ esse debet, vt Respub. sit opibus florẽs, & viribus firma, & virtute honesta, & sapientiæ institutis egregiè constituta. Vt igitur à minimis ordiamur, opera illi danda est, vt Respubl. locuples & opulenta sit; cùm autem multæ rationes rei augendæ sint, nulla tamen est honestior, nulla vberior, nulla cõmunibus rebus vtilior ea, quæ in agri cultura cõsistit. Reliquæ em̃ fraudib. & iniurijs affines plerumq; sunt, hæc autè cū iustitia & æquitate cõiuncta. illæ ad pauciores pertinent: fructibus autè, qui ex terra funduntur, omniũ vita sustentatur; & opib. quæ vel vsura, vel mercatura, vel alia quauis eiusmodi sedulitate & industria cõparantur, animi effemina ri solent & insolentè extolli: at agricultura & corpus exercet, & modestiæ altrix & cõseruatrix est. Iã verò cū bellũ motũ fuerit, qui vobis

fore videntur ad resistendū magis parati; ij ne, qui vitę umbratili, & delicatę se dediderunt? an qui solib. perusti, & laborib. assiduis durati sunt? ij, quorū omnis res est in nummis, qui facile a loco in locū asportari possunt? an qui nō alias opes possidēt præter eas, quas ex agris, qui loco moueri nō possunt, manu querūt? ij, qui neq; qua hostē aggrediātur, aut qua se in tutū recipiant planē vidēt? an qui oēs regiones agrorū, viarum anfractus, semitarū cōpendia, lucorum exitus notos habent? Ad studiū igitur cōmunis periculi propulsandi, tantū inter bonū colonum & mercatorem interest, quantum inter indigenam & peregrinum: colonus enim terram, quę illi omnia ad vitam necessaria largē suppeditat, vt parentē colit; & ne ex illius gremio pellatur, quęuis pericula audacius ineunda putat: at mercator cū varias terras peragret, in nulla tanquā in patria atq; naturali sede consistit. Cur igitur in quies hodie non ex agris homines ad militiam educuntur? Quia similiter alia multa olim salubriter instituta, cōmutata sunt. Præterq̄a plerisq; in locis iera seruiendi cōsuetudo rusticorum animos affixit, vt nō possint aliquid de laudis & dignitatis studio cogitare. Postremò cū bellum est, terris situ disiunctissimis inferendū, nec illibenter ab agris auellūtur, nec est vtile Repul-
terras aratorū penuria vastari. cū tamē Romę

non virtute tantū: sed etiam frugalitatis laude florebat, non solū milites: sed etiam cōsules & Dictatores ab agris accersebantur. Sed quoniam ita more receptū est, illis longinquę saltē militiæ vacationem concedamus, dummodo fateamur, vix vllū genus hominū esse, cui magis obligati simus. Illi fruges exarant, quib. alimur; illi pecora nutriunt, quę non solū cibum nobis: sed vestitum etiam præbent; ex agris benè cultis oleum, & vinū, & varios fructus, qui non modo ad necessarium victum: sed etiā ad naturę delicias referuntur, excipimus. Quid autem de voluptate, quę percipitur ex re rustica, dicendum est? quid enim nitidis collibus, frondosis vallibus, cultissimis agris, densis nemoribus vel ad aspectū venustius, vel ad curarum requiem & molestiarum oraniū obliuionē salutaris? quid hortis pomarijs, vinetis & oliuetis, vel ad fructum melius, vel ad speciem præclarius, vel ad vsum vitę iucundius? Quod si mores hominū nō fuissent ad mollitię lapsi, neq; tanta pecunię cupiditas in animos inuasisset, idē certē honor, q̄ olim habebatur, huic rusticę & attētę vitę ab omnib. haberetur. Refert Herodotus Milesios olim cū intestina seditione laborarēt, & nullum in grauiissimis malis exitū iauenirent, per legatos petiisse à Paris, apud quos Respub. erat benè constituta, vt mitterent ad se aliquot ciues prudentia gra-

ues, quorum autoritate & consilio posset Miletali quis status Reipu. collocari. Parij igitur ciues communi suffragio delecti Miletu profecti sunt, & in Milesiorum concilio dixerunt; se nihil prius acturos esse, quam totam illam regionem oculis perlustrarent. Cum igitur Milesium agrum peragrarent, si quem fundu viderent bene cultum & nitidum, interrogabant, cuius ille fundus esset; nomina autem coloni illius literis consignabant. Vbi igitur in vrbe rediere, conuentu Milesiorum ciuium habuerunt; ibi vero dixerunt fieri non posse, vt qui rem suam male gerit, publicam bene administrat. si igitur salui esse vellent ij, qui erant in agrorum cultu negligentes, sub eorum moderatione viuerent, qui agros bene consistos habebat; sperandum enim esse, vt qui in re sua curanda diligens esset, eandem etiam in curatio ne Reip. diligentiam adhiberet. Agricolas igitur diligentes, negligentibus & ignauis prefciebat, & ita sine eoru malis imponit. Videte, quantum fuerit olim agriculturæ tributum; homines ex optime morata Repub. delecti, qui ciuitatem motib. intestinis perturbata, & pestifera seditione conuulsam bene atq; sapienter constituerent; non aliud remedium presentius inuenire potuerunt eo, quod in eoru moderatione consistebat, qui reb. rusticis diligenter operam dabant: eam enim vitam non simplicitatis, & pudoris,

ris,

ris, & innocentia: sed moderationis, & ordinis atque diligentia magistræ esse statuebant. Sed vt tam multa agriculturæ minimè tribuamus, id saltem negari non potest, omnes naturæ opes, quibus comunis omnium vita sustentatur, telluris diligentissimo cultu contineri. Hæc enim frugum & leguminum & plantarum semina, quæ in se recipit, multiplicato cum fœnore reddit: hæc germina passim fundit, & cunctis animantibus pabula subministrat: hæc montes syluis vestit, & valles herbis & nemoribus implet, & arbores partim fructiferas, partim syluestres ad ædificia & ad reliquos vsus vitæ necessarios affert. Nihil denique est ad vitam necessarium, quod non tellus solerti cultura hominis diligentis adhibita, non admodum largè atq; munificè largiatur. Sed quorsum hæc tam multa de agricultura dicta sunt? Vt intelligatur, cum Regis officium sit locupletare Rempub. & nullæ opes humanæ sint cum opibus, quas terra ex se fundit, comparanda, ad regis officium pertinere, dare diligenter operam, ne terra cultoribus destituta vastetur; ne arationes deserantur; ne telluris pars vlla sine fructu relinquatur, quod quidem facillimè partim principis benignitate, qua multos ad rei rusticæ studium inuitabit; partim seueritate, qua ignauos coërcebit, fieri potest. Non enim video, cur Persarum mos & consuetudo

Gg 5 in no-

in nostram vitam atque mores transferri non possit: ut enim refert Socrates apud Xenophontē, nemini licebat olim apud Persas fundos & possessiones suas negligere. Illis enim, qui rebus rusticis diligenter operam dabant, erat certum laudis & dignitatis præmium à rege propositū, ei verò, qui per desidiam & incuriam agrum suum squalere sinebat, erat etiam pœna pro magnitudine negligentie constituta. Rex autem quoties regionem lustrabat, in omnes partes oculos conijciebat, ut videret, qui agri culti essent, & nitidi, qui neglecti & inculti, ut eorū dominos vel honoribus & donis, vel ignominia atque pœnis afficeret. Regionibus verò, quas ipse per se obire non poterat, nauos & industrios homines præficebat; hi autem agricolas omnes stimulabāt, experientes aratores honorabant, ignauos acerrimè coercebant; diligentiaque sua faciebant, ut loca deserta frequentarentur, ut agri antelicti lætas fruges efferrēt, ut vineæ, ut oliuetas, ut horti atque pomaria vberes fructus effunderent: ut syluæ atque nemora summa diligentia consita, multarum rerum copiam suppeditarent. Rerum autem rusticarum præfecti, qui hoc sibi commissum munus strenuè peragebant, à rege donis & muneribus augebantur; is verò, cuius negligentia tellus inculta parum lætos fructus efferebat, ignominiam & pœnam de-

bitam

bitam sustinebat, & honore illo priuabatur; & alius in locum illius succedebat, cuius vigilantia possent omnes illius terræ cultores opibus naturæ locupletari. Quo quidē amore & instituto nihil poterat ad rerum omnium copiam parandam aptius excogitari. Nihil est enim telure benè culta ditius & affluentius. Princeps igitur, qui in eo mentem defixerit, ut genere terrarum notato, ubi primū quid quæq; tellus ferre possit, animaduersum fuerit: cogat pœnis, aut præmijs inuitet agrorum dominos, & omnes agricolas, ut omnem regionem diligenti cultura fructuosam reddāt, optimè profectò regno suo prospiciet. Illud enim efficiet omnibus naturæ opibus atque diuitijs opulētum neque solum ad inopiā propulsandam, sed etiā ad libertatem tuendā dici vix potest, quantum valeat agri colēdi studium. Qui enim frumentinopia laborant, illis semper obnoxij sunt, quorum frugibus aluntur. Multum quidem afferunt etiam utilitatis omnibus rebus publicis nauicularij atque mercatores; ea namque quibus regio redundat, exportant, & ea, quibus indiget, important, multasque vias dant, quibus hominum aliorum mores & instituta cognoscamus; sed illi non omnibus viles esse possunt: at agricolarum labore & industria omnium vita cōtinetur, & illi multa conuehunt (ut dictum est) quæ homines efficiunt:

at a-

at agricultura vires corporis & animi confirmat. Deinde commercium cum externis hominibus ciuium animos externis moribus oblinat: at agri colendi studiũ antiqui moris simplicitatem incorruptam & integrã perpetuò conseruat. Vt autem nihil aliud dicam, agricultura vitam omnem continet: mercatura vero eam vitæ lautitiam, quæ vtrum plus damni an utilitatis inuexit, haud faciliè dixerim. Non igitur immeritò finxerunt poëtæ, cum inter Mineruam atque Neptunum orta esset contentio, vter eorum nomen Athenis imponeret, fuisse deorum iudicio causam Mineruæ adiudicatam; illa namque terræ colendæ rationem, Neptunus nauigandi maris artificium tradebat: & illa frumentum, & oleum, & alios fructus: Neptunus verò varias & peregrinas merces ostentabat. Non tantum tamen agriculturæ studium in regibus requiro, quantum in Cyro iuniore extitit, qui gloriabatur agrum se sua manu conseruisse, cum Lyfander arborũ pulchritudinem & ordinem vehementer esset admiratus, quibus illum agrum conseruasse aspiciebat. Illud saltem velim omnes principes secum recogitent, sibi hoc onus incumbere, vt ciues suos locupletes efficiant, nullasque diuitias esse cum illis conferendas, quæ ex terræ visceribus eliciuntur. Hoc igitur firmissimè constituto clarè videbunt, sibi obnixè laborandum

dum esse, ne pars vlla terræ negligatur. Nullum est enim tam macrum solum, quod non cultura fructuosum fiat, si aptissima illi semina commissa fuerint. Hic enim segetes (vt Vergilius ait) illic veniunt felicius vix. Arboræi fœtus alibi atque iniussa virescunt gramina. Cùm igitur multis in rebus antiqui Lusitanix reges multum reliquis principibus sapientia præstitisse videantur; tum in eo summoperè laudandos esse iudico, quòd tantum studium in terræ diligentissimo cultu posuerint, quod declarant eorum statuta, quibus aratoribus & agricolis cauet, & beneficijs & immunitatibus multos mortales ad studium rerũ rusticarum inuitant. Vnde quidam illorum propter propensam in agricolas voluntatem agricolæ cognominati sunt. Multi fuimus in agriculturæ commendatione, partim quòd nullam artem Reipub. locupletandæ honestiorem & vtiliorem esse iudicemus: partim quòd huius studij negligentiam indignissimè ferendã esse censeamus. Admonendi sunt igitur Principes, vt fauoribus & immunitatibus multos mortales ad agros colendos alliciant, & negligentibus agricolis graues pœnas imponant. Non tamen ita res rusticas cura complecti cura sua debent, vt reliquas artes Reipub. locupletandæ despiciant. Sunt enim mercatores etiam valdè fouèdi: illorum namque fide & industria

non mediocria Reipublicæ munera suffi-
nentur : neque vulgaris prudentia ab illis
ex hominum externorum commercio & fa-
miliaritate comparatur, multæ res patriæ uti-
les in patriam eorum periculo conuehuntur,
multa etiam, quibus Respublica redundat,
in alias regiones ab illis cum utilitate pub-
lica deferuntur. Multi etiam repentini casus
incidunt, in quibus opibus illorum sæpenu-
merò non leuia pericula propulsantur. Sed
quid mercatores commemoro, quæ quidem,
cùm sine fraude pecuniam faciunt, ingentes
Reip. utilitates afferre possunt, cùm etiam cau-
piones Plato valdè Reip. necessarios esse con-
firmet. Similiter omnes artifices in Rep. prin-
cipis ope in artificio suo continendi sunt, neq;
baiuli quidè & operarij sunt eadem benigni-
tate priuandi. Vt enim omnium curæ, studia,
cogitationes, opera regis ipsius ordine & mo-
deratione, in publicam utilitatem conferun-
tur: ita illius tutela & patrocinio omnium sa-
lus & vita continetur. Omnibus enim consu-
lit, in eoque vigilat, atque laborat, vt vniuersa
Resp. opibus ad vitam necessarijs abundet; ne
vlla pars illius aliqua inopia & indigètia con-
flictetur. Quæ igitur patria tellus minimè pro-
ducit, aliundè conuehèda curet; vt vsus ipsius
Reipu. opera mercatorum suppleri possit. Sed
non satis est Remp. esse copiosam & opulentâ.

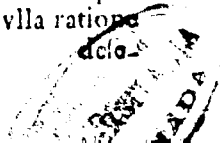
nisi

nisi fuerit armis egregiè defensa, & contra oēs
hostium insidias firmissimo præsidio munita.
Nō enim opes ipsæ per se pericula propulsant:
imò quò maiores & ampliores sūt, eò maiores
illis insidiæ cōparantur. Diuitiæ namque, quas
imbelles homines possidēt, cupiditatem alio-
rū vehementius irritant; & spem multò acrius
excitant; & sic bellorū omnium materiam præ-
bent. Causæ verò speciosæ belli inferēdi nun-
quam hostibus bellicosis & cupidis defuerūt.
Resp. igitur florēs opibus, si fuerit virtutis mi-
litaris præsidio nudata, quò maiores opes ha-
buerit, eò facilius euertetur. Regnū igitur aut
opulenta resp. quæ tantum opibus suis fidit, vt
pacem & otium existimet esse sibi firmissimè
cōstitutum, planè delirat. Latent enim semper
insidiæ, fraudes in specie fictæ societatis occu-
lantur: vndique circumstant pericula: & tunc
multò funestius exitium communibus rebus
imminet, cùm Resp. in maiore securitate ver-
satur. Nec enim iunctæ cum regibus amicitia,
neque fœdera cum gentibus finitimis icta, sed
animi virtus & armorum potentia Reipu. sta-
tum tutum & incolumem præstare possunt.
Qui enim vel nimis cupiunt, vel nimis inui-
dent, tam diu fœdus sanctè percussum religio-
sè conseruāt, quàm diu nihil nec aperto Mar-
te, nec ex insidijs se nocere posse confidunt.
Vbi verò primùm sibi rei per scelus augendæ

occa-

occafionem oblatam vident, nulla religione impediuntur, quò minus eã confectim arripiant, & ftultitia corù, qui in fœderibus acquiefcunt ad fuam prædã abutantur. Meritò igitur Iphierates Athenienfiũ dux laudatus eft. Cùm enim Lacedæmonij fe paratos efle dare fidem, quam is vellet, dixiffent, vna tantùm ratione fibi fidem fieri poffe dixit: fi demonftrarent fe non poffe, quamuis id valdè cuperent, fidem datam violare. Intelligebat enim vir acutiffimus diu fidem apud illos, qui omnia cupiditate infinita metiuntur, facrofancãam fore, quam diu vires nõ habuerint. Princeps igitur bonus & fapiens, qui nunquam fidem violauit, non exiitmare debet, ea fide reliquos etiam, quos videt cupiditate & inuidia flagrare, contineri poffe. Itaque tantisper, dum ad oẽs belli cafus egregiè paratus eft, cõfidat alios in focietate & fœdere permãfuros. Vbi verò primum aliorum fide nixus, fui iplius ftudiũ remiferit, ipfe fibi peftem atque perniciẽ per focietatem & ignauiam comparabit. Non igitur in eo tantum pugnare debet, vt magnis opibus affluat; fed vt omnes opes regni fui armis atque virtute tueri poffit. Secus enim quò maior & amplior ftatus illius fuerit, eò erit cafus & ruina calamitofior. Sapientis igitur eft, in fuma pace de bello cogitare, & in bello omnẽ rationem belli gerẽdi rationẽ ad pacẽ dirigere.

gere. Quamuis igitur diuturna pax belli metum imperitis depulerit, eft tamen iuuentus in armis continenda, & diligenter exercenda, vt quoties opus fuerit, præftò ad omnes cafus fit, ad omniaque pericula depellenda vigilanter accurrat. Vt autem, cùm neceffitas inftat & vrget, omnes, quorum aetas armis accommodata eft, euocandi fint, & tabernæ etiam, vt olim Romæ fiebat, claudendę, & iuftitium indicendum: vt illiffimum tamẽ eft, in pace efle quoddã genus hominũ, qui reliquis curis expediti, arma præcipuè tractent, & reliquos cùm nomina tempore belli dederint, exerceant, & ordines fequi doceant, militiæq; non rudes magiftri fint. Eft igitur neceffe, vt in omnibus vr-bibus (in illis verò maximè, quæ funt cum vicinis nationibus continentes) difpofita femper fint armorum præfidia, & duces, præfecti, qui ad repentinos belli motus intrepidè fuftinendos prompti & expediti fint. Hi verò benignitate regis alendi atque fuftentandi funt, & qui virtute præcellunt, præfecturis & honoribus augẽdi, vt & ipfi merito virtutis præmio fruantur, & alij eadem honoris fpe fimiliter in eiusdem virtutis ftudium incitentur. Quali autem ratione hæc præfidia difponi debeant, minimè laboro, dum modo hoc fuma ftudio curent principes, ne vnquam (quamuis pax diuturna fit) armorum ftudium vlla ratione

deferatur. Otio namque & securitate franguntur vires: languescit industria, hebescit ingenium, vitia crescunt, scelera prorumpunt, animi status opprimitur, flagitiorum omnium bellum inexpiabile concitatur, usque adeo, ut quoduis bellum, quamuis durum & periculosum, huic insidioso pacis nomini longè preferendum sit. Nec enim pax illa dicenda est, quæ frugalitatem, & continentiam, & omnes deniq; virtutes pestiferis armis euertit: vniuersamq; tandem Rempub. constrictam hostibus tradit. Nomen itaq; pacis inane hominibus imperitis illudat, ut eos improvisè fortunis omnibus atq; libertate spoliaret. Ut igitur vigilantissimus pastor ita semper excubat, ut nunquàm procul lupos esse putet: ita regis vigilantis est, nunquam procul hostium insidias positas arbitrari. Quamuis autem nullus ciuitum metus esset, vtile tamen esset huc metum ciuibus injici: libidinis enim immanitatem continet, & industriam exacuit & ad virtutè sollicitat. Sed minimè necesse est hunc metum simulari: adsit modò prudentia, cuius officium est omnia, quæ possunt rebus humanis accidere, multò antè præcauere. Nunquam enim is, qui rerum humanarum imbecillitatè, & felicitatis constantiam, & inuidiæ feritatem & cupiditatis impotentiam, & perfidiæ magnitudinem, & reliqua mala omnia, quæ versantur in vita, quibus frequen-

quen-

quenter status flores excinditur, cogitationè perceptorit, timere desinet: sed ad se oia, quæ possunt incidere, comparabit. Ita verò fiet, ut is maximè securus sit, qui status sui conuersionè timet: & is in summo periculo versetur, qui rebus suis nimium confidit, & quasi sibi exploratum sit fortunam suam nullam mutationem habituram nullo se præsidio firmat. Quæ quidem detestabilis amentia ad diuinam poenam referenda est. Quoties enim rectissimus ille Iudex aliquam Rempub. euertere cogitat, primum eam armis nudat, & iuuentutem effœminat, ne saltem possit honestam mortem in armis pro patriæ defensione susceptis oppetere. Legite historias, videbitis omnes propemodùm nationes, quæ ad summas opes & imperium peruenere, postquam intoleranda superbia & iniquitas in illarum mores inuasit, præter alias poenas, quibus à Deo mulctatæ sunt, hanc etiam dedisse, quod omnes artes militares abiecerint, & se luxu atq; delicijs corrumpi & effœminari permiserint. Ut enim alias omittam, Hispania certè nostra, priusquàm Arabes, qui Mauritaniam incolebant, illam vastarent, iam erat armorum desuetudine, & disciplinæ militaris obliuione à Deo punita. Cùm igitur Arabes in Hispaniam traiecerè, vix erat quisquam, qui illorum vultum aspiceret: sed omnes cum summa turpitudine & ignominia terga vertebant.

Hh 2

Vnde

Vnde colligitur armorum cōtemptus & negligentiam esse pœnā atque supplicium à Deo nationibus propter immania scelera constitutum. Princeps igitur prudens & pius, qui hæc omnia mente perceperit, quo tandem modo fieri poterit, vt armorum studium omittat? Videbit præterea hanc exercitationē summis regibus ingentem gloriam peperisse, eorumque nomen laudibus sempiternis illustrasse, eaque non mediocrem virtutis & honestatis partem contineri. Magnū est enim præ verissimæ gloriæ studio voluptates aspernari, labores imensos excipere, mortem & dolorem cōtemnere, & cū vitæ periculo pericula omnia à Reipub. propulsare, & studio publicæ pestis auertendæ in pestem, cū fuerit opus, irruere. Hęc igitur qui præstiterint, nō modo summi principes sed diuini quidam homines existimandi sunt. Quod si princeps hoc animo fuerit, id quod consequens est, cum magna Reipu. utilitate perficiet. Omnes enim viros fortes ad se aggregabit, multumque illis suæ benignitatis impertiet. Intelliget enim quanto honore digni sint illi, qui, dum publicam salutem atque libertatem tueantur, facillè vitam in summum discrimen inferūt, & dignitatis gratia nullum periculum adire reformidant. Si enim nihil est gnauius & timiditate deformius, quid poterit ogitari industria & virtute præclarius? & his,

qui

qui morte etiam proposita, ciuem aut amicum tueri non dubitat, non mediocri laude dignus est, quibus tandem laudibus ornandus est ille, qui pro templis atque sanctitatibus, pro patrijs legibus & institutis, pro Reipub. libertate, pro ciuium salute sanguinem atque adeò vitam libentissimè profundit? Quid enim honestius est, quàm multò magis dedecus & turpitudinem, quàm vulnera & mortè horrere? Quid admirabilius, quàm patriæ caritatem propriæ anteposere? Quid denique diuinius, quàm multum de illa immortali vita, parum autè de hac exigua cogitare? Meritò igitur semper in omnibus regnis & imperiosis populis summa laus fortibus hominibus attributa est, maximaque præmia persoluta sunt; illorum namque virtus continet patriæ firmamentum, Reip. vniuersæ propugnaculum, ciuium libertatem, tutissimumque in omni rerum discrimine & calamitate perfugium. Omnes enim ciuium opes in illius tutela sunt. Omnes artes in præsidio illius acquiescunt; quo quidem vbi primum fuerint nudatæ, concidant, & Respu. omnibus bonis euertetur. Qui igitur acres homines contemnit, & lautorum hominum delicias horridis & incultis militum moribus anteposit, est Reip. proditor, publicæque salutis euersor existimandus. Quantum enim in illo est, patriam salutari præsidio spoliat, nudamque & inermem hostibus

Hh 3

bus

bus diripiendam tradit. Illis igitur, qui Rempublicam saluam volūt, est laudibus atq; præmijs studium virtutis militaris incitandum, nō contemptu, & avaritia restringendū. Præclarè quidem Plato in Republ. quam finxit, censuit, vt ij beati existimarentur ab omnibus ciuibus, qui in prælio pro patria inito, fortiter dimicantes occumberent, illorumq; genus aureū esse crederetur, quale Hesiodus fuisse fingit eorum, qui olim proximè ad diuinam naturam accederent, quos post mortem diuinitate quadam ob virtutem donatos asserit. Hos igitur Plato censet pro heroibus habēdos, eorumq; memoriam religione consecrandam. Videte, quantum vir ille sapientissimus huic virtuti tribueret, vt illā diuinitate dignissimam iudicaret. Et reuera diuinæ virtutis est, propria morte vitam omnium conseruare; propriæq; salutis immemorem, patriæ salutem tueri. Athenis erat lege sancitum, vt ijs, qui pro patriæ salute in bello caderent, publicè funus fieret, eorumq; laudes aliquis orator excellens oratione luculentissima celebraret: & illorum fisis in Prytaneo publicis sumptibus alerentur, & omnibus ingenuis artibus erudirentur, donec ad eam ætatem peruenirent, qua possent rem suam gerere. Tunc verò armati domum mittebantur, admoniti prius à magistratibus, vt, patriæ virtutis memores, intelligerent illis

ipsis

ipsis armis, quæ à patria parente sanctissima acceperant, esse sibi pro ipsius patriæ salute, quoties opus fuisset, acerrimè depugnandum. Sapienter enim videbant interituram virtutis indolem, vbi ciues non fuerint hominum fortium virtutē, qui pro omnī vita mortem optent, voluntate gratissima prosecuti. Quid hic Spartam memorem? Quid Carthaginem? Quid Romam? Quid alias ciuitates opibus & imperio florentes oratione cōplectar? Fuit ne vnquam magnum aliquod imperium, in quo nō multum fuisset huic virtuti tributum? Non certè. Nec enim magnū imperium parari, vel diu conseruari poterit, vbi quidquam plus valet, quàm virtutis ornamentū. Vbi igitur præmia virtuti debita, vel ad opes malis plerumq; artibus comparatas, vel ad ignauæ gentis arrogantiam deferuntur; ibi imperium diu stare non potest. Est igitur optimi Principis, ignauiam contemnere, timiditatem execrari, militiae desertores acri supplicio punire; homines verò fortes omni honore dignos censere; nec in vanis nominibus, sed in virtute militum regni prælidiū cōstituere, omnesq; viros virtute excellentes, non solū nobiles, sed sibi etiam cōiunctissimos arbitrari; molles aut, & delicatos, & timidos, quamuis reges in maioribus suis numerent, tanquam homines viles & obscuros à suo congressu & familiaritate procul arcere.

Hh 4

Hoc

Hoc certè si fecerit, inuictò præsidio stabilie-
tur: res immortalitate dignas geret: laudibus
sempiternis illustrabitur, atque perficiet deni-
que, vt Respu. non solùm opulenta, sed etiam
fortis & inuicta sit. Sed venit ne vobis in men-
tem, quantum sit communibus rebus à milita-
ri virtute periculù? Quomodo? inquit T. Vir-
tutis enim est salutem dare, non afferre perni-
ciem. Rectè inquam, si perfecta virtus esset; sed
illa virtutis militaris species, qua plerumq; mi-
lites efferuntur & insolescunt, non est vera vir-
tus: sed virtutis inane simulachrù in iactatione
& leuitate constitutum. Sunt enim plerumque
milites impotentes, iracundi, còtumeliosi, fe-
roces, infesti, nihil iure & æquitate metientes:
sed omnia ad vim, ad ferrum, ad cædem reuo-
cantes; nihil enim viro forti indignius esse pu-
tant, quàm submitti legibus, & in contentio-
ne aliqua publico atque legitimo iure supera-
ri. Omnia igitur sibi armis vendicare conan-
tur. Videte qualiter Horatius virum acrem
in ferro, atque planè militarem oratione de-
scribat:

Impiger, iracundus, inexorabilis, acer

Iura neget sibi nata, nihil non arrogat armis.

Armis namque omnia deberi putant, & nihil
quod non sit cum militiæ decore atque ca-
strensi laude coniunctum, in laude ponunt.
Cum igitur aliquem hominem honoribus au-
ctum

auctum cernunt, quem nunquam in acie ste-
tisse sciunt, honores illos fortibus viris ereptos
esse fremunt. Si igitur tam insolètes sunt, cum
non valdè honorantur, quid futurum existi-
matis, cum fuerint multis præmijs & honori-
bus affecti? an non eò tandem eorum prorum
petinsania, vt ad suum arbitrium imperij gu-
bernacula reuocare conentur? Primùm enim
leges contemnunt, in quibus salus Reipu. cõ-
sistit. Si igitur ad hanc temeritatem & amentiam
robur accesserit, qua tãdem ratione vitari po-
terit Reip. totius exitium? nullo modo. Nihil
est enim temeritate armata funestius. Euenit
igitur tandem, vt qui Reipu. custodes esse de-
bebant, euersores Reip. fiant, multoque maio-
rem sæpè cladem patriæ afferant, quàm hostes
victores attulissent. Vt enim si ouium custo-
dia lupis commissa fuisset, ouium interitus ne-
cessario sequeretur. ita cum hominibus auda-
cibus, insanis, armatis Reip. custodia permit-
titur, necesse est Remp. vniuersam eorum vio-
lencia & immanitate lacerari. Perdiccam sui
milites, vt Ptolomæi gratiam inirent, contru-
cidarunt: Argyraspides Eumenem virum for-
tissimum, sub quo stipendia faciebant, Anti-
gono vincum tradiderunt: Demetrii milites
Demetrio deserto sese ad Pyrrhù cõtulerunt.
Similiter alij Antigono deserto Ptolomæi ca-
stra secuti sunt. Amilcar Carthagenensium dux

cùm oppressas obsidione teneret Syracusas, nec vlla vi impediri posse videretur, ne eas expugnaret; seditione militum à Syracusanis captus & occisus est. Celtiberi in Hispania P. & Cn. Scipiones imperatores clarissimos, sub quibus militabant, Carthaginensibus prodiderunt. Militum insolentia & auaritia Romanum imperium laceratum, cōminutum & dissipatum fuit: eoque deuentum est, vt milites imperium pecunia, quibus vellent, addicerēt; & ijs, quibus imperium vendiderant, vitam, cū vellent, eriperent; & insignia summę potestatis ad homines flagitiosos & infames pecunię magnitudine victi transferrent. Cū verò eodem tempore plures simul imperatores diuersis in locis militum libidine & auaritia crearētur, factum est, vt orbis terrarum seditionibus atq; pestiferis bellis arderet, atque tandem illud florētissimum imperium, quod vltimos terrarum fines potestate continebat, militari licentia conflagraret. Ne autem antiqua tantū referam, milites Ludouicum Sfortiam neglecta fide deseruerūt, nec illum tantum, sed alios etiam duces eadē propemodū ratione perdidērunt. Dies me deficeret, si vellem commemorare, quot cædibus atque rapinis multi milites patrias suas affligerint, quantas seditiones excitari soliti sint, quantam molestiam ducibus suis exhibuerint, quàm sæpè illos

illos nefariè prodiderint, & necem per summum scelus attulerint; quod quidem me mouet, vt augurer, hæc eandem fore imperij Turcici ruinam. Cū enim audiam, quanta sit Pretorianorum militum, quos ipsę Turcę Genizaros appellant, audacia, & quam impunita licentia, nō dubito, quin aliquando sint manus imperatoribus suis allaturi. Quamuis em̄ nunc aliquo pudore teneantur, ne imperium deserant ad aliquem, qui nō sit stirpe Othomanni progenitus: ad illos tamē principes, quos volūt, modò eadē stirpe procreati sint, sæpè pecunia & præmijs illecti conferunt, reliquos produnt, & eiiciūt, & interimūt, vsq; adeò, vt omne imperij illius firmamentum videatur in militū Pretorianorum gratia & fauore cōsistere. Vnde conijci potest, postquā illorum audacia atq; temeritas ad summum peruenerit, futurum, vt Turcarum imperium eorundem militum scelere deleatur. Non igitur, vt videtis, omnia sunt in armis posita, imò nisi remediū aliquod fuerit adhibitum, multò miserius interibit Resp. armis instructa, & cōfidentia virtutis elata, quàm ea, quæ nullam eiusmodi sibi laudem, & gloriam arrogauerit. Ea enim, quæ non tam armis, quàm ciuilibus institutis innitur, tributa sine recusatione pensabit, atque ita tolerabilem dominatum patietur: ea verò, quæ armis ferox est, cū furore & amentia omnia

omnia perturbauerit, miserrimè concidet; atque tãdem impotentem dominatum cum rerum omnium euerfione, & extremo dedecore, & ignominia subire cogetur. Quid igitur faciemus? Arma militibus detrahemus, & à bellicarum rerum studio iuuenes gloriæ cupiditate flagrantes auocabimus? Minimè gentium. Quid igitur? Insolentiam militarem moderationis studio refrenabimus, & cupiditatè indomitam morum honestate continebimus, & sic demum fiet, vt nunquam arma perniciem patriæ inferre possint. Non igitur satis est fortem esse Rempub. nisi fuerit etiam egregiè moderata. Alit enim insaniam, auget furorem, confirmat amentiam, turbat statum ciuitatis, euertit publicam salutem, qui militum ferociã minimè comprimit, nec in eo vehementer elaborat, vt eorum feritati plurimum humanitatis admisceat. Furor enim est & immanitas, non fortitudo, vis acris animi omnem modestiæ & humanitatis consortium repellens. Vt igitur qui equum ad belli labores perferendos alit, non modò operam dat, vt ille acer & robustus sit, sed illum etiam mansuefacit, vt frenum sine detrectatione recipiat, & faciliè flecti atque torqueri possit, quocunq; illum dominus incitare voluerit: ita milites domandi atque frenandi sunt, vt non quocunq; illos impetus impulerit, sed in eam tãtùm partem,

tem, in quam rectoris imperium illos immiserit, deferantur. Est igitur regis officium non tantum exercere milites, verùm etiam moderari, ad omnesque partes mansuetudinis & lenitatis instruere. Modestiæ verò studium pudore atque verecundia maximè continetur. Est enim verecundia metus ignominia, turpitudinis offensio, & dolor ex dedecore & flagitio susceptus. Opus autem est, eum qui vir fortis esse studet, non mortis metu; sed dedecoris & infamiæ formidine perterrerì, & secù statuere nullum esse tantum malum, quod sit cum ignominia conferendum. Sic autem honestatem appetet, & turpitudinem fugiet, & mortem ignominia semper anteponet. Non igitur deferet aciem, neq; turpi fuga saluti suæ consulat, neq; fidem duci datam prodet, nec aliquid vnquã efficiet, in quo, cùm id sibi fuerit obiectum, vehementer erubescat. Nec em̄ fortis est, qui nihil omninò timet, sed qui multò magis turpitudinè, quàm mortem & cruciatum timet. Qui autem timet turpitudinem, nec intemperans, nec iracundus, nec immoderatus esse poterit. Quid enim libidinis intemperantia flagitiosus? Quid iracundia feritate deformius? Quid denique omni affectionis immoderatione turpius? Præterea intelligendum est, alia natura esse turpia: alia vitioso more turpia ab hominib. imperitis existimari.

Olim

Olim iniuriam persequi iudicio honestū erat, apud homines etiam militari gloria præstantes; qui verò maleficium à ciue commissum manu vindicabat, turpis habebatur: nunc verò contrà, honestum existimatur, non crimen intendere, sed crimen alio crimine vlcisci, & turpitudinem alia plerumque non minore turpitudine vindicare. Homo egestate compulsus furatur atque latrocinatur, si quæras ab illo, cur sine causa tam grauem iniuriam inferat hominibus, à quibus nullum in commodum accepit: respondet, se honesto loco natum esse, & ideo laborare non posse; non esse autem hominis ingenui opificio aut corporis labore victum quærere. Furari igitur honestum putat; laborare flagitiosum. Tantum valet vitiosus mos atque corrupta disciplina, vt sæpenumerò vitia, opinione falsi decoris & assimulatæ dignitatis, occultentur, sed ea opinio, quæ mēdacio nititur, faciliè ratione depellitur: quæ verò natura mentibus infixæ est, nunquā omninò potest euelli, quamuis interdum illam praua consuetudo labefactet. Hoc cum ita sit, cauendum est, ne vnquam ea publicè recipiatur opinio, quæ dignitatem ponat in care, quæ natura flagitiosa est. Quidquid enim animi decus inquinat, quidquid mentis speciem deformat, quidquid statum illius euerit, sœdum, & turpe, & flagitiosum est, nihil

autem,

autem, quod vitio & culpa caret, potest vllum dedecus diuturnum asserre. Hoc igitur lege, more, Principis autoritate, & sententia ratū, & fixum sit, & salutari etiam disciplina confirmatum: nihil esse turpe & indignum viro præter vitorū deformitatē, nihil honestum, nisi quod sit cum virtute, cum modestia & humanitate, cum iustitia & patriæ caritate cōiunctum. Milites igitur, qui in hac disciplina fuerint enutriti, nunquam erunt insolētes & immoderati, sic autem in primis erudiendi sunt, vt existimēt omnem honestatem esse in legum moderatione collocandam; nec arma contra leges, sed pro legum sanctitate sumenda. Qui enim pro legibus pugnat, ordinem Reipub. moderationem vitæ, ornatum animi, publicam omnium salutem tuendam suscipit; & morte propōsita decus immortale consequitur: qui verò contra leges arma sumit, decus & honestatem oppugnat, Reipublicæ statum euerit: patriæ perniciem infert, & gigantum more contra cæleste numen impium bellum comparat, atque ita meritò turpitudine sempiterna deformatur. Tum etiam illud infixum esse debet omnibus, qui armis exercentur, sibi commissam esse Reipub. salutem, legum sanctitatem, religionis castitatem, & vniuersi denique populi dignitatem, quæ omnia tueri nullo pacto possunt, sine singulari fide & caritate. Miles enim,

enim, qui fidem sanctè colit, vitam potius amittit, quàm Reipu. propugnationem suæ virtuti commissam deferat: & qui patriam valdè diligit, pro salute illius libètissimè quoduis magnum salutis periculum adibit. Itaque non satis esse poterit acer & vehemēs in hostes is, qui non fide & humanitate singulari in ciues suos extiterit. Fides enim cogit, & caritas incendit animos, vt pro salute patriæ in micantes gladios, & igneos globos irruant. Postremò belli periculum eos admonet religionis, & omnes tum vel maximè cælum suspiciunt, cum sunt cum hoste congressuri. Nemo enim tunc tam expers religionis est, qui non cogitet victoriam diuino munere & beneficio contineri; & qui non sit de illa vita immortalis sollicitus. Ergo vt miles tunc fortius & confidentius certamē ineat, opus est. vt multo antea sit studio pietatis atque religionis imbutus. Religio autem animis moderatur, omnemque insolentiam facilè coërcet & comprimit. Miles igitur, quem pudor à flagitio deterreret, quem studiū honestatis incendit, quem legum autoritas commouet, quem fides & officium astringit, quem caritas patriæ sollicitat, quem cura sanctissimæ religionis alligatum tenet, immoderatus esse non potest. Exercitus autem moderati vis & impetus sustineri nequit. Cum enim in bello multum valeat fortitudo, tum multò

plus

plus etiam ordo, modus, ratio, disciplina; facilè namque acies instructa, prudentisq; ducis moderatione gubernata, inconditam hominum robustorum multitudinem fundit, fugatque. nec enim ij sunt, qui fugientes tantum insequantur, ne cum ijs hostibus pugnent, qui se ad resistendum parant. Neque ij, qui antequam victoria omninò parta sit, ordines deserant, vt se ad prædam conuertant, quorum vtrumque magnas sæpè clades affert, & victoriam de manibus extorquet, victosque victores temporis momento constituit. Nec enim vllò metu aut cupiditate ducis imperium negligenter, aut ordines insolenter & temerè perturbabunt. Quæ autem alia ratio potest assignari, cur paucissimi innumerabiles sæpenumerò vincant; nisi quod ij, qui multitudine superant, viribus atque numero feroces modum seruare nequeunt; paucis verò pudor ingenitus, ignominie metus atque periculi magnitudo facilè moderatur? Nec enim quisquã fortis audet in magno belli discrimine disciplinam militiæ contemnere, ducisque sui imperium detrectare; obedientia verò militum maxima ex parte belli victoria continetur. Videte quemadmodum Homerus describat ordinem & silētium, quo Græci in hostes ibant.

Græci fidentes animis audacibus ibant,

Ductorum quamuis premerent formidine vocem.

Duobus versibus totam militiæ disciplinam complectitur, quæ est in fortitudine & moderatione constituta. Dum enim eos fidentes animis audacibus in hostes ire dicit; eorum virtutem luculentis sanè verbis exaggerat: dum rursus eos ait ducum imperium vereri; eorum modestiam laudibus summis exornat. Decem millia Atheniensium duce Milciade tercetum millia Persarum vno prælio fuderunt, eo tempore, quo Persæ rerum gestarum gloria florebant, & infinitis prope nationibus imperabant. Quid igitur fuit in causa, cur Athenienses tam pauci numero contra tantam hostium ferocium multitudinem domum victoriam cum tā insigni gloria reportarent? ea ratione cōtenti sumus, quā Plato assignat in legibus. Persas em̄ cōfidentia superbos & immoderatos efficiebat: Athenienses verò metus, & pudor, & religio continebat, ne quidquam immoderatè gererent. Lacedæmonij, vt author est Thucydides, quoties illis erat cum hoste confligendū, ad tibicinum concentum gressum modulabantur, vt illum nimium virtutis ardorem illo genere Musicæ temperarent, ne in pugna tumultuarentur, & aliquid molirentur, quod certum modum & ordinem transiliret. Romani verò non tam fortitudine, quàm moderatione atq; disciplina imperium orbis terrarum finibus terminarūt. Tam

diu

diu igitur rerū potiti sunt, quam diu modum in Reipublicæ & in bellorum administratione tenuerunt. Postquam verò immoderatio cupiditatis omnē pacis, & belli rationem, & ordinē & disciplinam euertit, imperium extinctum atque deletum fuit. Vnde concluditur, omnia modo & ordine conseruari & augeri; immoderatione verò comminui atque dissipari. Ad regis igitur officiū pertinet moribus & legibus, honestatis studio, & religionis cultu, & præmijs modestiæ propositis, & pœnis insolentiæ constitutis, & publicis laudibus & vituperationibus, & quod caput est, modestiæ atque religionis exemplo militum temeritatem & ferociam comprimere; omnesque viros magno animo præditos in moderationis studiū incitare. Quod vt commodius fieri possit, opus est, vt multos præfectos illis ordine atque gradatim præficiat. Nihil est enim ad animos moderandos obediendi atque parendi studio accōmodatius. Qui enim obedire nouit, insolenter extolli, & furenter rucere non facilè potest. Prima igitur militiæ laus est in obediēdi studio & alacritate ponenda. Merito igitur Romani nō eos milites probabant, qui sine graui causa, in pericula furenter irruebant; sed qui locum sibi assignatum constanti animo retinebant. Neque eos, qui laudis inanis studio ordinem turbabant; sed

qui ne summæ belli nocerent, aut ne quidquæ contra iussum imperatoris efficerent, manus, cum signum receptui dabatur, ab hoste etiam percusso & abiecto continebāt. Qui igitur imperatoris iniussu dimicabant, temeritatem illam extremo supplicio luebāt, vsque adeò, vt Manlius Torquatus vir fortissimus, & Imperator optimus, militaris disciplinæ faciendæ gratia filium singulari virtute præditum securi feriri iusserit, quia parentis iniussu hostem, à quo fuerat ad pugnandum prouocatus, occiderat. Is igitur illis optimus miles habebatur, qui optimè parere didicerat. Obediendò igitur assequebatur, vt alijs imperaret. Itaque ordinatim alias atque alias præfecturas obtinebat, quibus indigni prorsus habebantur, qui præfectorum imperium non eadem alacritate conficiebant. Sic autem multi ad summū tandem imperium, quamuis essent infimo loco nati, perueniebāt. Hac igitur obediendi consuetudine milites omnes erant ad modestiam satis eruditi. His studijs accedebat iudiciorum seueritas, quæ tanta erat in bello, vt in leuissimis etiã peccatis milites pœna grauissima plecterentur. Quid dicam de religione? Nemini enim licebat militare, nisi apud Imperatorem sacramento diceret. Tanta autem erat illius iurisiurandi religio, vt quamuis milites Imperatoribus suis essent grauius infensi, sub illius

tamen

tamen signis acerrimè dimicarent. Sæpè igitur (vt memorię proditum est) cùm plebs à patribus odio acerbissimo disideret, quoties tamen Conf. eos, qui in verba illius iurauerāt, contra hostes educere vellet, illum etiam inuiti sequebantur, & coacti religione, sub illo, quem extinctum cupiebant; admodum strenuè decertabant. Tanta erat disciplinæ illius religio, vt nullū odium posset plebem à modestia & officio remouere. Quod si in libera Repu. in summa plebis cū principibus dissensione in religione ineptissimis rationibus instituta, tantum tamen valuit mos, disciplina, religio, vt homines acres, & belladi studio feroces, modestos, & Principū iussis obsequentes efficeret: quid in regno Princeps vniuersis carissimus, apud homines in moribus optimis, & sanctissimè religionis institutis enutritos, lege, disciplina, ratione, modestiæ & religionis exemplo perficiet: nemini dubium esse potest, quin, si velit, omnes modestissimos reddat; & sic demum fiet, vt nec in Republica tumultuari, nec ab externis hostibus vinci atque superari possint. Sed cùm non milites tantum; sed omnis Respublica sit ad modestiam erudienda, animaduertendum est omnem modestiæ & humanitatis rationem in legum disciplina, & in iudiciorum seueritate consistere. Illis enim iustitia continetur: qua

Ii 3

qui-

quidem nihil potest excogitari nec ad populum continendū vehementius; nec ad pestem auertendam salutaris, nec ad statum Reipublicæ conseruandum securius; nec ad nominis immortalitatē diuinius. Coercet enim intemperatiam: ornat frugalitatem: obsistit iniquitati: tuetur innocentiam: it obuiam sceleris: virtutem amplificat: delet tyrannidē: constituit libertatem: non habet rationem potentia, non despicit humilitatem; tollit omnem discordiam, ciuium voluntates inter se consensione summa conglutinat. Qui igitur hoc tantum munus suscipit, vt nunquam neq; cuiusquam gratia, neq; potentia cedat, nec misericordia, nec inuidia, nec amore, neq; odio commoueatur: sed verē semper, & incorruptē iudicet: & cū leges obseruauerit, præcipuē tamen in iudicando diuinam atque sempiternam legem consulat, is certē vir diuinus habendus est. Munere namque diuino fungitur, & vniuersam Rempublicam, quod proprium cælestis numinis est, incolumem ab omni calamitate conseruat. Nec enim tam armorum præsidia Rempublicam tuentur, quàm leges atq; iudicia, & constās inuiolati iuris studium. Multæ namque ciuitates legitimo iure deuictæ, sine armorum præsidio ius & libertatem suam tenuerunt, at illæ, in quibus nihil leges neq; iura valent, quamuis armis defensæ sint,

sun-

funditū tamen cuertuntur. Cū enim ius abest, quod plures in ciuitate armis atq; virtute militari præcellunt: eō plures seditiones excitantur, & vniuersa Resp. grauioribus ruinis opprimitur. Sunt igitur ad hoc tantū munus obeundum à rege deligendi viri summa grauitate, & autoritate, & constantia, qui id facillē virtute, pietate, & industria sustineāt. Qualibus autem virtutibus ornati debeant esse iudices, Mosis focer exponit. Cū enim generū repræhenderet, quip̄ se solus vellet omnium controuersias cognoscere: & admoneret, vt iudices ex vniuerso populo seligeret ad iudicandum, ait: Delige ex omni populo viros potentes, quod Deū timeant, & fidem colant, & auaritiā odio persequātur. Potētes, inquit, ne timore & imbecillitate præpediti, causas cōtra ius & fas hominibus, qui multum in Repu. possunt, adiudicent, Qui Deum timeant, ait, propterea quod Dei timore refecantur libidines, quæ menti tenebras offundunt, ne veritatem cernere possint. Idem verō qui negligit, quomodo tandē poterit officium tantis difficultatibus implicitum, constanti animo conseruare? Adiungit postremō, qui odio persequātur auaritiā; qui enim pecunia student, nihil verū, nihil rectum, nihil simplex intueri queūt. Vt em̄ alibi Deus apud ipsum Mosē dicit: munera mentem hominis sapientis excecant, & iustorū animos facillē ab

Ii 4

æqui-

æquitate ad iniuriam traducunt. Nunquam igitur satis admirari potero Platonē, qui cum multa alia à diuina lege hausisse videatur, tum hoc, quod est ab illo in libro vndecimo de legibus scriptū de iudicum auaritia, planè constat à Dei legibus sumpsisse. Non patitur enim eam inferi ciuibus suis opinionem; nefarium esse iuris corrumpendi gratia donum aliquod accipere: at vt æquabile ius administras, & opus aliquod honestū exequaris, fas esse quod tibi offertur ab ijs, quibus ius dicis, minimè repudiare. Lubricum enim inquit, & periculosum est hoc statuere; facilè namque mens hominis donis & munerib. illecta à vero penitus abducitur; & ius esse statuit, id quod cū diuina lege pugnat: & ita dum in causa honesta pecuniam accipit, facilè ad id etiam facinus delabatur, vt in turpi etiam ius venale proponat. Quocirca capite sancendum existimat, si aliquis iudex quacunq; de causa pecuniam, aut aliquod munus acceperit. Sed vt ad consilium hominis sapientissimi reuertamur, illud etiam considerandū est. Mosis socrū inter alias virtutes, quib. instructos iudices esse vult; nō numerasse nimium in interpretatione iuris acumen. Nec em̄ dicit sint iudices subtiles, acuti, veteratores, & callidi, vt facilè leges ad suam libidinē flectant, à vero sensu detorqueant, & fallacias machinētur, quibus iudicia huc & illuc facilè

verv

versent; vt sine infamia & inuidia secundū eos lites dare possint, qui non iure; sed intoleranda potentia nituntur. Nihil horū dicit. Nec em̄ tunc tantus honor malitiæ habebatur, vt iij iuriscōsūltissimi existimarentur, qui nimio acumine subnixi variè leges interpretarentur, & simplicitatē iuris eluderent. Nihil enim magis sapientiæ repugnat, quàm nimia subtilitas, quæ cū sit in omni disciplinæ ratione veritati valdè contraria, tum in legum scientia est nimis pestifera. Omnè enim rationē iuris & æquitatis euertit. Leges autē nec ita multas esse conuenit, vt se ipsas impediunt; nec ita difficiles, vt non ab omnibus mediocri ingenio præditis intelligantur. Improbitas tamen hominū contra publicam vtilitatē leges multiplicauit, easque difficiles effecit, vsque ad eò, vt ij, qui hoc suscipiunt, vt eas interpretentur, sibi summam quandam sapientiam arrogent, & in illarum obscuritate intemperantius efferantur. Principis autem officium non est, fraudibus indulgere, sed malitiam refecare. Neq; legibus obscuritatem afferre; sed illarum mentem explanare, & veritatem tueri. Ne igitur legis mens & sententia posset aliqua ratione perueri, & veritas occultari; suadet vir ille sapientissimus, vt ij deligantur iudices, in quorum animis nihil insit, quod eos à cōsideratione veritatis abducatur. Veritas enim aut viribus extorquetur, aut

Ii 5

ob-

obliuione deletur, aut præstigijs eluditur, aut tenebris obscuratur. Incussus em̄ metus, veritatem extorquet: religionis obliuio, eā ex animis paulatim delet falsa voluptatis imago, sensum verę voluptatis extinguit: pecunię cupiditas & immanis auaritia, mentem tenebris & caligine circūfundit, ne veritatē aspiciat. Nihil autē horū poterit illis accidere, qui potentes (hoc est) animo magno & excelso præditi sunt, & religionem sanctissimē colunt, & fidem & officiū omnib. vitæ cōmodis anteponunt; & auaritiā pessimē oderūt, & munera ad iudicandū data vehementer execrantur. Cum tamen oīa illa, quæ Iethro cōplectitur, in iudice requirátur, præcipuum tamē locum obtinet religio, imò reliquę oēs virtutes vna religione cōtinentur. Qui enim Deum timet, nec homines metuit, neq; fidē deserit, neq; pecunia corrumpitur, nec vllū deniq; locum temeritati & amentię relinquit; nunquā igitur in iudicādo ab æquitate deduci poterit. Dum Iosaphat Rex sanctissimus iram Dei placare vellet, non aliam rationem placādi numinis excogitare commodiorem potuit ea, quæ in iudiciorum instauratione consistebat. Iudices igitur pietatis laude præstantes elegit, qui ius in omnibus vrbus Iudææ dicerent; quos omnes hac tantū ratione ad officium hortabatur, nepe vt cogitarent illud iudicium, quod exercebant, Do-

mini

mini iudicium esse. Quæ quidem admonitio ex lege sumpta fatis magnam vim habebat, ad pios iudices in officio continendos. Qui enim hoc in iudicando cogitat, nec homines veretur; cū se Dei vicarium esse sapienter intelligat: neq; labe vlla se contaminari permittit, cum Dei præsentis testimonium reformidet: neq; munus cuiusq; nā accipit, cū sempiternum illud suppliciū omnibus, qui muneribus se deliniri patiuntur, diuino iudicio constitutum exhorreat. Iurē igitur cōcludi potest, pio numinis metu omnem iudiciorum integritatē contineri. Cū igitur tam splendidus, & tam utilis & salutaris hic ordo Iudicum sit, quid perniciosius esse poterit, quàm iudicādi munus hominibus aut flagitiosis, aut obscuris & infimis assignari? Cū enim iudices aut propter libidinē & impuritatem verum iudicare nolunt; aut propter humilitatē non audent, & scelera impunita relinquūt: oēs, q; boni rerū estimatores extiterint, facile conijcient Rēpu. illā, in qua peruersa iudicia fiunt, diu stare non posse. Qui em̄ Princeps aut Iudex scelus impunitū dimittit: ius esse statuit, vt boni ab improbis impiē atq; nefariē vexentur, & ita ius humanū atq; diuinū violetur. Quod cū fit, publicā salutem euerti necesse est. Scedafus, vt memorię proditum est, fuit in Leuētis homo tenuis, cōmodus tamen & hospitalis; huic erant duæ filię

filia virgines forma eximia: cum autem duo Spartani adulescentes ad illum diuerterent, fuere fati humaniter accepti, ij virginibus oculos adiecere, atque ne vim statim inferrent, fuere hospitii humanitate prohibiti; à Bœtia verò redeutes, ad eundem hospitem diuersati sunt; is autem aberat: virgines autem patrijs institutis ad omnem rationem humanitatis eruditæ, illos sanè hospitaliter excipiunt; illi virginibus per vim vitium inferunt, & iniuriam grauissimè lamentantes interimunt, & corpora in puteum abijciunt. Redijt Scedafus, filias non offendit: dum heret, & dubitat, catella sepe vestis laciniam apprehendens, sæpè in puteum cursitans & oblatrans, atque gementi & queribundæ similis, dominum id non temerè fieri suspicantem ad puteum perducit. Ibi demum calamitatis suæ magnitudinem oculis aspexit, filiarum corpora è puteo extraxit; cum verò è vicinis accepisset eos adulescentes eò diuertisse, neque postridie illius diei, quo se domum illius receperat, illos aut virgines coparuisset; intellexit planè, scelus illud ab adulescentibus fuisse conflatum. Recta igitur Lacedæmonem pergit, vt eorum nomina apud Ephoros deferat. In Argolica verò regione, cum audiret senem quendam Orcitam diras clades Lacedæmonijs imprecantem, de alio quesituit: quam nam iniuriam à Lacedæmonijs acce-

accepisset. Narrat illi senex, quo pacto filius illius probus & honestus adulescens fuisset ab Aristodemo Lacedæmonio, qui ius apud illos dicebat, crudelissimè iugulatus, eò, quòd stuprum ab illo pati nullo modo voluisset: & deinde quomodo is Lacedæmonem profectus sit, vt hominem deterrimum apud Ephoros accusaret; Ephori verò nullam rationem tanti sceleris habuerint. Id cum Scedafus audiret, extimuit, ne ipse etiam frustra de hominibus improbissimis, qui tam nefando scelere ius hospitij violarent, quereretur. Nihilominus Lacedæmonem contendit; ibi primùm Ephoros, deinde reges, postremò omnes, qui multum in ciuitate poterant, conuenit; apud omnes cum multis lachrymis de iniuria sibi illata conqueritur; fidem implorat, numen obtestatur; vindictam flagitat, nemo tamè illius querimonias ad aures admittit. Senex igitur tam atroci iniuria stimulatus, minimè mentis compos, per mediam urbem discurrebat; manus in solem tendebat; modò terram percutiebat, modò furias scelerum vltices inuocabat, vsque eò dum mortem sibi conscisceret. Breuitamen vniuersa Resp. sceleris atq; flagitij illius pœnas exoluit. Epaminondæ em virtute in pugna Leuctrica ita concisa fuit, vt nunquàm postea posset in amissas opes restitui. Memoriam proditum est, ante illam pugnam

Scedafum secundum quietē visum esse in somnis dicere Pelopide, qui simul cum Epaminonda bello præerat, Lacedæmonios adfuturos, ut in eo loco, in quo tantum scelus à suis ciuibus impunè commissum fuerat, pœnas illi atque virginibus, quæ violatæ & occisæ fuerāt, vniuersi pēderet. Sed quorsum hæc à nobis adducta sunt? Ut intelligatis, quoties aliquod scelus facinus impunitū relinquitur, toties hætere in Rep. regionē; quæ si non fuerit expiata, numinis irā concitari, & de vniuersa ciuitate suppliciū sumi. Scelere em̄ se alligat, qui in scelere suscepto cōniuet. Nec est vlla potior illius expiandi ratio ea, quæ legitima illius violatione cōtinetur. Ea autē de causa Deus cum legē daret, tam sæpè in scelus vindicare præcipit; ne videlicet populus vniuersus se sceleris consensione cōtaminaret; & ita publicè lueret id, quod fuerat ab vno aut à paucis commissū: Auferes inquit, malū de medio tui (hoc est) violatā religionē expiabis, & te sceleris cōtagione liberabis, quo teneris astrictus, quamdiu non fuerit in scelus publicè vindicatū. Dauid autē dū in Dei gloriam suas ipsius laudes cōmemorat, ait: se de multa nocte vigilare solitū, ut tolleret de ciuitate Domini (sic em̄ inquit) omnes qui operabantur iniquitatē. Nullū enim sacrificiū acceptius Deo fieri posse credebat, hominum sceleratorum supplicio. Respub. enim sceleris

con-

contagione liberatur: improbitas exēplo edito coercetur: integritas & innocētia liberè respirat: expiata religio homines cū Deo, à quo erant diuulsi, coniungit. Mirum est quanta seueritate eadem ipsa de causa antiqui Græci scelus persequebātur. illi enim ciuitati, in qua scelus aliquod immane susceptum fuerat, nisi id supplicio illius, qui scelus conflat, expiaret, bellum à reliquis ciuitatibus indici solebat; existimabant enim hætere religionem, non in ea tantūm ciuitate, quæ se crimine nefario deuinxerat: sed in omnib, alijs, quæ illud non vltæ fuissent. Sapienter autem iudicabant, sceleris cōsensū Deum irritari: legitima autem vindicta placari: & à seueritate ad gratiā inflecti. Qui autē historias diligenter euoluerit, id certissimum esse comperiet. Ut enim de Scedaso legimus, ita in omni ciuitate, in qua nō erat in aliquod nefarium crimen publicè animaduersum, pestis, & fames, & bellum & vastitas illam affligebat, atque tandem euertebat: ut facillè appareret, illud exitium non tam humanis viribus, quàm numine diuino illatū fuisse. Neque solum priscis temporib. sed nostra etiam memoria. circumspicite animis omnes puincias quæ fuerunt multis incōmodis afflictæ, atque ferro & flamma vastatæ: & intelligetis, in illis omnib. antequā fuissent euersæ, fuisse impunitam licentiam omnib. facinorosis hominibus attribu-

attributam. Vnde colligitur omnes ciuitates, quæ ab hoste captæ sunt, magis ipsius ciuitatis iniquitate & iniuria, quàm hostium virtute captas esse. Illud enim sanè cõstat, omnes Resp. quæ se legibus astrinxerunt; & à quibus ius equabile cultum fuit, non in pace tantum summas opes adeptas fuisse: sed etiam bello latissimè imperium propagasse, atque tantisper opibus & imperio floruisse, dum leges atque iudicia sanctè cõseruata sunt. Vbi verò primùm leges conculcari, iura perfringi, iudicia rescindi, magistratus cõtemni cœperunt, imperium labi cœpit, atque tandem extinctum & deletum fuit. Sic Athenæ imperij naufragium fecerunt; sic Lacedæmon non Scedaso tantùm, sed multis alijs iniquitate similiter oppressis, pœnas dedit. sic Carthago sceleris & perfidiæ pœnat exoluit. sic Roma propter innumerabiles iniurias, quas in orbem terrarum intulerat, ex ea maiestate & amplitudine, ad quã nulla vnquam Respub. peruenit, exturbata est: sic omnes deniq; ciuitates, regna, imperia, nationes, cùm primùm illas capit diuini & humani iuris obliuio, labuntur, & ruunt, & obliuione sempiterna delentur. An non hoc palam Sanctæ literæ testificantur: Propter iniquitates & iniurias impunitas imperia summa deleri? an id obscurum est oraculis diuinis esse denunciatum dirum exitiũ omnibus gentibus, a pud

quas

quas neque ius vllum colitur; neq; leges obseruantur; neq; iudicia rata sunt: sed omnium conatus, qui aliquid in Republica possunt, ad legum & iudiciorum interitum, impunè conferuntur. Cùm igitur hoc & antiquitatis monumentis & vitæ communis exemplis, & legis diuinæ sanctionibus exploratum sit, illud regnum & Imperium diu permanere nõ posse, in quo leges, iura, iudicia sacrosancta & inuiolata non sint. Si non potest ius publicum violari, & scelus inultum relinqui, quin simul status Reipub. perturbetur, & pestis tandem atq; pernicietas rebus communibus afferatur: si cõstat iuris negligentia & contemptu, non modò generis humani societatem violari; sed nomen etiam diuinum grauiter offendi, quis nõ videt legum optimarum disciplina, iuris sanctissimo cultu, iudiciorum integritate & constantia, Reipub. salutem, dignitatem, imperiũ, amplitudinem, præsidium, & stabilimentum contineri? Atquæ harum omnium rerum tam sacrarum Iudices, custodes, atq; ministri sunt, meritò (quemadmodum ait Iure consultus ille) sacerdotes quidam sanctissimi appellari possint. in Sanctis autem literis, Iudices Dij appellantur. Quemadmodum enim munus diuinum gerunt: ita voluit summus ille iudex, vt diuinum nomẽ obtineret, vt omnibus modis admoneri possint, cum iudicant, diuinam

Kk

ab

ab illis æquitatem & constantiã iure atq; merito flagitari. Hæc cū ita sint, & cum in Iudicium delectu publicã salutẽ & incolumitatem agi constet: malè profectò cõsultat Reipub. Rex ille, qui quosuis homines in tam alto gradu locat; ordinem enim, quem grauissimũ esse cõstituit, leuiorem & obscurum hominum cogitatione dedecorat, & ius venale constituit, & Rem. perturbat: & perficit, vt leges & iudicia propter Iudicũ sordes atq; flagitia contemnantur, & omne deniq; regnũ funditũs euerit. Sunt igitur ad iudicandũ eligendi viri disciplina sapientes, autoritate graues, moribus incorrupti, virtute constantes: qui facillimè scientia, & animi magnitudine, atq; pietate tantã personã tueantur, atq; sustineant. Hi autẽ sunt opibus augendi, & honorib. illustrandi, & pro virtutis merito præmijs cumulandi; ne vnquã propter inopiam, vel humilitatem contemni possint. Quod si aliquãdo rex in eligendo lapsus opinione fuerit, & pro bono & integro Iudice, improbum & sordidum coõptauearit; vbi id intellexerit, nullam moram interponat, quin illũ magistratu priuet; idq; exemplũ seueritatis in illius scelus edat, quo reliqui diligentius in officio atque fide permaneant. Hęc quidẽ de legibus atque iudicijs dicta satis esse puto, ad regis instituendi atque admonendi disciplinam. Illud tamẽ minimè prætereundũ

est,

est, quòd ad iustitiam attinet, non leges tantũ ferendas esse, quæ malitiam & improbitatem supplicio refecent: sed etiã quæ multò antè præcaueant, ne maleficia cõmittantur. Vt enim illa medicina magis pbanda est, quæ bonam valetudinẽ conseruat; quàm ea, quæ valetudinem affictam in sanitatem restituit: ita leges illæ magis laudandæ sunt, quæ mores continent, ne facilè queant ad mollietiam atq; flagitia delabi, quàm illæ, quæ mores corruptos ad sanitatem supplicio reuocare contendunt. Quomodo inquis id prouideri poterit? Si parentibus licitum non fuerit vllò modo filiorum institutionem negligere. sit igitur omnibus, qui liberis suis id, quod non decet, indulerint, grauis ignominia pœna constituta; si enim quilibet domi suæ filios rectè educauerit, & honesta disciplina deuinxerit; multò minus negotij Reipu. moderatores in ciuib. vniuersis regendis & continendis habebunt. Vt enim in reliquis rebus: ita in prima pueroꝝ institutione existimandum est omnia esse posita; qualia nãq; rerũ initia sunt, tales exitus expectãdi sunt. Quid? inquires, nõ erit liberum vniciq; ad arbitriũ suum liberos enutrire? nõ certè; si publica salus omni studio curanda est. At libertas est modis omnib. retinẽda. Verum, sed ego pestiferã flagitiorum licentiam minimè libertatem appellãdam iudico; nisi furiosã hominis libertatem existimas, cùm sibi manus

afferet, aut se in ignem vel aquam præcipitem dat. Si igitur homo quamuis potens sit, cum à mente deseritur, ne sibi aut suis perniciem afferat, est arctissimè constringendus: quomodo non multò magis est legibus alligandus is, qui furenter velit pestem atque perniciem filijs suis pessima institutiõe machinari? An Agave cum filium Pentheti, quasi is aper esset, interimebat, magis insana erat, quàm ij, qui filiorum animos mortiferis morbis inficiunt: neque corporibus; sed quod est longè tetrius & detestabilius, mentibus ipsis hædissimum vulnus imponunt? si igitur ij, qui suis multò leuius nocent, vinculis impediendi sunt; cur ij legù vinculis laxandi sunt, qui mala educatione filijs suis mentè atque sensus eripiunt? Præterea nemo sui iuris omninò esse potest: sumus enim oēs partes atq; membra Reip. vt igitur in corpore nõ quod vni membro iucundum est, sed quod tetius corporis incolumitati conducit, præcipuè spectari cõuenit: ita in Rep. nõ quod vnicuique libeat; sed quid vniuersis expediet, considerandũ est. Lex em̃ naturæ sancit, vt cõmune bonum singulari vniuscuiusq; iucunditati præferatur. Ideò autè à principio vnum in locum partim necessitate impulsit; partim natura inuitati cõuenerunt homines, vt ope mutua fulcirentur, & quilibet pro parte sua Rem. cõseruaret. Cùm autè nullum sit in vita cõmu-

ni

ni officium magis debitum, nullumq; æs alienum, ad quod persoluendum magis omnifocdere & pactione astricti teneamur: quã fides Reipub. debita, omnes certè ciues magis debent in filiorum educatione de Reipub. commodis, quàm de suauilitate cogitare: maximè verò, cùm vniuscuiusque vtilitas à publicã se iungi non possit. Cùm igitur omnes nostrę rationes ad Reip. salutè conferendæ sint. neque secus de illis statuere possimus, quàm communis vtilitatis ratio flagitat: quomodo ferendũ est: vt id vniuscuiusq; potestati atque libidini permittatur, in quo est vniuersæ Reipub. salus vel perniciosa cõstitutã: an id obscurum est, si filios suos qui libet pessimè instituerit, futurum, vt illi omni se scelere & flagitio contaminent? An parum constat si maxima ciuium pars flagitiosa fuerit, Rempub. funditùs interitiram? Qui igitur filios suos malè instituit, Rempublicam funditus euerit. Nec id potest dici, leges constitutis supplicijs, indomitã cupiditatem facillè cõpreissuras, adulta enim cupiditas nullo metu coerceri potest; quin vbi aliqua spes impunitatis oblata fuerit (quæ plerumq; est cū effrenata mente coniuncta) ad perniciem publicæ salutis & dignitatis erumpat. Omne verò malum nascens facillè extinguitur, adultum verò atq; robustũ difficilimè coercetur. Si igitur ad Regis officium pertinet malũ adultũ

& corroboratū supplicio refecare, cur nō magis pertinebit, malū ipsum, antequā vires colligat, sapienter extinguere? & si Rex nullā Reip. partē negligere potest, quomodo tandem illi id sine inigni flagitio negligere licebit, quod omnē Reip. salutē cōtinet? Agrū (vt dictū est) si Resp. fuerit bonē constituta, nemini licebit negligere; flagitium est em̄ minimē ferendum negligentia tua fieri, vt fundus tuus non valdē tibi atq; Reip. fructuosus sit: quod si negligēs esse perseueres, equum est, vt Principis feruitate cogaris illū colendū diligentissimis colonis assignare, qui tantū ex illo frumētī, quantum potest exarari, colligant. Ita ne verō? nō licet tibi, si cōmunis vtilitatis ratio habita fuerit, agrum tuum incultum relinquere; licebit autem tibi filiorum tuorum mores, instituta, salutem, atque ad eō vitam negligere; vepres & spinæ in agro tuo succrescentes ignauīā tuam coarguunt, & dignū non mediocri pœna cōstitunt; labe, flagitia, dedecora filiorum tuorum in dies pullulantia, non multō magis te grauissimis pœnis obnoxium declarabunt? Quod si patria eiusmodi verbis tecū expostulet, quid illi respondebis? Homo cur, quantum est in te, mihi moliris exitium? cur in me pestē nefariē machinari? cur parentem, quam omni pietate complecti debebas, iugulandam suscipis? meis em̄ legibus & institutis in lucē editus,

& enutri-

& enutritus fuisti; per me nō solum à feris, sed etiam à morum feritate reuocatus, & omni humanitate cultus extitisti; meo præsidio vitam non solū clementer atq; benignē; verū etiam securē traduxisti. Si enim in solitudine & vastitate vitam ageres, non modō belluarum lania tus extimesceres, sed nihil inter te & belluas immanes interesset: mea igitur ope factū est, vt in periculis auxilium, in morbis remedium, in ærumnis solatium, in p̄turbatione disciplinam, in curis alleuamentū inuenires. Cū vita tuā multis simul reb. indigeat, oēs illæ fuerunt à metibi largē atq; munificē suppeditate. Quòd si ita nō esse putas, à me secede; lucē meā atq; celebritatem fuge; & te in solitudine abde, & videamus quo tandē modo possis absq; meo præsidio vitam sustentare. Quòd igitur opibus abundas, quòd humanitatē retines, quòd securē vitam degis, quòd lucis iucūditate frueris, id totum mihi est in acceptis referendum. Magis igitur sum mater tua, quàm illa, quæ te peperit, existimanda. Si igitur mihi necem attuleris, non modō te improbum hominē; sed impium & sceleratum parricidam fateare necesse est. Sed dices fortasse, te nunquā de meo interitu cogitasse. An non intelligis vitam atq; salutem meam, ciuium moribus & honestate contineri, ad eō sine mente es, vt non videas, si illi, cū ad ætatē maturā peruenerint, flagitijs

efferati fuerint, esse mihi eorum scelere miserum funestumq; fatum necessario subeundum? Nec illud quidem recogitas, te non tam tibi, quã mihi filios genuisse? cur igitur illos flagitij obrui sinis? cur illorum peccatis indulges? cur illorum inconsideratam cupiditatem alis? cur eorum pudorem extingui pateris? cur deniq; illos honestatis studium negligere, & libidini seruire permittis? Quod enim est aliud rerũ publicarum exitiũ, & funus, nisi id, quod corrupta & vitiosa ciuium institutione comparatur? ciues igitur qui malè filios suos instituunt, me perducunt, mihi pestẽ parant; mihi interitum & exitiũ moluntur. Hęc si Respu. dicat, hominibus in filiorum educatione dissolutis, veniẽt ne vobis in mentẽ quomodo homines in tanta re negligẽtes, à maximi & immanissimi criminis suspitione liberetis? Non inquit M. Si igitur inquam, hoc crimen diluere non potestis, confitendum est illud non mediocre crimẽ esse, sed crudele atque valdè nefarium quod quidẽ non solum liberis vitã eripit, sed patriã ipsam sanctissimã parentẽ necat. Quod si legibus nemini concessum est, vt reb. suis male vtatur, quomodo permittendũ est parentibus, vt filios suos cum calamitate patriæ totius euertant? Cum verò regis officium sit seruare Rempu. officium certè illius est, omnia crimina, quæ Reip. exitium afferre possunt, seuerissimè

mè

mè coercere. Sed quemadmodũ multò magis laudandus est imperator, qui aduentantis hostis consilia præripit, & antequam vailitatem inferat, conatib. illius obstitit, quã mis, q post vailitatem rebus suis illatã hostem bello frangit: ita multò ampliore laude dignus est rex, q diligentissime cauet, ne vllũ scelus admittatur, quã is, qui cõstatũ scelus vlcisitur. Quomodo id perficiet? inquires. Facillimè quidẽ, si lege atq; pposita pœna sanxerit, ne patres ad arbitriũ suũ filios instituant. Lycurgi legibus cautũ erat, ne quisq; liberos suos moribus, quib. vellet, imbueret. oēs igitur ciuium liberi cũ ad septenniũ peruenissent, in turmas diuisi, moderatoribus assignabantur, qui eos ad omnẽ rationẽ virtutis & honestatis erudirent. Omnis autẽ illius ciuitatis disciplina eò pertinebat, vt ciues ad victus frugalitatẽ, ad laborũ patientiam, ad pudorẽ & verecundiã, ad decoris & dignitatis studium excitaret. In primis autẽ ea summa laus erat, senes vereri & obseruare, & ijs, qui præerant, obedire, nec vllũ legitimũ imperiũ recusare, quamuis id, quod erat imperatũ, nimis arduum atq; difficile videretur. De Persarum autẽ institutione mira sunt, quæ Xenophon in vita Cyri commemorat; ait enim pueros, vt alibi Grammaticam: ita apud Persas iustitiam à magistris discere solitos. Iudicia autem inter pueros fuisse cõstituta furti, rapinæ, violentiæ,

Kk 5

con-

conuitij, & aliorum flagitiorum huiusmodi. Conuictos autem apud illorum moderatores pœnas dare, & similiter qui aliquê falsò insimulabant, calumniæ pœnam sustinere. In crimen autê maximè vocari solitos, qui benè de se meritis gratiam minimè referebât; ingratos enim neq; pietatem in Deum, nec in parentes colere, neq; debitum officium aut patriæ, aut amicis præstare posse credebant. Præterea ex ingrati animi crimine impudentiam orti stantiebant, ex qua omnistrpitudo atq; vitæ dedecus erumpit. Ait præterea pueros, ad modestiam, ad frugalitatem, ad continentiam, ad laborem, ad obedientiam, ad omnem deniq; decoris & honestatis rationem fuisse admodum diligenter institutos. Hæc quidem fuscè persequitur vir ille summus, quæ facillè demonstrant, non sine causa Persarum imperium ex paruis admodum initijs, ad summâ amplitudine peruenisse. Vt enim labente disciplina, imperia magna corruunt: ita cum morû disciplina egregiè cõstituta est, tenuissimam quamq; Remp. maximam & florentissimâ fieri necesse est. De Atheniensibus iam diximus; quomodo Solonis legibus incûbebat id onus parëtibus, vt literis, & palæstra, & musica liberos suos erudirent. Filij verò cogebantur parentes in senectute alere. Quòd si ciuis aliquis fuisset in aliorû disciplina negligēs, nec eos illis tribus

arti-

artibus instituisset; pœna erat, soluere lege illa filios, ne cogerétur vllò modo patribus in extrema ætate cõstitutis alimenta præbere. Indigni em̄ parentû nomine habebantur, qui filios nõ & moribus bonis, & artib. ingenuis instruxissent. Fuit autê Athenis templum vni ex filiabus Cecropis regis dedicatum; ea autê appellabatur Aglauros. Cùm em̄, vt traditû memoriæ est, Eumolpus bellum Athenis intulisset, & fuisset oraculo editû Athenas victrices fore, si quisquâ se neci pro salute patriæ deuoueret, Aglauros sese, vt patriâ periculo liberaret, ex muro præcipitauit. Habuit aut̄ hoc antiquitas, vt nihil virtute diuinius existimarct, & ideò fatillèijs, in quibus clarû aliquod virtutis lumen eluxisse p̄spexerat, diuinitatè tribuebat. Nullâ autê virtutem clariorem existimabat ea, qua se quisquâ pro patriæ salute ad mortem libenter offerebat. Cùm igitur Aglauros id virtutis signum dedisset, quo nullum mirabilius esse poterat, fuit illi tēplum extructum, & nomē illius religione patriæ consecratum. Oēs autê ciues cùm ad ætatè adolecēticiæ peruenissent, armati omnib⁹ armis in tēplum illud deducebâtur; & cõceptis verbis iurabant, se nullo modo patriam deserturos; iurisiurandi autem formula hæc erat: Non afficiam dedecore arma sacrâ; neq; ducem, quem fuero secutus, deserâ. Pugnabo pro sacris, pro sanctitatibus, siue solus; siue

siue cum multis. Enitar ne patriam meam tra-
 dam posteris deteriorē, quā accepī, sed mul-
 tō magis florentem. Illis qui consideratē iu-
 dicauerint, libēter obtemperabo, legibus iam
 latis parebo: et illis etiam, quas populus com-
 muni consensu tulerit. Si quis autem leges op-
 pugnaverit, aut illis parere noluerit, id nulla
 ratione patiar. Et vel solus, vel cum multis illi
 obuiam ibo. Patriam religionem conseruabo.
 Harum autem rerum Deos testes inuoco. His
 quidem verbis ea se religione deuinciebant,
 vt esset illis necesse mortem pro templorum
 sanctitate, & sacrorum religione, pro legibus
 & institutis ciuilibus, pro patriæ salute & di-
 gnitate (vbi id casus aliquis postulare) occū-
 bere. Non solū igitur proditoribus atq; sce-
 leratis ciuibus, sed etiam timidis & ignauis Dei
 grauissimum metum incutiebant; vt intelli-
 gerent omnes se non posse vlla formidine pa-
 triam deserere, quin se periurio, & crimine sce-
 leris, & impietatis alligarent. Quid de Roma-
 nis dicam? potuissent ne illi orbē terrarum im-
 perio continere, nisi fuisset apud illos admi-
 rabilis iuuentutis pudor, atq; disciplina? quan-
 quam illi non adolefcētes tantum: sed omnes
 etiā ciues disciplinæ seueritate coercebant. E-
 rant enim cēsores præfecti moribus, tanta au-
 tem diligentia suum munus gerebant, vt nihil
 in Repu. fieri permitterent, quod esset Roma-

no pudori, fidei, & honestati exemplo contra-
 rium. Grauisimīs autem ignauitæ pœnis facile
 Remp. cōtinebant, ne se turpitudine vlla con-
 taminaret. Ne autem plura Rerumpub. genera
 persequar, hoc sanē constat, primū quidem
 id nō esse difficile, quod iam fuit à summis re-
 gibus & imperiois populis sapientissimē fa-
 ctitatum. Deinde non solū ad pacis orna-
 mentum & iustitię disciplinam multum inter-
 esse qualis sit puerorū institutio & adolefcen-
 tium disciplina, sed etiam ad belli præsidium,
 & imperij decus & amplitudinem. Omnes e-
 nim Respub. quæ latissimē imperium propa-
 garunt, his artibus & institutis sibi summas o-
 pes & imperium pepererunt. Non est igitur vl-
 lo modo hæc Reipub. ratio à Principe negli-
 genda, sed in primis summo studio procuran-
 da, atq; vigilantissimē prouidendum, ne quis-
 quam in Repub. pro salutari ciue belluam im-
 manem alat: aut saltem hominem ignaum, &
 imbellem enutriet. Si rex igitur Rempub. sal-
 utam esse vult, morum præfectos in ea consti-
 tuat, qui parentes in filiorum institutione ne-
 gligentes seuerè puniant. Nullumque genus
 hominum patiantur in Repu. versari, qui non
 artem aliquam Reip. salutarem teneant. Mon-
 stri igitur atque prodigij simile sit, aliquem in
 Repu. sine publico fructu versari. Quare non
 video, cur illa Aegyptiorum lex non magno-
 perē

perè à nobis approbanda sit, qua singuli cogebantur, nomina & artes suas apud moderatores Reip. profiteri, vt operis deinde suorum reddere cogerentur. Athenis verò fuit à Dracoè lata lex, quæ otium capite mulctabat. Seuera nimis, inquires, & immanis lex illa fuit. Esto, dum modò fateamur, illa nimia legis severitate Reipub. statum maximè conseruari. Otium enim còtinet flagitiorum omnium seminarium. Mentem enim hebetat, animù corrumpit, hominis præstantiam labefactat, & ne quid aliud dicam, rationem de statu deijcit, & libidinem in animi dominatu còstituit. Adde quòd qui res suas non agit, aliena negotia curat (vt Horatius ait) vnde malevolentia, obrectatio, inuidia, iniquitas & iniuria, magnaq; rerù perturbatio & confusio vitæ consequitur. Adde quòd otium homines ad inopiam & egestatem redigit; egestas desperationem efficit; ex desperatione exiit audacia; audacia verò Remp. perturbat, & de omni statu conuellit. Cùm igitur hæc mala omnia ex otio atq; segnitie oriuntur, quæ lex vtilior excogitari potuit ea, quæ turpe otium coercet, & comprimit? Hic locus admonet, vt aliquid de nobilitatis officio disseramus. Non placet enim aliquem in Rep. versari, cuius opus aliquod vtile Reipu. non extet. Aratorum autè, & mercatorum, cauponù, fabrorù, & opificum atq; adè baiulorum officia & opera, quæ sint, & quam

vili

vtilitatem Rebusp. afferant, planè video. Ratio autè postulat, vt quòd status hominum clarior est, eò clarius eorum officium sit, & diligētius ab illis, operis, & muneris rationem reposcamus. Quod nam igitur nobiliù opus est? num delicias affluere & dicta iacere & de amore còqueri, & vulnus sibi cupidinis sagittis inflictù assiduè lamentari? negabit opinor: nullù em ex eorum vrbanitate & elegātia, nec ex amoribus quid è leuissimis Resp. fructum capit. Num noctes atq; dies in alex ludo consumere? non pfectò: Est enim hic ludus altor otij, magister ignauitæ, instrumētum auaritiæ, fraudis officina, rei familiaris euersio, rixæ materia, morum pernicies, dignitatis labe, & insignis ignominia. est præterea angor animi & cruciatus assiduus. Qui enim perdit, afficitur: qui lucrum facit quauis intèperanter exultet, ne tñ id, quòd lucratus est, amittat, animo anxio atq; sollicito reformidat. Adde nunc impuræ còsuetudinis, & familiaritatis dedecora, quibus afficiuntur ij, qui cum aleatoribus viuunt. Adde poenæ illius diuturnitatè, qua damnati sunt oēs, qui eiusmodi ludis affixi sunt. Vt enim Prometheus ad Caucasum affixus (vt poëtæ perhibent) inuitus aquilæ viscera lacerada atq; deuorada prebebat: sic aleatores ita neqtæ vinculis alstricti sunt, vt quamuis viscera sua còsumi cū magno cruciatu videāt, nò tamen inde auelli possint.

Ann

Anni verò interim labuntur: etas flagitiosè cõteritur: res familiaris absumitur: studiù dignitatis abiicitur: omnisq; ratio industriæ, & humanitatis, & pietatis extinguitur. Nec enim, qui hoc ludo tenetur & decitur, rem suam familiarem curat: nec suis liberis, aut seruis, aut amicis consulit: neq; pietatis & religionis memoriam vllam conseruat: sic enim occupat illius animù hoc flagitiosum & infame ludendi studium, vt nullum honestæ cogitatiõi locum relinquat. Vt autem nullum aliud malum inde proueniat præter otium illud, cuius vitia perfecti sumus, id certè tantum est, vt sit nobilitati tanquam totius dignitatis exitium summa totius animi contentione fugiendum. Præter eã nos non de ludo & ioco quærimus: sed de officio & opere, non enim ludus opus est; sed ab opere est animus interdum ludo rescindendus, vt facilius possit nobilitate dignum opus efficere. Quod nam igitur hominù nobilium opus est? Armis tutari Rempublicam & consilio cum ætate progressi fuerint eam stabilire; omnesq; opes suas ad patriæ salutem, atque ad dignitatem suam cõferre. Sed quæro. Num hæc tam præclara munera indigent aliquo vsu, ratione, disciplina; an eiusmodi sunt, quæ sine vllò vsu & meditatione confici valeant? si dixeritis non esse opus vsu, neque disciplina, mirabor. Si enim neq; sutor, neq; sartor, neq;

ton-

tonfor, neque denique fabrilis alicuius artificij peritus esse potest, qui non multis prius annis illi artificio operam dederit, quomodo poterit homo nobilis in artificio, quod temp. omnem continet, sine disciplina & exercitatione versari? Rex igitur qui officio satis face-re cupit, opus est, vt cùm operam dederit, ne quisquã in Rep. sit qui non possit muneris & operis sui rationem reddere: tum vel maximè caueat, ne vllus nobilis homo segnitie corrumpatur, & delicijs effœminetur, & sine vlla virtutis disciplina locum illum, quo est prorsus indignus, obtineat. Nihil est enim, quod facilius Remp. possit euertere, nobilitatis ignauia. Illam igitur in armis contineat, & optimas artes colere, atq; in illis assiduè exerceri compellat. Cùm verò multæ aliæ pœnæ possint hominibus nobilib. irrogari, vix vlla poterit esse grauior, & atrocior, quàm nobilitatis & honestatis amissio. Multum etiã iuuabit homines ignobiles honoribus augere, si fuerint virtute & industria præstantes. Princeps em̃ non solù iustitiæ munus & officium tuebitur, cùm virtutem in quocunq; homine illam splendere viderit, digno præmio remunerauerit: verù etiã nobilitati languenti stimulos admouebit, & illam æmulatione ad honestatis studium acerrimè concitabit. Vellem etiam vt cum homines ob virtutè summis opibus afficiuntur, ne opes

L I illæ

illæ ad illorū filios puenirent: nisi ad illos tantū, q se maiorib. suis dignos virtutis imitatione præbuerint. Duplici em̄ ratione peccāt, reges cū sine modo de regio patrimonio largiuntur. Primū enim fontē ipsius benignitatis exhauriunt; ita vt nequeāt ij, qui in regno succedunt, virtutē debitis præmijs ornare. Deinde quōd ignauitæ atq; desiditæ, & effrenatæ libidini adiumenta plurima subministrant. Non vult enim homo in summis opibus atq; delicijs enutritus, laborē vllū suscipere. neq; solū mollis & delicatus, & intemperās, & flagitiosus: sed etiam superbus, & arrogans, & infestus efficitur. Sapiēter em̄ qui Resp. cōdidēre, quo ad eius fieri potuit, conati sunt, ciuū possessiones & facultates modo quodā equabili terminare, ne quisquā vel opibus elatus, nimium lasciuiret: vel egestate impeditus, studiū virtutis omitteret: aut q̄ est multō grauius, odio publici status, de interitu Reip. cōiuraret. Vt enim sutor, vel quiuis alius faber artem deserit, vel cū tanta premitur inopia, vt artis instrumēta parare nō queat: vel cū tātis opib. abundat, vt sine artificio illo lautē atq; iucundē viuere possit: ita ciues artē suā, quę honestatis studio cōtinetur, omittunt. vel cū egestate laborāt, vel cū p̄pter opū affluentiam nimis efferūt. Accedit quōd Regis Imperium cōtemni, tumultus excitari, intestina bella moueri ple-

rumque

rumq; solent, cū sunt in regno multi principes illo loco indigni; nempe cū opibus summis præditi sunt, & ab omni studio virtutis abhorrentes. ne autē alia exēpla, quę sunt innumerabilia, psequamur, certē constat Græciam hoc vno malo corruisse. Imperatores em̄ Principū bellis fatigati, Turcas ascieuerūt, vt illorū ope firmati, principes imperio frenarent; Turcæ verō in Græciam intromissi, nō vt Imperatores adiuuarent; sed vt Græciā dominatu suo p̄merent, consiliū inierūt. Paulatim igitur eos, à quib. vocati fuerāt, expulerūt, donec tādē Constantinū vltimū Græciæ Imperatorē Constantinopoli diu obsessum imperio & vita spoliarent. Cuius tātæ calamitatis se Græcię Principes otiosos spectatores præbuēre, quasi exploratū illis esset, fieri nō posse, vt oēs illo cōmuni incendio conflagrarent. oēs igitur tam Imperatores, quàm Principes illorū imperio subiecti, peccatis excæcati sunt: ne viderēt ipsos sibi pestem & interitū machinari. Hoc igitur ne vnquā possit accidere, duo sunt regib. in distributione donorū & munerū prouidēda. Primum ne omnia certis hominibus largiantur: & dum liberales haberi volunt, omnē materiam liberalitatis amittant. alterum, si bonorū filijs metū iniecerint regij muneris amittendū, quoties illi minimē parentum vestigijs insliterint, & non debitam fidem, & officium,

Ll

2 aut

aut regi, aut patriæ persolverint. His igitur pœnis poterunt coercere reges hominum nobilium temeritatem, qui filios suos flagitijs corrumpi sinunt: neque in eo elaborant, vt liberi opibus digni sint: sed vt opes immanes habeant, quas in nequitia & flagitio consumant. Nec enim intelligunt homines amentissimi, quò magis illi filiorum opes adaugēt, & cumulant: eò magis eorum miseriam amplificari. Opibus enim domi cògestis cùm virtus abest, languescit industria: superbia indies augetur: libido furibundè concitatur: vitia crescunt, & indomitæ cupiditates in rationem inuadunt: quæ animum exedunt, & vitam amarissimam efficiunt. Neque solum pœnis sunt homines nobiles ab ignauia & flagitio deterrendi: sed laudibus, & honoribus, & muneribus in studium honestatis incitandi. In quo quidem oportet intelligi ab omnibus, à Rege neque pecuniam sine virtute, neque nobilitatem sine honestate: sed virtutem, & industriam, & frugalitatem, & patriæ caritatem, honorari. Cùm enim nobilitas omni virtute ornanda sit, tum nullam debet pluri facere, quàm patriæ caritatem: in qua omnia amplissimæ dignitatis ornamenta collocanda sunt. Hanc igitur virtutem magnificentissimè laudare: hanc muneribus amplissimis honorare: huius studio & cupiditate vehementissimè omnes

nes (in quibus aliquem amorem honestatis aspexerint) inflammare debent reges: qui cupiunt efficere Rempu. in omni genere laudis & honestatis florentissimam. Sic autem fiet; vt multi viri ab auaritiæ studio, ad cupiditatem verissimæ gloriæ traducantur; neque existiment virtutis industriam mercaturam esse: neque vitam spe fortunæ amplioris in discrimen inferant, neque cùm aliquod pulchrum facinus aggrediuntur, pecuniæ mercedem nimis importunè flagitent: sed omnia ad salutem patriæ, & gloriam sempiternam præcipuè referant. Facillimè igitur fiet, postquam hic mos receptus publicè fuerit, vt omnes adolentes (nobiles autem maximè) Deum timeant, parentes venerari, senes obseruare, magistratibus obedire discant; & omnem corporis, & animi conatum ad patriæ salutem, & dignitatem comparare. Nihil est enim ad laudem amplius, nihil ad immortalitatem nominis illustrius, nihil ad diuinam gloriam comparandam efficacius, quàm prestudio communis salutis, propriæ vtilitatis obliuisci; & amore patriæ vitam, cùm fuerit opus, in summum discrimen adducere. Hæc sunt enim, quæ incredibilem amorem excitant, ingentem admirationem commouent; immortalis memoria consecrantur; præmijs diuinis atque sempiternis afficiuntur. Non est autem hominis

nobilis atque virtute præstantis officium, sine vilo modo & ratione patrimonium amplius, quàm Respublica ferre possit, posteris suis relinquere, sed illam hæreditatem satis amplam & copiosam arbitrari, quæ est in clarissimo virtutis exemplo, posteris ad imitandum proposito, constituta. Illa namque hæreditas iniuria plerumq; & iniquitate, & hominũ odio, & offensione, & invidia comparatur: hæc autè iustissimis officijs, & meritis excellentibus & virtute diuina conficitur. Illa filios plerumque desides, & ignauos, & odiosos reddit: hæc strenuos & industrios, & publicè salutis atque dignitatis amantes. Illa postremò est fluxa, caduca, & instabilis, & casibus infinitis obnoxia: hæc verò constans, firma, stabilis, atque semperpiterna. Cum verò in omni Repub. benè constituta virtutis & gloriæ studium apud nobilitatem vigere faciliè queat, tum in regno facillimè. Mirum enim est, quantum studium ponant homines in regum moribus imitandis. Sic autem fieri necesse est, vt virtutis regis similitudo ad omnes perueniat, eos autem maximè, qui clariore indole præditi sunt, honestatis splendore nobiliter. Itaque regis fortitudo, Rempu. fortem efficit; modestia, continentem; iustitia, legibus & magistratibus obsequentem; sapientia, consideratam; Religio, sanctam; honestatis gloriæ inflammatum studium

dium, gloriæ sempiternæ studio similiter incensam. Facillimum igitur erit Principi regijs virtutibus ornatisimo, & legibus, & suorum vigilantia, & virtutis exemplo pueros & adulescentes statim à primis annis optimis moribus atque disciplinis, ad officium et honestatem erudire.

DE
REGIS INSTI-
TUTIONE ET DI-
SCIPLINA,

LIBER OCTAVVS.

IC autē M. si hęc ita sunt, inquit, non sanē video, cur regnum valdē expetēdum sit. Animus enim tantiscuris implicitus nunquam à labore cōquiescere, aut respirare vllō modo poterit. Sit ne inquam valdē expetendum, an velis (quod aiunt) atq; remis fugiendum, postea videbimus. Nunc verò qđ inlat, exequamur. Cū igitur liqueat hęc omnia, quę diximus, ad regis officium pertinere, consequens est, vt illū multorū operis & auxilio fulciamus. Qui em̄ tā multis munerib. præest, multis certē ministris indiget: neq; poterit vlla ratione tā multiplici officio, sine multorū operis, satisfacere. Vidimus regi operam dandā esse, vt Resp. copiosa, locuples, & opulenta sit, & hęc copiā ex re nauicularia, ex mercatura, ex agricultura comparandam esse. Multi igitur, & varij ministri ad eam rem deligendi sunt, qui vel ignauiam atque desidiam seuerè puniant; vel iniquitatē & iniuriam sup-
plicio

plicio plectant, ne quisquam vel propter segnitiam prematur inopia, vel propter improbitatem & scelus opes alienas auertat. Non satis est Rempu. locupletem esse, nisi fortis & armis egregiē defensa sit: alijs igitur ministris opus est, qui iuuentutem armis exerceant, neque patiantur ignauiam & timiditatem in illorum animis versari; quibus Reipub. custodia commissa est. Summa opus est moderatione ad militarem ferociam cohibēdam. Sunt igitur iij militum præfecti deligendi, qui non solum fortes & impigros milites, sed etiam verecundos, & moderatos, & legibus obsequētes efficiant. Omne Reipub. firmamentum in iuris æquabilitate, & in iudiciorum integritate consistit. Multis igitur huius tam præclari muneris & officij ministris opus est, quos neque gratia, neque merus impediatur, neque pecunia corrumpat, nec vlla denique perturbatio ab æquitate dimoueat. Ne autem sit necesse pœnas grauissimas sine vllō fructu sceleribus infinitis irrogari, statim à primis annis sunt omnes ciues moribus optimis imbuendi & artibus præclaris excolendi: ne quidquam pluris, quàm pudorem & honestatem faciant. Sunt ergo creandi morum præfecti, qui lasciuiam & impudentiam, & corruptos & effœminatos mores ignominia, & quauis alia pœna constanter & seuerè coerceant. Vt autem hęc om-

ma cōmodius administrantur, multum iuua-
bit ciuitatem in tribus aut curias diuidi, nec e-
nim laboro, quali nomine pars quælibet Reipub.
nominetur: dum modò tota Resp. sit cō-
modè diuisa, vt singulis partibus præfecti sin-
guli præficiantur. Neq; parum vtile est, in quo-
libet horum officio & munere, ordinem & ra-
tionem constitui, qua præfecti quidã alijs præ-
fectis subiecti sint, ne sit necesse ei, qui Remp.
capepsit, summis statim & difficilimis muneribus
implicari, sed ab aliquo rudimento Reip.
gerendæ ad maiora ordinatim peruenire, & in
minimis rebus ostendere, an dignus sit, cui ma-
iora cōmittantur. Hoc enim & ad minuendum
laborem eorum, qui rebus maioribus præpo-
siti sunt: & ad disciplinam & moderationem il-
lorum, qui Remp. administrare incipiunt, val-
dè conducit. Cauendum enim est, ne & is, qui
rebus grauioribus intentus esse debet, mino-
ribus negotijs implicitus teneatur: & is, qui tū
primū Rempu. attingit, magnis repente hono-
ribus auctus intemperantius se gerat, & in-
solentia præceptis à mēte deficiat. Honor enim
maximus & repentinus mentem atq; sensum
eripit omnibus, qui firma stirpe virtutis innixi
minimè sunt. Itaq; vtilissimum est adolescēti-
bus, qui honores ambiunt, intelligere sibi mul-
tos esse præpositos, quibus officij sui rationem
reddere cogātur. Hoc enim eorū insolentiam

frenat,

frenat, & animos ad res acrius atq; vigilantius
gerendas exacuit. Omnes autè munerū & cu-
rationū ministri certis legibus astricti sint, &
intelligent, secundū eas leges esse singulis an-
nis rationē sibi reddendā, illis, quibus ea pro-
uincia delegata fuerit. Ij autè, qui munere suo
fuerint egregiè perfuncti, honoribus augeantur;
qui verò in officio sibi cōmisso deliquerint,
& honore priuētur, & grauē pœnam peccati
luant, nisi sit eiusmodi peccatū, quod me-
diocri pœna corrigi & emendari possit. Inhu-
manū enim est, spem de illo, qui leue aliquod
flagitium admisit, abijcere. Quis enim est,
qui possit vitæ cursum sine aliquo lapsu cōficere?
magni tamē refert, qualis ipse lapsus extiterit.
Qui enim pecunia corruptus, aut malitia & im-
probitate cæcatus, malè suū officium gerit, ac-
cerimè plectendus est. Malū enim, quo premi-
tur, vix sanari potest. Is autè, qui per rei alicuius
imperitiam, aut incuriam errauit, facilè potest
ad officium reuocari. Mediocres autè animo-
rum morbi, facili & tolerabili medicinā sanantur:
graues autè & periculosi, nō nisi curationibus
acerbissimis expelluntur. Reip. autè princeps
appellari nō debet is, qui non eā medicinā te-
net, qua sanabiles Reip. morbos pellat, & partes
in sanabili morbo laborantes exsecet, ne ad
vniuersam Remp. illarū cōtagio atq; lues emanet.
Nihil enim est hominum perditorū audacia
& immanitate periculosius: neque magis

st-ra,

stratum impunitate & seueritate funestius. Vbi igitur neque vitæ ratio ab ijs, qui multum in Repub. possunt, exigitur, neq; maleficia seuerè puniuntur, ibi publica salus diu cõseruari nequit. Hoc igitur ne possit accidere, est regibus summa cura, studio, sollicitudine, vigilantia, industria prouidendum. Vt autem hæc omnia onera, quæ sumus oratione complexi, rege ferri atq; sustineri queat, opus est, vt multos in tanti operis atq; muneris societatem cõuocet, qui regia virtute præcellant. Horum igitur consilio & autoritate nixus, onus sibi impositum leuius feret, atque tolerabit. De illorum autem moribus & institutis, qui à rege in consilium adhibèdi sunt, latius disseremus, nisi id iam effectum arbitrarer. Ea enim, quæ de regia disciplina diximus, regis etiam consiliarijs accommodanda sunt. Regia namq; virtute præstet opus est, qui est regè cõsilio adiutorus. Aliqua tamen, commodum est, vt afferamus. In primis igitur necesse est, vt regis consiliarij sint maximo ingenio præditi, bonis artibus exculsi, longo rerum vsu periti, in historijs diligentissimè versati; neque præsentia tantùm sagaciter odorantes, sed longè in posterum quid utile futurum Reip. sit, coniectura prouidentes. Neq; solùm ingenio & disciplina, atque prudentia valeant necesse est; sed sint opus est singulari fide, & integritate, & pa-

triant

triam amore atque pietate debita prosequantur. Parum enim iuuat, quid utile futurum sit, acutè perspicere, si amor impurus, aut odium acerbum, aut cupiditas nefaria tibi fuerit impedimento, quo minus id, quod sentis, eloquare. Erat olim apud Athenienses lege sancitum, vt quoties aduocata concione populus de Repu. consultabat, præco maxima voce diuam cladem & exitium illi, & posteritati illius imprecaretur, qui Reip. inutile consilium daret, ne ipse incommodum aliquod subiret. Erant autem execrationes illæ, quæ capita ciuis perfidi & malitiosi deuuebant, tam horrendis verbis scriptæ; vt maximum metum omnibus, qui illas audiebant, incuterent. Sapienter enim intellexit, qui legem illam tulit, nihil esse acuto ingenio sine fide, & patriæ caritate perniciosus. Quo enim ingenium maius extiterit, eò sagacius, & malitiosus perniciem Reipub. commodi sui gratia comparabit. Hoc igitur principes intelligere debent, non satis esse in consilio adhiberi solertiam & ingenium: nisi fides etiam illius, qui consilium dat, atque patriæ caritas sit rebus perspecta, atque planè cognita. Refert Aristoteles fuisse in more positum, in quibusdam Græciæ ciuitatibus, quæ paucorum potestate regebatur, vt ij, qui Principes erant, neminem in societatem admitterent; nisi prius iuraret, se fore perpetuò plebis

commo-

cōmodis vehemēter infestū. Quātō (vt inquit ille eodem in loco) fuisset honestius, & Principum officio cōuenientius, sanctissimo iure iurando fidem obligare, sibi nullam priuatum cōmodum impedimēto futurum, quo minus publicæ saluti consuleret: & infimam plebem, quæ in Principum tutela atque patrociniō la-
ret, ab omni fraude & iniuria tueretur. Nec enim est principis status multitudinis imbecillitate & inopia, sed totius populi caritate & beneuolentia muniendus. Illi igitur, qui studio, & voluntate, & insita quadam tyrannidis immanitate commodis plebis aduersantur, sunt longissimè non modò ab optimi Regis consilio repellendi, sed ex hominum natura (si fieri potest) exterminandi. Est aut in consilijs præcipuum fidei munus, quidquid secreto statutum fuerit, silētio & taciturnitate comprimere. Si enim qui amici consiliū aperit, est odio omnium valdè dignus; totius enim coniunctionis rationē tollit è vita, qui amici consilia prodit: quo tandem scelere illum alligari iudicabimus, qui regis consiliū de Reip. salute, de propria dignitate, de publico officio & religione, contra datam fidē cum homine vel necessario, vel alieno, qui non sit particeps eiusdem consilij, communicat; ea namq; perfidia regis maiestātē minuit, illiusq; salutē prodit; ordinē Reip. perturbat; ciuiū animos frangit; hostium

vites

vires & audaciā confirmat. Qui igitur consilia regis enunciat, est regis proditor, & patriæ euerfor existimandus. Sed non sufficit & sapientia, & fide præditum esse, qui regis consiliarius est; est enim præterea necesse, vt sit animo magno præditus, ne in consilio dando regis aut principū offensionē pertimescat: & ita magis, quod est auribus gratum & iucundū, quàm vtile & honestum suadere conetur. Præter hoc incōmodum tria vitia animum pusillum atq; demissum necessariò cōsequuntur; quæ si fuerint in consiliū admissa, regias opes, & publicā salutē euertēt. Qui enim paruo animo est, semper timet; qui verò timet, aut laborem fugit, aut vitæ pericula formidat; aut pecuniæ sumptus extimescit. His autē flagitijs omnibus fit, vt in ea mala frequēter incurramus, quæ maxime vitare cupimus. Quid em̄ laborū fuga face re admonet? rem de die in diem differre, atq; procrastinare; nihil transigere, nihil expedire, summā felicitatē in munerum vacatiōe positā arbitrari, rebus maximis indormire; hominib. perditis atq; profligatis omnia administranda relinquere. Quid autem hac tanta socordia Princeps delicatus assequitur? Vt negotia negotijs accumulentur, infinitisq; laboribus opprimatur. Inde aut summa muneris gerēdi difficultas, & desperatio nascitur, quæ cum animum occupauerit, eū de omni statu deiiciet.

& ir

& irretitum tenebit, ne quidquam agere, aut moliri audeat. Iam verò periculorū omnium formido quanta pericula conflare soleat, satis exploratum est. Virtute enim nostra franguntur hostium vires, neque de pernecie nobis inferenda, sed de salute sua tuenda cogitare cōpelluntur. At dum nimis belli pericula formidemus, & præ metu studium armorum abijcimus: hostium vires & audaciam confirmamus: & furētem impetum minimè sustinemus. Quid hortari plerumque solet avaritia? Ut arces præsidij nudentur, vt milites ad tutelam patriæ necessarij dimittantur, vt vrbes & munitiones, quibus hostium furor & violentia cohibetur, si non fuerint opibus augendis vtilis, omninò deserantur; vt sic demum sumptibus imminutis ingens pecunia coaceruari possit. Quem autē fructū ex hoc cōsilio sapientiæ pleno percipimus? Hostes metu soluti, multoque ferociore effecti, atque ad eò ab ijs, qui nimis pecuniæ parcent, in eorum fines immissi, omnia, quacunque impetum ferunt, latissimè populantur, aut saltem non nisi sumptibus maximis, omniumque pecuniarum dispendio repelluntur. dum igitur sapientes homines tolerabiles sumptus facere recusant, omnes opes regias, totiusque regni facultates effundunt. Cernitis profectò quomodo pigritia labores innumerabiles efficiat, ignaui pericula maxi-

ma

ma salutis inferat, & avaritia omnes regias opes euertat? Quid igitur minus ferendum est, quàm homines aut pigros, aut timidos, aut avaros ad consilium regis accerfiri? at hæc omnia vitia (vt diximus) non nisi ex animo paruo & angusto oriuntur. Vnde colligitur neminè esse ad regis consilium admittendum, qui non sit animo maximo & excelso præditus, omnia præ honestatis studio contemnente. Quod si regum consilia ad vtilitatem publicam conferenda esse videntur, hoc certè cōcludi potest, nihil esse vtilius honestate. honestas enim continet veras opes, quibus animi florent, & reliquæ opes humanæ ex illis aptæ, atque ita nexæ sunt, vt seiungi nō possint. Omnes enim Resp. in quibus maior honestatis ratio, quā vtilitatis habita fuit, non rerum gestarū tantum gloria; sed opibus etiam atque potentia floruerunt. At vbi sese studio honestatis omisso ad vtilitatem contulere, cum honestatis interitu omnes etiam illorum opes euerse sunt. Est igitur illa præclara populi Atheniensis indoles maximis laudibus efferenda. Nam cum Themistocles in concione diceret, habere se consilium Reipub. salutare, quod tamen nō expediret cum vniuerso populo communicari; fuissetque illi datus Aristides, cui consilium illud aperiret, primùm quidem Aristidis consilium repudiavit. erat enim consilium, vt classem Lacedæ-

Mm

monio-

moniorū, q̄ad Cytheum subducta erat, incēdērent. Quod facinus erat infamia sempiterna p̄fidiaē notandū. In concione igitur dixit; vtile quidem consilium Themistholi esse, minimē tamen honestum, quod cū Athenienses accēpissent, id quod non erat honestum, tanquā inutile reiecerunt. Quod autem Aristoteles vir in omni genere virtutis excellēs, vtilitatē cum turpitudine coniunctā aspernatus sit, mirum videri non debet. Quod verō populus vniuersus tanta consensione honestatem vtilitati prætulerit, id vehemēter admiror. Quam diu igitur populus ille nihil antiquius habuit honestate, summas opes, & amplissimū imperiū sibi comparauit, at vbi primū dignitatis oblitus, ad vtilitatis studium tota mente conuersus est, & dignitatē, & imperium, & opes amisit. Quod quidē in omnibus summis imperijs etuenisse reperietis, tam diu enī quelibet Resp. floruit opibus, quam diu summo studio coluit honestatem, honestatis autē studio neglecto, opibus etiā euerſa repente fuit. Humana namque ex diuinis colligata pendent. si igitur diuina potissimum intueberis, humana etiā necessariō consequentur: si ad humana tantum sine vllō respectu ad res diuinas attēderis, inanissima spe delusus, non diuinis tantum opibus: sed etiam humanis, quas maximē expetendas esse iudicas, spoliabere. Honestas autem in

diuinis

diuinis opibus numerāda est. Ad animi er̄s immortalis, atq; quodammodo diuini statum refertur, & splendor illius nec humanis sordibus oblini, nec vllis tenebris obscurari potest. Omnes igitur regum consiliarij tam appetentes honestatis sint, vt existiment quāuis turpitudinē esse cum vitæ etiā periculo, & cōmodorum omnium interitu repellendā. Vtilitatem enim constituit, qui vtilitati decus antepont; decus autem nō est in leuitate, nec ambitione, nec in minimē ferenda potentia, neq; deeniq; in vllō flagitio fallacissima specie dignitatis illustrato: sed in virtute, fide, & humanitate, patriæ caritate, & in celebri fama, meritis maximis excitata constitutum. sapientia igitur opus est, vt à falsā dignitate verum decus internosc; & animi excelsi robore & cōstantia, vt verū decus parari & firmissimē retineri possit. In primis autē necesse est, vt consiliarij regis Dei numen cultu sanctissimo, atq; pietatis plenissimo venerentur. Nec enim consilium de rebus maximis inire possunt, nisi mentem habeant castam & purā, splendore diuino collucentem, & studio immortalitatis incensā, & robore & cōstantia diuina cōfirmatam: quod totum est in sanctissima religione positum. Oēs enim, qui diuina luce carent, quō acriore ingenio sunt, eō vehementius temeritate & amentia rapiuntur, funestiusque exitium patriæ machinantur.

M m 2

Qui

Qui diligenter ea, quæ in regnis & imperiosis ciuitatibus viri sapientiæ & eloquētiae opinione præstantes de Repub. differabant, attende- rit, & acumen, & prudentiam, & vim orationis admirabitur; & intelliget, nihil nec acutius excogitari, neque copiosius disputari, neque luculētius exornari humano artificio potuisse. Hoc tamen sæpè euenire perspiciet, vt quò magis Rempub. à peste summi periculi eripere nitentur, eò magis ipsam Rempu. in omnem miseriam præcipitem darent; & patrias suas (pro quibus interdum mori cupiebant) euerterent. Ex quo intelligi oportet (quod non semel dictum est) humanam prudentiam diuino consilio destitutam, non esse prudentiam: sed temeritatem appellandam. In regum igitur consilijs primus locus esse debet religionis & sanctimonie; secundus autè dignitatis; tertius vtilitatis. Vt enim nullo modo potest vtilitas ab honestate seiungi, ita nec honestas à pura religione diuelli. Fons enim bonorum omnium Deus est. qui igitur Deum præcipuè respiciunt, omniaque vitæ studia ad illius cultum conferenda putant, omnium bonorum compotes fiunt. Opus est præterea, vt non infantes sint ij, qui ad hoc tantum munus deliguntur; sæpè namq; fit, vt melior sententia infantia illius, qui optimè sentit, id tamen quod sentit, commodè explicare, & rationibus confirma-

re ne-

re nequit: ab alio, qui malè & perniciosè rebus consulit, & tamen disertus est, cum magno Reipu. malo superetur. Hoc igitur ne eueniat, commodissimū arbitror omnibus bonis, qui ad regis consilium adhibendi sunt, in dicendi studio versari. Quale verò genus eloquētiae illis sequendū sit, iam dixi, cū de regis eloquentia differerē. Omnes enim regis artes (vt diximus) illis colendæ sunt, qui sunt in consilium regis admittēdi. Si igitur reges fuerint horum hominum comitatu circumsepti, qui sapiētia, fide, virtute, religione, optimaq; dicendi ratione præsent, errare certè non poterunt. Præterea plurimum valet hæc hominum prudentium autoritas ad illud temperamentum imperij, quod homines sapiētissimi in omni Reip. moderatione requirunt. Quod nam inquit T? Non probant inquam simplex Reipu. genus, sed ex omni genere commissum. Quid igitur? inquit T. num monstrum aliquod conantur effingere? mihi enim quid quid vnum & simplex est, rectissimum esse videtur, non quod est è diversis naturis multiplici ratione conflatum. Quid igitur? inquā. ne in musicis quidem probas distinctos certis interuallis sonos, variasque voces ad vnum tamen concentum & symphoniam reductas? num monstrum appellabis corpus humanum ex suis membris artificissima ratione cōpositum? an potius illud mon-

Mm 3

Arum

strum habendum esset, si corpus vno tantum membro cōstaret, aut certè si membrorum vnum haberet, ad speciè venustum, & ad vsu aptum & habile, reliqua aut vitiosa, atq; prorsus inutilia? Rectè inquit, sed quid id ad rem? Valdè quidem in quâ opinor, vt em̄ in corpore humano tunc pulchritudo atq; venustas eminet, & vtilitas magna cōparatur, cū omnes partes inter se lepore cōsentiunt, & opera mutua fulciūtur: nō cū vnū membrum rectum atq; valens est, reliqua verò deformitate atq; imbecillitate laborātita in Reip. corpore, nō vnus tantum membri elegātiā, & valetudinem firmā requirimus, sed totius Reip. cōuenientiam & firmitatem flagitamus. Vt autem hoc melius intelligi possit, hoc animaduertendum est, tria, vt scitis, esse rerum publicarum genera. Aut em̄ vnus tātum imperio res administrantur: aut paucorum potestate & arbitrio cōtinentur: aut libero populi totius suffragio atq; sententia fecernuntur. Sed cū genus hominum ad vitia procliuè sit, & ad inferendam iniuriā natura propensum, facilè quoduis horum genus ad iniquitatē delabatur. Rex enim paulatim tyrānus efficitur: pauci principes potentia minimè ferenda ad amplificandas opes abutuntur: populus dum immodicā libertatē expetit, oīa furibōndè peruertit. Sic igitur fit, vt cū vel vnus, vel pauci dominātur, vel cū

plebs

plebs furit et insanit, et omnia perturbat; Reip. illa nominari non possit. Aut enim tyrānus, aut pauci diuites, aut populares homines oīa sibi vendicāt. Tunc igitur vnum tantum genus hominum clarum & amplum reputatur, reliqua verò contemnuntur. Nō possunt enim aliquid ingenij, aut roboris in communem vtilitatem cōferre. Seruiunt enim: in seruitute autem neque virtus extare & eminere potest. Quamuis igitur sit aliqua Reip. pars, quæ immanibus diuitijs atq; opibus antecellat, reliquæ tamen omnes minutæ & imbecillæ sunt, morbisq; omnibus oppressæ & impeditæ. Vt igitur in corpore cū vnum membrum supra modum augetur, reliqua verò minuuntur, pdigium esse videtur: ita in Repu. cū vna tantum pars vltra modum & rationem crescit, reliquæ autē neque vires vllas habent, neq; vigent, neque pro rata portione similiter augetur, monstrum habendum est summa quadam religione procurādum. Nec enim salus & dignitas Reip. est ex vno tantum membro, sed ex toto corpore iudicanda. Qui igitur Reip. commisceri precipiunt, non mōstra fingunt, sed ne monstrū aliquod atq; portētum dirisissimum ad Reip. perniciem gigni possit, sapienter elaborāt. Nec id faciunt, vt omnes Reip. partes eodem ornatu & cultu informentur, sed vt cuilibet parti atque membro suus cultus, atq; dignitas, & for-

M m 4

ma

ma tribuatur. Nolūt enim, vt vnus imperium ita solutum omnibus legibus & institutis sit, vt populi libertas opprimatur; nolunt Principes tātis opibus augeri & amplificari, vt reges conremnant, & plebem iniurijs violēter illatis spoliēt, nolunt postremò tantum populari licentiaē permitti, vt principum dignitatē affligere, omnemque Reip. statum perturbare possit. In quo quidem omnium partium saluti, atq; diuturnitati consulunt. Reipub. namque salus moderatione continetur: perniciēs autem illius immoderatione comparatur. Qui enim cupit aliquid immoderatē, ita vt nullis finibus cupiditas illius arceri possit, totū id, quod vehementer appetebat, admittit. Quid enim cupit multitudo? Libertatem & licentiam impunitam. At constat quam plurimas ciuitates libertate immodica concidisse, quæ si mediocri atq; legitima libertate contentæ fuissent, eam diutissimè conseruarent. Quid autem ij, qui in Republica Principes esse volunt, vehementer exquirunt? Opes immanes, diuitias ingentes, potentiam infinitis accessionibus amplificatam. At ea omnia possidēdi cupiditas, & infinita dominādi libido, multis hominibus valdè potentibus exitio fuit. Quid magis est regibus plerisque, propositum, quàm infinitum imperium, omni lege solutum, nullis rationibus alligatū, nullis difficultatibus impeditū? quod cum

cum valdè cupiunt, se planè tyrannos esse cupiunt. Quid enim aliud est imperium omnibus legibus atq; ratione solutum, quàm inuisæ & infestæ tyrannidis impotentia? qui igitur omninò legibus solui vult: sibi ipsi pestem & exitium machinatur. Nec enim tyrannidis opes, apud populos libertatis appetentes possunt esse diuturnæ. Nihil igitur esse poterit in omni Reip. moderatione salutaris. Bona namq; omnia tuetur, & firmissimo præsidio cōfirmat. Meritò igitur illud Theopompi dictum laudatur. Nam cū Lacedæmone Ephoros instituisset; quorum autoritate regium imperium imminutū videbatur, animū vxoris grauitè offendit. Cū igitur domum se reciperet, inquit illa: Egregiam sanè operam posuisti, vt regium patrimonium posteris tuis amplificatum relinqueres; Amplificatum certè inquit ille, stabile namque illud atque diuturnum relinquo. Vidit enim rex sapiens, illa moderatione imperij, quam Ephori regibus adhibebant (eorum enim nimiam potentiam refrenabant) regni firmitatem contineri. Quod rerum euentu facillè comprobatum fuit. Messeniā enim, & Argium regnū, quia carebant eo temperamento, intra breue tempus deleta sunt, solumq; in Peloponneso Lacedæmonium regnum diutissimè cū magna rerum gestarū gloria permansit. Vt igitur eò redeamus, vnde sumus di-

gressi: illa Respu. summoperè laudatur, vbi omnes illius gerendæ et administrandæ rationes aptissimè commiscuntur. Est enim necesse primùm quidem, vt cui omnes pareant, ne Respublica multorum imperio distracta dilaceretur. Deinde non solum vt bonorum auxilio muniatur, sed etiam ne legitima illius potestas paulatim dilabi atque in tyrannidem conuerti possit; est necessaria publici consilij grauitas, et optimi consensus autoritas, qui regem teneat, et sine quo nihil rex vnquam de rerum summa decernat, ne incòsideratè ruat, & aliquid furenter & temerè moliat. Ne verò rex, aut optimates nostri, facilè possint plebem iniurijs opprimere, eiùsque tenues operes impunè deripere: est etiam plebi danda facultas, & autoritas, qua possit potentium indomitæ cupiditati resistere, & magistratus aliquis non mediocri autoritate, & summa religione præditus instituendus, qui populi causam agat, vt possint homines tenues ius suum contra principes obtinere. Itaque oportet vt sit regnum ex optimorum hominum potestate, & multitudinis libertate temperatū: vt ne, que ij, qui plurimum autoritate valēt, tenues homines sibi vexandos, eorumq; fortunas diripiendas arbitrentur: neque rursus homines obscuri & infimi potentibus inuideant, illorumque imperium detrectent, sed statuāt omnem

nem

nem salutem suam in illorum tutela atque patrocinio collocandā. Sic autè fiet, vt alij aliorum ope & auxilio firmentur, omnesq; inter se vinculo societatis indissolubili constringantur; ad quam mutui amoris coniunctionè mirū est quantū valeat summa eorū, qui in còsiliū regis adhibentur, autoritas. Sed nescio quomodo eò res deducta est, vt regno ad hūc modum (quē oratione depinximus) instituto, nihil ad summā felicitatē deesse videatur. Summa em̄ felicitas atq; vita beata, bonorū omnium multitudine & complexione cōtinetur. Bona autè (vt iam diximus) trifariam diuidūtur; alia enim sunt in corpore, alia extra corpus, alia in animo ponēda. In corpore sunt vires, sanitas, pulchritudo & reliqua eiùsdē generis. In nostro aut regno hæc oīa reperiuntur. Vires em̄, & sanitatē, & celeritatē efficit membrorū exercitatio, & victus moderatio, quæ quantū etiā valeāt ad formæ dignitatē, vix explicari potest. Corpus em̄ exercitatū & sagina minimè grauatū, nec macie extenuatur, nec adipe & aruina deformatur; & bonitate coloris & ornamenti minimè fucatis excolitur. Bonis verò, quæ sunt extra corp. quæ ad vitæ præsidium & cultum cōferuntur, etiā Respu. redundabit. Nec em̄ telus erit neglecta & inculta, neque mercatores erunt parū in rebus exportandis, & importandis, & in Republica a parte sua locupletanda

fo-

mortem turpi vitæ præferentes, & patriam nõ mediocriter amantes, & studio etiã religionis incenli: qui sub forti, & sapiẽte, & pio rege militauerint, minimè pauere, & exanimari metu possunt. Sæper igitur victores erũt, nec aliquis casus illis victoriam de manibus extorquebit. Nec em̃ hosti pugnanti cedent, vt fugientẽ ferociter insequantur: neq; parta victoria hostẽ fugientẽ persequi recusabunt, vt prædam cum sociorũ iniuria, qui suo interim officio fungũtur, imprudenter & auarè diripiant: quib. quidẽ flagitijs sæpenumero victores à victis concidũtur, & dignas temeritatis & auaritiæ pœnas luunt. Sic em̃ erit noster miles institutus, vt malit hosti pugnanti resistere, quàm fugientẽ ferociter insectari; multoq; malit sine lucro discere, quã decus suũ aliqua auaritiæ macula deformari. Nec em̃ vanus & insolens est, vt gloriam, quã ignauissimus quisq; exequi potest, assumat: neq; mercenarius est, vt pecuniã officio anteponat. Pro salute em̃ cõmuni pugnat, priusquã vitam amittat, quàm aliquid parum decorẽ gerat. facillè namque milites principis sui mores & instituta sequuntur. Ergo cum neque Princeps officio suo deest, neque milites illi parèere recusant, quẽ vident esse diuinis virtutibus instructissimũ: quomodo fieri potest, vt is nõ omnium bellorum victor existat? Quid hic memorẽ, quàm facillè sit alias nationes

nes

hostili inter se odio plerumq; dissidentes, & ea de causa fragiles & imbecillas armis opprimere? quid referã optimi Regis lenitatem, mansuetudinem, continentiam, disciplinam, fidem, bonitatem, quibus laudibus imperium multò latius, quàm armis & virtute dilatatur? omnes enim illius imperium libentissimè sequuntur, quem sciunt & humanis erratis ignoscere, & deditis benignè consulere, et hosti fidẽ seruare, et ijs, qui sub illius imperio sunt, patrio animo singularique benignitate prospicere. Principis enim fides atque benignitas cum animi magnitudine, et singulari virtute cõiuncta, mirabiles sui amores excitare solet: lenitas enim sine fortitudine, timiditas et ignauiã meritò nominatur, et ided nõ sine causa contemnitur. At qui multum opibus et virtute valet, nec tamen vt hostibus vastitatẽ inferat: sed vt oēs cõseruet, elaborat; diuinus quidã vir, et orbis terrarum imperio dignissimus existimatur. Confirmatur autẽ huius tã diuinæ virtutis opinio, cum cernũt homines Principẽ nõ libenter bellũ inferre: sed coactum officio, pietate, religiõẽ, hominib. qui ius et religionẽ violant, debitã pœnã statuere, cum vidẽt illum quacunq; exercitũ ducit, neq; vastitatem agris cultis inferre, neque arbores, nisi cum vel ad vsum vitæ, vel ad belli machinas fuerit, opus excindere; cum neque tenues homines spoliari,

liari, neque contumelias innocentibus imponi
 perſpiciunt; cùm denique virginum pudorẽ,
 matronarum caſtitaſtem tutam ab omni labe
 conſeruari ſentiunt. Tantam certè admi-
 rationem cunctis mortalibus incutit huius vir-
 tutis ſpecies & amplitudo, vt omnes, qui ſana-
 mente ſunt, iudicent: multò vtilius eſſe vincia
 principetatis virtutibus ornato, quàm victo-
 riam obtinere. Qui enim vincunt, ſi non equa-
 bili et moderata diſciplina fuerint inſtituti, ef-
 ferabuntur animis, et deteriores indies fiunt:
 et ita grauioribus multò malis, quàm ipſi victis
 intulerant, obruentur. At qui ab hominibus
 virtute excellentibus vincuntur, non ſolùm
 eorum miſericordia conſeruantur, verùm etiã
 ad modeſtiam, et iuſtitiam, et animi cultũ boni-
 legis, ſalutaribus inſtitutis, et optimis ex-
 emplis erudiuntur. Quantas enim vtilitates at-
 tulerint Aſiæ Cyri victoria: quantum fructum
 ex Alexandri virtute nationes ab illo ſubacta
 perceperint, nemo poterit ſtylo et oratione
 conſequi. Similiter Romani, cùm apud illos
 ſtudium virtutis et induſtriæ vigeſſet, eas nationes,
 quas armis ſubigebant, planè ſeruabant.
 Earum enim peſtiferis diſſenſionibus finẽ im-
 ponebant, & ab inſolentia & immanitate, ad
 modeſtiam & humanitatis cultum diſciplina
 traducebant, & ab illis deinde omnes iniurias
 atque pericula propulſabant. Omnes igitur,

qui

qui nõ erant mentis expertes, illorum impe-
 rium non imperium, ſed tutelam atq; patroci-
 nium putabant. Si tantum igitur genus quod-
 dam virtutis & officij mediocre, q̃ in illis ho-
 minibus eminebat, valere potuit ad victoriam
 parandam, & imperium amplificandum: quan-
 ta tandem vires vera & abſoluta Chriſtiani
 Principis virtus & humanitas habebit, ad fero-
 ciam immanis hoſtis acerrimè proſtigandam,
 & imperium propagandum, atq; valido & fir-
 mo præſidio munendum? Hoſtes enim illum
 metuent, ciues amabunt, exteræ nationes ad-
 mirabuntur, nomen illius per omnes regiones
 cum ſingulari prædicatione vagabitur; intelli-
 gentque tandẽ illum diuinis armis tegi, diui-
 no præſidio cingi, diuinoq; munimẽto valla-
 ri. Nunquam igitur hoſti ſuccumbet, aut viſũ
 in ſe dedecus admittet; ſed ſemper victoriam
 domũ ingenti cum gloria reportabit. Hac qui-
 dem conditione bellũ geret. In pace verò, in
 qua quidẽ multò difficilius eſt ſtatũ tueri, vi-
 dendũ eſt, quomodo ſtatũ ſuũ atq; dignitatẽ
 retineat. Quid, inquit M. tu difficilius putas in
 pace, quàm in bello imperium cõſeruare? Nõ
 ego inquam ſolus: ſed tu etiam, & omnes, qui
 id diligenter animaduertent, ita planè iudi-
 cabunt. Quid enim certius eſſe poteſt, quàm
 id, quod exitus omnium rerum publicarum,
 quæ in gloria vixere, confirmauit? an parum

Nn liquet

liquet omnia regna florentissima, & oēs imperiosas nationes à paruis iniitijs excitatas, assiduisque bellis exercitas maximas opes fuisse consecutas: pace deinde & otio constituto de statu concidisse, tantisque ruinis oppressas fuisse, vt ne vestigium quidem in plerisque; illarum antiqui splendoris & gloriae remaneret? quod quidè valdè admirandū videtur. Quid enim esse potest in causa, cur Resp. bellis cruentis & periculosis, quæ ad illius perniciem & exitium comparantur, crescat, & opibus summis augeatur: bellis verò perfuncta labefiat, & post diuturnam pacem vires & opes amittat, omnibusque bonis spoliatur? Persarum enim imperium armis partum, longa pax & otium deleuit: Græcorum opes ingentes eadem diuturnitas pacis afflixit: Romanum Imperium, quo nullum vnquam in terris maius extitit, otium similiter, atque nimia securitas euertit: & ne longius abeamus, regnū Hispaniæ florentissimū, otium olim cōminuit atque dissipauit. Non est aut, cur plura exēpla & testimonia cōquiramus. Hoc enim in antiquarū rerū annales diligenter inquirenti planè cōstabit, magna imperia armis quæsitā, pace & otio concidisse. Quid igitur? Pacē execrabimur, & bellū quantumuis graue & periculosum moliemur? sed facinus inhumanū est hominū stragē optare, humanamque salutē, quæ pace continetur, excra-

crari.

trari. Quid enim pace dulcius aut salutaris diei aut cogitari potest? quid ergo causæ dicemus esse, cur ex re tã iucunda perniciēs enascatur? id quidē pacis vitium nō est; sed eorū, quæ pace vti nesciunt. Hæc igitur temeritas facit, vt nomen tantum pacis salutare sit, res verò ipsa pestifera. Vt enim facilius est res aduersas fortiter ferre, quàm secundas moderatè: ita etiam maior sapientia ad cōseruanda pacis cōmoda, quàm ad belli pericula sustinenda flagitur. Metus enim belli cōtinet cupiditatem, refrenat libidinem, coeret intemperantiam, excitat pudorē, cōseruat disciplinā, ducibus obedire docet; spem laudis & dulcedine victorię omnē laborem & dolorē tolerabilem atque iucundum reddit; & periculorum cōsuetudine mortē contemere assuefacit. At vbi primū omnis strepitus belli conticescit, animus metu solutus pudoris & honestatis studium remittit, & liberius atque licentius voluptatē, & oīa naturæ blandimenta, atque lenocinia cōsectatur. Amori igitur nefario fertit, & sub Veneris regno vapulat, vt ille apud Plautum flagitiosus adolescens ait. Laus igitur oblitus, totū se libidini cōstringendū dat. Vt sit igitur, vnde sumptus ingentes facere possit, pecuniæ studet, & malis artibus ferorū applicat; & fraudibus opes alienas in resuam auertere conatur; & furto etiam atque latrocinio libidinis materiam vndique conuehit.

vt seipsum expleat. In quo quidem tamen frustra contendit. Pudoris enim vinculo laxato, cupiditas infinita & insatiabilis est, nec ullis potest voluptatibus & oblectamentis expleri. Imò quò plures voluptates vndique haurit, eò magis sitienter eas appetit, atq; ad illas fruedas furentius incitatur. Studium verò pecuniæ animum etiam in terram deprimit, omneque studium honestatis & gloriæ restinguit. Sic igitur luxuria, & avaritia, & malitia in dies crescete, omnis paulatim indoles virtutis obruitur; & fides omninò concidit; & societas ciuilibus fraude & iniuria dissipatur, & quemadmodum in bello còmune periculum oēs coniungit atque consociat: ita in pace securitas omnem coniunctione dirimit, & qui libet nò quid Reip. còmodum & salutare sit; sed quomodo rem suam augeat, sibi cogitandum existimat. Qui verò principes haberi volùt, mollius & iucundius viuunt, maioreq; studio ad reaugendã incumbunt, nullumq; terminum pecuniæ cupiditati præfinit. Sùmmum verò pecuniæ studiũ immanes opes sæpenumerò còsequuntur: ex opibus fastidiũ & superbia nascitur, superbia verò oĩa humanitatis iura violat. Nullã igitur rationem publici iuris, aut còmunis salutis habent; de plebis infime bonis prædas agunt, vt quacunque ratione possint, opes accumulent. Summis igitur opibus affluetes,

delicias

delicias atq; voluptates inflãmato studio psequuntur; omnemq; beatę vitę ratione in libidinis infinitæ fructu còstituunt. Quo autẽ magis virtute vacui sunt, eò se magis tumidos inferunt, & multò insolentius efferuntur. Nescio em̃ quomodo fit, vt virtutis interitum insolentia còsequatur; & qui nihil neq; virtute, neq; industria valent, sibi tamẽ plurimũ arrogent, & assumant. Pudor igitur & verecundia pellitur, studiũ diuini & humani iuris omittitur; libido & audacia, & fraus, & iniuria dominatur, tenues potentiũ tyrãide vexãtur; potetes in odiũ multitudinis incurrũt, inuidia pestifera còtra eos, qui tenent omnia, còcitur, corpora & animi nobiliũ delicijs effœminãtur. Principes autẽ quorum maiores opes sunt, licentius opibus suis ad suũ dedecus abutuntur. Secundis autẽ reb. elati, adulatorũ turba circumsepti, tantò sibi delicatius viuendũ existimãt, quantò magis reliquis omnib. dignitate & opibus antecellunt. Illis igitur, qui libidines frangere, & petulantiam coercere, & iniquitatẽ supplicijs afficere debuissent: eneruatis, atq; de omni dignitate deiectis, quæ spes erit in populis reliqua, aut quomodo poterunt salutẽ in colu mem, vel ab intestinæ discordiæ tẽpestate, vel ab externi belli incendio conseruare? vt autẽ in summa omnia dicam, animus secundis rebus inflatus atq; lasciuens obedientiã abiicit,

conculcat leges, perstringit iura, recusat imperium, impudentiâ corroborat, & confirmat audaciam. Cùm igitur virtutis lumen extin&u sit, impudentia alacris & erecta volitet, nemoque cum reliquis de salute cõmuni cõsentiat, sed omnes, quantum possunt, publica comoda dissipent, vt rem suam augeant, & inter se nefariè dissideant, qua tandè ratione declinari poterit Reipu. totius exitum? Accedit postremò ad hæc omnia mala numinis diuini vindicta, quæ legû interitû, & religionis negligentiam, et intolerandû fastidium, et contumeliâ: imbecillitate, et amètia, et seditionibus, et bellis vlciscitur. Frangit enim Deus pacis sceleribus offensus, Reip. vires, principi mentè eripit, animumque illius abiecit, et spem debilitat, et nobilitatè formidine perterret, et plebis animos metu impudentis calamitatis excruciat. Omitto morbos pestiferos, terre sterilitatem, annonæ caritatè et famè, et reliqua mala, quibus Deus nationis insolètis arrogantia cõpripit, et opes reip. diuitijs innixæ cõsumit, statûque labefactat, vsq; eò dum eum perdat, et affligat. Cùm igitur hostis aduèrat, nemo vultû illius aspicere audet, sed oës salutè in ignominiosa fuga cõstituunt. Quid em̄ illos ad fortiter resistendû incitare potest? virtus em̄ nulla est; patriæ caritas cum amore dignitatis euanuit; armorû studiû obsoleuit, vires eneruatæ sunt,

sunt,

sunt, mentes tenebris obruuntur; temeritas et amentia indies amplificatur; desperatio summa tenet animos omnium, et Dei numen interrim quotidie magis offenditur, et hostis potentia atq; robur augetur, et furor illius ad omnia ferro atq; flamma populada acrius incitatur. Hoc enim est diuino cõsilio decretum, vt cum gens aliqua otio corrupta, ad summam iniustitiâ et impietatè peruenit, alterius gètis opib. et potentia deleatur. Hæc quidè vitia sunt, quæ pacem diuturnâ cum diuitiarû affluentia consequuntur, quib. maxima imperia funditûs tandem intereunt. Nam genus humanû in magna rerum copia spiritus ingentes assumit, neq; legibus vllis frenari potest: et ij, quorum grauitate et constantia regi atq; frenari debuissent, ppter ea quòd maiores opes habèt, sunt multò magis, quàm reliqui homines, qui sub eorû imperio sunt, impotentes & immoderati. His malis omnibus vnum tantum remedium est, nempe summa regis sapientia, cû summa moderatione atque singulari virtute coniuncta. Primùm enim ne in summa quidè pace bellû procul abesse putabit; videbit enim quàm fluxa sit hominum fides, quanta sit vis inuidie, quantæ fraudes in vita communi versentur, quàm varia, & cõmutabilis, & quantis casibus obiecta sit felicitatis humanæ conditio. Beatum esse prædicat Salomon illum, qui semper

timet (hoc est) qui cautus & providens est, & ad omnia mala, quæ possunt in illum incurfare, depellenda paratissimus. In pace igitur de bello cogitabit, & iuventutem armis exercebit, & quasi hostes aduentent in Reip. semper specula manebit, nec arma vnquam relinquat; & deserui patietur. Cum verò ita se ad omnes belli casus intrepidè sustinèdos egregiè firmauerit: cum maximè bellum contra auaritiam, nequitiam, intemperantiã, fastidiũ, & arrogãtiam, cõtumeliam, contra flagitia deniq; omnia, & scelera cõparabit. Hi namque sunt hostes Reip. sempiterni. Hæc sunt mala, quib. imperia maxima concidũt. Hæc bella, quib. omnes opes humanæ funditus euertuntur. Mollis igitur & delicatæ vitæ luxum coercet, ingentes sumptus in res leues & ludicras fieri minimè sustinebit: in otium, & desidiam, & ignauiam seuerissimè vindicabit, oēs artes vtilis Reip. fauore, & benignitate, & propolitis præmijs excitabit: leges & instituta, quibus vitia conuellat, & virtutes eliciat, in Repu. conferet: neque solum dabit operam, vt iudiciorum seueritate licentiã comprimat, sed multò etiã magis moribus & exemplo libidinem ciuium rescabit. Intelletget enim tunc esse diligentius in Reip. custodia vigilandũ, cum est maior ad facinus audacia, & minor ad flagitium verecundia, & quidquid fuerit admissum, fore videtur impu-

nius.

nius. Nec enim tam metuendi sunt hostes externi, quàm ij, qui nobiscum viuunt. Illorum namq; vim et insidias facilè murus interiectus auertit; hi verò citius opprimũt, quàm intendi nobis insidias suspicari possimus, et illorum impetus vna tantum virtute sæpè reprimunt, nempe fortitudine. At ciues malefici et fraudulenti, non fortitudine tantũ, sed sapentia, et modestia, et æquitate, virtutumq; omnium comitatu instructa totius dignitatis acie repellendi sunt. Præterea nulla vnquã potens et imperiosa ciuitas prius armis externis excisa fuit, quàm intestina peste atque pernicie conuulsa fuisset. Vnde colligitur, quãtò maius sit difficilium & perniciosius hoc bellũ, quod post longã pacem & otium contra Reip. statũ mouetur, illud quod ab hoste externo comparatur. Illud em̄ nunquã perniciem poterit afferre, nisi prius illa ciuitas, quã oppugnat, fuerit impudentia, & auaritia & luxuria, & arrogãtia & reliquis flagitiorum pestibus infecta, & seditionibus intestinis exagitata. Qui igitur putat difficilium & præclarium esse hostes in bello fundere, quàm domi flagitia profligare: demes profectò est, & regiæ virtutis ignarus. Est quidem igitur optanda pax, sed nõ illa, quæ insidioso pacis, nomine bellum pestiferum moribus atque rectæ disciplinæ molitur; est otium expetendũ, sed otium cum honestate coniunctum: non illud,

Nn 5 ex

ex quo flagitium & dedecus ad perniciem totius honestatis illabatur: sunt pro libertate vota perpetuò faciēda, sed pro illa libertate, quæ mentis altitudine & virtutis immunitate continetur: nō pro illa, quæ animum omni pudoris vinculo laxatum nefarijs flagitijs addicit. Opes parandæ sunt, sed opes illæ, quæ sint instrumenta virtutis: nō quæ materiã effrenatæ libidini præbeāt, omneiq; virtutis neruos elidat. Ne aut singula psequamur, hoc satis sit ad monere, esse in pace diligētissimè prouidendum, ne falsis nobis illusi, in verissima mala furenter incidamus; & dū, vt beati simus enitimur, miseriam sempiternã nobis ipsi comparemus, Ergo cū in pace multò grauiora mala sint, quæ possunt nos opprimere, nisi sapienter illa multò antè declinauerimus: & cū secundis rebus elatus & inflatus animus regi difficilimè possit, quis non videt, quanto sit maius atque difficilius, Rēp. opibus florentē, & otio lasciuientem frenare, & tanquam rationis gyrum ducere, quàm eam, quæ est bellis vexata, & in periculis constituta? Hic igitur princeps noster, quem summa sapientia præditum, omnibusque simul virtutibus ornatum & excultum esse volumus, efficere poterit, vt nullum omninò malum ex bono pacis oriatur: sed quod est multò magis naturæ consentaneū, ex pace fructus omni genere salubres atq; iucūdicapian-

pianur. Nunquam enim committet, vt gubernacula negligenter tractet, cū tranquillitatem à bellis externis esse perpexerit: sed tunc multò etiam diligētius laborabit & vigilabit, ne alia grauior tempestas Reip. nauem iacet, & ad cæcos scopulos allidat. Non igitur Rempub. curis omninò vacuam, & omni metu solutam esse patietur: sed eam armis instruet, & munitionibus firmabit, & ornamentis pacis excolet, & bonis artibus erudiet, in eoq; omnem industriam consumet, vt eam virtutibus ornet & reliquis bonis ita locupletet, vt nunquam illis ad dedecus aut perniciem abuti queat. Cū verò cōstet omne decus atq; salutem in sapientia cōsistere: ea namq; est, quæ mentem veris opibus illustrat, & reliquis bonis scienter vt idocet, operã certè dabit, vt Resp. sit etiã studio Philosophiæ florētissima. Philosophia nãque, si benè constituta fuerit, nō erit vnquam comes ignauiæ, sed vigilantia magistra. Non homines à studio publicæ salutis abducat: sed cupiditate publicæ salutis incēdet. Non superbiam, & insolētiã gignet; sed ad modestiã & verissimū decus incitabit. Nec enim hic de sophistarum garrulitate, & ostētatione, neq; de quorundã præstigijs, qui falso nomine sapientia scelera infinita contegunt, orationem habebimus. Fatemur enim quò res clariores & amplexiores sunt, eò, cū ad improbos deferuntur, maio-

maiolem pestem atque perniciem communi-
 bus rebus inferre. Quocirca mirum non est, si
 multi homines eruditi pestem rebus suis publi-
 cis attulerint. Improbis enim homo quod fuerit
 disciplinis instructior, eò callidius & (vt sibi
 quidem videbitur) impunius in ciuium peste
 versabitur. sed quemadmodum nõ ideo sunt
 arma bonis detrahenda, quod improbi illis
 malè vtuntur: imò ideo boni diligentius ar-
 mandi sunt, cum mali furètius arma tractant,
 vt furor armatus armata etiam virtute repel-
 latur: sic etiam ne possint improbi homines
 disciplinarum armis, & eloquentiæ vi & ma-
 gnitudine subnixi, exitium & vastitatem rebus
 præclaris inferre, sunt boni præclaris artibus,
 & eloquentia corroborandi; vt facilius possint
 impetum hominum perditissimorum reprimere.
 Atque haud scio an ob eam causam vtile
 rebus humanis fuisset legem ferri, qua non om-
 ni, qui vellet, liceret præclaris disciplinis o-
 peram dare: sed illis tantum, qui essent acri in-
 genio, & animo magno, præclaraque virtutis
 indole præditi. Vbi namque in prima illa pue-
 rili institutione factum fuerit naturæ vniuscuiusque
 periculum, vellem neque tardum ingenium
 diutissimè in Philosophiæ studio detineri,
 ne operam perdat: nec acutum, si fuerit
 ad vitia propensum, artibus præclaris institui,
 ne studijs honestissimis ad flagitium atque sce-

lus

lus abutatur. Quod si hoc non facillè præcaue-
 ri poterit, aut si etiam ij, quos ingeniosos, &
 magnanimos et benè à natura informatos esse
 putabamus, fuerint ad flagitia delapsi: non pa-
 tietur sapiens rex eos villo modo Rempub. ca-
 pessere. Imò quod fuerint magis eruditi, eò di-
 ligentius & acrius eos à Reipu. gubernacu-
 lis reijciet, & si opus etiam fuerit, à regni fini-
 bus exterminabit; & sic tandem fiet (vt iam di-
 ximus) vt neque philosophi probi sint inutiles,
 neque flagitiosi pestiferi. Probos enim secum
 coniunget, illorumque sapientia perfruetur:
 improbos autè, ne nocere aliquo pacto pos-
 sint, expellet & eijciet. Sed interim venit mihi
 in mentem vnum restare argumentum ex his,
 quibus noster T. dicebat, à plerisque Philoso-
 phiam exagitari, quod nõdum est dissolutum.
 Quod nam inquit. M^o Hoc nepe, quod dicunt,
 eo tempore, quo Lusitani literas ignorabant,
 magna facinora in rebus bellicis effecisse: hoc
 autem tempore, quo sunt apud nos permulti
 adeo literis & omni genere doctrinæ perpoliti,
 vt cum doctissimis nostræ ætatis hominibus
 comparentur, vix ea, quæ sunt maiorum virtu-
 te parta, retineri. Vnde cõcludebat, summam
 eruditionem esse cum Rerumpub. labe con-
 iunctam. Primùm quidem id falsum est; quan-
 tum enim ex nostris annalibus conijcere licet,
 antiqui Lusitanie reges, & Principes in illis tẽ-
 pori-

poribus parū cultis se cum literis oblectabāt, & historias & sapiētium hominū scripta legēbant, & sacris etiam literis multum utebātur; cuius quidem rei testis esse potest & eorū vita, & mores, & sententiæ, quibus eorum conciones refertæ sunt. Deinde non sunt hoc tempore nostræ res ita deploratæ, vt non infideat in multorum animis spes, eas multò florentiores atq; meliores futuras. Præterea vt id verum sit, nō tamē ex eo efficitur, optimas disciplinas esse à principe Reip. contēendas. In multis quidē Rebus hoc accidisse constat, vt tunc summa eruditio vigeret, cū illarum exitium appropinquabat: sed non propterea statuēdum est eruditionem summā, causam Rebus calamitatis attulisse. Imò si aliquod remedium ad auertendam calamitatem excogitari poterat, id totum erat in sapientiæ studio constitutum. Lōga enim pax, & summum otium, quemadmodum omnia mala fert, quæ diximus: ita etiam tempus & materiam præbet, & instrumēta subministrat, quibus homines excellenti ingenio præditi summam sapiētiā adipiscantur. Reliquis enim curis expediti, & otio abundantes omne illud tempus, quod reliqui homines in libidine, flagitio, & icelere ponūt, in animōrum cultu, & in naturæ peruestigatione, & in rerum diuinarū consideratione consumunt. Cū verò ij, qui otium & perniciem

Rei-

Reip. conferunt sint innumerabiles, & illi potissimum qui plurimum in Rep. possunt, intemperatā & flagitio suo Reip. pestem & exitium machinentur: qui verò sapientiæ student, paucissimi, & ij non maximis opibus affluent; euenit, vt simul cum sceleris amplificatione qd Reip. interitum affert, paucorū hominum sapiētia (quæ quidem natura sua salutaris est) amplificetur. Quod si idem sapiētiæ studium, quod in quibusdā hominibus insidet, in principibus, in Rep. viguisset: facillē omnes Reip. morbi pellerentur, & vulnera omnia sanarentur; & otium, quod solet esse pestiferum, salutare omnibus existeret. Nulla enim medicina adhiberi potest ad vitiofas Reip. partes sanandas efficacior. Principis enim optimi sapiētia, facillimē homines opibus & potentia florentes, ab ignauiā & turpitudine ad virtutē & honestatem traduceret; vniuersamq; Remp. illecebris: ipsius honestatis, in studium industriæ & frugalitatis incitaret. Vestigia namq; & auctoritatē, & imperiū optimi & sapiētissimi principis omnes libenter & studiosē sectarentur. Cū autem rarò admodum accidere solet, vt princeps timore bellorū vacuus, & opibus summis abundans, otium & studium sapiētiæ cōferat; sed potius tota mente omnes voluptates nefarias exquirat, contrā fit, vt omnes seletunc ad nequitiam applicent. Quamuis enim

omnes

omnes plerumque Principum imitatores existant, multò tamè facilius eorù flagitia, quam virtutes imitantur. Cùm verò id sæpè euenire videamus, & qui maximis vitijs affines sunt, aut Principes, aut Principum affectæ sint; tenues enim homines nõ ita facilè possunt propter inopiam magna moliri; sed ij, qui plurimum opibus & potentia valent: euenit, vt isti potentes homines aspernentur atque respuant totum illud quod est eorum libidini & impuritati contrarium. Nihil autem est tam aduersarium eorum libidini, quã veræ sapientia disciplina. Qui enim verè & ex animo sapientiam colunt, nec adulari, neque mentiri, neque potentium libidini seruire possunt. Ea autem de causa fit, vt neque potentes, neque vulgus hominum, qui potentibus adulantur, aut eorum auctoritatem imperitè sequuntur, ea studia, quib. sapiètia paratur, p̄bare queat: sed ea vituperent, & calumnientur; vsq; adeò, vt malum, quod est vitijs attribuendũ, sapientia disciplinis attribuant. Hoc enim perinde est, atque si cùm ciuitas periculosis morbis esset infecta, homines illorum morborum causam, neque summis vitæ delicijs, neq; immodicæ ciborum copiar, neq; libidinis intemperantiæ, neq; vitijs infinitis ascriberent, sed medicinam tantum accusarent, tanquam per eam illa tanta morborum vis fuisset inuecta. Quo

quid

quid fieri posset amentius? Est autem studium sapientia animi verissima medicina, quæ cùm semper valdè necessaria sit, tum vel maximè, cùm Respub. opibus & luxu circumfluit, & illis ipsis vitæ cõmodis & oblectamentis, in quibus omnem felicitatem ponit, obruitur. Sed quæadmodum cùm corpus ita pestiferis morbis oppressum est, vt nulla pars illius aliquid roboris & sanitatis retineat, nulla medicina potest in sanitatem restitui: ita cùm vniuersa Respub. peste laborat, & mortiferis morbis impedita est, nullo modo paucorum sapientia poterit in pristina valetudinem reuocari. Quòd si à principio Philosophia fuisset à rege & à principibus egregiè culta, nunquam Respu. in tam pestiferos morbos incidisset; nec otium, ad quod parandum atque fruendum omnia negotia cõferuntur, tantas calamitates attulisset. Non est igitur in his studijs calamitatis causa; sed calamitatis vnicũ remedium collocandum. si enim rex diuino quodam beneficio his studijs deditus, non solùm vitæ præceptis sanctissimis abundauerit, ad Rempub. sapientius atq; felicius administradam, sed etiam multos maximo ingenio præditos acriter inflammauerit, quorum præsidio septus multò facilius Rempub. moderetur; tum demum exploratè cognosci poterit, bonarum artium disciplinis minime labefactari Rempub. sed firmari potius,

& valido præsidio communiri. Rex igitur hic noster (vt in propositum redeamus) non patietur vlllo modo in pace Rempu. delidia corrumpi, diuturnoque otio intabescere: neque cõmittet, vt pax & tranquillitas maius malum adferat hominibus, quàm illud ipsum, cuius auertendi gratia belli tẽpore supplices ad omnia altaria preces cũ lacrymis adhibebant. Ergo quemadmodũ nec agricolæ, neq; mercatores, neq; fabri, nec opifices, neque operarij munera sua tẽpore pacis omittũt: ita neq; milites, neq; duces, neq; imperatores arma deponent, neq; Reipu. custodes atq; moderatores munus & officium suum deserent: nec illi quidem, qui artes eas colunt, quæ voluptatis honestæ gratia vtiliter inuētæ sunt (est enim corpori necessarium laboris alleuamẽtum, ita tamen, vt sit semper cum honestate cõiunctum) sese ab artibus suis remouebunt. Pictores igitur, & cantores, atque poetæ, qui non artificio suo effigiẽ turpitudinis & impuritatis expresserint; sed omnia suarum artium oblectamẽta ad honestatem contulerint, hi namq; soli voluptatum artifices in Repu. retinendi sunt, qui ad honestatem alliciunt, artes suas fauore & benignitate Principis inuitati conseruabunt; reliqui omnes similiter sub bono Principe se in illis artibus exercebunt, ad quas præcipue nati sunt, & in quas plurimum operæ & studij con-

contulerunt, & ex quibus fructus aliquis vel utilitatis iustissimẽ, vel voluptatis honestissimẽ percipi potest. Nullus deniq; erit in Repu. cuius aliquod opus non extet, quod in communem fructum conferatur. nihil enim erit apud illos otio & ignauia turpius, nihil magis ab omni Rep. detestandum. Vt enim Vergilij versibus luculentissimis vtat.

Qualis apes astate noua per flore arura

Exercet sub sole labor, cum gentis adultos

Educunt fetus, aut cum linquentia mella

Stipant, & dulci distendunt nectare cellas.

Aut onera accipiunt venientum, aut agmine facto

Ignauum fucos pecus à præsepibus arcent.

Sic omnes ciues certatim elaborare debent, vt quisque pro parte sua Rempub. iuuet, & tam vim externam, quàm fraudem intestinam repellat, ne quicquam sit impedimẽto, quò minus Respub. felix atque florens sit. Sequitur deinde:

Feruet opus, redolentq; thymo fragrantia mella.

Iuuat carminibus Poetæ maximi atque valde politici & sapientis vti, quibus apum similitudine ponit nobis ante oculos, illam sedulitatem & industriam ciuium, qua quisque quantum natura & artificio poterat, tãtum in illam urbem conferebat: sic igitur in regno necesse est, vt totius patrię opulentia atque felicitas omnium ciuium operibus, & studijs, & artibus

& officijs expleatur, & quilibet aliquid in cōmunem vtilitatem conferat, vt licet tandem pelatur ignauia, & exulet iniquitas, & iniuria, nulla vis, nulla fraus honestum otium perturbet, inopia, quæ desidiā consequi solet, exterminetur, & omnes ciues sint inter se æquali iure deuincti, fœdere firmo consociati, & mutuis opibus vtrò citroque benignè collatis in omni rerum varietate muniti, & ciuili caritate & beneuolentia coniuncti. Hac igitur ratione & vigilātia rex sapiens in pace Remp. cōseruabit, ita vt non possit otio corrumpi & de statu dignitatis amplissimo detorqueri. Huius autem ciuilis societatis, & summæ felicitatis, & otij non inertis, sed honestissimi maximeque expeendi rex artifex, & moderator, & dux & architectus est. Hoc est em̄ illi opus propositum; hoc illi onus incumbit, hoc illius officium & munus est, hoc intueri, hoc moliri & efficere debet, vt Respu. sit voluntate consentiens, ordine constās, viribus firma, opibus abundās, moribus ornata, gloria præcellens, in bello semp inuicta, in pace & otio moderata. Hoc autē vt præstare possit, summa alacritate, studio, vigilantia, industria opus est; neque enim tantum munus potest sine perfidiæ scelere, non dico negligi omninò, sed parùm strenuè, aut parùm diligenter obiri. Si enim iudices pecunia corrupti ius & fas omne violauerint:

rint: si milites exercitum deseruerint: si duces in administrando bello timiditatis aut desidie significationem dederint: si consiliarij, vt rei suæ familiari consulant, Remp. consilio scelerato prodiderint: si religio denique à sacerdotibus parum castè atque sanctè culta fuerit: si deniq; propter publicum aliquod scelus Respub. vel fame vel pestilentia laborauerit: vel afflicta pestiferis bellis extiterit, omnium horum malorum culpa regi necessariò sustinenda est. Officium enim illius est præcauere, ne quisquam in officio suo delinquat; & ita rebus animum intendere, ne scelus vllum cōfletur, vel saltem ne impunitum remaneat, aut virtus honoris repulsam patiat. Considerate igitur, quàm non solum constās, & fortis, & sapiens, sed etiam vigilans, & attentus, & industrius rex sit oporteat, qui hoc in se recepit, vt Remp. suæ fidei & diligentia commissam, incolumem ab omni clade conseruet; & opulentam, & fortem, & honestam, & omnibus corporis & animi bonis affluentem efficiat. Fieri igitur non poterit, quin, si Respu. malum aliquod graue subierit, Rex ipse perfidiæ infamiam sempiternā subeat. Hic M. rectè inquit, sed vereor, ne difficilè sit regi persuadere, vt vitam curis anxiam, & laboribus exercitam, & ærumnis afflictā agat: vt reliqui omnes curis vacui, & sollicitudine liberi, in tranquillita-

te versetur (hoc est) ut ipse solus miser sit, ut oēs, qui sub illius imperio sunt, beati esse possint. Quid? in quā, tu miserum putas regē esse, qui suum officium facit? Miserum certē, inquit, illum multi putabunt, si tam multis curis fuerit distentus. Quomodo enim poterit tam multa negotia, quā multa ad illum oratione tua detulisti, quamvis sit admirabili industria, sustinere? difficile profectō est. Sit inquam, quantum velis difficile. Cū enim nihil sit præclarū & amplum, quod arduum, & laboribus plenum non sit: regisq; splendore & magnificentia nihil sit in vita clarius & amplius, consequēs est, ut munus & officium regis sit maximis laboribus atq; difficultatibus implicatū. Qui tamen amplitudinem tantæ dignitatis intuetur, omnem laborem tolerabilem iudicabit. Quod si aliquis princeps tam pusillo animo est, ut laborem extimescat, regni procurationem, qua quidem est indignus, abiciat. Tantum enim munus nō nisi maximis & acerrimis animis, & cupiditate immortalitatis incensis committi rectē potest, qui præ verissimæ dignitatis studio vtrō etiam labores appetant, & omnia pericula vitæ contemnant. Præterea non est tanta gerendi huius muneris difficultas, quanta specie prima videtur; ordine enim Reipub. constituto, singulis muneribus cōmodē distributis, & ea moderatione, quam Reipub. ratio

poscit,

poscit, adhibita, etiam quæ difficillima fore videntur, non difficillimē transiguntur. Ut enim in horis postquam illa rotarum cōnexio, & implicatio, & ponderum inæqualium pro rata portione contentio, & omnis deniq; illa machinatio fuerit solertissimē constituta, facillimum erit totum illud horologium moderari; & quoties ab instituta ratiōe discrepare videbitur, ad numerum & æqualitatem reducere: sic postquā Reipu. ratio sapienter instituta est, & temperamentum recti ordinis & moderationis adhibitum, & munera sapientissimē distributa: non tam difficile est, quā multi forsasē suspicantur, totam Reipu. machinam, eodem semper ordine conuerti, & cum aliqua ex parte ab instituta moderatione defecerit, prudentis rectoris vigilantia ad numerum reuocari. Atq; ut maximi cuiusdam exercitus imperator milites facillē moderari poterit, si exercitum in cohortes, & manipulos, & in certa vexilla diuiserit, & singulis ordinibus præfectos singulos militiæ peritos assignauerit, ut facillē imperium illius per maiores duces ad minores, atq; ad singulos tandem milites ordine percurrat: sic in Rep. diuisis in ordinibus & generibus nominū ad certas curias aut tribus reuocatis, & rectoribus militum delectis, & iudicium etiam ordinibus diligentissimē constitutis, & legibus etiā, quæ singuli muneribus suis

OO 4

ob-

obeundis sequatur, impositis, non erit ita difficile vniuersam Rempu. in officio continere. Præterea illud etiam considerandum est, esse non paucos homines virtute & sapientia præstantes, in tanti operis atque muneris societatem conuocandos, vt facilius perfici possit, & cum amplitudine dignitatis & communis utilitatis expediri. Est etiã animaduertendum difficile non esse, quod cum voluptate fit; Regis autẽ officium esse cum summa voluptate coniunctũ intelligi rectẽ poterit, si voluptatis constantis & firmæ ratio fuerit explicata. Primũ igitur voluptas nõ est in otio posita. Si enim ita esset, nihil esset in vita cessatione iucundius. Itaq; omnes natura duce sine vlla ratione hoc vnum maxime expetendum iudicarent, nempe nihil agere, nihil moliri, nunquã à loco in locum moueri; sed instar æneæ cuiusdã statuæ in eadem semper sede immobilem permanere. Quod non ita est, imò constat nihil esse in vita molestius, quã nihil agere omninò. Itaq; bruta animantia motus liberos requirunt, & si alligata fuerint vincula si possunt, perrumpunt, vt liberè cursitent. Pueri teneri non possunt, quin cursu, & saltu, & motibus assiduis defatigentur. Adolescẽtes etiam ludis admodum laboriosis & certaminibus oblectantur. Homines etiam ætate grandiores, atq; adeò senes, qui se vix loco mouere possunt, aliquid tamen

men

men semper agere student, vt otij fastidium & iucunditatem vitent, intolerandamque cessationis molestiam à se dimoueant. Vnde concluditur naturæ iucunditatẽ non esse in otio, sed in labore collocandam. Tunc enim voluptas existit, cùm antegressa est cupiditas; voluptate enim afficimur, quoties id, quod valdè expetamus, assequimur. Non autem otium atque somnum sempiternũ; sed sempiternam actionis & agitationis iucunditatẽ expetimus. Vnde cõcluditur, voluptatem in actione consistere. Est enim voluptas perfecta vis & efficiencia sensus id, quod est ad naturã illius accommodatum, absolutè consecuti. Hoc ita posito, considerandum est, cùm animo consistemus & corpore, duplicẽ voluptatem in nobis esse; vnam quam sensibus corporis vsurpamus: alterã quam mentis & rationis sensu percipimus. Videndum est igitur nunc, quæ nam voluptas nobis magis expetenda sit, vt vitam iucundissimè traducamus. Eãne, quæ corpus titillat, atq; iucunditate perfundit? an potius ea, quæ mentem gaudio cõplet? Primũ quidem voluptas corporis pura & liquida esse non potest. Est enim semper cũ aliqua molestia & acerbitate coniuncta; tam diu enim in bibendo voluptatẽ sentimus, quamdiu nos sitis vexat; extincta verò siti, bibendi etiã voluptas extinguitur. Sic etiã de epularũ suauitate, & de reli-

O o 5

quis

quis eiusmodi voluptatib. dici potest; eas oēs desiderij breuis & minimè cōstantis expletioe cōtineri, ita vt magis molestiarū depulsiōes, quàm voluptates appellandæ sint. Idcirco fit, vt voluptas corporis sit fluxa & instabilis, & momento tēporis euanescat; deinde cū effluxerit, eā satiētas atq; fastidium cōsequatur. Quò autē maiores voluptates sunt, eò maiora illa fastidia cōsequuntur. Sic autē fit, vt futilē & inanem voluptatē, molestia sæpè grauis atq; diuturna cōtaminet. Præterea voluptates istæ mentē & rationem eripiūt, & animi totius statum labefactāt; & quod est cōsequens, insigne dedecus inurūt, ex quo fit, vt cū euanuerint, grauissimā pœnitendi causam relinquāt. cū em̄ sumus natura maximè honestatis appetētes, necesse profectò est, vt recordatione turpitudinis atq; dedecoris afflictemur. Quæ igitur hæc voluptas est, quæ nunquam est à molestia sc̄iuncta? quæ priuſquam dulcedo illius sentiri posset, euanuit? quæ graues molestias atq; diuturnas inuehit? quæ hominis præstantiam dedecore omni contaminat? de immoderata voluptate loquor, non de illa, quā modus, & ratio, & leges, & iura præſiniunt. Itaq; hoc sanè constat, homines qui corpori nimis addicti sunt, fallacissima voluptate deusos pœnis affliduis excruciarī. Quid illud, quātum mali est? quòd flagitiosę voluptatis consuetudo homines

nes brutis amantib. simillimos reddit, & ferinis moribus turpiter obsequentes. Quod sine graui animi angore & cruciatu fieri nequit. mens enim de statu detrufa, & cupiditatis vinculis im̄ edita, cū natura ad decus & laudē aspiret, & contra naturam dedecori & ignominia seruiat, fieri profectò non potest, quin acerbissimè torqueatur. Quò autem magis est cupiditatib. impurissimis addicta, eò grauiores pœnas amentia pertoluit. Quod vt facilius intelligi possit, fingamus animis principē maximū præſtigij illuſum, & sponte sua de folio delectū, vt hominib. nequissimis obsequatur. Illi verò adulatorēs intēperantissimi tam impudentes sint, vt mediocri atq; tolerabili Principis amentissimi seruitute contenti esse non queant; eòq; taudē rem deducāt, vt illi, quem iam impotenti dominatu oppressū tenent, plagas etiā imponere, t̄ illis ad nutum præſto nō fuerit, minimè vereantur. Sint autē morosi, atq; difficiles, & inter se sensu atq; sentētia discrepantes. Vnus autem ex illis sit amore leuissimo p̄ditus, alius avaritia immani flagret; populari vento atq; tempeſtate iactetur; alius deniq; alijs cupiditatib. nefarijs stimulatus sit. Cuiuslibet autem cupiditas sit immensa & infinita: ita vt satiari nō possit. Ille igitur miser olim princeps, modo seruus, sub improbiſſimorū mancipiorum insolentia & libidine constitutus;

quo tandem modo omnibus seruire poterit, cum ne vnus quidem libidinem explere aliquo pacto queat? Fac igitur, vt eodem simul tempore alius aliud imperet, & quilibet eorū illum minis exterreat, & plagas eidē etiam infligat: si vni domino pareat, alterum lædit: si vnus iram placat, alium offendit. Qui offensus est, repenti sine vlla misericordia membra illius miseri contundit, atq; fuste debilitat. Sic autem dum alius aliud obiecit, & illum acerbissimè criminatur, necesse est illum in contrarias partes distrahi, atque dilacerari. Hanc porro similitudinem ad animū transferamus, in quo quidem ratio principatum obtinet. Illa tamen liquefacta blanditijs, & adulatione cupiditatis impulsæ, & vehemētia libidinis incitata, eò paulatim redigitur, vt seruiat avaritiæ, libidini, atq; leuitati, omnemq; beatæ vitæ rationem in harum pestium dominatu constituat. Quælibet autem harum cupiditas est immoderata, nec vllis terminis circumscribi potest. Vbi enim primū ratio de statu suo demigrat, nihil relinquitur in animo, quod temeritatē coerceat. Sic autem fit, vt cum multo plura semper appetat libido, quàm adipisci queat, multis partibus superet ille cruciatus animi lætitiā illam, qua interdum intemperantes homines efferuntur. Cum enim (verbi gratia) pecuniā infinitè concupiscant, quæuis

multis

multis pecunijs abundant, magis tamen illos cruciat argentum, quod non habent, quàm delectet id, quod habent; & ita necessariò fit, vt gaudium sit exiguum, idq; cum sollicitudine & afflictatione coniunctum, cruciatus autem sit assiduus & immensus. Sic etiam de libidinis intemperantia, de immoderata honorū ambitione dicendum; fieri non posse, vt tantam lætitiā afferat animis rei furentius appetitæ præsentia, quantam mœstitiā inuehit maiorem commodorum (vt videntur) atq; voluptatum, quæ nimis sitienter appetuntur, absentia. Inde verò grauis offensio, odium, anxietas, & iracundia, & aliæ eiusmodi perturbationes oriuntur; quæ animum in diuersas partes trahunt, eumq; omni crudelitate dilacerant. Aliud enim cogit libido, aliò impellit avaritia, aliud hortatur ambitio, aliud iracundia facere admonet. si libidini & luxuriæ seruit, sumptus ingentes facit, & eorum deinde recordatione torquetur; si obsequitur avaritiæ, Veneris etiam immanitate & impatientia cruciatur: si popularem auram captat, ambitione districtus omnes rumusculos extimescit, atque ad aliorum dominorum impotentiam, feritatem etiam plebis adiungit, & adulari populo atq; assentari condiscit. Hac igitur ratione animus de statu deiectus, & avaritiæ atque multiplicis cupiditatis imperio coactus, ancipiti cura &

solici-

solicitudine distinetur; & tunc pestifera, & intollerabili cruciatu cōficitur. Quamuis autē nō alius doloris sensus animū pungeret, atq; vulneraret; turpitudinis certē conscientia illū ita vehemēter affligeret, vt esset illi necesse in perpetua acerbitate versari. Cū em̄ insita naturæ cupiditate in studiū honestatis incitemur, et ad verissimū decus & laudem nati sumus; necessario fit, quoties in nos flagitiū admittimus, aut falsā imagine dignitatis illudimur, vt nos impuritatis & amentię pœniteat, & graues erroris nostri pœnas exoluamus. Cū igitur animus corporis voluptatē sequitur, quāuis interdū cupiditate cæcus exultet, immoderataq; lætitia desipiat, multō tamen maiore ex parte dolore atque mœstitia conflctatur. Breuissimam enim illam voluptatem tristes curæ atque sollicitudines antecedunt; & cū adesse videtur non sine molestiæ cuiusdam admisione percipitur, & cū effluerit, non mediocrem dolorem ppter admissum dedecus inurit. Hæc est hominū vita, qui nō rationē, sed cupiditatē indomitam sequuntur, qui tamē quādiu rei familiaris angustia laborāt, & legib. alligātur, atque iudiciorū metu cōtinentur, morbis quidē illi mediocribus vexantur, & curis grauissimis afficiuntur, quæ vitā satis acerbā & ærumnosam efficiunt: eorū tamē ægritudines mediocres atque tolerabiles esse videbuntur, si cum

alijs

alijs multō grauioribus collatæ fuerint. Vbi enim primum augentur opes, diuitiæ redundant, & ipse maioris licentię & impunitatis offertur: animus ipse dominatu cupiditatis oppressus, ad spem felicioris cōditionis erigitur. Existimat em̄ se pollicefacilius cupiditatem satiare, & ita maxima quadā voluptate, & perpetua suauitate compleri. Quod lōgē secus euenit. Opibus enim summis et spe impunitę libertatis et licentię propolita, multō vehementius irritatur ipsa cupiditas, maioresque turbas cōmouet, et multō violentius statum mentis inuadit, maioreque siti et indigentia cruciatur. Tunc igitur cum nullis voluptatibus, aut opibus infinita illius sitis extingui possit, crudelius rationem accipit, & longē acerbioribus curis illam vexat. Quid verō cū cupiditas ipsa ad hominum contumeliam erumpit, multosque mortales iniurijs innumerabilibus afficit? Quid cū iura omnia perumpit, ciuilemque societatem violat? Quid cū in legum contemptu, & intolerabili superbia, & insolentia, summam vitæ dignitatem constituit? Quid cū omnibus hominibus fortibus atq; moderatis interitum machinatur? Omnia enim hæc mala cupiditatis effrenatæ licentiā consequuntur. Excæcat enim rationem ita, vt in superbia grauitatem, in luxuria magnificentiā, in fastidio & contemptu dignitatē summam

summam inesse iudicet. Inuidia deinde & odium animum illum miris modis exagitat. Ijs enim, quos videt verissima dignitate præditos, inuidet: eos autem, quos suis nefarijs cupiditatibus aduersarios fore suspicatur, odio acerbato & immani persequitur. Quemadmodum igitur leges & instituta conuellit: ita omnes, quos legum vindices & custodes esse credit, de medio tollere contendit. Omnem virtutis excellentiam suspectam habet & iniusam; & quidquid illorum intemperantię resistere potest, execratur. Cùm primum igitur potest, alios interimit, alios exilio mulctat, alios opibus & fortunis spoliatur; ne quisquam illis obuiam ire possit. Nullum ingenium excellens, nullum animum magnum, nullam singularem industriam, nullius denique insignem potentiam pati atque tolerare potest. Alijs enim inuidet, alios verò timet, status verò sui firmitatē non in suę virtutis constantia, nec in suorum ciuium imbecillitate ponendam arbitratur. Omne igitur illius studium in ciuium opibus extenuandis, & animis abiiciendis, & in virtute profliganda & extinguenda cōsumitur. Iniurijs igitur, & contumelijs, & cædibus odium hominum in se grauissimum accendit. Inde verò metus ingens exoritur; qui multos enim læuit, multos metuat necesse est: & quò plures sunt, quos iniurijs affecit, eò grauior illum metus

metus excruciat. Hęc est autem tyranni vita, qua nihil nec acerbius, neque magis anxium atque sollicitum mente fingi atque cogitatione potest. Omnis autem, qui natura maleficus & iniustus est, quales sunt omnes, qui tota mente cupiditatibus nefarijs obsequuntur, tyranni quidem natura sunt: sed id minus apparet, quãdiu non valdè nocere possunt. Postquã verò summas opes adipiscuntur, tum demum tyranni appellantur, qui tunc eò miserriores sunt, quò maiores opes habent. Grauiora namque facinora moliantur, & quò pluribus imperant, eò pluribus hostibus circumsepti sunt. Omnes enim natura tyrannidem oderunt. Accedit ad maiorem animi sollicitudinem & cruciatum, numinis diuini metus. Quamuis enim tyranni religionem contemnant, non possunt tamen omninò illū religionis sensum, quo sunt à natura penitus imbuti, diuturna consuetudine sceleris & impietatis opprimere. Semper igitur residebit in illorum animis aliqua religionis opinio, quæ illos agitet, exterreat, examinet, respirare non sinat. Ergo quocunq; se tyrannus mente & cogitatione cōtulerit, omnia sibi dira, exitiosa, & infesta esse perspiciet. Si enim mentem suam inspicit, animi sui statum videt seditione turbulenta conuulsum, pestiferis morbis oppressum, tristissimis curis afflictum, acerbissimis dolo-

ribus interclusum: si ad homines oculos conuertit, alijs inuidet, alios odit, nemini fidē habet, & omnes etiam familiares atque domesticos extimescit: si cælum suspicit, & tempestatem excitari videt; horret, & pallet, & tremir, & eximio pauore concutitur. Diuinitatem sibi tribuebat Caligula, sed deus ille minime etiam fulgure & tonitru conturbatus, se confestim obuoluto capite sub lectū occultabat. Tanta erat hominis stultissimę arrogantię imbecillitas. Et reuera nihil est magis cum arrogantia coniunctum, quàm metus, & sollicitudo, & animi fœda atq; deformis abiectio. Qui igitur status sui odio torquetur; qui maleficiorum conscientia assiduè cruciatur, qui omnes mortales exhorret, & suis etiã intimis atq; domesticis insidias vitæ suæ fieri suspicatur, qui quoties cælum nubibus obductū cernit, totis artibus contremiscit, qui denique ne quædōmi, neq; foris, nec in otio, nec in negotio, neq; cum suis, neque cum alienis tranquillo animo esse potest, quomodo non omnium mortaliū miserrimus iudicandus est? ne somnus quidē, qui curarum omnium videtur esse perfugiū, illi curarum aliquod alleuamentum concedit: species enim illi horribiles in somnis obijciūt, quæ illum frequenter exturbant. Hæc sunt illæ furix scelerum vltrices, quæ tyrānos agitant & infectantur, quæ quasi tædis ardentibus

tibus

tibus illos, quocunq; se vertunt, insequuntur: illosque & scelerum recordatione perterrēt, & iudiciorum diuinorum metu conficiunt. Non expecto diros tyrannorum exitus: nō interitum calamitosum commemoro: non ea, quæ etiam cum in tragœdijs aguntur, spectatoribus horrorem incutiunt, oratione complector. Hæc omnia imperitos mouent, qui id tantū, quod sensibus expositū est, aspiciūt, tabem autem, & angorem, & cruciatum, quo tyrannorū animi torquentur, intueri nō possunt. Sit igitur aliquis tyrannus, qui vitam ad summā senectutē perducatur (vt superior Dionysius) nec vlla humana calamitate peruertatur: tamen furijs agitur, & cruciatibus infinitis afficitur, & à mente consilioq; deducitur, & tristissimis curis intabescit: ita vt nihil miserius, & calamitosius in vita fingi cogitatione possit. Vt igitur tyrānus interdum inani aliqua voluptate fruatur, aut, vt rectius dicā, inani voluptatis specie ludificetur, maxima tamē ex parte vita illius est acerba, luctuosa, grauissimis curis anxia, & terrorib. obiectis frequenter exercita: ita vt nunq̄ vllō in loco cōsistere, aut liberè respirare queat. Rectè inq̄ T. sed quorsum pertinet ista disputatio de tyrāni cruciatu ad regij muneris facilitatē, & oblectamentū? An vos inq̄, putatis me alia ratione facilius demonstrare posse, quàm facilis & iucūda sit regis

vita quam tyrāni supplicio vobis explicato, & ob oculos cōstituto. Nihil est enim, q̄ regi magis oppositū sit, quā tyrānus. Ergo vt tyranni vita est difficilis, & grummosa, omnibusq̄ue malis miserrimē circūuenta: ita regis vita dulcis & iucunda sit necesse est, omnibusq̄; bonis referta & egregiē cumulata. Primū igitur, si voluptas, vt dicebamus, nō est in cessatiōe posita, ad agendū em̄ nati sumus, ita vt nihil esse possit otio atq; cessatiōe molestius: cōsequēs est, vt voluptatē in actiōe collocemus. Est ergo voluptas (vt antē dictū est) p̄fectus motus & actiō sensus cuiuslibet, qua sensus ipse id, q̄ est naturæ cōgruens & aptū, repētē consequitur. Hoc aut̄ posito, quis dubitare potest, quin voluptas vna tātis partib; aliā voluptatē superet, quātis vnus sensus est alio sensu natura prestantior, & iudicio acrior, & stabilitate cōstantior? sensus autē hic oēs sentiēdi & intelligēdi facultates appellamus: ita vt alij sint sensus in corpore, alij in animo constituendi. Rationi igitur consentaneū est, vt quantum animus prestat corpori, tantū voluptas quę animi sensu & agitatione percipitur, vincat illam, quę corporis sensu & iudicio continetur. Deinde corpus nō per se, quid dulce, qd̄ acerbū, quid iucundū, qd̄ asperū sit, iudicat; animus em̄ est, qui sentit, qui iudicat, qui aliud quid ē vt iucundum & naturæ consentaneū addiscit: aliud vt acer-

acerbū & naturæ contrarium repellit. Corpus enim exanimū, aut somno graui cōsopitū, aut stupore penitūs oppressum sentire nō potest. Sed alius est animi sensus cū iudicat ipse per se, alius cū in iudicādo opera & functione corporis vitur. Est enim animus ipse natura vicens, & vehemens, & acer, & ad veritatem indagandam & percipiendam paratissimus. Hebescit tamen, & obtunditur, cū corpori nimis affixus est. Hinc autem fit, vt quod ipse per se, sine functione vlla corporis suauē iudicat, suauē putādum sit, non illud, quod interdum corporis imaginibus illusū, suauē atque iucundū opinatur. Præterea constat vbi sensus morbo aliquo tenetur, quid dulce aut amarum sit, iudicare nō posse. Videmus enim eos, qui in morbo sunt, cibos sep̄ dulcissimos tanquam amaros aspernari atque reijcere. Animus autem corpori nimis indulgens, eger est, & ex ipsius corporis natura mortalis & imbecillitate contagione morbum cōtrahit, quo quidem oppressus, verē suauitatis gustum nō habet. Inde adeō fit, vt pro iucundissimis ea frequenter arripiat, quę sunt acerbissima. Vnde sequitur id tātum dulce, & iucundum, & omni suauitate refertum esse, quod animus sanus, & integer, & purus iucundū esse statuit: nō id, q̄ corpori immerfus, & morbis molestissimis impeditus iucundum arbitrat. Quid de vo-

luptatis stabilitate & constantia dicendū? omnes quidē sumus ad veritatē nati, & mendaciū atq; vanitatē natura repudiamus atque reijcimus. Cū igitur opinionis errore in fraudem impellimur, experiūdoq; sentimus, quā falsā erāt illa bona, quæ tanquā vera sectabamur: grauiorem multò dolorē ex nostri erroris offēnsiōe percipimus, quā erat illa falsā voluptas, qua gestiebamus. Itaq; breuē & exiguam voluptatē ingens molestia, & mœstitia diuturna consequitur. Nihil est em̄ stabile ad permanendū, nisi quod radice veritatis innititur. Cū igitur cōstet eā solū esse verā voluptatē, quā amamus purus, & integer, & firma valetudine præditus, voluptatē esse iudicat, sequitur vt ea sola voluptas stabilis & fixa sit. At oēs, qui hoc animo sunt, sentiunt & decernunt nihil esse virtute dulcius, vnde cōcluditur omnē verifimē & cōstantissimā voluptatis rationem esse in virtute ponendā. Ergo enī voluptas illa, quæ nō corpore, sed animo percipitur, sit vel ppter naturæ præstantiā clarior: vel propter æcrrimū mentis sanę iudiciū verior: vel ppter sententiæ firmitatē cōstantior, quis nō videt nihil esse virtute iucundius? ea em̄ est, quæ animū pura, & liquida, & stabili atq; sempiterna voluptate complet. Deinde liquet omnem voluptatē ex amore ortum habere. Tunc enim voluptate sūma afficimur, cū ea re, quæ nobis

erat

erat egregiē cara, p̄ fruimur. Omnis autē amor opinione pulchritudinis & honestatis exciatur. Vera autē honestas & pulchritudo in virtute cōsistit. Vnde sequitur, vt quemadmodum nihil est virtute pulchrius, neq; amabilius: ita nihil possit in vita cogitari suauius. Concludi potest igitur, illius tantū vitā esse dulcē, & iucundā, & omni voluptate cumulatā, qui virtutis cōpos est: verissimā em̄ honestatē arctē cōplectitur. Quid em̄ rerū diuinarū cōsideratione præstantius? quid humanarum curatione & p̄ uidentia ad laudē præclarius? quid animi alti et excelsi robore magnificentius? quid moderatione, frugalitate, tēperantia concinnius? quid iustitia, liberalitate, hominum caritate, et beneuolētia pulchrius? quid harum omnium virtutū cōsensione venustius et elegantius? Est nē aliquid in vita, q̄ maiorē admirationē commoueat, aut v̄hemētius ad sui amorē omniū mortaliū animos alliciat? Si igitur nihil esse potest amabile, q̄ iucundū non sit, et virtute nihil est amabilius: sequitur, vt nihil esse possit in vita iucundius. Is igitur, q̄ omni virtute ornat⁹ est, iucūdisimē viuit, et in sūma quadā voluptate versatur. Nihil inest em̄ in illius animo, q̄ pacē turbet, et tumultus excitet, et statū labefactet. Ratio em̄ imperiū p̄ dignitate gerit; mot⁹ animorū cōprimat; cupiditates moderat, omnesq; artes animi sibi parere et obedire compellit,

Regnū igitur animi sapienter atq; feliciter administrat; & pacē, & tranquillitatē, & otii cū dignitate cōstituit. Ex illa igitur pace summorū bonorum affluentia, & sempiternę opes existent; quib; exhilaratus animus gaudio perpetuo triumphabit. Homo igitur tantis opibus, & ornamentis, atq; prædijs in omni genere redūdans, Rex quidā valdē sapiens existimāndus est: cū tā sapienter & cōmodē oēs suas affectiones regat, ita vt nunq̄ feruiat libidini & impuritati, sed semp̄ oēs incōsideratos motus, & libidinis impetus summa quadā ratiōe cōrceat. Cū verō oēs opes animi ad vsum communis vitę contulerit: meritūq; suis multos mortales obligauerit: admirabilē sui amorē concitabit, statūq; suū multorū hominum beneuolētiā & felicitate communit. Neq; tamē is erit vnq̄ qui oīa vitę prædia in se, aut in hominū fide ponat; sed oēs opes & facultates suas ad fontē omniū bonorū assiduē reuocabit. Deū igitur alta mente suspiciet: illius maiestatem, & numē & potentiā reuerbitur: illius sapientiā, & moderationē, & iudiciū admirabitur: illius bonitātē, & beneficentiā, & amorē in humanū genus amabit: illiusque beneficijs ornatus, diuinarūq; deliciarū vbertate completus exultabit, & incredibili lætitiā perfructur. Necessē namque est, vt qui diuinis atque sempiternis bonis afficitur, diuino etiā atque sempiterno

piterno gaudio cumuletur; & si voluptas est perfecta naturę sentientis vis & efficiētia, id q̄ est sibi accommodatum assecuta. Et cū nihil sit in nobis mentis natura præstantius (est em̄ ad mentem diuinā apta, & cū ipso Deo agnitione, vt ita dicam, coniuncta) nulla certē voluptas erit cum ea comparanda, quam humana mens percipit, cū similitudinem diuinę mentis assequitur, & virtutis imitatione diuinum statū adipiscitur. Nihil enim est in rebus humanis clementia, & benignitate, & hominū caritate diuinius. Qui igitur quantum potest hominibus opibus, & studio, & gratia confulit; est iam quodammodo diuinitatem assecutus. Animus igitur humanus cū ad Dei similitudinem, quam natura vehementer expetit, Dei ipsius munere & beneficio peruenerit, quanta suauitate complebitur? quantis gaudijs efferetur? quam incredibilem lætitiā extantorum bonorum recordatione percipiet? eam certē, quam nemo vel vbertate orationis explicare, vel ingenio & ratione cōplecti valeat. Quō autem plures homines sunt diuini numinis consilio atq; benignitate seruati, eō maiorem voluptatem capiet: magis enim ad Dei similitudinem accedet, Vt igitur iam ad Regem nostrum veniamus, si hoc nomine dignus est, necesse profectō est, vt sit & sapiens, & fortis, & moderatus, & iustus, & clemens,

& benignus, & sanctus, & in omni deniq; virtutis genere florentissimus. In magna igitur voluptate versaretur, quâuis materiã nullam haberet ipsius virtutis & honestatis, qua fruitur, in hominum vtilitatem conferendæ. Nunc verò cum summam opes habeat, & complures etiã nationes imperio contineat, ad quas omnes virtus atque benignitas illius emanare potest; si fuerit officio suo functus, cui dubiũ esse poterit, quin vita illius summis gaudijs, & incredibili lætitia cumulanda sit? Deinde quid natura, & arte, & studio perficitur, cum facilitate perficitur. Ergo si rex fuerit natura magnanimus, & regijs disciplinis eruditus, & studio decoris & immortalitatis incensus: necesse profectò est, vt regnum admodum vigilanter administret & omnia munera regia (quâuis difficilima videãtur) admodum feliciter expediat. nullum enim tantum atq; tam difficile munus est, quod animo maximo & sapienti & acri & cupiditate maximarum rerum vehemētius inflãmato nõ facile & expeditum sit. Quod aut̃ ita sit, id cum summa voluptate fit. Præterea hoc satis cõpertum est, oēs artifices cū opus, quod in manibus habebant, absolutũ vident, nõ mediocri voluptate perfundi. Architectus enim ædificio perfectò mirificè delectatur; pictor cum imaginẽ a se luculèter expressã & coloribus decèter illustra-

tam

tã videt, miro etiã gaudio afficitur. Quid Poetas minorẽ? Quoties enim poema a se perfectum, & omnibus numeris absolutũ animaduertuat, toties lætitia efferuntur, & gestiunt. Ne aut̃ plura recenseã, hoc sanè cõtat, omnes artifices operibus suis summoperè delectari. Acquiescunt enim, & animis relaxantur, cum opus, in quod multum operę & studij contulerant, ex animi sententia perfectũ animaduertũt; & illud quasi ingenij sui partũ minimè prænitendum incredibiliter amãt. Est autẽ rationi consentaneũ, vt quod ars præstantior est, & opus illustrius, eò plenior voluptas operis illius perfectionẽ consequatur. Ars verò in vita nulla regis arte præstantior est; opus nullum est vel ad speciem & pulchritudinẽ elegantius, vel ad vsum totius humanæ vitæ salutarius, ex quo efficitur nullã esse voluptatẽ cum ea, quam reges optimi ex operis sui consideratione percipiunt, vlla ratione conferendã. Quid enim potest esse præstantius, quàm vnus hominis arte, atq; sapiẽtia, & moderatiõẽ Remp. vniuersam opibus affluere, virtute firmari, morib. ornari, iure deuinciri, benivolẽtia coniungi, atq; fieri deniq; florentis atq; beatę vitę participẽ? Sic igitur fit, vt quemadmodũ nihil est tyrãnõ miserius: sic nihil sit in vita rege beatius. Illũ enim assiduè insectantur & exagitant Furie: hunc honestatis iucunditas, & rectè factorum conscientia

scientia omni sollicitudine liberat. Illum omnes mortales oderunt, & execrantur, & nomen illius ex omni memoria euulsum cupiunt: huius omnes virtutem admirantur, bonitatem diligunt, memoriam perpetuò volutate gratissima prosequuntur. Illum cum Deum iratum habeat, nusquam potest sine sollicitudine, & metu, & trepidatione consistere: at hic noster in summo etiam rerum discrimine, atque orbis terrarum perturbatione, diuino præsidio firmatus virtutem & constantiam retinet. Confidit enim sibi cæleste auxilium minimè defuturum. Ut igitur tyrannis in epulis etiam atque delicijs & voluptatibus angore conscientie, & maleficiorum pœna conficitur: ita rex in omnium etiam rerum deflagratione bonitatis sue recordatione diuinoque præsidio nixus, ad firmissimam spem salutis & dignitatis erigitur. Atque ut tyrannus est sui ipsius hostis acerbus de sceleribus suis cura, sollicitudine, metu, trepidatione, cruciatu, assiduas pœnas repetens: ita rex se statumque animi sui opibus summis auget, omnibus præsidijs & ornamentis amplificat. Quod si quisquæ est, idque putet negotia infinita, quibus rex ipse distinetur, animum illius ab omni iucunditate retrahere, & magnitudine molestiarum, & curarum vi & acerbitate conficere: is primùm ignorat voluptatem (vt dictum est) non in otio; sed in actione con-

sistere.

sistere. deinde ne illud quidem cogitat, quò studium & labor aliquis magis honestatem attingit, eò iucundio rem vitam efficere. Hoc ut significet Hòmerus, narrat Achillem eo tempore, quo propter Agamemnonis offensio- nem pugnare nolebat, & afflictatū fuisse animo, & cupiditate certaminis propemodum intabuisse. Quamuis enim canendi & pulsan- di peritus esset, & Veneris delicijs afflueret, harum rerum omnium fastidio grauer offensus, armorum fremitum, & cædes, & vulnera, & terram sanguine imbutam cernere, hostiumque stragem edere cupiebat. Maiorem namque voluptatem in laboribus & periculis, & in totius corporis defatigatione, quàm in iocis, atque blauditijs, & Veneris festiuitate collocabat. Veneris enim voluptates flagitio finitimas esse staturabat: belli verò labores atque pericula honestatem & decus afferre, quo nihil dulcius esse se iudicabat. Omnia namque, si Homero credimus, ad honestatem, & ad nominis immortalitatem referebat. Ut autem fabulas omittamus, Philippus Macedoniae rex Alexandri Magni pater, quamuis oculum effossum, humerum contractum, corpus vulneribus concisum haberet: nihil tamen de bellandi studio remittebat, imò quò magis erat laboribus attritus, eò ardentius omnia superandi cupiditate flagrabat. Quid de filio eius dicam? qui nullis laboribus

ribus, aut vulneribus, aut periculis impediri potuit, quò minus orbem terrarum inuictis animis peragraret; & ab vltima Græcia, que est ad occasum sita, profectus, Oriētis imperiū Gange fluuiio definiret. Non labores immensos, quos Pyrrhus, quos Annibal, quos innumera- biles Imperatores vel Romani; vel Græci, vel barbari, non patienter tantum: sed vlti ò etiam atque libenter exceperunt, oratione complector. Milites ipsi bellicos labores inuictò animo perferunt, in gladios irruunt, & morte propòsita quoduis magnum facinus aggrediuntur. Vidimus ipsi nuper non duces tantum nostros, sed milites etiam Mazagano redeuntes, Maurorum ambustos incendio. Vt enim Mauritaniæ regem potētissimum, qui Mazaganum obsidebat, ab vr̄bis nostrę mœnibus virtute repellent: neque flammis, neque vulneribus, nec hostium impetu, & multitudine, qui acie instructa in muris ipsis, ad quos iam euaserat, acerrimè dimicabāt, ab vr̄bis propugnatione deterri potuerūt. Imò cum magna hostium strage, & insigni tyranni ipsius ignominia vr̄bem tutati sunt. Vt autem de illis, qui ibi strenuè dimicantes occubuerunt, sileamus, alios videmus fractis cruribus vix baculis innixos ingredi, alios manibus captos esse, aliorum aduersas cicatrices aspiciamus, plurimos incendio deformatos intuemur. Quid igitur? num fieri

po-

potest, vt quisquam naturam sensum repudiet? voluptatem aspernetur? dolorem contemnat? mortem & cruciatum oppetat? nullo modo: sed laudis dulcedo tantam vim habet, vt cupiditatem corporeæ voluptatis extinguat; & laborem atq; dolorem, quo corpus ipsum cruciatur, facillimè ipsius honestatis suauitate cõpenset. Non igitur voluptas contēnitur: sed vnum genus leuioris voluptatis pondere & magnitudine alterius præstantioris voluptatis obruitur. Id verò in magnis & splendidis animis apparet facillimè. Qui enim nihil altum & generosum sapit, omniaque vitæ studia instar pecudis ad corporis oblectamētum refert, cum sit mentis oculis orbus, neq; naturam suam respiciat: mirandum non est, si non dulcedine dignitatis, ad labores libētissimè sustinendos, allicitur. Est em̄ in brutorum animantium loco numerandus. At qui verè homo est, seque ad dignitatem esse natum intelligit, nihilque honestate præclarius esse videt, non solum labores honestos appetit, & corporis etiam voluptatem contemnit: sed vitam, cum opus est, libētissimè dignitatis gratia profundit. Et tamen isti omnes fermè siue duces, siue milites, sapiētes minimè sunt. Indignitatis igitur iudicio plerumq; labuntur, neq; veram honestatem, sed imaginem honestatis amplexantur, tantoque studio illam arripiunt, vt ab illius coniunctione

tio & scelere contaminarint. Nec enim sapiens est, qui sibi plurimum nocet, nocet autem sibi plurimum, qui flagitijs coopertus est. Atq; vt isti sapientes habendi non sunt: ita nec insipientes appellandi, qui summis virtutibus ornati sunt, & optimam viuēdi rationem penitūs exploratam habent; quamuis non sint illis artibus, quas diximus, eruditi. Id igitur, in quo fructus sapientię consistit, animaduertendum est. Hoc autem satis constat, omnia verissimę sapientię decreta ad beatū animi statum conferri. Is igitur sapiens est, cui animus est præclarissimè constitutus. recta porrò animi constitutio, mentis atque voluntatis consensione continetur. Est enim mens humana diuinę mentis imago, in qua est diuina lex manu Dei ipsius inscripta. Hęc autem lex, quam naturę legem, quam sempiternam, quam diuinam appellamus, ab omni flagitio, turpitudine, temeritate deterret: & ad omne genus decoris, & honestatis, & optimam viuendi disciplinam erudit, vsq; ad eò, vt in flagitiosis etiam hominibus, cum impuritatē suscipiunt, vis ipsius insitę legis appareat. Reclamat enim lex, & fœdum atque flagitiosum esse testatur, & perniciem, quam turpitudine afferre solet, sæpenumerò portendit, & post scelus admissum, sceleris ipsius conscientia animum exterret. Semper igitur mens natura sua flagitij odio tenetur,

tur; sed libidinis immanitate victa; cupiditati flagitioz succumbit. Videte quid apud Plautum dicat adolescens flagitiosus & perditus: Sciebam vt esse me deceret, facere non quibam miser. Ita vi Veneris victus, otio captus in fraudem incidi. Ostendit adolescens ille Plautinus non esse se penitūs orbatum mente, sed non esse tãtam vim in illius animo, vt possit à se pestem auertere. Animum enim vi libidinis excæcatū in pestem ante oculos positam sponte sua ruere. Quod siis, qui sibi plurimum voluntate sua nocet, stultissimus est, illius certè summa stultitia est, qui contra mentis suę iudicium instigãte libidine, pestem sibi & exitium sempiternum nefariè atque flagitiosè machinatur. Si enim qui corpora sua moribus suis lacerant, atque ferro vulnerant, furiosi existimandi sunt, quomodo sanos appellabimus illos, qui animis suis (quod est multò grauius atq; detestabilius) mortiferum vulnus imponunt? Ergo cum omnes, quorum effrænata voluntas à mētis iudicio discrepat, furiosi & insani sint; illi certè, quorum voluntas cum mentis & rationis iudicio consentit, sapientes existimandi sunt. Qui enim rectę rationi pareat, legi diuinę pareat; & ita in errorem induci non potest. Est enim recta ratio lex diuina in animis impressa & insculpta. Id igitur, quod refert Socrates apud Xenophontem de agri-

colis & imperatoribus, etiam reliquis vitæ cō-
munis officijs accōmodari potest. Dicit enim,
nec agriculturæ studium, nec artis imperato-
riæ disciplinam esse difficilem, totam enim v-
triusque officij laudem in eo positam esse, vt
summa diligentia & alacritate quisque faciat
id, quod faciliè cuius in mētem venire posset.
Quis enim agricola non intelligit esse terram
diligenter arandam, & iterandam, & subigen-
dam; & semen, cūm primum seminandi tem-
pus aduentat, spargendum, & inutiles herbas,
quæ frugibus officiunt, euellendas, & reliqua
omnia, quibus segetes lætiores & vberiores
fiant, opportunè conficienda? Nemo certè.
Quid est igitur, quo bonus colon⁹ malo præ-
stet? industria profectò atque diligentia. Bo-
nus enim ea omnia diligenter exequitur, quæ
agriculturæ disciplina præscribit: malus autem
ignauia atque desidia corruptus differt atque
procrastinat, & interim tempus elabatur. Quid
de imperatore dicendum? num obscurum est,
quandò sit rectius ita rem gerere, quasi hostes
semper in conspectu sint, quàm nihil aduer-
sum timere? hostium consilia explorare, quàm
insidijs opprimi? ordinem perpetuò conser-
uare, quàm ordinē & disciplinam negligere?
Quid igitur inter bonum & malum imperato-
rem interest? hoc certè, quòd bonus & sapiens
imperator id, quod optimum factu esse nouit,

sum-

summa diligentia perficit, neque rei benè ge-
rendæ occasionem affluere sinit: malus autem
id, quod gerendum esse videt, vel ignauia im-
peditus in aliud tempus reseruat, vel timore
fractus efficere non audet: sic etiam in com-
muni vita, quilibet qui non prorsus mentis ex-
pers est, intelligit quantum lat est, quod sit of-
ficium suum: officium tamen aut ignauia de-
ferit, aut scelere prodit, aut aliqua nefaria cu-
piditate impeditus omittit. Vnde colligitur
summam sapiētiz in hoc positam esse, vt nun-
quam voluntas rationis imperium recuset, sed
cūm primūm mens aliquid rectū & honestum
esse statuerit, id protinus exequatur. Vt enim
temeritas est in mētis atque voluntatis dissi-
dio constituta: ita consequēs est, vt sapientia in
harum duarum partium consensu & scødere
constitit: vt videlicet nunquam voluntas ve-
lit, nisi quod mens expetendum esse iudicauerit;
neq; in consilium libidinem, sed rationem
adhibeat. Cūm igitur regem nolumus esse sin-
gulari atq; prope diuina sapientia præditum,
hoc planè volumus, vt nunquam illius volun-
tas à recta ratione dissideat. Nec enim ab eo
regnum sapienter administrari poterit, qui re-
gnum animi sui non habuerit sapientissimè
cōstitutum. Si enim ratio (cui est in animo re-
gnum attributum) nō omnes animi partes sibi
dicto semper audientes habuerit: si nō omnes

labes, quæ illius statum corrumpunt, oppres-
 ferit: si non immoderatam cupiditatem impe-
 rio constrinxerit: si denique se libidini in ser-
 uitudinem addixerit; quomodo tandem impe-
 rium pro dignitate geret? Qui enim turpiter
 seruit, imperium cum dignitate tueri non po-
 test. Nunc igitur, cum planum sit sapientiam
 in consensu mentis & voluntatis debere con-
 stitui, restat, ut videamus, quomodo id fieri
 possit. Non enim tam facile est, quam olim quidam
 homines acuti & eruditi disputabant, qui om-
 nia in potestate hominis ponebant. Si enim ita
 esset, doctissimus quisque fuisset omni virtute
 ornatus, sed non ita est; imò constat mul-
 tos præclarissimis artibus eruditos, fuisse mul-
 tis flagitijs infames. Quin etiam illi, qui tecum
 statuunt nihil esse virtute præclarior, & toto
 animo cupiunt in studium ipsius honestatis in-
 cumbere, ab hoc tam præclaro conatu saepe-
 numerò indomitæ cupiditatis impetu repel-
 luntur. Quod quidem satis ostendit, rectum
 statum animi non hominis studio, sed diuino
 beneficio & munere contineri. Duo namque
 sunt hominis munera: Vnum est intelligere;
 alterum agere. Alterutrum autem qui sine o-
 pe diuina fieri posse credit, stultè arrogans est,
 & Christianæ pietatis ignarus. Primum enim,
 ut oculi, quamuis natura sint vigentes & acres,
 obscura tamen nocte aut densa caligine cir-

cum-

cum fusi, non possunt clarè quod est ante ocu-
 los, intueri: ita mens humana diuina luce de-
 stituta, quamuis aliquid quasi per caliginem
 aspiciat, nõ tamen ita clarè cernit, ut non sæpè
 offendant, & cõcidat, & erroribus infinitis im-
 plicetur. Tetra enim nox & miseranda caligo
 est diuinæ lucis abscissus. Soli igitur illi acutis-
 simè vident, quorum acies diuinæ mentis lu-
 mine splendent, solitque illius sempiterni ra-
 dijs illustrantur. Deinde quamuis nihil aspe-
 ctum mentis impediret, tanta est imbecillitas
 in nobis, ut id, quod rectum & honestum esse
 cernimus, tueri & cõseruare diu minimè quea-
 mus. Ratio namque infirma est, cupiditas autem
 fera & immanis. Itaque multis facibus, tãquam
 Furia quædam succineta & armata vim intentat,
 & rationem machinis oppugnat, & inuita et-
 iam atque repugnãtem de omni statu conuel-
 lit. Diuinis igitur armis, diuinoque præsidio tan-
 ta vis mali propulsanda est, quando humanis
 viribus arceri nequit. Vtrumque igitur præsens
 Dei numen & gratia facit; primum quidem, ut
 humanam mentem sua luce compleat, qua
 multa, quæ erant antea crassis occultata tene-
 bris clarè perspiciat: deinde ut animum diui-
 no robore fulciat atque confirmet; quo facillimè
 cupiditatem profligare, & rationi obedire
 possit. Tunc igitur demum eminebit suauissim-
 us ille cõsensus, & conspiratio mentis atque

rationis, quo nihil beatus in vita potest excogitari; cum in nobis diuinæ mentis splendor & numen eluxerit. Nā quid iuuat obedire rationi, cum ratio tenebris obscuratur? quā utilitatem affert rectum rationis imperiū, cum voluntas illud propter imbecillitatem & cupiditatis impotentiam sequi non potest? Solus igitur Deus est huius verissimæ sapientiæ magister, huius diuini status conditor atque moderator, & huius tantæ felicitatis effector. Vnde concluditur, omnem summæ sapientiæ rationem in Dei cognitione, in ardentissimo pietatis studio, in amore illo denique, quo mēs pura & casta cum diuina mente arctissimo vinculo constringitur, collocandam esse. Cū igitur regi hoc propositum sit, vt non solum ipse beatus sit; sed vniuersam Remp. beatam efficiat, omnisque beatæ vitæ ratio in vera sapientia cōsistat, quæ Dei clarissima notitia, inflammatoque pietatis studio continetur; cōsequens profectò est, vt omnes regis curæ & cogitationes, & studia in cultum religionis atque sanctitatis conferantur. Cælum igitur tota mente suspiciat: opera diuina contempletur: diuinam mentem consulat: Dei prælidium imploret: summa fide & pietate numen illius veneretur: & intelligat se non posse vllò modo regnum sapiēter & aptè moderari: nisi se totum ad imitationem regis illius summi atque sempiterni

terai

verhij contulerit. Imitari verò illum non poterit, nisi sæpenuerò mentem in benignitatem illius intenderit: et ordinē, quo cuncta gubernat, inspexerit: & de illius amplitudine & æquitate assidue cogitauerit: neque solū precibus, & votis, sed iustitiæ atque pietatis studio gratiam illius adeptus fuerit. Quamuis igitur sit negotijs innumerabilibus oppressus, & curis districtus: necesse tamen est, vt aliquod tempus ex summis occupationibus eripiat, quod hominum turba liberatus, & in intimo sacrario inclusus, in Dei iucundissimo colloquio atque familiaritate cōsumat. Imò tunc vel maximè, cū illum negotia vndiq; premunt, & infinita pericula circumuallant consilium & opem à Deo flagitet. Si enim superbū & temerarium est, sapientis hominis cōsiliū aspernari: quid superbius & amētius esse potest, quàm sapientissimi illius parētis consiliū negligere? Et si in rebus aduersis reges aliorū regum auxiliū implorat: cur nō multò magis summi illius atque potentissimi regis opē summa contentione & studio flagitabunt? Quid enim amētius, quàm consilium & auxiliū petere ab hominibus, quorū plerumque mētes tenebris oppletæ sunt; & qui fidem parū sanctæ colunt; & quorum opes sunt fragiles, & inanes, & interitura: illius verò summi Domini, cuius sapiētia, & fides, & potestas nō modò stabilis atque sempiterna est;

Q9 5

sed

sed etiã immẽsa & infinita consiliũ & opẽ con-
 temnere? cõtēnit porrò consiliũ & opẽ il-
 lius, qui maiorẽ operã in petendo ab hominib.
 consilio, & in humano præsidio comparando:
 quã in diuina mente cõsulenda, & in ope il-
 lius implorãda ponendã arbitratur. Cũ igitur
 humana ex diuinis nexa sunt, iudicio diui-
 no plerumq; fit, vt qui diuinã potissimũ opẽ
 expetit, vtraq; tandẽ ope muniatur: & q diui-
 na ope neglecta prius auxiliũ humanum con-
 quirit, vtroq; nudetur, & infamiam sempiter-
 nã subeat. Hic igitur Rex noster si nihil habue-
 rit studio religionis atque pietatis antiquius,
 nunquã erit diuina ope & auxilio destitutus;
 & à Deo disciplinam hauriet, qua munus sibi
 assignatũ sapienter obeat, & oĩa negotia regni
 cũ summa felicitate cõficiet. Primũ em̃ mẽ-
 tem habebit purã, & nitidã, diuinãq; lucis ra-
 dijs incensã, & splendore diuinã sapientiã
 mirabiliter illustratã: deinde animũ magnum
 & excelsum geret inuictõ robore, & diuina
 cõstantia, & cœlesti præsidio confirmatũ: tum
 mentem in diuina luce atq; moderatione de-
 fixam habebit; vt animo concipiat speciem &
 exemplum, ad quod omnia cõsilia, & omnes
 actiones Regis dirigendã sunt. Nam humanã
 vitã conditio est fluxa, & instabilis, varijsq;ue
 mutationibus obiecta. Ideo igitur se vnus ar-
 bitrio committit, vt illius moderatione possit

experturbatione in ordinem reduci; & à iacta-
 tione & tempestate in quietum & tranquillũ
 statum reuocari: quod fieri nõ potest, nisi quo
 ad licet & fas est, ad imaginem earum rerum,
 quã nullam mutationem habent, vnus recto-
 ris cõsilio & actione referantur. Vt igitur fieri
 possit, oportet regẽ semper in res diuinas atq;
 sempiternas inspicere, earumq; similitudinẽ
 rebus fidei suã commissis accommodare; &
 quantum enitẽ studio poterit efficere, vt in re-
 bus humanis ordo diuinã moderationis elu-
 ceat. Aliter em̃ nunquã beatum statũ in regno
 suo cõstituet. Vt enim pictor egregius nõ po-
 test formã aliquam ad similitudinẽ pulchritu-
 dinis excellẽtis exprimere, nisi species illa, quã
 imitari penicillo studet, penitẽs in mẽte illius
 infederit: ita neq; rex q; volet in regno suo for-
 mã cœlestis decoris atq; dignitatis effingere,
 id prestare poterit; nisi prius fuerit speciem il-
 lius summi Domini, & ordinem, quo cœlestia
 moderatur; mente atq; ratione complexus.
 Deinde incidunt sæpenumero res obscure &
 ancipites, quã nullo modo possunt ingenijs
 humanis explicari; nisi fuerint diuinis legibus
 & institutis erudita, & cœlestis luminis splen-
 dore collustrata. Ea autem de causã præ-
 cepiebat in lege Dominus Regibus, vt legem
 describerent, vt in illorum memoria firmitus
 inhxeret, atq; eã perpetuò mẽte recolerent:

vt ita numinis metu se ab omni flagitio continerent, & ita facilius luce diuina fruerentur. IESV verò Mosis successor ait: Ne recedat volumen legis huius ab ore tuo: sed medita-beris in eo diebus atq; noctibus, vt custodias & facias omnia, quæ scripta sunt in eo. Hæc quidem eo in loco præscribit Dominus non illi tantum sanctissimo principi; sed omnibus, qui ritè officio fungi & populum sapièter gubernare volût, vt perpetuò in legis diuinæ studium incumbant. Lex enim domini (vt inquit Dauid) illustrat mētis aciem, & tenebras omnes discutit, & facit deniq; ne possit animus errore aliquo turbulento cõpleri, & à studio veritatis auocari. Qui igitur in assiduo studio legis diuinæ versatur, & in Dei benignitatem respicit: illius consilijs instruitur, & quid in rebus difficilimis agendum sit, facillimè videt. Si igitur Rex repentino aliquo metu conturbatus, ab hominibus non minore formidine percussis & abiectis consilium petit, qui consilium dare non possunt, quomodo non multò magis à lege diuina, atque ad eò ab illa summa sapientia, q̄ falli & errari non potest, neque suorum preces & vota repudiat, cõsilium postulabit? Præterea, vt iam sæpè diximus, regendi & imperandi munus est diuinum. Quis enī non videt diuinum munus esse profligare bel-
 ulm, constituere pacem, dare salutem, excita-

re iacentes, subleuare afflictos, coërcere improbitatem, tueri innocentiam, atque postremo lumē vniuersę patriæ, iustitię, virtutis, probitatis ostendere? si autem hæc omnia munera diuina sunt, diuina pfectò sapientia ad ea administranda requiritur: diuinam autem sapientiam nemo potest adipisci, nisi se totum Deo in disciplinam tradiderit, & se penitus in familiaritatem illius immerferit: inde fit vt nemo eam sapientiã sibi parare possit, nisi fuerit vita purissimus, & sanctissimę religioni deditissimus. Vt enim corpus tersum & expolitum, cum radijs Solis opponitur, lucem Solis accipit, & ita micat, & vibrat, vt in illo Solem teintueri putes: sic animus castus & integer ad splendorem diuinæ lucis adiunctus, lucem in se diuinam recipit, & ita collucet, vt similitudinem splendoris diuini in omnium oculis & aspectu constituat. Cum igitur luce diuina splendeat, clarissimè quid rectum, & simplex; quid elegans, atque decorum, quid commodum, et salutare sit, perspicit; & ita facillimè omnia, q̄ ad publicã salutem pertinent, absoluit; et vniuersam Remp. cum summa felicitate moderatur: nec enim solùm videt, quomodo Resp. regenda et temperanda sit: verum etiam vires diuinas adipiscitur, quibus omnia, quæ utilissima fore prospicit, exequatur. Similitudo enim amorem conciliat, amor voluntates
 fœdere

fœdere copulat, & rerum omnium communione & societate conglutinat; ita verò fit, vt qui Dei similitudinem vitæ puritate, & sapientię claritate refert. illi amore sanctissimo cõiungatur, & ab illo virtute atq; robore diuino firmetur; quò facillimè omnia, quę velit, quãvis sint nimis ardua atque difficilia, cum facilitate perficiat. Quid igitur esse potest principe casto, sancto, atq; religioso beatius? hic enim est ille sapiens, quem Plato Reip. præfici cupiebat, sub quo Rẽp. fore beatissimã prædicabat. Cũ enim Princeps virtutib. diuinis ornatus, opib. diuinis instructus; studioq; diuinitatis & immortalitatis incensus, ad Rẽp. gubernandã accesserit, nõ homo, sed Deus ipse Rẽp. illã gubernabit. Deus enim in pectore sancti Principis inclusus eũ mouebit, & incitabit, & de reb. gerendis erudiet, & linguã illius, & manum, & oculos & mentem numine suo moderabitur, & facillè in studium publicę salutis impellet. Præclare Salomõ: Sicut diuisiones, inquit, aquarum: ita cor regis in manu Domini, quocunq; voluerit, impellet illud. Non de Tyranno loquitur, cuius mens à Deo semper auersa est: sed de Rege, qui se totum ad studium cælestis Regis, adiungit. Vt igitur doceat, quam facillè is, qui verè nomen Regis obtinet, munus suum obire possit, ostendit illum in omnibus, quæ agit, numine diuino moueri & incitari.

tari.

tati. Vt enim qui hortum propter aquarum fluentia colit, facillimè aquam elicit, & sarculo deducit ad omnium olerum, & plantarũ, & arborũ radices irrigandas: sic Deus cor optimi principis, se q. numini illius cõsecrauit, mouet, agitat, & impellit, vt facillimè virtus illius ad munera, quę sunt illi obeũda, deriuetur: omnibusq; reb. quę illius moderatione cõtinentur, accurat, atq; prouideat; & totũ regnum vigilanter atque feliciter administret. Siue enim bellum parat, siue pacem cõstituit, siue malos exterminat, siue bonos amplectitur, siue improbitatem extinguit, siue ad studium virtutis ciues incitat, siue leges atq; iura describit, siue legum transgressores punit, siue quidquam aliud gerat, semper Deum presentem habebit; & ita omnia facillimè numine illius subnixus expediet. Præterea bonos studio sui mirabiliter inflammabit, vt iussis illius spontè & alacriter obediant: pigris autè & ignauis exemplo virtutis suę stimulos admouebit: homines autè profligatos atque perditos, qui tã præclarũ opus impedire conantur, de medio tollet. Vt enim diligens agricola, ne segetes intereant, herbas noxias frugibus euellit: sic Rex sanctus & pius scelera radicibus extrahit, ne virtutis frugibus officiant. Nec enim ibi multum potest iustitię seges exurgere, vbi iniquitatis & iniurię sylua dominatur. Non solum igitur diuino auxilio

cor-

corroboratus: verum etiam bonorum civium
 praesidio munitus, facillimè munus, quod tam
 difficile videtur, efficiet. Multi enim illum ad-
 iuvabunt, et qui impedire voluerint, vel inte-
 rimentur, vel saltem metu coerebuntur. Amor
 praeterea ciues incitabit, ut cum summa etiam
 voluptate quidquid ille iusserit, exequantur.
 Si enim virtus, in quocunque illa perspecta
 fuerit, amorem conciliat, multò certè magis,
 cum in Rege fuerit animaduersa, hominum
 voluntates commouebit, studioq; illius mul-
 tò vehementius inflammabit. Si enim medio-
 cris in Rege virtus hominum ad se studia atq;
 volùtates mirabiliter allicit, quid tandè sum-
 ma illius virtus & excellè in patrià caritas ef-
 ficiet? Erit enim hic noster Rex iucundus bonis,
 infestus improbis, per fugium miseris, alleua-
 mentum oppressis, iniustum praesidium ho-
 minibus omnium ope destitutus. Nec enim so-
 lum est legum custos, publici iuris vindex, com-
 munis salutis autor; sed etiam pupillorum tu-
 tor, viduarum patronus, & omnium denique,
 qui propter inopiam potentium iniurijs nimis
 obiecti sunt, acerrimus defensor atq; conser-
 uator. Semper enim tuetur innocentiam, re-
 tundit improbitatem, subsidio occurrit imbec-
 illitati, & praedam è tyrànorum faucibus ex-
 torquet. Opes, quas congerit, nò sibi, sed pa-
 triae congerit, easq; libentissimè cum fortibus

& spectatis

& spectatis hominibus, qui Remp. virtute &
 industria tuentur, munificè atque large com-
 municat. Quod ut rectius facere queat, erit
 in priuato sumptu continens, in publico libe-
 ralis, domi frugalitatis laudem queret, in tem-
 plorum verò ornamentis, in publicis mœni-
 bus, in ciuitatum propugnaculis in regni de-
 nique totius patrocinio virtutis & magnificen-
 tia nomen immortale consequetur. Ita demum
 vitam instituet, ut non se sibi; sed patriae na-
 tum existimet. Nunquam enim in regno admi-
 nistrando de commodis suis, semper autè de
 patriae salute cogitat; vsq; ad eò ut dum patria
 tranquilla pace & honesto otio frui valeat, ip-
 se labores ingentes libentissime toleret; & ut
 salutem Reipub. tueatur, spontè vitam in sum-
 mum discrimè salutis inducat. Qui potest igitur
 fieri, ut si rex tam diuinis virtutibus orna-
 tus fuerit, & si illius tanta merita & beneficia
 in remp. vniuersam cõsiterint: non ab omnib.
 eximiè diligatur, & nò vniuersi ciues pro illius
 dignitate vitam in summum discrimè injiciant;
 & sint in obsequio illius summa fide & alacri-
 tate consentientes? Quod igitur Tyranni ne-
 que viribus, neque potentia, neque minis, ne-
 que supplicijs obtinere possunt: id reges vir-
 tute, & pietate, & lenitate, & beneficentia fa-
 cillimè consequuntur. Quod si vera voluptas
 est comes honestatis, si summè sapietie partus,

Rr li

si opera summo opere & excellenti perfecta consequitur: quæ tandem voluptas erit regis, cū se viderit tantis in omni genere virtutis ornamentis exultū, & tam diuinis opibus à Deo summo, quem vita, & imperio, & præclarissimis institutis imitatur, egregiè cumulatū? & cū opus, quod suscepit, diuino quodam artificio perfectum & absolutum aspexerit, in quanta tandem lætitia & voluptate versabitur? quanta & quàm incredibili iucunditate perfueretur? quantum denique fructum ex virtute & sapiētia sua percipiet? Hinc planè liquet, quàm falsum sit id, quod antiqui Sophistæ disputabant: Iustitiam nempe esse bonum alienum, malum verò proprium; eo quod iusti bona sua potiùs interire sinant, quàm fidem violent, aut aliorum bona suæ fidei commissa dilabi atque dissipari patiantur. Non intelligebant homines amentes & perditī, quæ sit verorum bonorum atque malorum ratio; & idcirco in tam falsas & inanes sententias incidebant. Vt enim nemo potest alicui iniuriam facere, quin longè sibi peius noceat, quàm illi, cui iniuriam intulit: alterius enim corpus lædit, aut fortunas imminuit, animi autem sui statum conuellit, fœdissimumq; suæ menti vulnus infligit: ita nemo potest alteri opem afferre, quin sibi ipsi maius emolumentum, & utilitatē pareat, quàm illi, quæ iuuat, attulerat. **Opi-**

bus

bus tuis aliorum inopiâ sustētas: opes ipse tibi stabiles atque sempiternas in animo recondis. Auxilio, & consilio, & gratia aliquem bonum virū iuuas: ipse diuinā ope & auxilio firmaris. Vitam aliorum tuendā suscipis: & ea ratione vitam immortalē consequeris. Aliorum famæ & honestati consulis: & ipse tibi eo officio laudem & honestatem summam cōciliās. Deniq; quid quid est illud, quod ad aliorū utilitatem confers, id cum multiplicato fœnore recipis, & virtutis ipsius fructu cū gaudio ingenti cumularis. Quò autem virtus amplior est, & illius utilitas ad plures emanat: eò sunt animi opes ampliores, & lætitiæ maior, & status ipsius animi clarior & magnificentior. Cū verò nulla humana virtus virtute regia clarior sit, nec quæ ad plures pertineat; reliquum est, vt nemo sit in Repu. benè constituta atq; beata ipso rege, qui Rempu. beatā efficit, felicior atq; beator. Insunt quidem ille in publicā utilitatem aurum & argentū, & opibus interim diuinis augetur: vigilat, vt subditi securè dormire possint, ex ea autem vigilantia fructum eximit: securitatis atque summæ voluptatis assequitur: multos quidē labores excipit, sed animi interim summa quiete & trāquillitate perfruitur: multis se periculis exponit, sed ita, vt clarior, et amplior, & amabilior ea virtute fiat: vitā breuē & exiguam pro patriæ salute in discriminē

R r z

addu-

adducit, sed ea ratione nominis immortalitæ & vitam sempiternam adificatur: a atatem in Rep. summa animi cōtentione & studio tuenda consumit, sed artis & sapientiæ suæ fructum amplissimum percipit, cum Remp. à se opulentam, sortem & liberam, & moderatam, atque omnibus opibus amplificatam cōsiderat. Nec enim dicit idem, quod Cæsar olim Octavianus de Roma dicebat, Inueni lateritiâ, relinquo marmoreâ. Sed quid dicit? inueni Rēp. exhaustam, relinquo opibus affluentem: inueni fragilem & imbecillam, relinquo virtute munitam: inueni flagitijs infamem, relinquo moribus egregiè constitutam: inueni dissidentem, relinquo mutua ciuium inter ciues caritate deuinctâ: inueni temerariam & insanam, relinquo sapientiæ disciplinis exultam: inueni deniq; , vt vno verbo dicam, miseram, & relinquo beatam. Quid, cum viderit, hoc tantum atque tam præclarum opus esse operi illi simillimum, quod à summo cæli rectore perfectum, omnibusque suis numeris & partibus absolutum mente complectitur? vt enim ille cælum, terras, maria, omnesque naturas forma dissimiles, vi repugnantes, motu contrarias, vna eademque perpetua lege moderatur atque connectit: ita vt ex omnibus partibus aptissima ratione & numero colligatis, vnum mundum specie pulcherrimum, & stabilitate

firmis-

firmisimum, quem à principio finxit, eodem imperio & ratione conseruet: ita rex è diuersis hominū naturis, & studijs dissimilibus atque contrarijs, singulari tamen modo & ratione ad vnum finem reductis, & inter se fœdere & societate deuinctis, vnam Remp. efficit gloria & honestate clarissimam, & viribus atque virtute munitissimâ. Et quemadmodum rex ille summus atque Pater optimus non sibi; nec enim opibus vllis indigebat; illa natura præcellens atque beatissima, sed nobis mundum ædificauit, eundemque ad nostros vsus rerum omnium copia & vbertate cōpleuit: ita rex hic noster non suis commodis seruiet, sed omnes opes suas ad Reipublicæ vtilitatem conferet, & propriæ vtilitatis oblitus operam dabit, vt Respublica omnibus bonis, quæ vel ad corporis victum & cultum, & ad animi præsidium & ornatum fuerint necessaria, redundet. Postremò quemadmodum rerum omnium parens & conditor in operibus à se perfectis acquieuit, et illis, quemadmodum Sanctæ literæ loquuntur, oblectatus est: ita rex hic Republica à se egregiè moderata atque constituta animo conuiuiscit, et eximia quadam iucunditate perfunditur. Nec enim hic noster Reipub. conditor vllis viribus impediri poterit, quo minus institutum sapienter opus feliciter absoluat. Cum enim sit sapientia prouidens, æquitate

rectus, virtute inuictus, frugalitate modera-
 tus, religione sanctus, atq; ita (ne plura dicam)
 ipi Deo similitudine vitæ coniunctus, vt nec
 ab illius coniunctione distrahi, nec illius ope
 desitui possit; omnia profectò, quæ ad Reip.
 salutem pertinebunt, faciliè atque feliciter ex-
 equetur; & ita ingenti gaudio cumulabitur.
 Non igitur negotium est tantis difficultatibus
 obsitum, quantis multi suspicantur: ad sit mo-
 dò virtus, institutio, disciplina, quam sumus
 oratione complexi, pietas in patriam, & fides,
 & religiõis studium, & reliqua amplissima di-
 gnitatis ornamenta atq; prædia regis animû
 exornet, atq; robore diuino cõmuniant; nihil
 erit tam arduû atq; difficile, quod non (vt sepè
 iã dixi) faciliè et felicissimè trãsfigatur. Quid
 hic dicò, quanta voluptas illa sit, quam assiduè
 percipit ex Dei familiaritate & consuetudine?
 quàm suavi colloquio spiritus diuini perfrua-
 tur? quantis diuinæ mentis viribus ad studium
 diuinitatis incitetur? quanta spe nixus ad here-
 ditatem regni sempiterni atque cælestis aspi-
 ret? Quàm magna (inquit rex ille sanctissim⁹)
 multitudo dulcedinis tuæ Domine, quã refer-
 uasti diligentibus te? Alibi verò ait: omnes, qui
 ad Deum accedunt, torrente sempiternæ læti-
 tiæ compleri, & gaudijs sempiternis inebriari.
 Et ne pluribus verbis in explicatione rei illius
 vtamur, quæ nullius verbis explicari potest:
 hoc

hoc sanè constat, nihil esse quod puram, & li-
 quidam, & constantem, atque summam volu-
 ptatem efficiat, præter sapientiã & verissimam
 dignitatem; quæ cùm tantò clarius elucere
 debeat in Regibus, quàm in cæteris homi-
 nibus; quantò amplior & magnificentior est
 gradus, in quo locati sunt: consequens est, vt
 illorum voluptas sit plenior, & constantior, &
 spe etiam illius summi & altissimi loci, qui de-
 signatus est omnibus regibus, qui pietatem co-
 luerint, & plurimum operæ & studij in publi-
 cam salutem contulerint, augeatur, mirisque
 indes accessionibus amplificetur. Sed de re-
 gno illo cælesti nihil dicere possumus, cùm ne-
 mo illius opes ingenio & cogitatione
 completti valeat, ad quas æuo sem-
 piterno perfrundas aliquan-
 do tandem Christi gra-
 tia & beneficio per-
 uhamur.

L A V S D E O.

Rr 4

INDEX

I N D E X R E R V M
M E M O R A B I L I V M, Q V A E
H O C L I B R O C O N T I N E N T V R,
 summa cum diligentia, & accura-
 ta industria congestus.

A.

A dulationis initium atq; fundamentum quod- nam.	41
Adulatore nullum monstrum immanius.	51
Adulatores.	52
Adulatores ingenio quantum valeant.	66
Adulatores quid maxime exerceant.	177
Adulatores Rebusp. quam perniciosi.	53. 54. 55. 56.
cum sequentibus.	
Adulatorum avaritia.	52
Adulatorum copia, ubi maxima.	45
A Equitatis fons quis sit.	218
A Ethiopes Regem quem eligeant.	123
Agricultura nulla ars Reipublica locupletanda vi- lior.	240
Agricultura commendatio.	236. 237.
cum sequentibus.	
Alea ludus, totius mali fons.	266
Alexander Magnus.	139
Alexander regnare quando coeperit.	204
Alexander, viginti annos natus, ἐγχοκλοπαδείαν ab- soluerat.	ibid.
Alfonsi, primi Lusitaniae Regis, studiū religionis.	222
	<i>Amatorū</i>

I N D E X,

<i>Amatoris officium.</i>	177
<i>Amatores flagitiosi, hostes appellandi.</i>	71
<i>Ambitio.</i>	1
<i>Amor quid.</i>	70
<i>An. ore nihil honestius.</i>	ibid.
<i>Ameris iudicium animos amore conciliat.</i>	60
<i>Anaxarchus.</i>	163
<i>Animi tumor unde nascatur.</i>	169
<i>Animi partes quot, & quae.</i>	170
<i>Animi bona quae.</i>	237
<i>Animi magnitudo sine moderatione, furor est.</i>	122
<i>Animi sanctitas quibus rebus contineatur.</i>	28
<i>Animi magnitudinis & moderatiōis ratio qualis. ibi.</i>	
<i>Animi magnitudo ingenuis hominibus quam necessa- ria.</i>	29
<i>ex Animo paruo quae vitia oriuntur.</i>	274
<i>in Animo infixum quid permaneat.</i>	145
<i>ad Animos moderandos quid accommodatissimū.</i>	252
<i>Animos quid coniungat.</i>	17
<i>Animus suavit. te quando compleatur.</i>	144
<i>Animus natura vicens.</i>	
<i>Animus quando obtundatur.</i>	301
<i>Appetitus.</i>	122
<i>Archimedes.</i>	16
<i>Aristoteles Alexandri Magni praeceptor.</i>	139
<i>Arithmetica quantum valeat.</i>	148
<i>Arithmetica ἐγκώμιον.</i>	ibid.
<i>Arithmetica imperitus, regis officio indignus.</i>	146
<i>Armorum contemptus, pœna est à Deo nationibus propter</i>	

Rr 5

INDEX.

<i>propter peccata constituta.</i>	244
<i>Armorum studium Principibus quantum pariat gloriam.</i>	ibid.
<i>Artes, quibus Dei numen placatur, quae sint.</i>	26
<i>Artium liberalium cognitio ad vitae constantiam maximè necessaria.</i>	145
<i>Artium liberalium laus.</i>	ibid.
<i>Astuduitas.</i>	10
<i>Astronomia cum Regis amplitudine maximè congruens.</i>	150
<i>Astronomia vislitas.</i>	149.150
<i>Avaritia.</i>	284
<i>Avaritia quid hortetur.</i>	274
<i>Authoritas qua in re constituta.</i>	202
<i>Authoritas mendacio nixa, fluxa.</i>	ibid.
<i>Authoritas regi necessaria.</i>	ibid.

B.

B <i>Beata vita qua in re collocanda.</i>	125
<i>Beata vita qua re continetur.</i>	280
<i>Bella, quibus humana opes funditus euertuntur, quae sint.</i>	286
<i>Bella non nisi necessariò sumenda.</i>	58
<i>Belli metus quid efficiat.</i>	284
<i>Belli neruus quis.</i>	65
<i>Bellorum exitus incertus.</i>	58
<i>Bellum quae mala pariat.</i>	ibid.
<i>Bellum mouere, non semper utile.</i>	248
<i>Bellum quod referendum.</i>	ibid.
Bellum	

INDEX.

<i>Bellum quare suscipiendum.</i>	58
<i>Bellum virtute, non pecunia conficitur.</i>	65
<i>Benignitas unde oria.</i>	150
<i>Bona quotuplicia sint.</i>	280
<i>Bona animi quae.</i>	237
<i>Bona corporis quae.</i>	289
<i>Bona quibus in rebus consistant.</i>	11
<i>Boni eloquentia quam obrem corroborandi.</i>	286
<i>Bruta animantia hominibus quare subiecta.</i>	4

C.

C <i>Aligula.</i>	299
<i>Cambyfes.</i>	162
<i>Cantu ad fleendum animum nihil efficacius.</i>	141
<i>Caritas animos incendit.</i>	250
<i>Caupones Reipublicae necessarios, Plato confirmat.</i>	
241.	
<i>Christiani ab Ethnicis quid differant.</i>	212
<i>ex Cidorum redundantia, quae mala promanet.</i>	124.
125.	
<i>Ciuilis discordia concitanda causa quae.</i>	180
<i>Ciuitas quid.</i>	82
<i>Clarius quis existimandus.</i>	174
<i>Clementia nihil diuinius.</i>	303
<i>Colonus bonus malo, quo praefect.</i>	308
<i>Corporis bona quae.</i>	280
<i>Corporis robur, ad res acriter agendas, quantum valeat</i>	140
<i>Corporis voluptas fluxa.</i>	295
<i>Κόσμος cur mundum significet.</i>	162
Cultus	

I N D E X.

<i>Cultus idem ad animos coniungendos quantum valeat.</i>	18
<i>Cupiditas quid.</i>	40
<i>Cupiditas quotuplex.</i>	ibid.
<i>Cupiditatis violentia quanta.</i>	43
<i>Cyrus.</i>	131. 240

D.

D <i>Arius.</i>	125
<i>Decus quibus rebus comparetur.</i>	3
<i>Decus qua in re constitutum.</i>	276
<i>Dedecus verum vnde exoritur.</i>	134
<i>De decus horrere honestius est, quàm mortem.</i>	245
<i>Deformes, miseri sunt.</i>	139
<i>Dei consilium quis contemnat.</i>	311
<i>Demaratus.</i>	164
<i>Dementia summa qua sit.</i>	223
<i>Demosthenes Platonis discipulus.</i>	23
<i>Desidiosus rex, non rex appellandus, sed vile mancipium.</i>	94
<i>Deus fons omnium bonorum.</i>	278
<i>Dialectica eloquentia fundamentum.</i>	152
<i>Dialectica quid doceat.</i>	ibid.
<i>Dialectica regio muneri maximè consentanea.</i>	152
<i>Dialectice munus quod.</i>	ibid.
<i>Dicendi finis quis.</i>	152
<i>Dicendi genus rex quodnam colere debeat.</i>	153
<i>Dignitas qua in resita.</i>	174
<i>Discipline corrupta & vitiosa quantum valeat.</i>	259
<i>Disciplina in bello plus valet, quàm fortitudo.</i>	257

I N D E X.

<i>de Diuino numine prauam opinionem qui concipiant.</i>	134
<i>Diuitia bellorum materiam prabent.</i>	242
<i>Diuitia instrumenta virtutis.</i>	213
<i>Diuitia qua in re collocanda.</i>	204
<i>Doctorem arrogantia in pueris institutendis detestanda.</i>	137
<i>Dolor verus vnde existat.</i>	133
<i>Dolore ex aspectu alienae virtutis iniusto nihil magis cum arrogantia coniunctum.</i>	78
<i>Dominandi cupiditas caeca.</i>	102
<i>Dulce quid.</i>	301

E.

E <i>Ducatio quorundam regum.</i>	47
<i>Ex Educatione praua quae vitia oriuntur.</i>	28
<i>Eloquentia nihil admirabilius.</i>	155
<i>Eloquentia regis munus.</i>	153
<i>Eloquentia boni cur corroborandi.</i>	286
<i>sine Eloquentia, probitas inermis est.</i>	154
<i>Eloquentia laus.</i>	153. & seq.
<i>Eloquentia vis.</i>	23
<i>Eloquentia vituperium.</i>	ibid.
<i>Enmolpus.</i>	264
<i>Euroxis quis dicatur.</i>	209
<i>Exercitatio.</i>	46

F.

F <i>Elites qui appellandi.</i>	209
<i>Felicitas in quo constituta</i>	220
<i>Felicitas sapientia adscribenda.</i>	209

I N D E X.

<i>Felicitas quam in re consistat.</i>	<i>ibid.</i>
<i>Felix quis.</i>	195. & 220
<i>Felix medicus quis dicendus.</i>	209
<i>Felix sagittarius quis.</i>	<i>ibid.</i>
<i>Fidem datam fallere, plerumque licet.</i>	36
<i>Fides animos cogit.</i>	250
<i>Fides quomodo fiat.</i>	153
<i>Finis, quem rex intueri debet, quis.</i>	154
<i>Florens Reipub. status quomodo perficiatur.</i>	124
<i>Fortis quis.</i>	249
<i>Fortitudo quid.</i>	76
<i>Fortium hominum virtus patriæ fundamentum continet.</i>	245
<i>Fortium hominum contemptores, Reipub. proditores existimandi sunt.</i>	<i>ibid.</i>
<i>Furiosi hominis quid sit proprium.</i>	42

G.

G <i>ometria quam necessaria.</i>	149
<i>Geometrica laus.</i>	148
<i>Gloria immortalis quis dignus.</i>	174
<i>Grammatica ignorantia, omnium malorum principium.</i>	81
<i>contra Grammatica præscriptum quis faciat.</i>	82

H.

H <i>omines ad misericordiam quid maximè inuiter.</i>	173
<i>Homini pars potissima qua.</i>	42
<i>Homini munera quot, & qua sint.</i>	309

Homini-

I N D E X.

<i>Hominum genus quotuplex.</i>	46
<i>Hominum insipientium duo genera.</i>	302
<i>Homo quibus partibus constet.</i>	295
<i>Homo virtutis ornamentis redundans, Rex existimandus est.</i>	302
<i>Honestas quibus rebus comparatur.</i>	3
<i>Honestas in diuinis opibus numeranda.</i>	219
<i>Honestatis elegantia in quo splendeat.</i>	218
<i>Honestatis splendor in nobis quando eluceat.</i>	3
<i>præ Honestatis studio vita contemnenda est.</i>	143
<i>Honestate nihil vitium.</i>	275
<i>Honos repentinus sensum quibus eripiat.</i>	271
<i>Hostes interni magis metuendi, quam externi.</i>	286
<i>Humana vnde pendeant.</i>	275

I.

I <i>gnavia nihil deformius.</i>	244
<i>Imperandi ratio in quo posita.</i>	233
<i>ad Imperandum quis maximè aptus.</i>	99
<i>Imperator bonus à malo quid differat.</i>	309
<i>Imperii quid aspiciant.</i>	300
<i>Imperium quam sit necessarium.</i>	40
<i>Industria nihil præclarior.</i>	244
<i>Iniuriam quis facere possit.</i>	315
<i>Insani qui sint.</i>	308
<i>Inicitia non omnibus execranda.</i>	74
<i>Insolentia vnde nascatur.</i>	168
<i>Inuidia totius honestatis inimica.</i>	94
<i>Ira quid sit.</i>	40
<i>ad iudicandum quales viri eligendi.</i>	259

Iudi-

<i>Iudices, legum custodes.</i>	234
<i>Iudices quibus virtutibus ornati esse debeant.</i>	254
<i>Iuris civilis disciplina Regibus unde haurienda.</i>	35
<i>Iuris civilis nimij studij vituperium.</i>	35
<i>Iuris civilis studium plerumque pestiferum.</i>	ibid.
<i>Iuris civilis disciplina reges an sint induendi.</i>	34
<i>Iuris civilis studij vituperatio.</i>	35
<i>Iuris consultus maximus quis habendus.</i>	34
<i>Iustitia.</i>	171. & 253
<i>Iustitia quibus rebus contineatur.</i>	253
<i>Iustitia nullum donum ad Dei gratiam conciliandam præstantius.</i>	42
<i>Iustitia quid.</i>	171
<i>Iustitia in rege, Arithmetices artis ignoro, locum habere non potest.</i>	147
<i>Iustitiæ fons, Deus.</i>	218
<i>Iustitiæ laus in quo consistat.</i>	171
<i>Iustitiæ munus quod.</i>	218
<i>Iustitiam quis colat.</i>	ibid.
<i>Iustus quis sit.</i>	ibid.

L.

L abor quò magis attingit honestatem, eò incun- diorem vitam efficit.	304
<i>Labores consuetudine fiunt leues.</i>	125
<i>Labores otiosos difficiles fiunt.</i>	ibid.
<i>Laborum fuga quid facere admoneat.</i>	274
<i>Laudis dulcedo quantam vim habeat.</i>	506
<i>Leges sunt diuina munera.</i>	162
<i>Leges quomodo imponenda.</i>	154
<i>Leges</i>	

<i>Leges qua ferenda.</i>	260
<i>Legum utilitas.</i>	164
<i>Legum munus quod.</i>	89
<i>Legum crebra commutatio quantam perniciem publica saluti adferat.</i>	160
<i>Lenitas sine fortitudine, timiditas dicenda.</i>	282
<i>Lex quid.</i>	161
<i>Liberi qui sint.</i>	99
<i>Libertas quid.</i>	164
<i>Libido quid, & quid in se contineat.</i>	40
<i>Literarum laus.</i>	27
<i>Loquendi eadem consuetudo ad animos coniungendos quantum valeat.</i>	18
<i>Lusitania reges quibus rebus illustrati.</i>	25
<i>Lusitania Principum commendatio à studijs literarum.</i>	213
<i>Lusitania reges victorias quomodo sint adepti.</i>	25
<i>Lusitania regum mos.</i>	235
<i>Lycurgii lex de pueris educandis.</i>	262
<i>Lycurgus Lacedamon.</i>	46

M.

M agnanimus quis.	179. 218
<i>Mala qua censenda.</i>	10
<i>Mali depellendi ratio in quo consistat.</i>	217
<i>Manlius Torquatus.</i>	252
<i>Mars quid designet.</i>	140
<i>Medici boni officium.</i>	193
<i>Mendaces miseri.</i>	133
<i>Mendacij origo qua in re constituta.</i>	131
<i>Men-</i>	

Sf

I N D E X.

Mendacio nihil magis regis officio contrarium.	133
Mendacium.	130. 131. cum seq.
Mendax quis existimandus.	ibid.
Mens potissima pars hominis.	42
Mens humana, diuina mentis imago.	303. 307
Mentiri homines quid cogat.	131
Mercatores Reip. viles & necessarij.	240
Metus quorum sit.	131
Metus in quos cadat.	ibid.
Miles quomodo debeat esse institutus.	281
Militia prima laus qua in re ponenda.	252
Milites religionis quid admoneat.	250
Milites quomodo erudiendi.	ibid.
Militum præfecti quales deligendi.	271
Moderatio sine animi magnitudine, negligentia quada[m] est.	122
Moderatione nihil præstantius & salutarius.	279
Modestia ingenuis hominibus quàm necessaria.	47
Modestia sine animi magnitudine, ignauia dicenda.	45
Modestia laus in quo splendeat.	218
Modestia ratio qua in re consistat.	252
Modus in gloria studio, regibus quis obseruandus.	105
Modus omnibus in rebus adhibendus.	28
Modus in appetendo summo bono quis seruandus.	213
Morum crebra commutatio quantam perniciem publicæ salutis adferat.	160
Morum præfecti quales creandi.	271
Multitudo quid cupiat.	278
Mun-	

I N D E X.

Mundus cui edificatus.	316
Munus diuinum quoddam.	314
Musica.	149. & 141. cum seq.
Musica, liberalis disciplina.	145
in Musica regi quod vitium fugiendum.	143
Musica regibus maxime necessaria.	141

N.

Natura in nobis nihil præstantius.	303
Natura humana quietis impatiens est.	125
Natura malefici qui sunt, ij Tyranni habendi sunt.	299.
Natura iucunditas qua in re collocanda.	265
Negligentia, tarditatis & timiditatis argumentum.	150.
Nimia subtilitas in legum scientia, quàm sit pestifera.	255
Nobilibus quod munus impositum.	268
Nobilitas qua maximi facienda.	268
Nobilitas vera vnde oriatur.	95
Nobilitatis ignauia Rempublicam euertit.	172

O.

Obedientia quid.	4
Obiectio eorum, qui nolant Principes & Reges literis institui.	150
Obscena verba, regis præstantia indigna.	151
Officiorum confusio quantum detrimenti rebus communibus adferat.	32
Opes que paranda.	287
Oratoris proprium est, aptè ad persuadendum dicere.	123

Otj comes, extrema desperatio est.
 Otj derestatio.
 Otio nihil molestius.
 Otium.
 Otium quod expetendum.
 Otium nobilitati summo studio fugiendum.
 P.
PAcis artes quò conferenda.
 in Pace quid providendum.
 Palaestra, regia dignitate indigna.
 pro Patria vitam in discrimen adducere, nihil laudabilius.
 Patrie salus in legibus sita.
 Pax quomodo parienda.
 Pax que opranda.
 Pax que dicenda.
 Perfidus quis putandus.
 Pericles Anaxagoræ auditor.
 Persarum reges cur magni dicti.
 Persarum mos in regibus instituendis.
 Persarum mos in colendis agris
 Philosophia.
 Philosophia regibus insitue ndis que aptissima.
 Philosophia studiosi, Reipublicæ inutiles & perniciosi sunt.
 Philosophiæ studium, non assiduo cultum, elabitur & excidit.
 Philosophiæ vituperium.
 Philosophiam ad cõsiderationem mentis humanæ quis primùm

158 primùm traduxerit. 27
 243 philosophi in quo statu sapientiam sitam esse decernunt. 43
 295 philosophi sapientis hominis officium in quo positum statuunt. 14
 266 philosophorum vita, communi vita contraria. ibid.
 287 philosophorum vultu nihil magis à populi moribus alienum. 18
 45 Pietas vnde extet. 150
 287 Pietate regibus nihil magis decorum. 211
 288 in Pigris qua mala proueniant. 31
 269 Poema quid sit. 139
 1 Poeta lasciuus, quàm sint perniciosi. 139
 Poeta Regibus qui sint enarrandi. 139
 287 Populi rector quid molietur. 10
 243 Potentia in quo posita.
 37 Princeps potentissimus quis habendus. ibid.
 23 Principem esse bonum & clemētem quamobrem conueniat. 14
 101 Principe religioso nihil beatius. 314
 123 Principe furioso nihil funestius. 4
 239 Principes eruditos habere, Reip. pernitiosum est. 2
 288 Principibus interdum mentiri licet. 37
 Principis opes in honestissimorum hominum amicitia collocanda. 192
 Principis officium quod. 246
 Principis vnius potentia, communi libertati contraria est. 276
 Principum pedagogis quid perficiendum. 122
 P s f 3 Pro-

<i>Probitas, eloquentia praesidio nudata, inermis est.</i>	154
<i>Prudentia quomodo comparanda.</i>	204
<i>Prudentia humana, diuina luce orbata, summa dememoria est.</i>	214. 215. cum seq.
<i>Prudentia munus quod.</i>	243
<i>Pudor ingenus hominibus necessarius.</i>	47
<i>ad Pudorem conseruandum quid vile.</i>	130
<i>Pudoris interitus quantum sit malum.</i>	ibid.
<i>Puerilis institutionis vitia & vitioſa.</i>	100
<i>Pulchri qui ſunt.</i>	171
<i>Pulchritudo qua in re ſit.</i>	302
<i>Pulchritudo quid ſit.</i>	148. 170. 171

Q.

Que Principum inſtitutio maximè probanda.
158.

<i>Qui animi opibus abundat, ei nulla virtus deest.</i>	280
<i>Qui acutiſſimè videntur.</i>	310
<i>Qui dat quod non poteſt, ſtultus eſt.</i>	147
<i>Quid ſpectare debeant, qui Rempub. ratione moderantur.</i>	91
<i>Quis ſibi noceat.</i>	307
<i>Quod genus Muſicæ regibus colendum.</i>	143

R.

R atio quid ſit.	43. & 308
<i>Regere quid ſit.</i>	10
<i>in Rege nihil ſerendum, quod non ſit decorum.</i>	39
<i>Reges quibus nutritibus committendi.</i>	129
<i>Reges quibus ſtudijs inſtituendi.</i>	12
<i>Reges naſcuntur, non ſiunt.</i>	10

Regia

<i>Reges qui appellandi.</i>	99
<i>Reges quantum curis impliciti.</i>	1. 2
<i>Reges à cæteris hominibus in quo differant.</i>	56
<i>Reges religionis ſtudio an imbuendi.</i>	36.
<i>Reges in Dialectica exercendi.</i>	155
<i>Reges Iouis ſatu procreati.</i>	218
<i>Regem interdum iudicijs intereſſe, vitæ eſt.</i>	236.
<i>Reges ab initio quales fuerint.</i>	227.
<i>Regi quid ſit proſiſitum.</i>	237
<i>Regi quantum munus impoſitum.</i>	32
<i>Regi gloria vnde querenda.</i>	221
<i>Regi in cantu quot vitia vitanda.</i>	142
<i>Regi quid maximè oppoſitum.</i>	300
<i>Regibus qui authores enarrandi.</i>	138
<i>Regibus, quæ virtutes maximè neceſſariæ.</i>	67
<i>Regibus in diſtributiõe muneru, quæ prouidenda.</i>	268
<i>Regibus quantum temporis in literarum ſtudio ponendum.</i>	208
<i>Regibus tempore pacis quid faciendum.</i>	286
<i>Regiæ dignitatis fundamentum quibus in rebus poſitum.</i>	47.
<i>Regis amentia Rebus publicis quàm pernicioſa.</i>	40
<i>Regis animum regere multò difficilius eſt, quàm reliquorum puerorum.</i>	126
<i>Regis animus religione imbuendus eſt.</i>	134
<i>Regis imperium, ad ciuitatis concordiam firmè conſtituendam, quantum valeat.</i>	91
<i>Regis officium.</i>	11. 58. 261. 262. 249. 293.
<i>Regis pietas qua in re maximè cernatur.</i>	236

Sf 4

Regia

<i>Regia arte nulla præstantior.</i>	304
<i>ad Regis familiaritatem qui admittendi.</i>	180
<i>Regis consiliarij quales esse debeant.</i>	172. 173
<i>Regis vita iucunda.</i>	300
<i>Regis opes, rebus quot, & quibus munienda.</i>	178
<i>Regis religio qua in re collocanda.</i>	33
<i>Regnandi libido, rebus humanis quàm sit perniciosum.</i>	I
<i>Regni cupiditas, discordia seminarium.</i>	101
<i>in Regno opes et diuitiæ quomodo comparentur.</i>	94
<i>Regnorum fundamentum à principio quod fuerit.</i>	225. 226.
<i>Regnum, vnus Principis libidine furenter administratum, tyrannis est.</i>	ibid.
<i>Regū magistris in quo vigilandum.</i>	10. 12
<i>Regum ius qua in re constitutum.</i>	58
<i>Regū filij quomodo educandi.</i>	47
<i>Reipublica salus in legibus consistit.</i>	247
<i>Reipublicæ florens status in Regis virtute consistit.</i>	126
<i>Reipublica quid maximè proprium.</i>	93
<i>Reipublica interitus in quo consistat.</i>	32
<i>Religio, fons omnium virtutum.</i>	134
<i>Religio nimia, pigrinita causa.</i>	31
<i>Religio à superstitione quid differat.</i>	136
<i>Religio regibus summo studio colenda.</i>	221. 222
<i>Religio quid.</i>	221
<i>Religio sanctissima qua habenda.</i>	33
<i>Religio.</i>	212
<i>Religio quid contineat.</i>	211
<i>Reli-</i>	

<i>Religione nihil magis Principibus decorum.</i>	211
<i>Religionem quis colat.</i>	127
<i>Religionis caput quod.</i>	135
<i>Religionis auctoritas.</i>	219
<i>Reipub. tractare nihil difficilius.</i>	97
<i>Rerumpub. tria genera.</i>	277
<i>Respublica, qua stulti principis moderatione continentur, qualis sit.</i>	79
<i>Respublica quid sit.</i>	82
<i>Rex quid sit.</i>	162. 236
<i>Rex quis censendus.</i>	3
<i>Rex à tyranno quid differat.</i>	5. 96. 163
<i>Lex quibus exercitationibus exercendus.</i>	11
<i>Rex liberorum hominum moderator.</i>	99
<i>Rex qualis optandus.</i>	105
<i>Rex sapiens quis habendus.</i>	210
<i>Rex totius honestatis architectus.</i>	94
<i>Rhetorica regibus instituedis accommodatissima.</i>	153
<i>Robori temeritas.</i>	214
<i>Roma libertatem primùm quando amisit.</i>	13
<i>Romani rerum quamdiu potiti.</i>	252
<i>Romanis miles quis habebatur optimus.</i>	ibid.
<i>Romanorum religio.</i>	209. 210
	S.
<i>Sacerdotis quid sit proprium.</i>	236
<i>Sanctitas in corpore quid sit.</i>	148
<i>Sanctis ratio in corporis exercitatione ponenda.</i>	125
<i>Sanctem in corpore quid efficiat.</i>	45
<i>Sapiens quis sit.</i>	174. 217. 307
	Sf 5
	Sapien-

I N D E X.

<i>Sapientes principes quos sibi coniungere debeant.</i>	191
<i>Sapientes vulgo suspecti.</i>	17
<i>Sapiens ab insipiente quid differat.</i>	85
<i>Sapientia.</i>	290
<i>Sapientia regibus maximè necessaria.</i>	5. 84
<i>Sapientia, animi medicina.</i>	290
<i>Sapientia quando maximè necessaria.</i>	291
<i>Sapientia cui maximè necessaria.</i>	207
<i>Sapientia regis officio maximè conueniens.</i>	204
<i>Sapientia vnde comparetur.</i>	207
<i>Sapientia summa in quo posita.</i>	309
<i>Sapientia laus.</i>	204
<i>sine Sapientia moderatione nihil in vita boni.</i>	16
<i>Sapientiam diuinam quis adipiscatur.</i>	33
<i>Sapientie studium, animi medicina est.</i>	295
<i>Sapientiam in quo statu sit, an Philosophi decernat.</i>	42
<i>Sapientis officium quò referatur.</i>	86
<i>Scedasus.</i>	256. 27
<i>Sceleratorum hominum supplicio, Deo nullum facium acceptius.</i>	57
<i>Seruitus qua misera & detestabilis.</i>	24
<i>Seruitus, qua honestati paremus, libertas apprehenda.</i>	63
<i>Solon.</i>	46
<i>Solonis lex.</i>	140
<i>Somnus, curarum per fugium.</i>	299
<i>Statum suum tueri, pacis tempore, difficile est.</i>	283
<i>Studia liberalium artium.</i>	84
<i>Stultitia qua detestanda: & qua ferenda.</i>	74

Sum-

I N D E X.

<i>Summa sapientia: in quo collocanda.</i>	310
<i>Superbia vnde nascatur.</i>	284
<i>Superbia vitium quàm deforme.</i>	173
<i>Superstitio quid.</i>	222
<i>Superstitio à religione quid differat.</i>	136

T.

T <i>Eleutias, qualis vir fuerit.</i>	234
<i>Temeritas qua in re constituta.</i>	309
<i>Temeritatis initium in quo amore constitutum.</i>	53
<i>Thales.</i>	13
<i>Theodosius Magnus.</i>	130
<i>Timiditate nihil deformius.</i>	150
<i>Turpitudine nihil calamitosius.</i>	86
<i>Tyranni eloquentia studiosi.</i>	157
<i>Tyranni proprium quid sit.</i>	92
<i>Tyranno nihil miserius.</i>	304
<i>Tyrannorum vita acerba.</i>	299. 300
<i>Tyrannorum vita.</i>	299
<i>Tyrannus.</i>	18
<i>Tyrannus quis sit.</i>	163
<i>Tyrannus à rege quid discrepet.</i>	5. 83. 96. 98.

V.

V <i>Enetorum ciuitatis commendatio.</i>	92. 93
<i>Venus quid designet.</i>	140
<i>Verecundia quid sit.</i>	249
<i>Veritas.</i>	128
<i>Veritatis parens quis sit.</i>	133
<i>Vestium crebra commutatio quantum malorum senarium in se contineat.</i>	160

Victoria

I N D E X.

<i>Victoria virtute comparatur.</i>	210
<i>Victoria in diuinis beneficijs numeranda.</i>	ibid.
<i>Virtus, quot, & quibus rebus tradenda.</i>	176
<i>Virtus.</i>	301. & 302
<i>Virtus regibus summo studio retinenda.</i>	55
<i>Virtute regia nulla clarior.</i>	316
<i>Virtute vera spectata nihil magis aduersarium falsae virtutis opinioni.</i>	72
<i>sine Virtute nullum firmum praesidium.</i>	65
<i>Virtutes à quo promanent.</i>	11
<i>Virtutes religionis sinu continentur.</i>	30
<i>Virtutes honoris studio excitantur.</i>	88
<i>Virtutis simulatione nihil perniciosius.</i>	101
<i>Virtutis vberimum premium vbi constitutum.</i>	98
<i>Virtutis officium.</i>	20
<i>Virtutis specie assimulata, Reipublica nihil magis per- niciosum.</i>	20
<i>Virtutis elegantia quibus in rebus constituta.</i>	140
<i>Vita quibus iucunda.</i>	302
<i>Vita beata in actione consistit.</i>	306
<i>Vita beata qua re contineatur.</i>	133
<i>Vita humanae conditio.</i>	311
<i>Vituperatio lasciuæ Musicae.</i>	142. 143
<i>Vnius legitimo imperio, ad Rempublicam conseruan- dam nihil vitius.</i>	93
<i>Voluptas in quo posita.</i>	301
<i>Voluptas in nobis quotuplex.</i>	295
<i>Voluptas in homine quotuplex sit.</i>	295
<i>Voluptas quid.</i>	295
<i>Volu-</i>	

I N D E X.

Voluptas vera in virtute ponenda.

Voluptas vera qua sit.

Voluptas vnde oriatur.

Voluptas qua in re collocanda.

Voluptate quatenus officiumur.

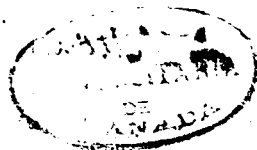
X.

Voluptas.

Z.

Voluptas.

FINIS INDICIS

En delos sonos
de este este
de jora enmendado
el catalano que
publicado en este año
del pado geyro de ff
en primer de agosto de
1537

Augustin de quind